

Magazin bibliologic 2008, nr. 1-2

Revistă științifică și bibliopraxiologică

Editori:

Biblioteca Națională a Republicii Moldova
Asociația Bibliotecarilor, Societatea Bibliophililor

Director și redactor-șef:

Alexe Rău

Colegiul de redacție:

acad. Andrei Eșanu, acad. Petru Soltan,
acad. Mihai Cimpoi, doctor hab. Ekaterina Nikonorova (Moscova),
doctor hab. Roman Motulski (Minsk), doctor hab. Gheorghe Postică,
doctor conf. Elena Tîrziman (București), doctor conf. Hermina Anghelescu (SUA),
doctor conf. Nelly Țurcan, doctor conf. Lidia Kulikovski,
doctor conf. Constantin Mălinaș (Oradea), doctor honoris causa Iurie Colesnic,
cercet. șt. Pavel Balmuș, Vera Osoianu (director adjunct), Nina Negru

Secretari responsabili:

Elena Turuta, Viorica Antonov

Redactori asociați:

Jana Badan, Nelly Canțer

Redactor artistic:

Dragoș Popa-Miu

Procesare computerizată:

Maria Griniuc

SUMAR

AGORA

3-6 10 Raționamente pentru care Internetul nu poate substitui biblioteca

INVITATUL REVISTEI MB

7-16 „Identitatea unei BN se întemeiază pe responsabilitățile mondiale ale acesteia...” (Dialog cu dl Patrick Lefèvre, directorul general al Bibliotecii Regale a Belgiei)

TEORIE ȘI PRACTICĂ

17-30 **Nelly Țurcan.** Resurse electronice pentru știință și cercetare în Republica Moldova

31-36 **Zinaida Sochircă, Ludmila Corghenci, Veronica Ghețu.** Departamentul Informațional Biblioteconomic – instituție de succes

37-40 **Alla Panici.** Evoluția tehnologiilor informaționale contemporane. Integrarea bibliotecilor în spațiul e-Moldova

STUDII ȘI CERCETĂRI

41-50 **Nina Negru.** De la Neamț la Noul Neamț: secularizarea ca prilej pentru înstrăinarea de valori patrimoniale românești

51-58 **George Enache.** Episcopul Antim Nica și poziția sa față de relațiile stat-biserică

SYMPOSION

59-63 **Vera Osoianu.** „Suntem și noi un neam al cărții?”

64-72 **Iurie Colesnic.** O victorie postumă

PIETRE PENTRU TEMPLUL BIBLIOLOGIEI

73-79 **Matei Călinescu.** A citi, a reciti: modele de lectură

ONTOS EPISTEMES

80-86 **Dana Jalobeanu.** Londra – locul în care s-a născut știința modernă

BIBLIOSOFIE

87-90 **Alexe Rău.** Abordarea scrierii de către științe

CLIO ȘI BYBLON

91-97 **Maria Danilov.** Tribut de jertfă și de lumină (la o sută de ani de la apariția revistei „Luminătorul”)

98-102 **Iurie Colesnic.** Un promotor al autodafeului literar

ANIVERSĂRI CULTURALE

Rubrică susținută de Iurie Colesnic:

103-105 Anonimatul ar fi pentru el o pedeapsă prea cruntă...

106-107 Moartea lui a plâns-o toată Basarabia

108-109 O țară fără poeți se aseamănă cu o hartă fără fluvii

110-111 Povara uitării

IT

112-116 **Alexe Rău.** Hyper(cyber)scrierea

10 Raționamente pentru care Internetul nu poate substitui biblioteca

(**Mark Y. Herring**, Biblioteca Dacus, Universitatea Winthrop Rock Hill,
Carolina de Sud)

Lectura, spunea marele eseist englez Matthew Arnold, „este cultură.” Rezultatele testelor naționale referitoare la cititul în rândul elevilor nu sunt surprinzătoare – starea națiunii și culturii noastre este precară. În plus, graba de a conecta toate școlile și liceele la Internet agravează această situație. Dacă nu erau cărțile din seria Harry Potter, am fi pierdut speranța ca cineva să mai citească. Apoi, brusc, realizăm că bibliotecile într-adevăr se confruntă cu o problemă, ele sunt amenințate de un pericol, atunci când oficiali de vază din sistemul de învățământ superior opinează: „Nu știți că Internetul a făcut din biblioteci un lucru demodat?” Aiurea! după cum ar spune însuși Harry.

Făcând un efort de a salva cultura noastră, de a pleda în favoarea lecturii și, mai mult decât orice, de a explica bine intenționată, dar extrem de greșita noțiune de Interopia (Internet

utopia), răspândită rapid printre mulți adversari a tot ce ține de bibliotecă, iată 10 raționamente pentru care Internetul nu poate substitui biblioteca.

Nu chiar totul se află pe Internet

Cele peste un milion de pagini web care există te-ar face să crezi că nu e așa. Totuși, foarte puține materiale relevante de pe Internet pot fi accesate gratis. De exemplu, doar circa 8% din toate revistele sunt plasate pe web, iar cărți și mai puține. Și în ambele cazuri trebuie să plătești pentru vizualizare! Dacă vrei să accesezi *Journal of Biochemistry* (Revista de biochimie), *Physics Today* (Fizica astăzi), *Journal of American History* (Jurnal de istorie americană), va trebui să plătești chiar până la sute de mii de dolari SUA.

Acul (ceea ce cauți) din carul cu fân (webul)

Internetul este asemenea unei biblioteci imense care nu dispune de cataloage. Indiferent dacă utilizezi Hotbot, Lycos, Dogpile, Infoseek sau oricare altul din mulțimea de motoare de căutare și metacăutare, nu poți căuta prin întreaga rețea. Deseori site-urile promit să caute tot ce se referă la un subiect, dar ele nu pot realiza acest lucru. Mai mult decât atât, ceea ce ele oferă nu este actualizat zilnic, săptămânal și uneori nici lunar, chiar dacă așa scrie pe site. Dacă un bibliotecar ți-ar spune: „Iată 10 articole despre americanii nativi. Noi avem alte 40 de articole, dar n-o să vă permitem să le vizualizați, nu acum, nu încă, atât timp, cât nu ați încercat o altă căutare în altă bibliotecă”, te-ai enerva. Internetul face asta permanent și nimeni nu pare să fie deranjat de acest fapt.

Nu există un control al calității

Da, avem nevoie de Internet, dar în afară de informații științifice, din domeniul medicinei sau istoriei (cele veridice), mai există și un volum mare de informații inutile. Atunci când tinerii nu primesc educație sexuală prin intermediul site-urilor marcate cu XXX, ei învață ce este politica de pe pagini web gen Freeman sau află ce înseamnă relații interetnice de pe site-uri din categoria Klan. Nu există un control al calității informației de pe web și e puțin probabil să apară vreunul. Spre deosebire de bibliotecă, unde publicațiile inutile sunt rare, dacă astfel de ediții sunt colectate în general, inutilul este ceea ce dirijează Internetul. Oricare neisprăvit poate plasa orice pe web și, în opinia mea, toți fac acest lucru.

Ceea ce nu cunoști te poate afecta

Marea lovitură dată bibliotecilor a fost numerizarea revistelor. Dar site-urile full-text, deși ample, nu întotdeauna oferă informația exhaustivă și de aici reiese că ceea ce nu cunoști te poate afecta:

1. în articolele de pe astfel de site-uri deseori lipsesc, printre alte elemente, și notițele de subsol;
2. tabelele, diagramele și formulele nu întotdeauna sunt afișate într-un format lizibil (în special atunci când vrei să le imprimi);
3. titlurile revistelor numerizate, stocate într-un bloc, sunt adesea schimbate, deseori fără să fiți avertizați despre aceasta.

O bibliotecă poate avea în colecții un număr X de reviste în luna septembrie și un număr Y în luna mai. Problema e că titlurile revistelor din septembrie nu sunt identice cu cele din luna mai. Deși e posibil ca bibliotecă să fi plătit 100.000 de dolari SUA pentru acces, aceasta rareori este anunțată despre vreo modificare în structura unui bloc de reviste electronice. Eu nu aș comercializa accesul la revistele numerizate pentru nimic în lume, dar utilizarea acestora trebuie să fie judicioasă, planificată și măsurabilă, nu integrală, totală și credibilă.

Statele din componența SUA pot cumpăra o carte și să o distribuie fiecărei biblioteci, dar prin intermediul webului – nu!

Da, și am putea avea o singură instituție de învățământ superior, o universitate națională și un număr mic de cadre profesionale care să-i învețe pe toți cu ajutorul materialelor video. Să ne imaginăm etapa următoare în care am avea doar echipe sportive numerizate, făcând astfel economii substanțiale! (Ei bine, știu că am lovit în ceva sfânt pentru națiunea americană zicând asta.) Din 1970 până acum au fost tipărite anual circa 50.000 de titluri academice. Dintre aceste un milion și jumătate de titluri sunt

disponibile chiar mai puțin de câteva mii. Pe Net sunt circa 20.000 de titluri publicate înainte de 1925. De ce? Absența restricțiilor de copyright cauzează o creștere de două sau de trei ori a prețurilor pentru varianta tipărită a edițiilor. O ultimă remarcă – până și comercianții care distribuie cărți electronice permit unei biblioteci să achiziționeze doar o singură copie numerizată. Dacă cineva împrumută o carte electronică pe web, eu nu pot să o primesc până în momentul în care acea persoană o restituie. Nici nu știi cum e mai bine. Și dacă cineva restituie cartea prea târziu, nu are nicio scuză pentru asta. Pur și simplu i se reține automat o anumită sumă de pe cardul de credit.

Hei, omule, ai uitat de instrumentele care te ajută la citirea cărților electronice

Majoritatea dintre noi am uitat deja ce spuneam despre microfilm („Acesta va reduce bibliotecile la mărimea cutiei pentru pantofi”) sau atunci când a apărut televiziunea educativă („Vom avea nevoie de mai puțini profesori în viitor”). Încearcă să citești un text mai mult de o jumătate de oră cu ajutorul instrumentului care te ajută să citești cărți electronice. O să obții, în cel mai bun caz, dureri de cap și o încordare a ochilor. În afară de aceasta, dacă textul pe care îl citești are mai mult de două pagini, ce faci de obicei? Îl imprimi. Unde sunt apărătorii copacilor atunci când ai nevoie de unul? Mai mult, prețul unui astfel de aparat e de la 200 până la 2.000 de dolari SUA, cele mai ieftine fiind mai obositoare pentru ochi. Se va schimba situația? Fără îndoială, dar în prezent nu sunt forțe pe piață care să modifice ceva. Se va produce o schimbare în mai puțin de 75 de ani? Puțin probabil!

Oare acum nu există universități fără biblioteci?

Nu. Cea mai nouă universitate de stat, deschisă cu câțiva ani în urmă la Monterey, California, nu avea o clădire pentru bibliotecă. Pe parcursul ultimilor doi ani administrația acestei instituții a cumpărat zeci de mii de cărți deoarece – surprize, surprize – profesorii nu puteau găsi pe Internet informațiile de care aveau nevoie. Universitatea Politehnică de Stat din California, locul unde sunt concentrați cei mai mulți ingineri și fanatici ai computerului din lume, a experimentat timp de doi ani posibilitatea unei biblioteci virtuale (în exclusivitate electronică). Soluția lor a fost o bibliotecă tradițională de 42 milioane de dolari SUA, având, desigur, o puternică bază electronică. Altfel spus, o bibliotecă total virtualizată pur și simplu nu poate fi realizată. Nu încă, nu acum, nu de-a lungul vieții pe care o trăim.

Dar o bibliotecă virtuală de stat ar rezolva situația, nu?

Cum s-o rezolve, să falimenteze statul? Da, ar putea face acest lucru. Costul de a avea totul numerizat este incredibil de mare, acordarea dreptului de autor ajungând până la zeci de milioane de dolari SUA. Și cu această sumă poate fi cumpărată doar o singură bibliotecă virtuală pentru o singură universitate. Questia Media, cea mai mare organizație din domeniu, a cheltuit 125 de milioane de dolari SUA pentru a numeriza 50.000 de cărți apărute în luna ianuarie (dar care nu fuseseră transmise bibliotecilor!). Așa stând lucrurile, numerizarea unei biblioteci de mărime medie cu 400.000 de volume ar costa aproape 1.000.000.000 dolari SUA! Apoi va trebui să te asiguri că studenții au acces echitabil la informație oriunde și oricând ar avea nevoie. În sfârșit, ce faci cu sursele inițiale rare și valoroase odată ce ele sunt numerizate? Le duci la gunoi? Și mai trebuie să sperii ca energia electrică să nu dispară niciodată. Desigur, studenții ar putea în acest caz să citească la lumina lumânării, dar ce ar avea de citit?

Internetul: larg de o milă (un kilometru și jumătate), adânc de un inch sau chiar mai puțin (3 centimetri)

A privi abisul Internetului e ca și cum te-ai uita de sus la vid. Dar vidul se referă nu doar la ceea ce este acolo, ci și la ceea ce nu este. Puțină informație de pe Internet e mai veche de 15 ani. Comercianții care oferă acces la revistele electronice adaugă permanent edițiile din noul an și le elimină pe cele din anul precedent. Accesul la materialele mai vechi este foarte scump. În anii ce urmează, studenților le va fi util să cunoască (și să aibă acces la) mai mult decât materialele curriculare scrise în ultimii 10-15 ani.

Internetul este ubicuu, dar cărțile sunt portabile

Conform unui sondaj realizat recent în rândul celor care cumpără cărți electronice, mai mult de 80% din respondenți au spus că preferă să procure prin Internet cărți pe suport de hârtie, dar nu să le citească direct de pe web. Avem în sânge o istorie a cititului de carte de aproape o mie de ani și această stare e puțin probabil să se schimbe în următorii 75 de ani. Cu siguranță vor avea loc schimbări în livrarea materialelor electronice și aceste schimbări sau o mare parte dintre ele oricum vor aduce beneficii uriașe. Dar omenirea, fiind ceea ce este, va dori întotdeauna să stea aplecată asupra unei cărți bune – nu asupra unui laptop – cel puțin în viitorul predictibil.

Webul este imens, dar este un substitut nepus de sărac pentru o bibliotecă ce oferă toate serviciile. Ar fi o idolatrie nebună dacă am face din acesta mai mult decât un instrument. Bibliotecile sunt icoane ale tezaurului nostru intelectual și cultural, totemuri ale cunoștințelor. Dacă scoatem din uz bibliotecile, semnăm condamnarea la moarte a propriei conștiințe naționale, ca să nu mai vorbim de uitarea la care ar fi sortită ceea ce a mai rămas din cultura noastră. Nimeni nu știe mai bine decât bibliotecarii ce eforturi sunt depuse pentru a conduce o bibliotecă. Noi întotdeauna căutăm căi de a reduce cheltuielile, fără a oferi servicii de calitate. Internetul este uimitor, dar să afirmi că acesta cauzează demodarea bibliotecilor, așa cum fac unii astăzi, e la fel de illogic precum ai spune că încălțămintea a făcut picioarele să fie inutile.

“Identitatea unei BN se întemeiază pe responsabilitățile mondiale ale acesteia..”

(Dialog cu dl Patrick Lefèvre, directorul general al Bibliotecii Regale a Belgiei)

În seara lui 13 septembrie, prima zi de program a reuniunii mondiale a directorilor bibliotecilor naționale și patrimoniale din cincizeci și cinci de state membre ale Organizației Internaționale a Francofoniei, merserăm într-o vizită la Hotel de Ville, clădirea de o neasemuită splendoare a primăriei orașului Bruxelles și abia acolo, ieșiți cu toții la balconul mare să contemplăm centrul capitalei belgiene, mă întreținui mai în voie cu dl Patrick Lefèvre, obținând consimțământul său pentru realizarea acestui dialog. Mi-a stabilit o oră pentru o convorbire biblioteconomică pe adăuzea și m-a primit în biroul său după ce ne fusese ghid într-un interesant și revelator itinerar prin Biblioteca Regală. Înainte de excursie, reuniunea, consacrată programului de edificare a Bibliotecii Numerice Francofone Internaționale, a adoptat documentele finale, în care este stabilită partea de contribuție la acest proiect a fiecărei biblioteci naționale reprezentate. Prioritară în această fază primă a fost declarată numerizarea periodicelor de limbă franceză din toate timpurile și din toate țările, iar Regala belgiană a acumulat deja în acest sens o experiență pilduitoare și instructivă.

- *Domnule amfitrion, am început eu, ceea ce ați reușit să organizați în aceste două zile constituie un eveniment istoric. În tradiția noastră el ar putea fi numit Marea Adunare a biblioteconomiei francofone. Cum s-a făcut să fie aleasă instituția pe care o conduceți drept gazdă (dar și bază) a acestei întâlniri?*

- Inițiativa organizării acestui eveniment a aparținut Rețelei Francofone a Bibliotecilor Naționale Numerice, creată în 2006 de BN ale Belgiei, Canadei, Franței, Luxemburgului, Québecului și Elveției la care s-a raliat mai apoi și Biblioteca din Alexandria. Biblioteca Regală a Belgiei este prima în această listă nu întâmplător: ea a avut rolul de primă mână în lansarea și promovarea acestei idei.

- *Se pare că Bruxelles-ul și Belgia în general sunt un loc generator de spirit de unitate, de integrare*

“Conceptul de bibliotecă națională se poate clarifica cu precizie numai atunci când îl situăm în contextul BN ale întregii lumi. Identitatea unei BN se întemeiază pe responsabilitățile mondiale ale acesteia. Există la nivel mondial o diviziune a muncii între bibliotecile naționale, dacă e potrivit să recurg aici la un termen economic: fiecare din ele are responsabilitatea de a conserva și a transmite către urmași patrimoniul scris și imprimat al unei țări. Și nu doar a-l păstra pentru generațiile viitoare din țara respectivă, ci și a-l salvagarda ca parte de neînlocuit a moștenirii culturale universale. După existența acestei responsabilități putem aprecia dacă o bibliotecă este una națională sau nu este. Biblioteca Regală a Belgiei are responsabilitatea mondială de a conserva patrimoniul imprimat în Belgia sau de către belgieni în afara fruntariilor țării.”

comunitară, de unificare prin cooperare. Îmi amintesc în acest sens de Uniunea Benelux, care a contribuit la fondarea Uniunii Europene prin crearea inițială a unor organizații premergătoare acesteia, CECO în 1951 și CE în 1957. Toate cele trei țări Benelux (Belgia, Olanda, Luxemburg) au fost membre fondatoare a acestor organizații, țara dumneavoastră fiind prima în titulatură, fapt care exprimă un rol asumat. Și cred că de asemenea nu a fost întâmplătoare nici alegerea Bruxelles-ului drept oraș de reședință a Parlamentului, Consiliului și Comisiei Europene, de fapt, de capitală a UE.

- Adăugați la toate acestea (și încă la multe alte inițiative contribuitoare la promovarea și realizarea ideii statelor unite ale Europei) și faptul că tot flamanzii au lansat și ideea Regatului Unit al Țărilor de jos, proclamat în 1815.

- De altfel, după declararea independenței în 1830 ați rămas tot un regat, cel al belgilor...

- Într-adevăr, statul nostru este o monarhie constituțională ereditară și faptul acesta a generat o așezare a vieții sociale, politice, științifice, culturale alta decât în țările în care conducătorul de vârf provine dintr-o luptă politică nesfârșită și de multe ori nefastă. Lipsa unei astfel de lupte la noi ne-a făcut să fim preocupați de construcție și cooperare, să fim cuprinși mai mult în trebi decât în gâlceavă...

- Sunteți un monarhist?

- Sunt un cetățean fidel al statului nostru monarhic.

- Probabil că, de vreme ce forma statală a Belgiei a generat o altfel de așezare a vieții culturale, ea o fi având un impact benefic și asupra Bibliotecii Regale?

- Asta e prea puțin spus, sau e superficial, chiar inexact formulat. Monarhii belgieni sunt ctitorii și întreținătorii de veacuri ai acestei biblioteci unicele. Așa cum vă relatam și în timpul itinerarului prin incintă, în secolul al XV-lea ducii de Bourgundia constituiseră și îmbogățiseră o prețioasă colecție de manuscrise miniaturate. La moartea lui Philippe le Bon, ceea ce se numea La Librairie de Bourgogne număra cam 900 volume. Pe la 1559 Philippe al II-lea adună toate aceste volume în posesiunea sa la Palatul Coudenberg și din acel moment colecția este numită Bibliotecă Regală. După acel act de întemeiere, biblioteca a trecut prin veacuri și întâmplări, ai-doma celor mai multe biblioteci naționale occidentale. A cunoscut în miez de secol XVIII un incendiu din care, cu mult noroc, au fost salvate majoritatea manuscriselor. În timpul invadării Bruxelles-ului de către oștile franceze, în 1746, o mare parte din manuscrise a fost transportată la Paris, ca să fie restituite, o parte din ele, peste patru ani. În timpul unei a doua invazii franceze, cea din 1794, o mare parte de manuscrise a fost din nou transportată la Paris, ca să fie restituită Bruxelles-ului prin decizia Congresului de la Viena din 1815. Biblioteca a fost atașată, într-un timp, unei școli, apoi cedată orașului Bruxelles, apoi restituită în 1837 statului și numită Biblioteca Burgonilor. Pe la 1837 se numea din nou Bibliotecă Regală. Aproape un secol întreg după aceea

Biblioteca a trecut prin epopeea schimbării sediilor, iar în 1935 regele Leopold al III-lea decide să construiască o nouă clădire pentru Bibliotecă, în memoria tatălui său, regele Albert Întâiul. În 1954 piatra de început o pune regele Baudouin I-ul, iar peste cincisprezece ani Biblioteca Regală Albert I-ul a fost inaugurată într-o atmosferă de o solemnitate regală.

- *O epopee a schimbării gazdelor și a sediilor a cunoscut și BNRM. Într-un eseu jubiliar am recurs la o comparație între ea și poetul nostru național Mihai Eminescu (am verificat în catalogul Bibliotecii Regale și am văzut că dețineți o ediție în franceză a poemelor lui), care, trăind în sărăcie, era mereu dat afară din gazde pentru neplată și, cum toată averea lui consta din niște cărți și manuscrise, acestea încăpeau într-un cufăr cu care poetul umbla de la o casă la alta. În secolul al XIX-lea Biblioteca noastră era actorul unui spectacol similar. Sigur, cu toată instabilitatea imobiliară, biblioteca dvs. a avut noroc de zile mai bune. Apoi, gălesc asemănări și în ceea ce privește istoria edificării sediilor actuale ale bibliotecilor noastre, atâta numai că la voi totul era patronat de rege, iar la noi – de prim-secretarul partidului de guvernământ. Chiar și mesajele de fală relative la măreția construcției pare că au fost cam de aceeași factură.*

- Într-un fel, slăvirea celor ce au înălțat o bibliotecă pentru națiune și a însăși acestei ctitorii ține de istoria unui neam și trebuie consemnată într-o manieră corespunzătoare acestei semnificații.

- *Consemnările belgiene se aseamănă cu acelea despre înălțarea unei piramide egiptene...*

- Sau cu acelea despre înălțarea Domului roman. E aici (și trebuie să fie) ceva din măreția vitruviană sau apolodoriană. Noi spunem și scriem să știe și să se mândrească și cei ce vin după noi, că, de exemplu, la construcția noii clădiri au fost utilizate 28000 metri cubi de beton armat și 3000 tone de oțel și grindei. Sau că edificiul a fost înălțat pe un teren cu suprafața de 13000 metri pătrați, că suprafața sălilor de lectură e de opt mii metri pătrați (1100 locuri pentru utilizatori) sau că în depozite avem 150 km de rafturi... Sigur, obiectul primordial al mândriei îl constituie colecțiile și serviciile prestate, mai ales colecțiile, dar și datele despre edificiu sunt reprezentative pentru o instituție de rang național: ele relevă capacitatea de construcție a unei națiuni. Dar și de gândire, pentru că aceasta nu poate să existe acolo unde este lipsă construirea.

- *Zona în care a fost construită această clădire se aseamănă întrucâtva cu Montmartre-ul parizian. Pare să fie și aici un loc de urgență a căutărilor, a noutăților artistice.*

- Bruxelles-ul e așezat, ca și capitala franceză, pe niște coline foarte mari. Bibliotecă Regală e situată pe Mont des Arts. Arhitecții Maurice Houyoux și Jacques Bellemants, autorii proiectului, au realizat o circumscriere, o armonizare a sediului Bibliotecii cu stilistica arhitecturală de pe acest «munte», care e una excesiv de democratică, e o oglindă a democratizării artei și arhitecturii la noi dar și în toată Europa Occidentală, proces care acum s-a amplificat. În interior, însă, deși urmează, în mare, aceleași orientări stilistice, ei au recurs și la elemente clasice, monumentale pentru a sublinia semnificația unei biblioteci naționale.

- *Cum tot veni vorba de biblioteca națională, aș vrea să abordăm în treacăt și tema legată de determinanții conceptului, institutului de BN. Există, pe de o parte, două moduri de abordare a felului de a fi al ei: în unele țări ea este mai mult un institut de tip închis, concentrându-se pe componenta conservării și valorificării moștenirii scrise și imprimabile a unei țări, în altele, ca de pildă în Franța, ea, după punerea în folosință a sediului de pe Pont Tolbiac, a devenit, la cererea președintelui Mitter-*

rand care a ctitorit acea operă arhitecturală și a dorit ca ea să fie deschisă, în amintirea sa, pentru întreaga națiune, a devenit o bibliotecă națională de tip nou, deschis. Dacă vă amintiți, ca reacție la luarea acelei decizii, personalul BNF intrase în grevă, alarmat de eventualitatea diminuării (profanării, ziceau ei) misiunii înalte și a altitudinii profesionale implicite și mai ales a elitismului necesar unui institut de acest rang. Pe de altă parte, determinanții conceptului de BN încep să fie abordați printr-o prismă nouă, impusă de schimbările ce le-a generat societatea informațională. Drept element de noutate se remarcă în special predicabilul de infrastructură. Cum gândiți dvs. identitatea inconfundabilă a unei BN?

- Aș începe cu predicabilul de infrastructură și aș remarca că el presupune un rol de axis biblioteconomicus pe care să se țină funcționarea întregului sistem de biblioteci al unei țări. Cuvântul infrastructură înseamnă tocmai acest lucru, adică un ceva pe care se ține biblioteconomia țării, dar și serviciile pe care BN urmează să le presteze în beneficiul întregului sistem național de biblioteci. Totuși, recurgerea la acest termen e generată și de un fel de neobigotism terminologic, ori, mai curând, de un fashionism al expresiei apărut în contextul societății informaționale. Oare rolul de inimă a rețelei de biblioteci pe care și l-au asumat anterior BNF și alte biblioteci naționale nu înseamnă același lucru? Ba chiar înseamnă mult mai mult, aș zice eu. Cât despre noi, la definirea, la înțelegerea conceptului de BN reieșim în primul rând din responsabilitățile ei. Conceptul de bibliotecă națională se poate clarifica cu precizie numai atunci când îl situăm în contextul BN ale întregii lumi. Identitatea unei BN se întemeiază pe responsabilitățile mondiale ale acesteia. Există la nivel mondial o diviziune a muncii între bibliotecile naționale, dacă e potrivit să recurg aici la un termen economic: fiecare din ele are responsabilitatea de a conserva și a transmite către urmași patrimoniul scris și imprimat al unei țări. Și nu doar a-l păstra pentru generațiile viitoare din țara respectivă, ci și

a-l salvarda ca parte de neînlocuit a moștenirii culturale universale. După existența acestei responsabilități putem aprecia dacă o bibliotecă este una națională sau nu este. Biblioteca Regală a Belgiei are responsabilitatea mondială de a conserva patrimoniul imprimat în Belgia sau de către belgieni în afara fruntariilor țării.

- Prin urmare, pentru voi determinantul principal al conceptului de BN este Depozitul Legal?

- DL este un mijloc de a ne exonera de responsabilitatea mondială, care și este determinantul la care vă referiți. Și nu e singura modalitate de a acoperi această misiune. Acestei responsabilități îi corespunde un bloc structural, o sumă de servicii menite să acopere prin activitățile lor aceste sarcini, cum ar fi compartimentele legate de Depozitul Legal, Bibliografia Belgiei, conservare, prezervare, numerotarea internațională a publicațiilor belgiene ș.a.

- A trebuit, probabil, să concepeți și o «diviziune a muncii» în plan național?

- În interiorul țării fiecare bibliotecă își ocupă, cum se spune în limbajul actual, nișa sa. Și lucrul acesta s-a realizat pe două căi: pe de o parte, partea de responsabilitate a fiecăreia s-a constituit prin experiență, în funcție de dimensiunile, parametrii nișei sale (tipul de bibliotecă, statutul funcțional, structura și caracteristicile utilizatorilor săi, sau a clientelei ca și componentă determinantă a pieței biblioteconomice, informaționale ș.a.); pe de altă parte, întrucât bibliotecile sunt abordate ca actori ai «scenei» biblioteconomice, ai unui sistem unitar de instituții bibliotecare din perimetrul unei țări, rolul și profilul individual al fiecărei biblioteci se șlefuește, se stabilește și prin utilizarea instrumentelor de politică, strategie și tactică biblioteconomică. Rațiunea supremă în acest proces este, în fond, aceea de a înlocui dublarea cu cooperarea și coordonarea. Iar în ceea ce privește profilul conturat în context național al Bibliotecii Regale, trebuie să remarc mai întâi faptul că ea este

concepută pe modelul Bibliotecii din Alexandria, este o reîterare a aceluși model. Lucrul acesta presupune întâi de toate un statut funcțional ca al modelului ales, adică exercitarea funcțiilor patrimonială, arhivistică, muzeală, scriptorială, de cercetare și valorificare, de difuzare culturală ș.a. Așa se face că alături de responsabilitatea sa mondială Biblioteca Regală exercită responsabilități naționale într-o serie de domenii, deținând în aceste scopuri un patrimoniu de excepție. Pe lângă colecția națională generală, BRB (sau Koninklijke Bibliotheek, în limba flamandă – de la cuvântul koning care înseamnă rege) deține colecții speciale organizate în șase cabinete (Rezerva prețioasă, Hărți și planuri, Muzică, Estampe, Manuscrise, Monede și medalii) care se situează printre cele mai reputeate zece, cincisprezece colecții din lume.

- În timpul itinerarului de astăzi, când vă refereați la colecțiile depozitate, ați pomenit cifra de patru milioane volume imprimare. Am suprapus în gând această informație cu vechimea bibliotecii dvs. și mi s-a părut că ar exista aici o neconcordanță. Or, în peste patru secole și jumătate ar fi trebuit să se acumuleze un număr de cărți mai mare. Exemplul Bibliotecii Naționale a Franței ar fi să confirme această concluzie.

- La mijloc e faptul, că la dezvoltarea colecțiilor sale BRB a avut și are ca prioritate conservarea publicațiilor ce țin de responsabilitatea mondială a ei, adică de patriotică și de exteriorică. Din publicațiile altor țări s-au selectat și se selectează cu multă rigurozitate doar lucrurile prețioase. Afară de asta, luați în cont teritoriul incomparabil mai mic și populația incomparabil mai puțin numeroasă decât a vecinei noastre. În plus, țara noastră nu a fost nicicând o metropolă, noi nu am avut nicicând un imperiu, încât nu a avut cum să apară pe aici nici imperialismul biblioteconomic al marilor puteri exprimat prin acumularea (sau ridicarea forțată) a multor colecții din țările prin care au călcat. Și – vorbeam despre modelul alexandrin. Biblioteca Regală este de fapt o instituție de instituții. Ea cuprinde în structura sa: Arhiva Bela Bartok a Belgiei, Arhiva și Muzeul Literaturii, Centrul de Studii Americane, Centrul Internațional de Codicologie (Scriptoriumul), Centrul Național de Istorie a Științelor, ELAG (grupul de automatizare al Bibliotecii Europene), Muzeul tiparului, Serviciul Național de Informație Științifică și Tehnică ș.a. Unele dintre acestea, cum ar fi de exemplu Centrul de Codicologie, reprezintă inițiative belgiene mondiale, au statut de unicat în lume.

- Codicologia este una din disciplinele cele mai importante ale ciclului bibliologic și una care s-ar putea, zic unii, ca sub impactul schimbărilor contemporane, al extinderii arealului publicațiilor electronice, să intre într-o fază de dispariție. Ca și bibliologia în întregime, de altfel, aceasta fiind

exclusă din curriculumurile universitare, marginalizată sau pusă într-un raport de inferioritate față de biblioteconomie, dată uitării. Aș vrea să ne împărtășiți crezul dvs. relativ la destinul bibliologiei și să faceți o expunere concisă a conținutului codicologiei, pentru cititorii revistei noastre.

- Când ne alarmăm în privința destinului bibliologiei facem o greșeală fundamentală de atitudine, de abordare. Bibliologia e o știință care nu se pretează competiției, așa cum s-a întâmplat cu biblioteconomia. Dar și în cazul biblioteconomiei contemporane, mi se pare că așa-zisele mari schimbări sunt de fapt valori și văzurile provocate de vânruri la suprafață. În adâncuri, la rădăcini, în esență lucrurile stau cu totul altfel. Trebuie deci să gândim cu adevărat, aflându-ne în echilibru. Cel intrat în competiția performanțelor nu are cum și când să gândească în sensul adevărat al termenului, el poate reuși doar să se întreață la abilități obținute prin training. Eu înțerg culorile, desigur, dar acesta e un procedeu de trezire a spiritului celui ce percepe. Și să nu vă creați impresia că aș fi cumva împotriva progresului și altele asemenea. Etichetările de acest fel sunt frecvente în Est, așa spune un prieten de al meu care e funcționar la Comisia Europeană. Eu sunt nu doar un adept, ci și un promotor al progresului tehnologic, în special în domeniul biblioteconomic. Dar în contextul abordat de noi eu mă refer la esența lucrurilor, care de când lumea se află sub valurile schimbărilor. Așadar, bibliologia trebuie gândită de pe alt palier. La crearea acestei stări de lucruri a condus, cred eu, și impactul preluării mecanice a sintagmei *library science*, în care termenul de știință semnifică obiceiul (a ști să faci ceva, a ști meserie), pe când noi îl tratăm în sensul de teorie.

- În Est fenomenul acesta se manifestă și mai pronunțat. Acolo există tradiții, școli teoretice în biblioteconomie, care acum au ajuns, pe alocuri, în dizgrație. Și lucrul acesta nu a întârziat să aibă consecințe de ordin axiologic. Mediocritățile abile îi surclasează, nu rareori, în competiția sportivă a performanțelor, pe cei ce gândesc în profunzime. Dar mi se pare că la aceste efecte a contribuit, cât n-ar părea de paradoxal, tendința biblioteconomi-ei estice de a fi recunoscută ca știință. Voința de a ieși de sub tutela bibliologiei spre a-și manifesta plenar și autonom virtuțile a făcut un pas mare, chiar dacă în această înaintare se mai schimbă cu locul aversul și reversul medaliei. Înscriserea ei în nomenclator sub titlul de library science, cu toate deturnările de fond care s-au produs, a fost percepută ca o cucerire. La aceasta și-a adus aportul și trecerea învățământului biblioteconomic superior la rigorile Procesului de la Bologna. Profesorii universitari de la biblioteconomie și științele informării fac acum niște conceptualizări remarcabile, chiar dacă uneori ele sunt scientiste.

- Oricum, bibliologia nu și-a spus încă ultimul cuvânt și cred că lucrul acesta nu se va produce în curând. Umberto Eco a ținut și a publicat o conferință cu un titlu cât se poate de sugestiv: «De la Internet la Gutenberg». Strategiile trecerii de la societatea informațională la societatea cunoașterii, elaborarea unor tehnologii de producere a hârtiei electronice întru a-i reda omului ceea ce el pierduse, ca ființă, în toiu globalizării informaționale, cartea, lectura intimă, umană par să configureze un vector recuperatoriu ireversibil. Iar dacă lucrurile vor sta anume așa, clipa astrală a bibliologiei are a veni abia de acum înainte. Codicologia contribuie la apropierea acestei renașteri.

- *E tocmai momentul să-i faceți prezentarea.*

- Codicologia (fr. codicologie; lat. codex, icis – carte, gr. logos – vorbire, știință) este știința specială care studiază tehnica de execuție a manuscriselor, urmărind suportii grafici, sistemele de tăiere și liniere a filelor, modul de numerotare a caietelor, stilul și ornamentația, materialul folosit ca suport (atât filele cât și copertele) și altele. Codicologia face diverse clasificări simple și comparative ale acestor tehnici de realizare a suportului scriiturii în funcție de perioadă, materiale, ornamente, tehnici de legare etc. Aceste clasificări și descrieri sunt apoi publicate, ca instrumente de lucru, în diverse repertorii de colecții sau colecționari, inventare, cataloage, culegeri de documente, date, nedatate sau incorrect date. Prin aceste studii codicologice se pot stabili autenticitatea unor manuscrise precum și locul de emitere, dar se pot realiza și studii cu privire la economia și schimburile comerciale ale perioadei de datare a manuscrisului. Tot legat de cunoașterea și descrierea tehnică a documentului se pot face restaurările și se pot descoperi textele ascunse, ilizibile sau șterse intenționat. Având în vedere obiectul de studiu care coincide cu al mai multor domenii ale științelor auxiliare bibliologiei, codicologia s-a desprins ca știință autonomă de paleografie abia în secolul al XX-lea prin lucrarea paleografului francez Alphonse Dain *Les Manuscrits*, în care dedică un capitol important acestei științe, dându-i de altfel și denumirea. Istoricul și profesorul Charles Samaran, tot în anii '40, o prezintă în cursurile sale ca pe o știință independentă cu metode și obiect distinct de cel al paleografiei, definitivând ceea ce începuse A. Dain.

Prima revistă științifică dedicată codicologiei este bienalul internațional de codicologie *Scriptorium* care apare începând cu 1946, în Belgia. Din anii '50 noua știință ia amploare la nivel internațional prin multitudinea de lucrări publicate, impunându-se ca știință autonomă cu mijloace și terminologie specifice de lucru. Centrul

internațional de promovare și organizare a acestei științe este Biblioteca Regală a Belgiei.

- *Am observat că în biblioteca dvs. se manifestă o preocupare cu totul inedită față de suporturile informației și un mod neîntâlnit de mine până acum de comportament cu acestea. Pernele acelea din sălile de lectură și din spațiile de cercetare pe care sunt așezate cărțile vechi spre a fi consultate sau studiate mi-au produs o impresie copleșitoare.*

- Pernele acelea sunt nu doar expresia atitudinii deosebite față de moștenirea lăsată de înaintași și a dragostei de carte, ci și rezultatul unor cercetări bibliotehnice și codicologice. Fețele pernelor și umplutura lor sunt făcute din materiale speciale, care contribuie la menținerea nivelului optim de aciditate, reduc la minimum deformările și deteriorările legăturilor și semilegăturilor, șanțurilor de articulație, scoarțelor, cotoarelor și a altor componente ale blocului de carte în timpul închiderii-deschiderii-foiletării, au un șir de alte meniri și avantaje în ceea ce privește manipularea și cercetarea monumentelor scrise și tipărite. În general, tot ce ține de prelungirea vieții, cercetarea și valorificarea colecțiilor patrimoniale se întemeiază pe cercetări științifice bibliologice și polidisciplinare (chimice, biofizice, biologice, fizice, tehnice, tehnologice) de o ținută academică, net superioare cunoașterii sau științei ordinare a meseriei.

- *Sistemul alexandrin de organizare pe care se întemeiază ființa și ființarea Bibliotecii Regale ar putea să vă genereze premise deosebite în vederea creării bibliotecii numerice, mai ales a integrării în proiectul Europeana care prevede edificarea într-un tot întreg a unei biblioteci-arhive-muzeu numerice. Tehnologiile contemporane favorizează o acoperire plenară și mult mai eficientă a statutului funcțional constituit în Biblioteca din Alexandria. În cadrul reuniunii francofone s-a menționat că BRB este una din frunțile numerizării. Ce reprezintă actualmente Biblioteca Numerică belgiană?*

- Aveți perfectă dreptate când afirmați că progresul tehnologic face să fie posibilă cu adevărat exercitarea deplină a funcționalităților ce s-au constituit la Alexandria. Și într-adevăr, structura BRB, componentele muzeale, arhivistice, scriptoriale ne facilitează substanțial atingerea scopurilor strategice ale proiectului Europeana la care participăm, or faptul acesta ne scutește de necesitatea de a consuma resurse în plus pentru atragerea, prin activități de marketing comunicativ și de alt gen a acestor componente în cazul în care ele s-ar afla în exterior. Suntem un tot întreg din capul locului și efectele acestui avantaj n-au întârziat să apară. Înainte de a încerca o lapidară trecere în revistă a lor, aș vrea să fac o remarcă. Într-o bibliotecă națională sau

patrimonială numerizarea are alte teleologii decât în celelalte tipuri de biblioteci. Numerizarea înseamnă în cazul BN realizarea eficientă și de mai bună calitate a două strategii fundamentale: salvagardarea, prelungirea vieții publicațiilor de patrimoniu prin realizarea de copii electronice și limitarea accesului la originalul fizic, în paralel cu asigurarea unui acces mai larg al cetățenilor țării la aceste valori grație variantelor numerizate ale lor. Specificul acesta conduce și la o concepere tehnică și logistică a bibliotecii numerice diferită de conceperea altor biblioteci electronice. De fapt, aspectul acesta impune o diferențiere, o clasificare a bibliotecilor pe suport electronic. Grupul de atomizare al Bibliotecii Europene creat în structura BRB a propus următoarele criterii. Cărțile rare trecute pe suport numeric se deosebesc de resursele electronice ordinare datorită celor două strategii specifice sus-menționate. Accesul la publicațiile patrimoniale în format electronic nu trebuie să se deosebească substanțial de accesul fizic nemijlocit. Or, cetățeanul care consultă o carte rară de la distanță trebuie să o cunoască în toate detaliile ei, căci așa îi permite dreptul său constituțional de acces la valorile moștenirii culturale. Prin urmare, varianta numerizată a unei cărți rare noi o tratăm ca pe un facsimil virtual. Biblioteca ce încorporează aceste „facsimile” este o bibliotecă numerică. În alte biblioteci trecerea cărților pe suport electronic urmărește scopul unui acces în masă, fără a se pune problema salvagărdării originalului fizic ori a prezentării lui în toate detaliile artei cărții. Aceste biblioteci pot fi numite biblioteci digitale. În sfârșit, există așa-zisele resurse electronice ordinare, sau pure. Ele nu sunt variante electronice ale unor publicații fizice, ci au fost create direct în format electronic. Bibliotecile care încorporează resurse electronice ordinare pot fi numite biblioteci electronice. La descrierea colecțiilor, primele trebuie să se bazeze pe UNIMARC, celelalte două tipuri pot risca să recurgă la Dublin Core.

- Există și interpreți ai informatizării care consideră că noțiunea de bibliotecă electronică le încorporează, le presupune pe toate celelalte.

- Noi nu ne impunem viziunea. Dar, pentru a clarifica totuși niște lucruri (căci profesionalismul presupune un clivaj al nuanțelor) am realizat această clasificare care ne ajută să abordăm nuanțele informatizării bibliotecare cu precizia pe care să se sprijine actul aplicării, experiența care se leagă întotdeauna de concretețea (realitatea) obiectului. Să revenim însă la Biblioteca Numerică belgiană. Structura ei cuprinde următoarele componente: 1. Cataloage de acces la metadate (principal și retrospectiv) și la documente numerizate (estampe, colecția epistolară, articole din periodice, cărți rare, fondul Dupont ș.a.); 2. Bibliografii pe suport electronic (Bibliografia Belgiei, bibliografiile naționale ale unui șir de țări, bibliografii speciale); 3. CD-Rom/site-uri WEB (acces integrat la metadatele CD-ROM-urilor accesibile în BRB și peste o sută de linkuri accesibile numai de pe pagina web a bibliotecii noastre; acces la cataloagele electronice ale bibliotecilor naționale europene); 4. publicații electronice (colecții on-line, periodice electronice, ARL (Academic Research Library)); 5. Bănci de date („Strad”-bază juridică; Anuare statistice pe suport electronic din țările lumii; Literatura online; colecții literare individuale; Arhiva on-line a colecțiilor de periodice; Registrul anual (imaginile scanate ale cărților tipărite) ș.a.

- Se vede din această structură a bibliotecii numerice că resursele informaționale și colecțiile numerice de care dispuneți provin, pe de o parte, din acea „diviziune a muncii” a bibliotecilor naționale despre care ați vorbit mai sus, pe de alta, din cooperarea pe plan național.

- Schimbul internațional, dar și resursele alocate pentru achiziționarea licențelor sau bazelor de date ne permit să întreținem această bibliotecă numerică, audiența căreia crește din an în an.

- *Am foiletat una din edițiile lunare ale Bibliografiei Belgiei și am sesizat că ea se deosebește de modelele acceptate ale unei bibliografii naționale.*

- În linii mari ne ținem de prescripții comune, în special atunci când este vorba de descriere. Deosebirea constă în faptul că notițele bibliografice sunt sistematizate nu după CZU, ci după cele 33 de rubrici (clase) recomandate de UNESCO pentru statistica edițiilor. În interiorul rubricilor notițele sunt clasate în ordine alfabetică.

- *Care este partea de contribuție a BRB la constituirea și dezvoltarea Bibliotecii Francofone Numerice Mondiale?*

- După cum ați văzut, prioritatea principală în acest moment o constituie numerizarea edițiilor periodice de limbă franceză și asigurarea accesului la ele prin Internet. Noi am numerizat deja aproape trei sferturi din periodicele pe care le deținem și ele sunt accesibile on-line în incinta bibliotecii, iar listele periodicelor numerizate sunt accesibile pe pagina web. O asemenea abordare este dictată de nevoile economice ale instituției. Accesul on-line în spațiile de lectură este un serviciu contra plată. În cadrul bibliotecii numerice francofone urmează să discutăm asupra condițiilor de acces. E posibilă varianta achitării taxelor de către Organizația Internațională a Francofoniei, în așa fel devenind posibil accesul gratuit al utilizatorilor din străinătate.

- *Apropo de nevoile de ordin economic ale BRB. Este oare accesul cititorilor la colecțiile bibliotecii unul plătit?*

- Accesul în BRB este realizat în bază de cartele: o cartelă diurnă costă 2,50 euro, cartela pentru

o săptămână costă 5 euro, iar cartela pe un an – 20 euro. Există de asemenea un nomenclator de servicii contra plată, prestate în baza unui tarif aprobat pe un an. Din aceste servicii fac parte: fotocopierea, fotografierea, reproducerea documentelor sonore, calcografia (copii gravate în lemn sau aramă de pe originalele operelor antice și moderne aflate în colecțiile bibliotecii), formulare de Depozit Legal, acordarea de numere de înregistrare internațională a publicațiilor, locațiunea sălilor, vizite ghidate, împrumut de documente pentru expoziții, shop (vinderea publicațiilor BRB); accesul la: baze de date, colecții numerice, colecții la distanță etc.

- *În arealul țării, o bibliotecă națională trebuie să fie din oficiu un factor integrator, sau, cum v-ați exprimat dvs., un axis biblioteconomicus al sistemului național de biblioteci. Din câte am înțeles, sunteți adeptul unei abordări așezate, temeinice, neafectate de fashionism. Cum ați conceput și cum realizați acest rol al Bibliotecii Regale?*

- Acest determinant al BN noi l-am așezat pe câțiva piloni și anume: 1. Servicii științifice (accesul bibliotecilor din teritoriu la rezultatele cercetărilor efectuate de BRB, mai cu seamă în domeniul conservării, preservării, valorificării și numerizării patrimoniului național imprimat; automatizării bibliotecii ș.a.); 2. Servicii informaționale (site-ul BRB este un punct de acces pentru toate bibliotecile belgiene la: portalul cataloagelor electronice ale bibliotecilor belgiene; biblioteca numerică belgiană; resursele informaționale de peste hotare licențiate sau procurate); 3. Servicii bibliografice (accesul tuturor bibliotecilor din teritoriu la notițele bibliografice incluse în Bibliografia Belgiei accesibilă en-ligne, cu posibilitatea importării lor în cataloagele locale;

oferirea de informații pentru bibliografiile locale (inclusiv din baza de date a exterioricii) ș.m.a. 4. Servicii instrumentale, sau editoriale. Difuzarea către bibliotecile din teritoriu, contra plată, a publicațiilor Bibliotecii Regale. 5. Servicii de cooperare și formare (organizarea de simpozioane, seminare și stagii ale specialiștilor din bibliotecile sistemului național în BRB).

- *Aveți o strategie în care să fie specificate explicit locul și rolul Bibliotecii Regale în funcționarea societății informaționale în Belgia?*

- Rolul unei BN în contextul societății informaționale și mai ales în acela al societății cunoașterii constă în întreținerea circuitului de idei. Forța motrice a progresului au fost și rămân ideile. Tehnologiile sunt o derivată a acestora. Ce ne-am gândit să facem pentru a ne exonera de un astfel de rol? Am creat și asigurăm funcționarea Portalului Belgian al Cercetării și Inovației. Partenerii cu care am realizat și întreținem acest proiect sunt organizații generatoare, consumatoare și promotoare de idei științifice și inovaționale atât din țara noastră cât și de peste hotare, cu care realizăm patru feluri de cooperare: 1. Bilaterală (cu bibliotecile științifice belgiene, academii, comunități științifice, regiuni de peste hotare), 2. Europeană (cu Academia Europeană și cu 46 de programe, proiecte, comunități, organizații care funcționează la nivelul UE), 3. Extraeuropeană (cu UNESCO, ONU și alte 21 de organizații, proiecte și programe mondiale) și 4. Cooperare cu mari organizații științifice (Centrul atomic și molecular european, Organizația europeană de exploatare a sateliților meteorologici, Organizația europeană pentru cercetări nucleare, Observatorul european și încă 18 organizații științifice paneuropene). Structura de circulație și regăsire a informației pe care e așezat Portalul (organizații, cercetări și inovații, cooperare științifică internațională, subiecte, date și documente, referințe), arhitectonica și conținutul site-ului web al său s-au dovedit a fi și ele inovaționale, supereficiente și se bucură de mare audiență în Belgia și în Europa. Portalul a contribuit în mod substanțial la implementarea în știință și economia Belgiei a unui regim inovațional de mare eficiență și de înaltă ținută .

- *Toți participanții la reuniunea francofonă au remarcat pe bună dreptate concepția originală, omniprezentă a sistemului de difuzare culturală al Bibliotecii Regale. Fiecare acțiune, fiecare spațiu de amplasare a colecțiilor (mai cu seamă a celor speciale) sau de lectură este utilizat pentru a promova către vizitatorii locali și mai ales pentru cei străini valorile culturii și civilizației belgiene. Până și pe ușile dulapurilor din vestiar sunt gravate chipurile marilor oameni de cultură, scriitori, savanți, ctitori belgieni. Ați reușit să realizați în interiorul incintei un joc al simbolurilor ființei și*

ființării belgiene care își lasă urme de neșters în memorie, în suflet. Compozitorul George Enescu spunea că esențialul în artă e să vibrezi tu însuși și să-i faci să vibreze și pe alții. Ei bine, voi ați pus în funcțiune acest principiu în toate câte am văzut în Biblioteca Regală. De fapt, unele aspecte ale difuzării culturale desfășurate de BRB noi le cunoaștem de la distanță. Mă refer la expozițiile virtuale găzduite de site-ul vostru, lucrate cu gust și cu un remarcabil simț al noului în materie de design.

- Același lucru aș putea să spun și eu despre expozițiile virtuale lansate pe site-ul Bibliotecii Naționale a Moldovei. Cu vreo două săptămâni în urmă, am asistat, la Haga, la o analiză a paginilor web ale bibliotecilor naționale acceptate în proiectul FUMAGABA. Expozițiile virtuale ale dumneavoastră, în special una dedicată unui mare prozator moldovean contemporan...

- *Cred că se avea în vedere expoziția consacrată lui Vasile Vasilache...*

- Și alta dedicată cunoscutului în Europa regizor Emil Loteanu, ca și cea dedicată poetului Rilke se remarcă prin varietatea modalităților de animare și printr-un gust estetic specific... La acest capitol voi ați fost declarați cei mai buni.

- *Vă mulțumesc pentru apreciere. Nouă ne-au plăcut publicațiile Bibliotecii Regale. Începând cu publicația periodică trimestrială Feuille de Contact, care prin însăși denumirea sa exprimă felul în care știți să vă deschideți și să comunicați. Un număr al revistei Scriptorium, pe care l-am văzut expus în galeria expozițională, a fost de asemenea admirat de toată lumea.*

- Într-o țară ca a noastră, în care s-a instaurat un veritabil cult, un sentiment general de venerație pentru carte, pentru cuvântul tipărit, e firesc ca activitatea editorială a unei biblioteci naționale să se numere printre prioritățile de prim rang. BRB și-a constituit un întreg sistem de publicații prin care punem în circuit valorile moștenirii culturale scrise și imprimată și aducem comorile pe care le păstrăm către public. Acest sistem editorial cuprinde: 1. monografiile referitoare la colecțiile rare ale Bibliotecii sau la ediții luate aparte (în perioada 1960-2007 au fost editate peste 100 de asemenea monografii care fac parte din tezaurul științific al țării); 2. cataloagele expozițiilor (care sunt și ele, în esență, tot niște monografii, căci pe lângă descrierile bibliografice și iconografice conțin și întinse studii științifice relative la tema expoziției sau la personalitatea căreia îi este consacrată); 3. publicațiile monografice și bibliografice ale Centrului de Studii Americane (în special cărți despre relațiile Belgiei cu SUA, sau monografiile despre personalități ori pe

teme belgiene scrise de autori americani și traduse la comanda Bibliotecii Regale); 4. publicațiile Centrului Național de Istorie a Științelor; 5. Dossiers; 6. publicațiile secției (cabinetului) de manuscrise (eseuri și monografii de anvergură, elaborate sub rigorile științei academice, referitoare la istoria scrisului și a cărții, la ediții rare aparte etc. Aceste publicații sunt cartea de vizită a Bibliotecii Regale) și 7. publicațiile Centrului Internațional de Codicologie, în special revista *Scriptorium*, care ziceți că v-a plăcut.

- *Conform tradiției, invitații revistei noastre le adresează un mesaj cititorilor ei. Care ar fi zicerea dvs.?*

- Se zice că din spațiu astronautii nu au decât două puncte de reper pe Terra: Marele Zid Chinezesc și Belgia. De mult timp, NASA numește focarul luminos care este format din înșiruirea, cea mai densă din lume, a iluminării autostră-

zilor belgiene, „The Belgian Window”. Și lucrul acesta ne umple de mândrie, de speranță și ne face fericiți. Le doresc dar și cititorilor revistei *Magazin Bibliologic*, bibliotecarilor din Moldova ca țara lor să fie văzută din cer și să le vină de acolo sentimentul de împlinire și de fericire. Al doilea lucru. Deviza națională a Belgiei este „Unirea face forța”. Fie deci ca și bibliotecarii și toți ceilalți cetățeni ai Republicii Moldova să se unească întru a întregi fericirea cea venită din cer cu fericirea cea de pe pământ. Și ultimul lucru. Cum nu rareori fericirea profesională a bibliotecarilor se află în mâinile conducătorilor și a utilizatorilor, vă doresc să aveți în frumoasa voastră țară conducători înțelepți și cititori generoși.

Interlocutor: Alexe Rău,

care aduce mulțumiri Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova (viceministrului Valeriu Ostalep) pentru organizarea deplasării Bruxelles, 14 septembrie 2007

Resurse electronice pentru știință și cercetare în Republica Moldova

Economia națională, precum și întreaga economie mondială, se găsesc într-o perioadă de succesiune către o economie globală, în care o importanță deosebită o are inovația, cunoașterea, informația și comunicarea științifică.

Actualmente în activitatea științifică și didactică sunt implementate tot mai intensiv metodele informaționale. Tendințele mondiale de dezvoltare a tehnologiilor informaționale, inclusiv în sfera științei și învățământului, au contribuit la apariția unui număr divers de resurse și servicii informaționale. Informatizarea, convergența tehnologiilor telecomunicaționale și computaționale, aplicarea pe scară largă a sistemelor informaționale contemporane în domeniul științei și învățământului asigură un nivel principal nou de creare și generalizare a cunoștințelor, difuzarea și utilizarea lor.

Tehnologiile informaționale au influențat și asupra sistemului comunicațiilor științifice. Tehnologiile informaționale, cum ar fi, de exemplu, crearea rețelelor de calculatoare, contribuie la schimbări considerabile în cadrul comunicării științifice.

Mulți cercetători consideră că sistemul comunicațiilor științifice, nucleul principal al căruia este revista științifică, trece printr-o criză profundă, care contribuie la apariția unor structuri noi de comunicare. Cu toate că sistemul comunicațiilor științifice funcționează, în mare parte, datorită savanților, care publică lucrările sale, controlul asupra acestui sistem din ce în ce mai mult este efectuat de către editurile comerciale. În ultimii ani bibliotecile academice sunt nevoite să reducă considerabil numărul revistelor abonate. Acest fapt se datorează atât micșorării bugetului bibliotecilor, cât și creșterii numărului revistelor specializate și a prețurilor la aceste reviste. În consecință, prin intermediul bibliotecilor, comunitatea științifică din toată lumea are acces la un număr tot mai mic de publicații [1].

Bibliotecile universitare și instituțiile de cercetare din Republica Moldova sunt în situații similare când se reduce numărul revistelor abonate din motivul creșterii prețurilor la abo-

Nelly Țurcan

“Bineînțeles că noile mijloace de comunicare științifică largesc posibilitățile de stabilire a contactelor profesionale, ele influențează nemijlocit asupra caracterului activității științifice. Unii cercetători consideră că noile mijloace electronice de comunicare atrag în mediul comunicațional pe cei care se află la periferia comunității științifice, statutul științific al cărora încă nu este evident, deci este vorba despre difuzarea cunoștințelor științifice în societate pe contul dezvoltării mediului de utilizare. În contextul dezvoltării comunicațiilor sarcina primordială a bibliotecii constă în asigurarea accesului la informație și cunoștințe științifice. Cheia pentru atingerea acestui scop este utilizarea mijloacelor contemporane de comunicare științifică: baze de date, publicații electronice, biblioteci electronice, arhive electronice etc.”

namente. În același timp se micșorează bugetul bibliotecii pentru abonare. Nu pretendem să prezentăm date absolut obiective, dar tendința este identică cu cea din bibliotecile lumii. Astfel, Biblioteca USM a redus numărul abonamentelor de la 307 în 1997 la 285 în 2008, în același timp cheltuielile pentru abonare au crescut de la 24.242 lei în 1997 până la 443.988 lei în 2008. Pentru aceeași perioadă la Biblioteca ASEM numărul abonamentelor de asemenea s-a redus, de la 240 până la 161, iar cheltuielile s-au majorat – de la 40.000 lei până la 226.664 lei. La DIB ULIM numărul de titluri de reviste a scăzut de la 166 în 2002 până la 59 în 2008 (Figura 1).

Biblioteca Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei este într-o situație mai favorabilă. Se datorează acest lucru schimbărilor

care au intervenit la Academia de Științe a Moldovei în 2004 după aprobarea „Codului cu privire la știință și inovare”, cât și în urma modificării statutului Bibliotecii Academice. Numărul de abonamente la BȘC AȘM este în creștere de la 44 în 1999 până la 267 în 2008. Bugetul alocat pentru abonare de asemenea s-a majorat – de la 102.042 lei în 2004 până la 993.901 lei în 2008. Evident că majorarea alocațiilor pentru abonarea la BȘC AȘM se datorează nu numai unui număr mai mare de titluri de publicații periodice la care se abonează biblioteca, dar și majorării costurilor abonamentelor. Dacă în 2004 costul mediu al unui abonament la BȘC AȘM era de 1.187 lei, atunci în 2008 el a crescut până la 3.723 lei (Figura 2).

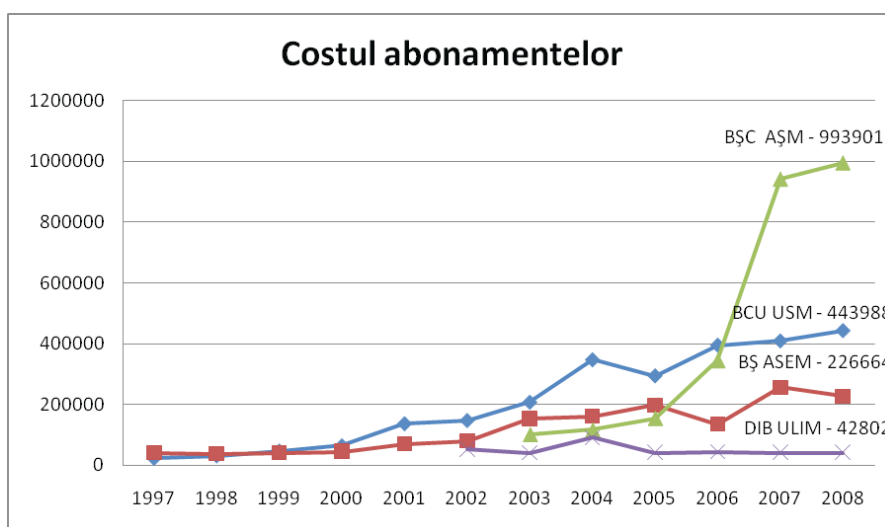

Figura 1. Titluri de publicații periodice abonate de BCU USM, BȘC AȘM, BȘ ASEM; DIB ULIM

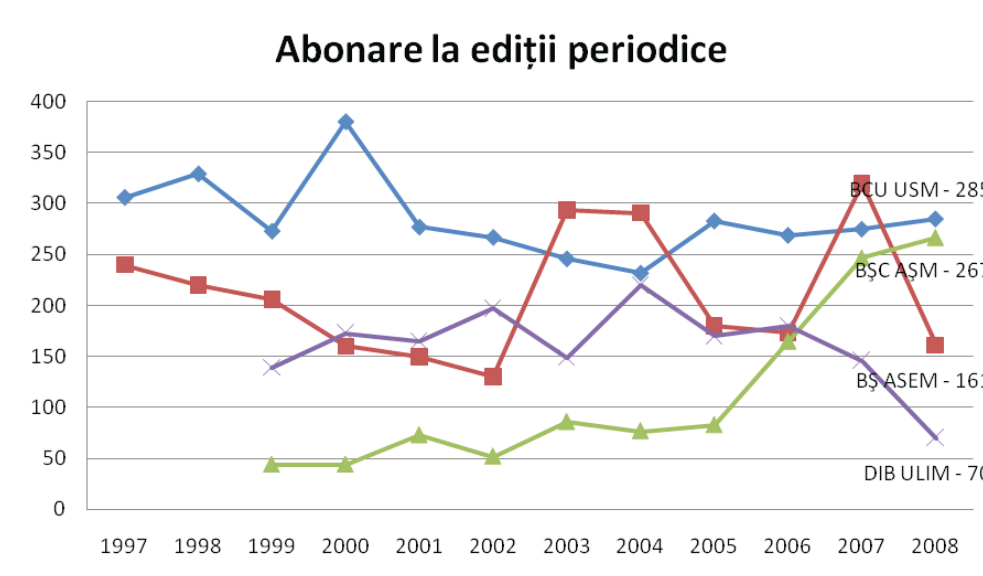

Figura 2. Bugetul alocat pentru abonarea la ediții periodice

De menționat că numărul total de reviste științifice din întreaga lume depășește 100.000. Însă doar 4.000 din acestea sunt considerate „reviste din fluxul principal” al științei, incluse în baza de date ISI (Institute of Scientific Information). După aceste date este apreciată performanța științifică a oricărui colectiv sau individ pe plan internațional. Contribuția Moldovei în toate publicațiile din lume este de 0,04%. Dacă e să comparăm cu România, căreia îi revin 0,14%, iar raportul populației este de 6 ori mai mare, atunci contribuția reală a Moldovei este mai mare decât a României și atinge cifra de 0,24%. În clasamentul general Republica Moldova se află la același nivel cu Polonia [2].

Conform *Anuarului statistic al Moldovei* numărul de reviste și alte publicații periodice a crescut de la 99 în anul 2000 până la 244 în anul 2006. Pe când tirajul anual al acestora s-a micșorat de la 3,8 milioane exemplare până la 3,5 milioane exemplare [3]. De asemenea este în creștere și numărul revistelor științifice editate de universități și diverse instituții de cercetare științifică. Conform „Raportului privind activitatea Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică și rezultatele științifice principale, obținute în sfera științei și inovării”, în anul 2005 organizațiile din sfera științei și inovării din Republica Moldova au editat 34 de reviste științifice, în 2006 – 55 de reviste, iar în anul 2007 – 59 de reviste [4]. Cu toate acestea, publicațiile periodice științifice nu pot satisface necesitățile de informare ale savanților și cercetătorilor din cauza tirajului mic al revistelor științifice. Tirajul revistelor științifice editate în

Republica Moldova se cuprinde între 50 și 1000 de exemplare. Astfel, tirajul mediu al revistelor științifice este de 200 exemplare pe an.

Istoria revistelor electronice începe din 1979, când în SUA a fost lansat programul Electronic Information Exchange Sistem [5]. Revistele electronice au început să apară în anii '90 ai secolului XX, astfel stimulând schimbul de informație științifică pe baza tehnologiilor informaționale moderne. Se disting patru etape de evoluție a revistelor științifice de la forma tradițională la cea electronică [6]:

- utilizarea computerului pentru pregătirea publicației tipărite;
- difuzarea în mediul electronic a copiilor exacte ale edițiilor tradiționale;
- difuzarea edițiilor textuale doar în formatul electronic;
- difuzarea edițiilor electronice multimedia.

Putem cu certitudine afirma că editarea revistelor științifice în Republica Moldova se află la începutul celei de-a doua etape.

Vom prezenta în continuare o analiză generală privind editarea revistelor științifice în forma electronică. Au fost analizate revistele științifice editate de instituțiile din sfera științei și inovării incluse în „Raportul privind activitatea Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică” (59 titluri), cât și revistele științifice din lista publicațiilor de profil a Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare (75 titluri). În rezultatul investigațiilor au fost găsite 27 de reviste științifice care apar în forma electronică (Tabelul 1).

Nr.	Denumirea revistei	URL	Instituția sub auspiciile căreia se editează	Perioada (varianta electronică)	Limba de publicare a articolelor	Acces
1.	<i>Analele Universității de Stat din Moldova (Serile: Științe chimico-biologice; Științe fizico-matematice; Științe filologice; Științe socio-umaniste)</i>	http://www.usm.md/start.aspx?text=145	Universitatea de Stat din Moldova	1998-2006	rom., rus., engl., fr.	Abstract – engl., fr. Full text – Word
2.	<i>Artia Medica</i>	http://www.artamedica.md	P.P.: „Artia Medica”	2003-2004	rom., engl.,	Cuprins – engl. Abstract – engl., rom. Full text – pdf
3.	<i>Buletinul Academiei de Științe a Moldovei (Seria Matematica)</i>	http://www.math.md/imi-site/journals/Buletin/basm_main2.shtml	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Matematică și Informatică	1990-2004	engl. (cu excepții și în rom., rus.)	Cuprins – engl. Abstract – engl.
4.	<i>Buletinul Institutului de Geofizică și Geologie al Academiei de Științe a Moldovei</i>	http://igg.asm.md/buletin.php	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Geologie și Seismologie	2005-2007	rus., engl., rom.	Abstract – engl., rom., rus. Full text – pdf
5.	<i>Chemistry Journal of Moldova</i>	http://www.asm.md/administrator/fisiere/ediii/f0.pdf	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Chimie, Universitatea de Stat din Moldova	2007-2008	engl.	Cuprins – engl. Abstract – engl. Full text – pdf
6.	<i>Computer Science Journal of Moldova (CSJMol)</i>	http://www.math.md/imi-site/journals/csjm/index	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Matematică și Informatică	1993-2006	engl.	Cuprins – engl. Abstract – engl.
7.	<i>Contabilitate și audit</i>	http://www.contabilitate.md/	Firma instructiv-consultativă și de implementare „Contabil-Service” SRL	1998-2008	rom., rus.	Full text – pdf (1998-2002)

8.	<i>Curierul medical</i>	http://www.usmf.md/pages/Curierul-Medical	Ministerul Sănătății al Republicii Moldova, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „N. Testemițanu”	2005-2008	În limba originală (rom., rus.)	Cuprins – engl., rus. Abstract – engl., rom., rus. Full text – pdf
9.	<i>Sănătate publică, Economie și management în Medicină</i>	http://www.public-health.md/home.aspx?mode=news	Asociația „Economie, management și psihologie în medicină” Centrul de Sănătate Publică și Management, Centrul de Medicină Preventivă	2007-2008	rom.	Cuprins – engl. Abstract – engl., rom. Full text – pdf
10.	<i>Fizica și tehnologiile moderne</i>	http://sfm.asm.md/fim/index.html	Societatea Fizicienilor din Moldova, Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică	2003-2007	rom., engl.	Abstract (la unele articole) – rom., engl. Full text – pdf
11.	<i>Intellectus</i>	http://www.agepi.md/md/eid_pi/periodice/intellectus.php	Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală din Republica Moldova (AGEPI), Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare (CNAA)	2001-2008	rom.	Cuprins – engl. Abstract – engl., rom. Full text (2001-2007) – pdf
12.	<i>Itinerar strategic</i>	http://www.iisd.md	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept	2007	rom., rus.	Abstract – engl. Full text – pdf
13.	<i>Lecturi filologice: revistă științifică ULLIM</i>	http://icf.ulim.md/fr/publicatii/	Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Institutul de Cercetări Filologice și Interculturale	2006	fr., rom.	Abstract – fr., engl. Full text – pdf

14.	<i>Meridian ingineresc</i>	http://www.utm.md/meredian/	Universitatea Tehnică din Moldova, Asociația Inginerilor din Moldova	2002-2003	rom., engl.	Abstract – engl., rom. Full text – Word
15.	<i>Moldavian Journal of the Physical Sciences</i>	http://sfm.asm.md/moldphys/	Academia de Științe a Moldovei, Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică, Societatea Fizicienilor din Moldova	2002-2008	engl.	Cuprins –engl. Abstract – engl. Full text – pdf
16.	<i>Moldoscope</i>	http://www.usm.md/start.aspx?textC=16	Universitatea de Stat din Moldova	2000-2008	rom., rus.	Abstract –engl. Full text – Word
17.	<i>Problemele energeticii regionale</i>	http://ieasm.webart.md/	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Energetică	2005-2008	rus., engl., rom.	Cuprins –engl. Abstract – rom., engl., rus. Full text – Word
18.	<i>Quasigroups and Related Systems</i>	http://quasigroups.prv.pl/	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Matematică și Informatică	1994-2008	engl.	Cuprins –engl. Abstract – engl. Full text (1994-2000) – pdf
19.	<i>Revista de Criminologie, Drept penal și Criminalistică</i>	http://www.iisd.md	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept, Asociația Criminologilor din Republica Moldova	2006-2007	rom., rus.	Abstract – engl. Full text – pdf
20.	<i>Revista de Filozofie, Sociologie și Științe politice</i>	http://www.ifilos.asm.md/ro/rfssp.html	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filozofie, Sociologie și Științe Politice	2006-2007	rom., rus.	Abstract – engl. Full text – pdf

21.	<i>Revista de Istorie a Moldovei</i>	http://www.iisd.md	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept	2006-2007	rom., rus. sau alte limbi europene	Cuprins – engl. Abstract – engl. Full text – pdf
22.	<i>Revista de studii și cercetări juridice</i>	http://www.iisd.md	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept	2007	rom., rus.	Abstract – engl., fr. Full text – pdf
23.	<i>Revista de teorie și practică educațională DIDACTICA PRO</i>	http://www.prodidactica.md/revista/	Centrul Educațional „Pro Didactica”	2000-2008	rom.	Abstract – engl. Full text – pdf
24.	<i>Revista moldovenească de Drept internațional și Relații internaționale</i>	http://www.iisd.md	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept, Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova	2006-2007	rom., rus., engl. sau alte limbi de circulație internațională	Cuprins – engl., rus. Abstract – engl., rus., fr. Full text – pdf
25.	<i>Surface Engineering and Applied Electrochemistry (Elektronnaya Obrabotka Materialov)</i>	http://www.allertonpress.com/journals/sur.htm	Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Fizică Aplicată	2007-2008	engl.	Cuprins – engl. Abstract – engl.
26.	<i>Symposia Professorum. Seria Biblioteconomie. Informare. Documentare</i>	http://library.ulim.md/ro/publicatii/simposia_prof.php	Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Departamentul Informațional-Biblioteconomic	2003-2007	rom.	Abstract – engl. Full text – pdf
27.	<i>Tyragetia</i>	http://www.nationalmuseum.md/ro/pub/rev.html	Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei	1992-2007	rom., rus., engl., germ., fr.	Cuprins – engl. Abstract – engl., germ.

Tabelul 1. Reviste științifice în format electronic editate în Republica Moldova

Din cele 27 de reviste 8 sunt din domeniul științelor fundamentale, câte 3 din domeniul științelor medicale și tehnice, 12 din domeniul științelor socio-umaniste și 1 multidisciplinară (Figura 3). În categoria publicațiilor multidisciplinare au fost incluse *Analele Universității de Stat din Moldova* care s-au editat în perioada 1998-2006 în 4 serii: Științe fizico-matematice; Științe chimico-biologice; Științe filologice; Științe socio-umaniste.

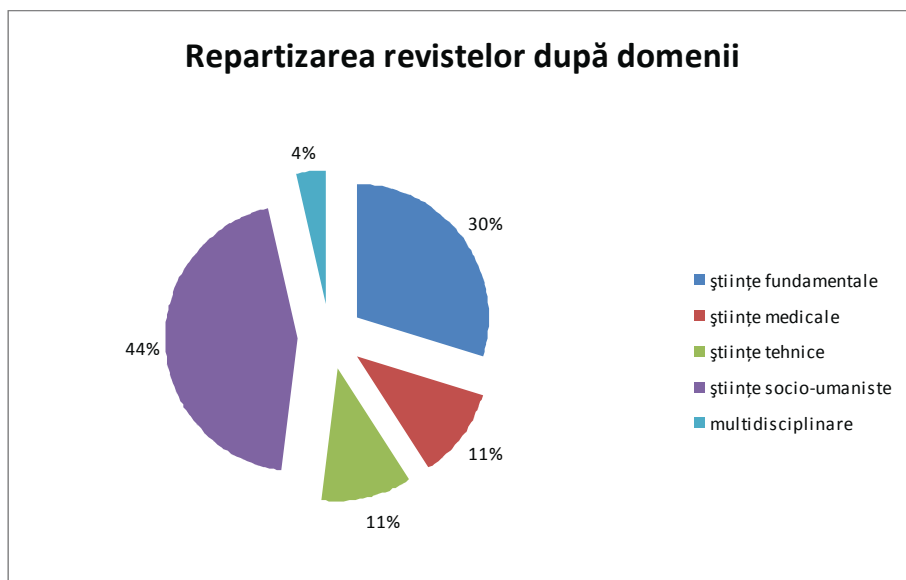

Figura 3. Repartizarea revistelor electronice după domenii

Analiza revistelor în dependență de anul apariției variantei electronice ne permite să constatăm că treptat crește numărul revistelor care au variante electronice. În același timp este în creștere și numărul revistelor care oferă acces integral la textele articolelor (Figura 4). Unele reviste, cum ar fi, de exemplu, *Tyragetia*, *Computer Science Journal of Moldova (CSJMol)*, *Surface Engineering and Applied Electrochemistry (Elektronnaya Obrabotka Materialov)* sau *Buletinul Academiei de Științe a Moldovei. (Seria Matematica)* (care s-a editat până în 2004) oferă acces numai la abstractele articolelor. Alte reviste oferă acces liber la abstracte pentru toate numerele revistelor, iar la textul articolelor accesul este limitat, în acces deschis sunt doar la arhivele numerelor: *Quasigroups and Related Systems (1994-2000)*, *Contabilitate și audit (1998-2002)*.

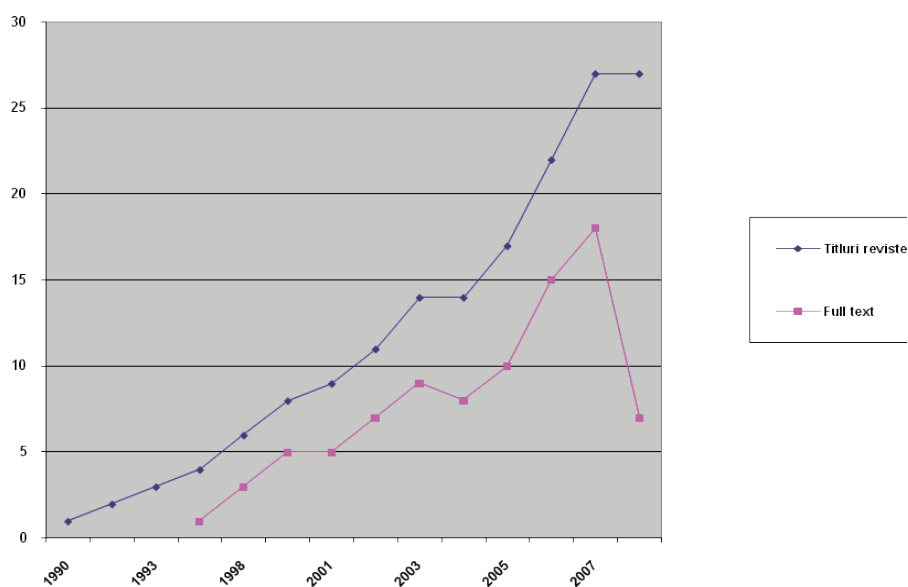

Figura 4. Dinamica creșterii titlurilor de reviste științifice în formatul electronic

Din cele 27 de reviste electronice 4 publică articole în limba română, 7 reviste publică articole în limba română și rusă, 5 – numai în limba engleză și 12 reviste publică articole în limba română, rusă, engleză și alte limbi de circulație internațională (franceză, germană) (Figura 5).

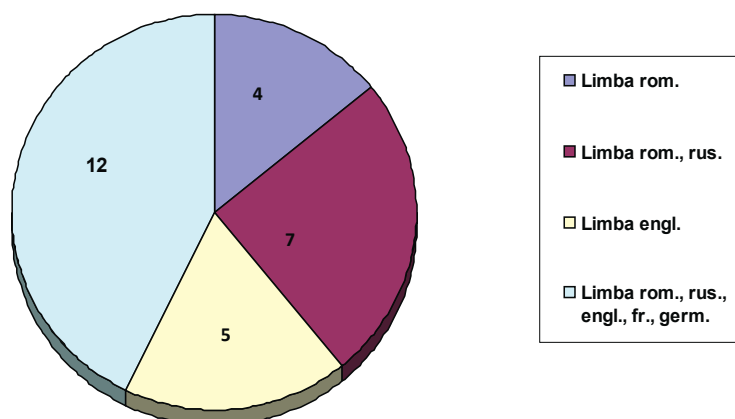

Figura 5. Repartizarea revistelor electronice în dependență de limba publicării articolelor

Analiza revistelor în dependență de instituția editorială ne-a permis să constatăm că marea majoritate a revistelor științifice electronice se publică sub auspiciile institutelor Academiei de Științe a Moldovei – 14 reviste (Figura 6). Universitățile editează 6 reviste științifice electronice și 7 reviste se publică de alte instituții și organizații (Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală, Centrul Educațional „Pro Didactica”, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei etc.).

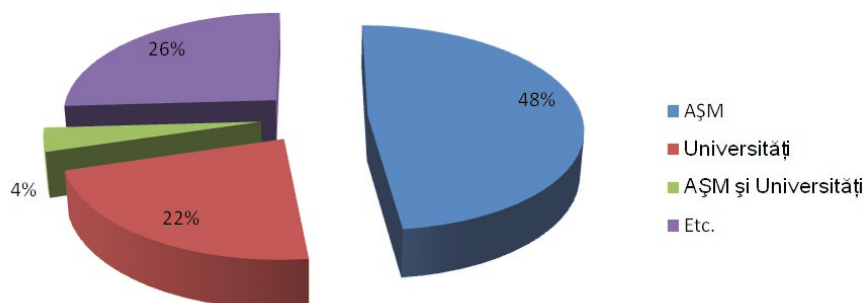
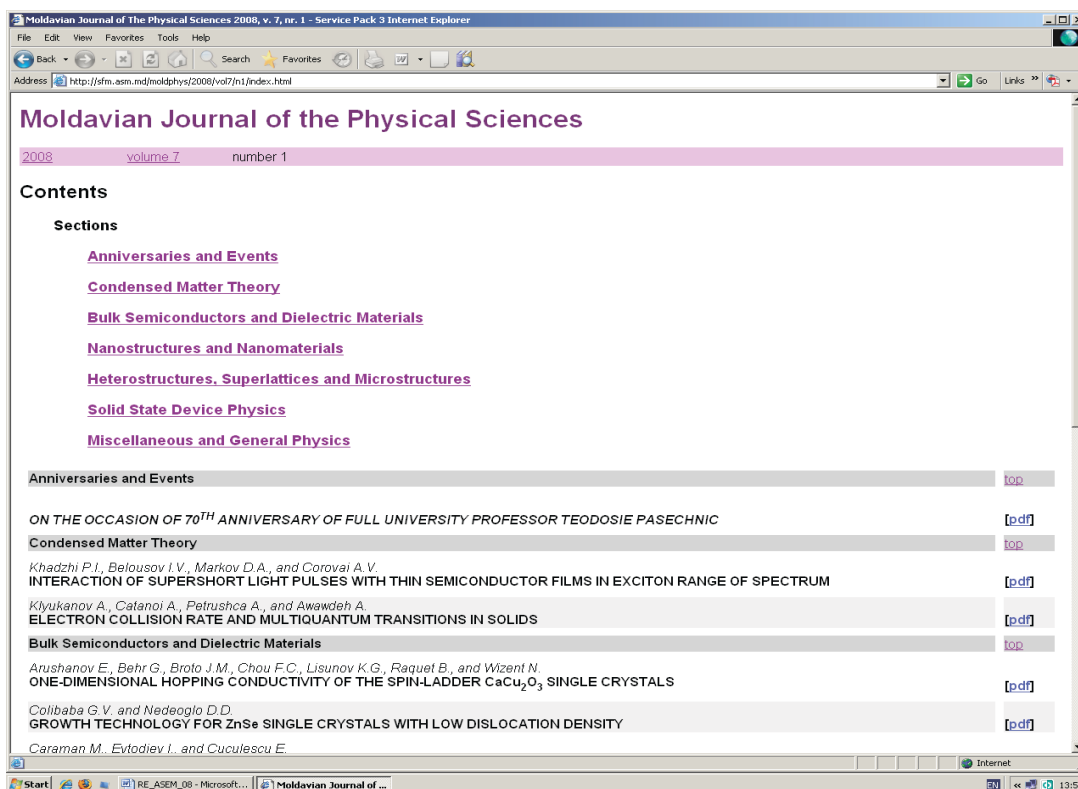

Figura 6. Repartizarea revistelor după apartenența instituțională

Faptul că în reviste se publică articole în limbi străine permite savanților din Moldova să fie cunoscuți și citați în alte țări. În același timp, menționăm că doar într-o singură revistă nu sunt abstracte în limba engleză sau franceză la articolele publicate (*Contabilitate și audit*). Unele reviste prezintă și cuprinsul în doua sau trei limbi (*Tyragetia*, *Revista moldovenească de Drept internațional*, *Relații internaționale*, *Revista de istorie a Moldovei*, *Intellectus*, *Sănătate publică*, *Economie și Management în medicină*, *Curierul medical*, *Arta Medica*).

După cum a fost menționat mai sus, majoritatea revistelor științifice electronice sunt editate de institutele Academiei de Științe a Moldovei. Vom prezenta câteva din aceste reviste. Varianta electronică a revistei științifice *Moldavian Journal of the Physical Sciences* (<http://sfm.asm.md/moldphys/>) apare din 2002 și este echivalentă cu varianta difuzată în formatul tradițional. Revista este editată de Academia de Științe a Moldovei și Asociația Fizicienilor din Moldova. Trimestrial în revistă se publică articole recenzate în limba engleză din cele mai diverse domenii ale fizicii.

În perioada 2002-2008 în revistă au fost publicate 419 articole (Figura 7).

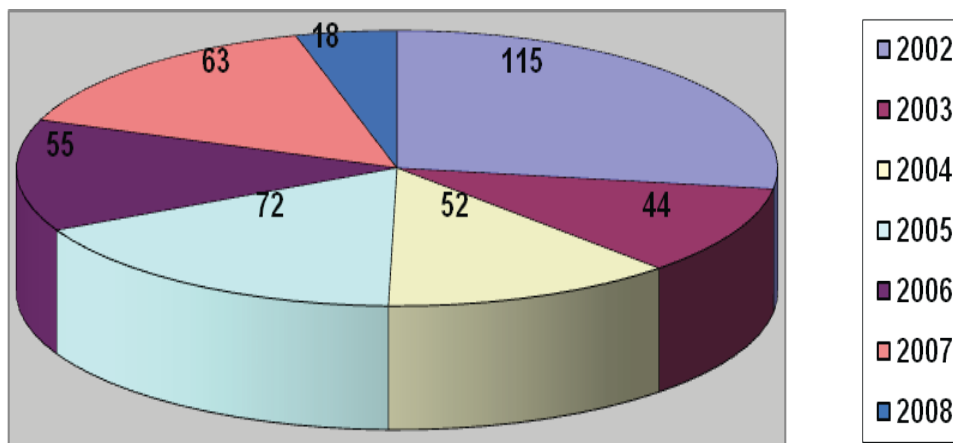
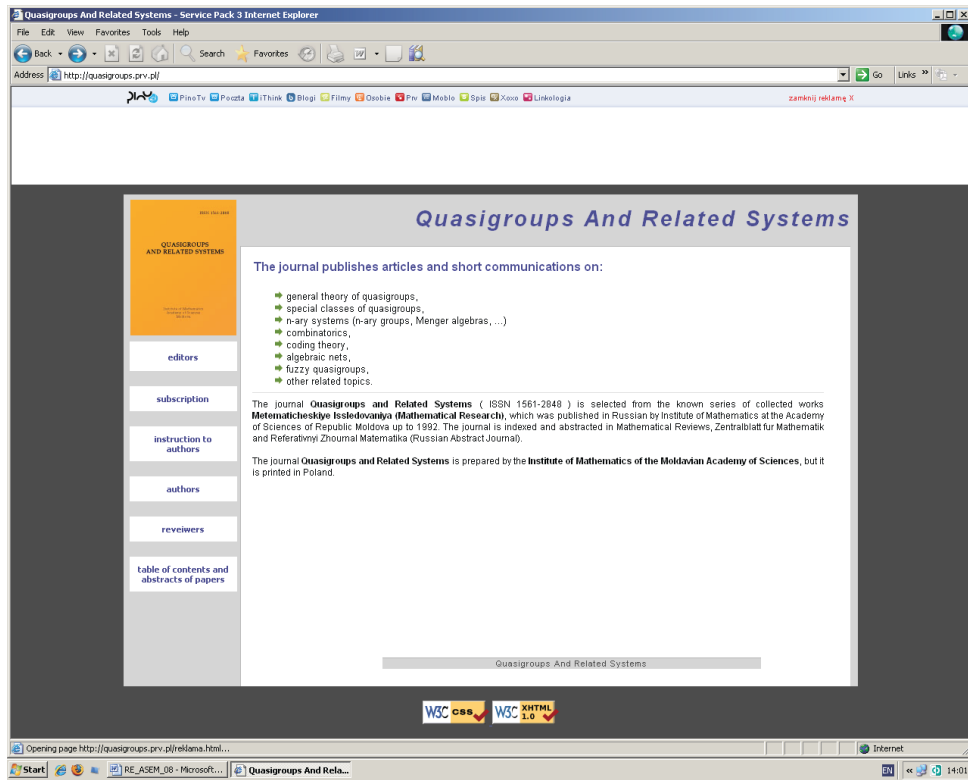
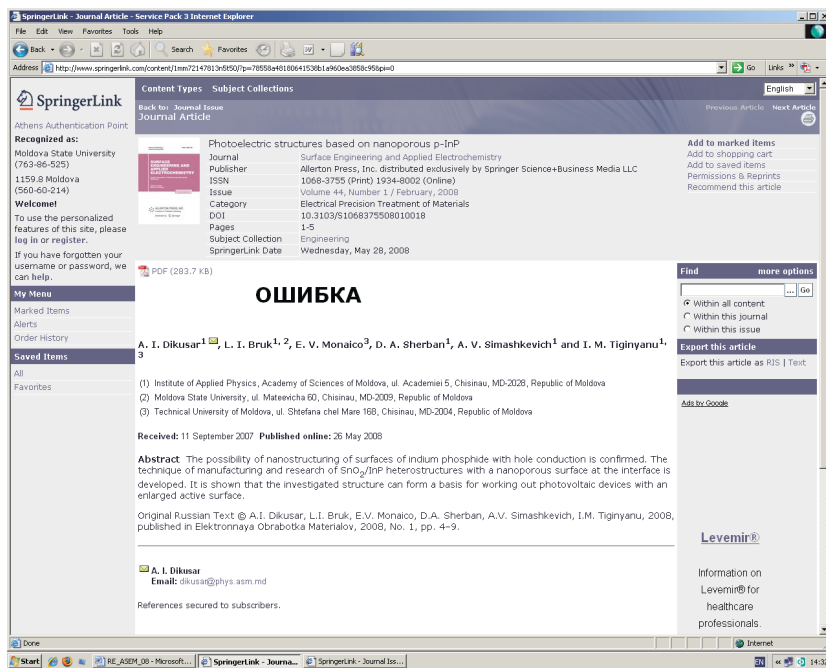

Figura 7. Repartizarea articolelor după ani în revista *Moldavian Journal of the Physical Sciences*

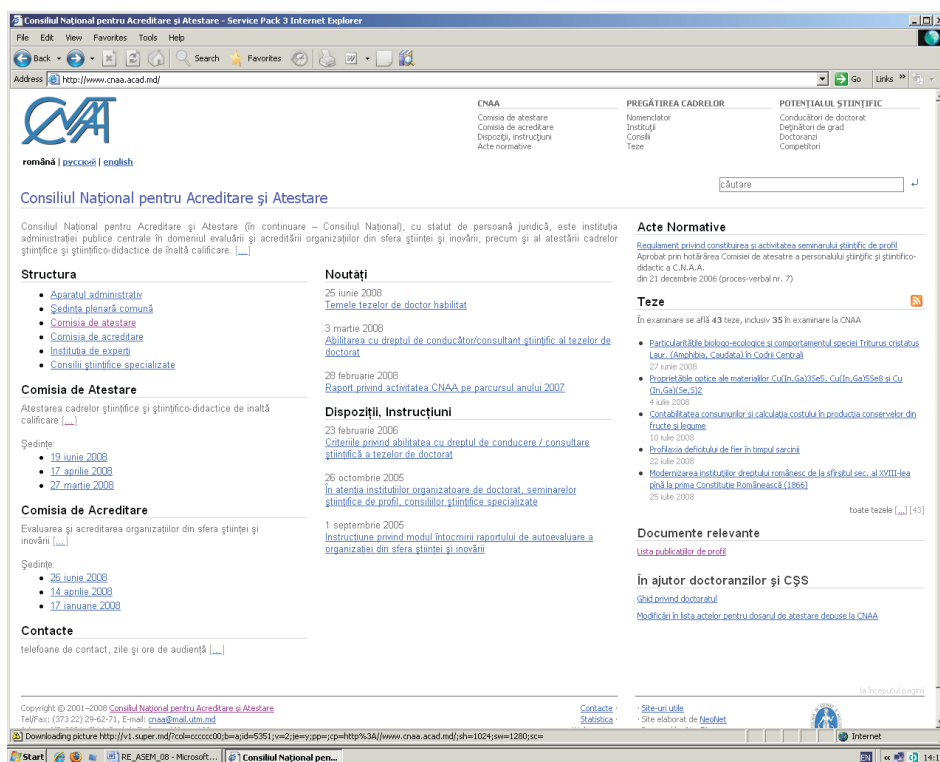
O altă revistă de circulație internațională care se indexează în câteva baze de date (Current Mathematical Publications, Mathematical Reviews, Referativnyi Zhurnal Matematika (Russian Abstract Journal), Zentralblatt fur Mathematik) este revista *Quasigroups and Related Systems* (<http://quasigroups.prv.pl/>). Revista este editată de Institutul de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, dar se publică în Polonia. Accesul la articolele din *Quasigroups and Related Systems* este parțial deschis. Editorul a stabilit un embargo pentru accesul la textul integral al revistei. Din 1994 până în 2000 cercetătorii au acces liber la textul integral al articolelor, dar din 2001 accesul deschis este doar la abstractele articolelor. În perioada 1994-2007 în această revistă au fost publicate 164 de articole.

O altă revistă științifică electronică editată de Institutul de Fizică Aplicată al Academiei de Științe a Moldovei este revista *Surface Engineering and Applied Electrochemistry (Elektronnaya Obrabotka Materialov)*. Revista se editează din 1965. Dat fiind faptul că revista a atras atenția comunității științifice, din 1970 ea se reeditează în limba engleză. Din 1985 se reeditează în SUA de către Editura Allerton Press, Inc. sub denumirea *Surface Engineering and Applied Electrochemistry* (<http://www.allertonpress.com/journals/sur.htm>). Varianta electronică a revistei apare din 2006 și este distribuită de către Editura „Springer”. Pentru perioada 2005-2006 poate fi consultat în formatul electronic doar cuprinsul.

Informația despre cercetările științifice ale savanților și cercetătorilor din Republica Moldova poate fi găsită și pe site-ul Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare (<http://www.cnaa.acad.md/>), care din 2004 plasează pentru accesul deschis autoreferatele, cât și textul integral al tezelor de doctor și doctor habilitat.

În perioada 2004-2008 pe site-ul CNAA au fost plasate 806 teze, dintre care 712 teze de doctor în științe și 94 – de doctor habilitat (Figurile 8-11).

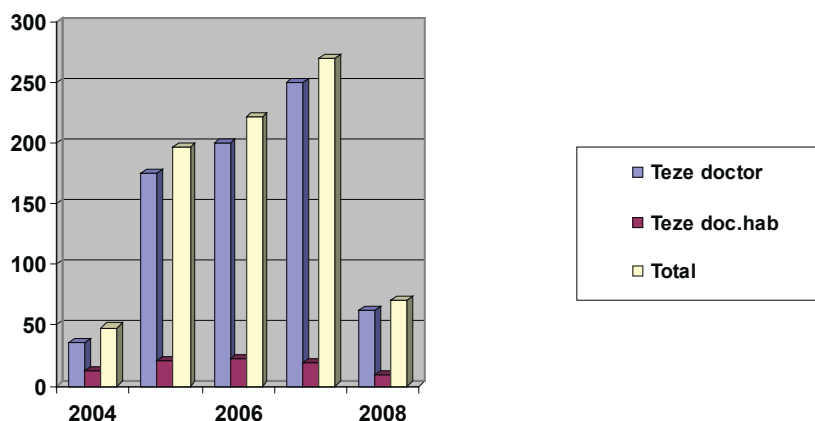

Figura 8. Repartizarea tezelor de doctor și doctor habilitat plasate pe site-ul CNAA

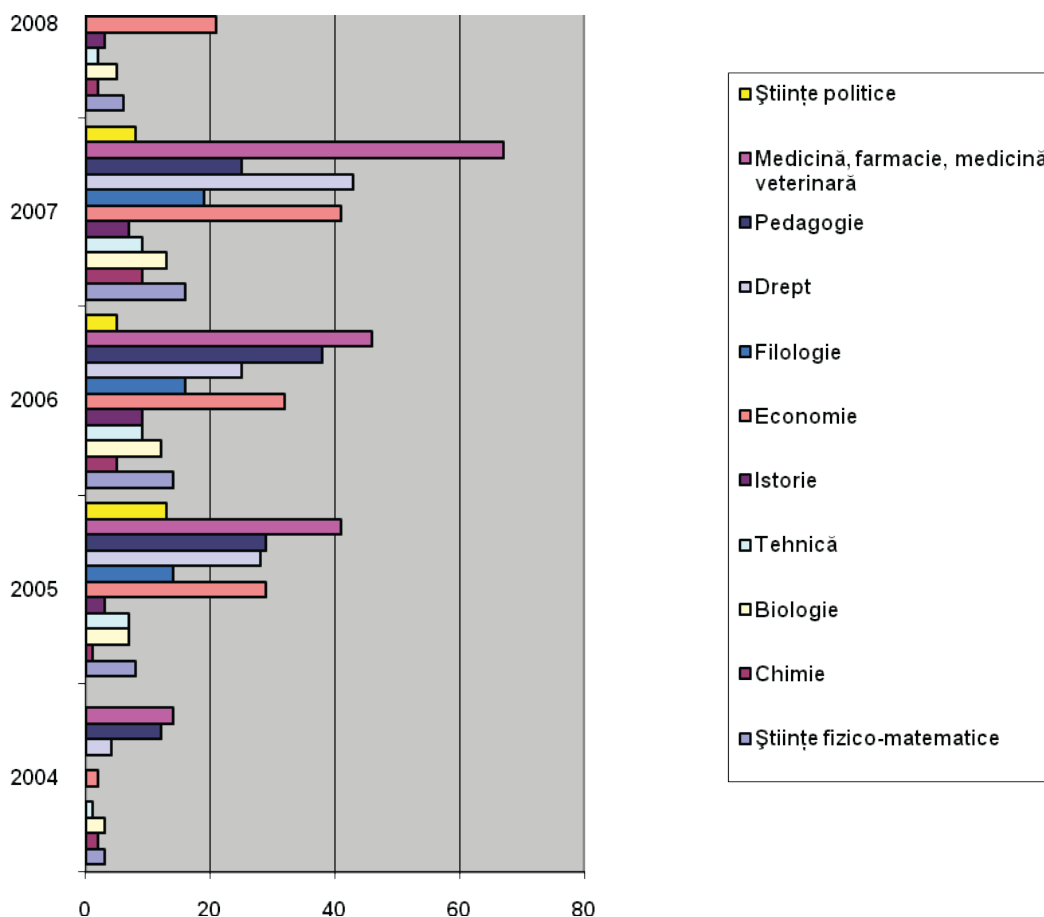

Figura 9. Repartizarea tezelor după domenii științifice și anul susținerii

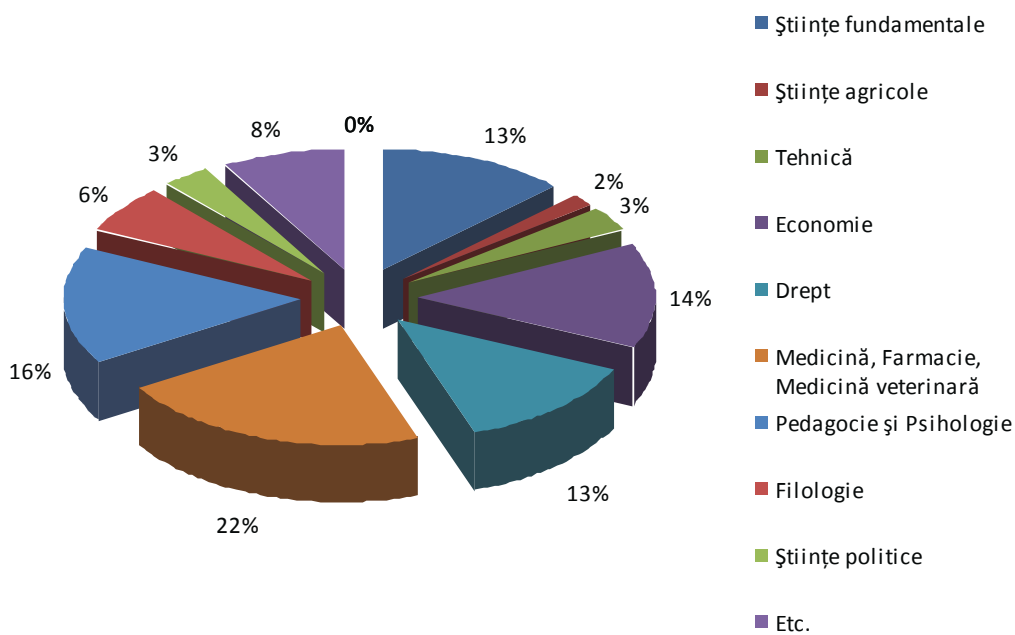

Figura 10. Repartizarea tezelor după domenii științifice

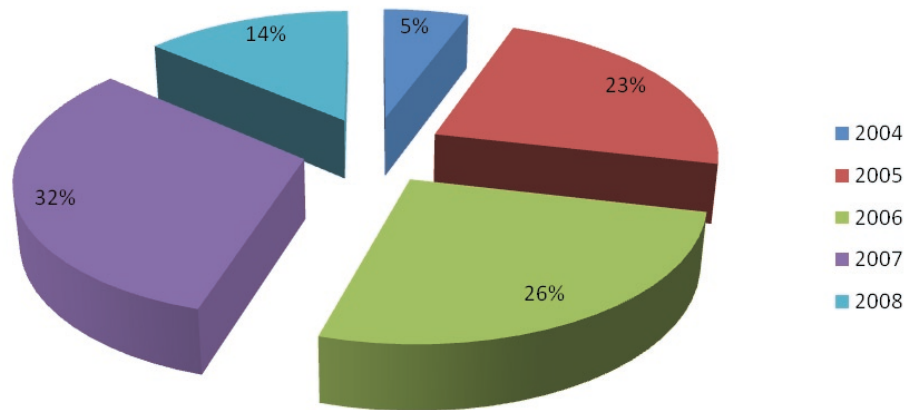

Figura 11. Repartizarea tezelor după anul susținerii

Bineînțeles că noile mijloace de comunicare științifică largesc posibilitățile de stabilire a contactelor profesionale, ele influențează nemijlocit asupra caracterului activității științifice. Unii cercetători consideră că noile mijloace electronice de comunicare atrag în mediul comunicațional pe cei care se află la periferia comunității științifice, statutul științific al cărora încă nu este evident, deci este vorba despre difuzarea cunoștințelor științifice în societate pe contul dezvoltării mediului de utilizare. În contextul dezvoltării comunicațiilor sarcina primordială a bibliotecii constă în asigurarea accesului la informație și cunoștințe științifice. Cheia pentru atingerea acestui scop este utilizarea mijloacelor contemporane de comunicare științifică: baze de date, publicații electronice, biblioteci electronice, arhive electronice etc.

Referințe bibliografice:

1. Crane, D. The nature of scientific communication and influence // *International Social Science Journal*. – 1970. – V. 22. – P. 28-41.
2. Duca, Gheorghe. Două imperative de interes public major pentru dezvoltarea țării // Duca, Gheorghe. *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)*. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2007. – P. 172-178.
3. Anuarul statistic al Moldovei // <http://www.statistica.md> [Accesat 22.06.2008]
4. Raport privind activitatea Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică și rezultatele științifice principale, obținute în sfera științei și inovării în anul 2007 // <http://www.asm.md/administrator/fisiere/rapoarte/f17.pdf> [Accesat 22.06.2008]
5. Tîrziman, Elena. Publicațiile seriale electronice disponibile în rețele (I) // *Biblioteca*. – 2004. – Nr. 7. – P. 206-207.
6. Дубченко, С. В. Электронные журналы – общие вопросы развития // http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/70/pdf/knp70_14-22.pdf [Accesat 12.05.2008]

Departamentul Informațional Biblioteconomic – instituție de succes

Activitatea informațional-bibliotecară este parte integrantă a procesului educațional și de cercetare universitar. Viziunea Rectoratului ULIM în această direcție se întemeiază pe principii clare și concrete, fundamentate pe prevederile Declarației de la Bologna, cerințele Societății Informaționale și a Cunoașterii. Dimensiunile economice, sociale, organizaționale ale reformei spațiului educațional și de cercetare sunt determinate substanțial de existența unui suport informațional calitativ. Or, principiile inerente Procesului Bologna pot fi implementate de actori bine informați, care știu să aprecieze, să manipuleze, să caute, să gestioneze informația. DIB ULIM deține pârghii importante în formarea acestor abilități (3; 8). Conceptul Educațional ULIM atribuie acestuia „rolul de veritabil centru informațional-analitic și de sinteză” (8, p. 52).

DIB ULIM își desfășoară activitatea potrivit politicilor în domeniul învățământului, științei, culturii, informației, promovate în spațiul educațional național și european. Principiile de funcționare a DIB ULIM (caracteristice bibliotecilor din învățământ) se întemeiază pe: *accesibilitate, neangajare politică, unitate de opinii în comunitate, îmbinate organic cu autonomia profesională, gestionarea rațională a resurselor și serviciilor informaționale, calitatea și cooperarea în domeniul resurselor și activităților.*

Codul de valori al DIB se armonizează cu cele expuse în actele universitare unificate sub genericul „Codex ULIM” (3), precum și cu misiunea și obiectivele strategice ale dezvoltării bibliotecilor, definite de Comisia Europeană și stipulate în proiectul „Strategiilor de dezvoltare a bibliotecilor din instituțiile de învățământ (2005-2010)” (8): a pune la dispoziția utilizatorilor cel mai amplu patrimoniu informativ și cognitiv posibil, rețele și suporturi pentru navigare pe Internet, pachete educaționale informative pentru studii la distanță și asistență în utilizarea lor; a fi un spațiu de concentrare a tuturor dimensiunilor (socială, politică, economică etc.).

**Zinaida Sochircă,
Ludmila Corghenci,
Veronica Ghețu**

“Activitățile promoționale ale DIB ULIM sunt integrate într-un concept unic, acesta fiind orientat strategic pentru promovarea resurselor, serviciilor prestate și spațiilor funcționale ale DIB ULIM; realizărilor activității didactice și științifice la ULIM (prin forme și metode specifice structurii infobibliotecare: expoziții, bibliografii, prezentări, lansări etc.); realizărilor și implicațiilor profesionale de excepție ale bibliotecarilor ULIM. Integrarea DIB ULIM în diverse proiecte locale, naționale și internaționale, consorții (megaproiect Pușkin, Tempus-Tacis «Library Training in Moldova», ale Fundației Soros – Moldova, Agenției Universitare Francofone, Alianței Franceze din Moldova, ambasadelor acreditate la Chișinău) se reflectă asupra calității servirii informațional-bibliotecare a comunității universitare: îmbogățirea colecțiilor, lărgirea accesului la informație, instruirea adecvată a personalului specializat etc.”

DIB acționează ca liant între diverse subdiviziuni educaționale, contribuind la comunicarea și colaborarea dintre ele. Aplicând regulile autonomiei profesionale, dar îmbinându-le organic cu necesitățile informațional-documentare ale comunității universitare, DIB ULIM implementează politici și concepte de dezvoltare și diversificare a resurselor documentare și informaționale, a facilitării accesului la acestea, a serviciilor prestate (concepte și programe: „Biblioteca uti-

lizatorului”, „Grija pentru noii utilizatori”, Campania în sprijinul Absolventului ULIM”, „Cliențul nostru – partenerul nostru”, „Biblioteca fără pereți”, „Servicii pentru persoane dezavantajate”, „Interculturalitate versus globalizare” etc). Cele menționate reliefează efortul constant al DIB ULIM pentru promovarea primatului utilizatorilor în procesul de servire informațional-bibliotecară, fundamentat pe deschidere și consens, comunicare și toleranță.

Misiunea Departamentului Informațional Biblioteconomic ULIM:

- modelarea, dezvoltarea și administrarea serviciilor infodocumentare în sprijinul programelor de învățământ și de cercetare ale ULIM, orientate pentru studenți, cadre didactice, cercetători și alte categorii socio-profesionale;
- formarea deprinderilor utilizatorilor privind căutarea, selectarea, identificarea și gestionarea informației (formarea culturii documentare și informaționale) (6, p. 6).

Obiectivele Departamentului Informațional Biblioteconomic (7, p. 14):

- orientarea prioritară a activităților infobibliotecare în sprijinul procesului de studiu și cercetare al ULIM (resurse, servicii, acces la informație etc.);
- educarea/formarea culturii informaționale (tehnica muncii intelectuale; selectarea și gestionarea informației; orientare în fluxul informațional și în sistemul instituțiilor informaționale etc.);
- îmbunătățirea infrastructurii organizaționale, tehnice și informaționale de funcționare a DIB ULIM;
- extinderea procesului de informatizare a activităților DIB în vederea diversificării serviciilor prestate, lărgirii accesului la informație în sprijinul procesului de studiu și de cercetare;
- sintetizarea, stocarea, păstrarea și dezvoltarea potențialului didactic, științific și cultural al ULIM;
- activizarea proceselor de integrare și colaborare internațională și națională în spațiul unic științific, cultural și educațional;
- sensibilizarea factorilor de resort privind integrarea DIB ULIM în programe și concepte strategice biblioteconomice și educaționale;
- implementarea unei politici de sprijinire profesională a bibliotecarilor DIB ULIM (salarizare, motivare, instruire).

Scurt istoric al Departamentului Informațional Biblioteconomic:

Departamentul Informațional Biblioteconomic (până în anul 2001 – Biblioteca ULIM) a fost fondat odată cu Universitatea, în anul 1992. Fiind un compartiment de interes comun, pus în serviciul comunității universitare, precum și parte integrantă a sistemului informațional-biblioteconomic național, acesta a fost implicat în toate procesele de dezvoltare a Universității. DIB ULIM a traversat câteva etape importante de dezvoltare, care pot fi prezentate după cum urmează:

etapa de constituire și dezvoltare (anii 1992-1994); *Caracteristicile etapei:* constituirea Bibliotecii; inițierea fondului de documente; angajarea primilor bibliotecari, elaborarea primei concepții de dezvoltare a Bibliotecii ULIM; formarea structurii organizațional-funcționale inițială (2 servicii); prestarea serviciilor infobibliotecare tradiționale;

etapa statornicirii organizaționale și funcționale (anii 1995-1996); *Caracteristicile etapei:* elaborarea și diversificarea instrumentelor de informare asupra colecțiilor; inițierea Catalogului analitic sistematic; crearea colecțiilor „Cărți cu autografe”, „Publicații ale cadrelor didactice ULIM”; inițierea „Buletinului bibliografic” (intrări noi în colecțiile Bibliotecii pe parcursul unei luni); constituirea filialei Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova; transferul Bibliotecii în noile spații funcționale din str. Vlaicu Pârcălab nr. 52; participarea la programul „Textbook Delivery to CEE Law Schools”; implementarea unor noi forme de servire a utilizatorilor: zile de informație, diseminarea selectivă a informației etc.;

etapa modernizării tehnologice a activității informațional-bibliotecare (anii 1997-1999); *Caracteristicile etapei:* extinderea fondului documentar și informațional; inițierea cataloagelor „Documente oficiale”, „Disertații și autoreferate”, „Depozit legal ULIM”; orientare pentru utilizarea rațională a personalului de bibliotecă”; participarea la concursul național „Cel mai bun bibliotecar al anului 1997”; elaborarea și promovarea proiectului „Automatizarea Bibliotecii ULIM”; inițierea colecției de biobibliografii „Universitaria”; inițierea aplicării softului TINLIB; elaborarea și promovarea proiectului Tempus Tacis „Library Training in Moldova”;

etapa reformelor și schimbărilor organizațional-funcționale (2000-2004); *Caracteristicile etapei:* realizarea proiectului Tempus Tacis „Library Training in Moldova” (acțiuni de instruire, mobilități, achiziții resurse etc.); atribuirea statutului de Departament Informațional Biblioteconomic bibliotecii universitare; implementarea elementelor structurii bi-modale; asigurarea accesului la baze de date naționale și internaționale; finisarea și inaugurarea noilor spații funcționale (Sala Polivalentă de Lectură nr. 2 și Sala de Lectură nr. 3 Filologie romano-germanică, Mediateca ULIM); elaborarea primului plan strategic DIB;

etapa integrării în proiectele și programele ULIM în vederea implementării principiilor Procesului Bologna (2005-prezent); *Caracteristicile etapei:* integrarea activităților bibliotecare în proiectele și programele universitare; atribuirea de noi mandate universitare DIB; diversificarea serviciilor informațional-bibliotecare (Campania în sprijinul Absolventului ULIM; Clinica Informațională); extinderea utilizării tehnicilor și tehnologiilor informaționale în scopul furnizării către studenți și cadre didactice a surselor informaționale; conceptualizarea activităților informațional-bibliotecare.

Resurse documentare și informaționale

În prezent DIB dispune de mai mult de 150.000 exemplare de documente (circa 24 941 titluri): manuale, monografii, cursuri universitare, disertații, autoreferate, documente electronice și multimedia. O sursă importantă de informare sunt seriile și publicațiile continue. În fiecare an sunt acoperite abonamente pentru 150-200 titluri de reviste, ziare, anuare (în format tradițional). Mai mult de 5000 titluri de seriale străine pot fi accesate on-line prin intermediul bazelor de date internaționale. DIB ULIM oferă acces și la colecții speciale de documente: „Publicații ale cadrelor didactice și științifice ULIM”, „Disertații și autoreferate”, „Cărți cu autografe”, „Valori bibliofile”, „Publicații de referințe”.

Sistemul colecțiilor DIB include la fel colecția „e-Portofolii educaționale ale profesorilor ULIM” (ePEP). Aceasta a fost constituită în scopul largirii și facilitării accesului la informația în sprijinul procesului educațional, asigurării transparenței procesului didactic, promovării lucrărilor universitarilor, amplificării utilizării tehnicilor informaționale, a patrimoniului tehnic și tehnologic universitar, optimizării procesului educațional universitar. Prin intermediul ePEP comunitatea universitară are acces nelimitat la:

- programele analitice ale cursurilor predate (în limbile de predare);
- tematica și cerințele pentru lucrările de control, teze de licență și master;
- recomandări pentru îndeplinirea lucrărilor de control, altor studii didactice și științifice;

- recomandări pentru practicum-uri și seminare;
- texte ale cursurilor / temelor predate;
- prezentări Power Point ale cursurilor/ temelor;
- texte ale altor publicații și studii de autor (cursuri universitare, manuale, articole etc. – la dorința autorului);
- CV-ul cadrului didactic;
- alte materiale.

Materialele colecției sunt actualizate anual. În scopul asigurării securității colecției de CD-ROM-uri, precum și pentru accesarea simultană de către un număr mai mare de studenți a informației, oferită de către profesori, informația de pe CD-ROM este amplasată și pe serverul universitar de fișiere ftp.ulim.md. Astfel, informația poate fi accesată din diferite spații ale ULIM (decanate, catedre, săli de lectură, mediateca etc.).

Menținând rolul și locul documentelor în format tradițional, DIB acordă o atenție deosebită completării cu materiale noi pe suport video, electronic și multimedia. Astfel, pe lângă accesul general Internet, DIB ULIM oferă acces on-line și off-line în spațiile sale funcționale pentru bazele de date internaționale de profil: Blacwell Publishing, Emerald, Oxford University Press, EBSCO, Springer, The Cochrane Library și altele. Baza de date națională „Moldova actuală” facilitează accesul utilizatorilor la documentele oficiale, adoptate în Republica Moldova. Pe parcursul anului, studenților și universitarilor li se oferă liste de adrese utile în Internet, acestea completând informația diseminată în aulele universitare.

Spațiile funcționale ale DIB ULIM oferă condiții excelente pentru consultarea documentelor tradiționale, cât și a celor ce prezintă informația pe suport netradițional (electronic, multimedia, AV): două săli de lectură specializate, o sală polivalentă de lectură, medioteca ULIM, 800 locuri/utilizatori, oferite simultan, 99 stații de lucru individuale, echipament de multiplicare și copiere, de înregistrare a informației etc. Utilizatorii DIB beneficiază de servicii documentare și informaționale în condițiile sălilor de lectură selențioase, precum și în sălile de lectură în grup (experiențe ale bibliotecilor universitare suedeze, implementate în rezultatul participării DIB în cadrul Proiectului Internațional Tempus-Tacis „Managementul bibliotecii universitare”).

Un avantaj deosebit este accesul liber la raft, astfel utilizatorii luând contact cu documentul în contextul altor lucrări cu aceeași temă, timpul de așteptare reducându-se la minimum.

Activități și servicii în sprijinul comunității universitare

Studentii (de la toate ciclurile) și cadrele didactice beneficiază de următoarele servicii și consultații: program departamental „Grija pentru noii beneficiari” (acesta include un ciclu de activități coordonate, orientate pentru studenții noi, înscriși la ULIM, în scopul facilitării accesului în spațiile DIB ULIM, la resursele documentare și informaționale, serviciile acestuia; cursul „Cultura informațională”); consultarea individuală și în grup a documentelor; împrumut la domiciliu și împrumut interbibliotecar; acces la catalogul electronic; acces Internet; acces la baze de date specializate naționale și internaționale; acces și instruire pentru programe de aplicație (Word, Excel etc.); asistență în căutarea și utilizarea surselor de informare și documentare; asistență informațional-bibliografică și de referințe (Clinica Informațională, Campania în sprijinul Absolventului ULIM etc.); servicii de referințe on-line; facilități de scanare, imprimare și reimprimare pe alt suport material a informației; facilități de fotocopiere a materialelor din colecțiile DIB ULIM; mini-cursuri de instruire în scopul utilizării raționale a resurselor informaționale, a tehnicii și tehnologiilor informaționale și de comunicare; facilități pentru studierea limbilor străine (înregistrări și echipament tehnic); activități de promovare și popularizare a rezultatelor activității științifico-didactică la ULIM; activități cultural-științifice.

Prioritare fiind activitățile pentru utilizatori, DIB ULIM este implicat și în alte domenii de lucru, specifice unei instituții informațional-biblioteconomice moderne. Activitățile științifice, realizate în cadrul DIB ULIM, includ elaborarea conceptelor și efectuarea sondajelor pentru optimizarea servirii informațional-bibliotecare,

participări la reuniuni profesionale naționale și internaționale, organizarea manifestărilor științifico-biblioteconomice (ateliere, Symposia Professorum). Problemele de cercetare în cadrul DIB sunt axate pe: managementul biblioteconomic; cultura informațională a utilizatorului bibliotecii universitare; funcția comunicativă a bibliotecii din învățământ; diversificarea serviciilor informațional-bibliotecare în sprijinul comunității universitare; dirijarea și dominarea fenomenului „noile tehnologii informaționale și de comunicare”.

Activitățile promoționale ale DIB ULIM sunt integrate într-un concept unic, acesta fiind orientat strategic pentru promovarea resurselor, serviciilor prestate și spațiilor funcționale ale DIB ULIM; realizărilor activității didactice și științifice la ULIM (prin forme și metode specifice structurii infobibliotecare: expoziții, bibliografii, prezentări, lansări etc.); realizărilor și implicațiilor profesionale de excepție ale bibliotecarilor ULIM.

Integrarea DIB ULIM în diverse proiecte locale, naționale și internaționale, consorții (megaproiect Pușkin, Tempus-Tacis „Library Training in Moldova”, ale Fundației Soros – Moldova, Agenției Universitare Francofone, Alianței Franceze din Moldova, ambasadelor acreditate la Chișinău) se reflectă asupra calității servirii informațional-bibliotecare a comunității universitare: îmbogățirea colecțiilor, lărgirea accesului la informație, instruirea adecvată a personalului specializat etc.

Implicații ale DIB pentru realizarea Conceptului Educațional ULIM

Durabilitatea și competitivitatea Universității este asigurată prin elaborarea, promovarea și punerea în aplicare a Conceptului Educațional ULIM, formulat explicit și dezvoltat în continuare de către rectorul, academicianul Andrei Galben (8; 9). Conceptul Educațional ULIM, fiind axat pe „valorile general umane, tradițiile naționale și cele internaționale în domeniul învățământului, spiritul novator și managerial”, inserează următorii parametri: clasicismul universitar; internaționalizarea procesului; regionalizarea învățământului superior; studierea aprofundată a limbilor străine aplicate și a tehnologiilor educaționale moderne; asimilarea în procesul de instruire a elementului aplicativ și informațional independent; structurizarea modulară a procesului de studii; practicismul universitar; europenizarea procesului educațional (8, p. 50-52).

Acceptând și promovând valorile educaționale conceptuale ale ULIM, DIB se înscrie în acest context cu următoarele activități reprezentative:

- dezvoltarea resurselor documentare și informaționale, oferirea serviciilor infobibliotecare în scopul amplificării calității procesului de instruire; asigurarea accesului la informație ca suport indispensabil procesului de instruire; adaptarea la flexibilitatea studiilor;
- promovarea resurselor tradiționale și netradiționale, editate în diferite țări și diferite limbi; acces la baze de date internaționale;
- cooperarea eforturilor cu instituțiile informaționale reprezentative din republică pentru utilizarea în comun a resurselor informaționale;
- promovarea și implementarea conceptului „biblioteca fără pereți”;
- cooperarea cu parteneri locali și externi în vederea schimbului de documente;
- asigurarea suportului intelectual-metodologic și tehnic pentru studierea limbilor străine (manuale, recomandări, echipament tehnic);
- orientarea activităților bibliotecar-informaționale pentru utilizatorul, cunoscător al mai multor limbi (conținut colecții; amplasarea fondurilor; acces la baze de date internaționale etc.);
- sprijinirea documentară și informațională a muncii individuale a studenților;
- elaborarea și implementarea unor politici strategice privind formarea culturii informaționale;
- promovarea conceptului „biblioteca – instituția care învață” (orientarea studenților pentru învățarea pe parcursul întregii vieți, acest proces fiind amplificat de capacitatea individului de a se orienta în fluxul informațional, de a beneficia eficient de oportunitățile, avantajele Societății Informaționale și a Cunoașterii și de a ocoli provocările și pericolele celei din urmă);
- asigurarea compatibilității structurilor organizaționale și funcționale, principiilor de funcționare a DIB cu cele ale instituțiilor infobibliotecare din țările participante la Procesul Bologna;
- aderarea DIB la spațiul informațional al țărilor participante la Procesul Bologna (schimb de documente; experiențe reprezentative; acces la baze de date; mobilitatea bibliotecarilor).

Direcții strategice de activitate a Departamentului Informațional Biblioteconomic (7):

amplificarea dimensiunii umane la DIB (identificarea și valorificarea creativității bibliotecarilor; elaborarea și promovarea documentului departamental „Politici ale resurselor umane la DIB”; implementarea conceptului „DIB – instituție care învață”; sprijinirea și orientarea bibliotecarilor ULIM pentru obținerea gradelor de calificare; promovarea imaginii și performanțelor bibliotecarilor în comunitatea universitară și cea profesională);

management, marketing (elaborarea și promovarea politicii de marketing; amplificarea rolului și locului managerului funcțional în activități profesionale decizionale; conceptualizarea activităților profesionale (a lucra mult, dar a gândi și mai mult); managementul proiectului, managementul cunoașterii; amplificarea culturii organizaționale la DIB ULIM (valori, transparență, îmbinarea intereselor individuale științifice cu cele instituționale); extinderea prezenței DIB în proiecte, programe, echipe de nivel universitar, național și internațional;

informatizare (modernizarea echipamentului tehnic deținut de DIB; asigurarea funcționalității modulelor softului TINLIB; procurarea și instalarea modulului TINREAD (catalog electronic în Internet); lărgirea accesului la baze de date naționale și internaționale; implicații pentru elaborarea și implementarea conceptului „Biblioteca digitală ULIM”; participare la crearea Sistemului Integrat Informațional al Bibliotecilor din Moldova);

dezvoltarea resurselor informaționale și documentare (îmbinarea organică a achizițiilor de documente în format tradițional cu cele electronice și multimedia; optimizarea schimbului interuniversitar de documente; cooperarea eforturilor pentru utilizarea în comun a resurselor; promovarea în comunitatea universitară a conceptului „biblioteca fără pereți”);

diversificarea serviciilor în sprijinul comunității universitare (extinderea ofertei de servicii în baza noilor tehnici și tehnologii informaționale; implementarea principiilor managementului calității totale în prestarea serviciilor infobibliotecare (conceptualizări, grup-țintă, impact etc.); formarea culturii informaționale a utilizatorilor în funcție de cerințele Societății Informaționale și a Cunoașterii; implementarea împrumutului la domiciliu a documentelor prin metode automatizate;

Informare. Documentare. Cercetare (diversificarea serviciilor de referințe; menținerea poziției de lider biblioteconomic la capitolele: „Managementul resurselor umane în bibliotecă”, „Instruire continuă a bibliotecarilor”, „Planificarea strategică în bibliotecă”, „Educarea/formarea culturii informaționale”; revizuirea, organizarea anuală a secțiunii Symposia Professorum „Biblioteconomie. Informare. Documentare” și altor reuniuni; extinderea prezenței DIB în programele cultural-educative universitare.

În loc de concluzii

Adoptând o viziune integratoare și practici multiaspectuale, fiind deschis colaborărilor și provocărilor, DIB contribuie la edificarea durabilă a comunității universitare. Valorificând potențialul deținut (uman, tehnic, informațional etc.), DIB oferă servicii calitative și inovatoare, orientate pentru sprijinirea și realizarea calitativă a procesului educațional și de cercetare.

Impactul și viabilitatea acestora pot fi reliefate la nivelul comunității universitare și cel departamental.

La nivel universitar specificăm: facilitarea procesului de reformare a sistemului educațional universitar; sprijinirea educației formale și neformale, inclusiv a celei la distanță, prin amplificarea dimensiunilor informaționale; crearea

mediului informațional adecvat cerințelor Procesului de la Bologna; dezvoltarea deprinderilor pentru instruirea pe parcursul întregii vieți, gestionarea corectă a informației și a cunoștințelor etc.

Schimbările și orientările conceptuale ale DIB produc/amplifică mutațiile în filosofia, climatul, mecanismele, serviciile acestuia, afectând benefic performanțele și competitivitatea instituției. Este vorba și despre asigurarea unității de concepție și de acțiune la toate nivelurile DIB, anticiparea problemelor viitoare, a oportunităților și a amenințărilor, asigurarea cadrului necesar pentru implicarea profesională a întregului personal, îmbunătățirea prestației profesionale a DIB, amplificarea apartenenței angajaților etc.

Referințe bibliografice:

1. Androniceanu, Armenia. Managementul schimbărilor. – București: Ed. ALL, 1998. – 170 p. – ISBN 973-9392-16-4.
2. Bryson, John M. Planificarea strategică pentru organizații publice și nonprofit: ghid. – Ch.: Ed. Arc, 2002. – 354 p.
3. Codex ULIM / Univ. Liberă Intern. din Moldova; dir. A. Galben. – Ch., 2005. – 167 p. – ISBN 9975-934-70-6.
4. Corghenci, Ludmila. Planificarea strategică în biblioteci: [materialele seminarului, organizat în cadrul Școlii de Biblioteconomie din Moldova, febr. 2005]. – Ch., 2005. – 38 p.
5. Departamentul Informațional Biblioteconomic: modelarea viitorului, analiza prezentului, interpretarea trecutului (1992-2002). – Ch., 2002. – 32 p.
6. Direcții strategice de activitate 2002-2005. Departamentul Informațional Biblioteconomic ULIM. – Ch., 2001. – 20 p.
7. Direcții strategice de activitate 2006-2010. Departamentul Informațional Biblioteconomic ULIM. – Ch., 2006. – 24 p.
8. Galben, Andrei. Conceptul educațional al Universității Libere Internaționale din Moldova. – Ch., 2007. – 232 p. – ISBN 978-9975-101-10-3.
9. Galben, Andrei. ULIM: 1992-2002 Pagini de istorie. Univ. Liberă Intern. din Moldova. – Ch.: ULIM, 2002. – 392 p. – ISBN 9975-920-98-5.
10. Strategii de dezvoltare a bibliotecilor din instituțiile de învățământ (2005-2010): proiect / echipa de lucru: L. Corghenci, E. Zasmenco, N. Cheradi, – Ch., 2005. – 18 p.

Evoluția tehnologiilor informaționale contemporane. Integrarea bibliotecilor în spațiul e-Moldova

Dezvoltarea rapidă a tehnologiilor informaționale din ultimii ani a avut un impact deosebit asupra societății, inclusiv asupra bibliotecilor, care în acest context au trecut de la aplicații locale pe computer (rețele locale a BD) la aplicații pe rețele de calculatoare (cataloage corporative). Avansarea tehnologică a afectat inițial doar activitățile individuale și locale – în sălile de clasă, laboratoare, biblioteci, ca mai târziu să includă rapid și activitățile comunitare și de grup, prin introducerea rețelelor de calculatoare.

Crearea rețelei Internet – o rețea globală, ce interconectează un număr imens de calculatoare și rețele locale, a dus la formarea unei comunități globale, în care oamenii cu ușurință comunică și interacționează on-line. În Moldova s-au creat de asemenea toate premisele pentru realizarea obiectivelor ce țin de informatizarea globală și crearea societății informaționale, care, pentru spațiul moldovenesc, sunt specificate și indicate în proiectul e-Moldova (Moldova electronică).

„Evaluările naționale și internaționale demonstrează că Moldova dispune de toate condițiile pentru crearea societății informaționale: oameni bine instruiți, consens social, infrastructură în dezvoltare, potențial științific înalt, un sistem educațional dezvoltat, cu o anumită specializare industrială și de cercetare-dezvoltare în domeniul tehnologiilor informaționale și de comunicații, deschiderea pentru cooperări internaționale, receptivitatea sectorului public și a celui privat la noile realizări tehnologice.” (Fragment din Strategia Națională de edificare a societății informaționale „Moldova electronică”, aprobată de Guvernul Republicii Moldova întru realizarea Decretului Președintelui Republicii Moldova nr.1743-III din 19 martie 2004 „Privind edificarea societății informaționale în Republica Moldova” (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 50-52, art. 300) și Hotărârii Guvernului nr. 632 din 8 iunie 2004 „Privind aprobarea Politicii de edificare a societății informaționale în

Alla Panici

“În circumstanțele creării societății informaționale e-Moldova se înscrie fără doar și poate proiectul de realizare a sistemului integrat al bibliotecilor din Moldova – SIBIMOL, care reprezintă sistemul integrat complex al bibliotecilor informatizate, incluzând bibliotecile participante la consorțiul SIBIMOL, interconectate prin intermediul rețelei Internet, dotate cu module comune: Baza de date a Bibliografiei Naționale, Catalogul colectiv, Baza notițelor analitice, Baza notițelor de autoritate, Baza resurselor electronice, Baza «Memoria Moldovei».”

Republica Moldova” (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 96-98, art. 789)

Comunicarea mediată de computer a devenit realitate de rutină, componentă normală și în activitatea de bibliotecă. Astăzi în Biblioteca Națională a Republicii Moldova, ca și în multe alte centre biblioteconomice și biblioteci mari, sunt utilizate integral sau parțial tehnologii avansate, care permit crearea și utilizarea performanțelor informaționale de felul:

- Pagina web – <http://bnrm.md>;
- Catalogul informatizat de bibliotecă (catalogul electronic) – <http://192.168.0.2/tinread>;
- Expoziții virtuale – <http://bnrm.md/programe/>;
- Cluburi de specialitate (clubul bibliotecarilor) – <http://bnrm.md/club/>;
- Poșta electronică – (*e-mailul*) biblioteca@bnrm.md;
- grupuri deschise și virtuale de discuție;
- *forumurile (care în mod uzual se referă la grupuri specifice sau restrânse /cu acces limitat) – (ex. lista de discuții Biblos) http://www.bcu-iasi.ro/lista_biblos.php biblos@bcu-iasi.ro;*
- corespondența scrisă (bazată pe text) în timp real (e.g., *chatul*);
- comunicarea prin voce (telefonie web) și comunicarea video față-n față (conferințe video);
- prestarea referințelor bibliografice utilizatorilor în regim on-line prin pagina web.

Tehnologiile informaționale, aflate într-o rapidă dezvoltare, atrag tot mai multe persoane, familii și comunități, și creează un „cerc magic” mereu în creștere, care se autoconsolidează și se dezvoltă în permanență.

În circumstanțele creării societății informaționale e-Moldova se înscrie fără doar și poate proiectul de realizare a sistemului integrat al bibliotecilor din Moldova – SIBIMOL, care reprezintă sistemul integrat complex al bibliotecilor informatizate, incluzând bibliotecile participante la consorțiul SIBIMOL, interconectate prin intermediul rețelei Internet, dotate cu module comune: Baza de date a Bibliografiei Naționale, Catalogul colectiv, Baza notițelor analitice, Baza notițelor de autoritate, Baza resurselor electronice, Baza „Memoria Moldovei”.

Ideea creării unui asemenea sistem informatizat a început să fie vehiculată în spațiul biblioteconomic moldovenesc încă din anul 2002. Proiectul SIBIMOL a fost lansat însă puțin mai târziu, în 2003. Pentru aplicațiile SIBIMOL a fost utilizată platforma TinREAD, elaborată în baza formatului UNIMARC, compatibilă cu orice alt format MARC, standarde ISBD sau într-un viitor, posibil nu chiar îndepărtat, cu familia de standarde FRBR.

Softul SIBIMOL este un sistem bazat integral pe tehnologia limbajului de programare

Java, care oferă posibilitatea rulării pe diferite sisteme de operare (UNIX, Windows, Sun) și în comparație cu modulele proprii unui sistem de bibliotecă (OPAC, Catalogare, Achiziții, Seriale, Rapoarte etc.) include și posibilitatea implementării complete a unui sistem integrat de bibliotecă numerică.

Una din performanțele esențiale ale acestui sistem este posibilitatea utilizării unui singur punct de acces pentru căutare: de la documente tradiționale – la documente full-text, de la BD tradiționale – la resurse Internet. Crearea unui asemenea sistem integrat, suficient de sofisticat, al bibliotecilor informatizate, presupune implementarea treptată, ordonată și bine sistematizată, întru asigurarea cât mai eficientă a funcționării sale. Sunt preconizate 2 etape de implementare a proiectului:

I etapă:

Crearea CNCP,
Crearea Modulului OPAC,
Crearea Modulului Împrumut Interbibliotecar.

Etapa a II-a:

Crearea Bibliotecii Virtuale a Moldovei

În contextul creării CNCP se conturează 2 subetape:

Subetapa I include procesul creării bazei inițiale CNCP: acumularea și unificarea BD ale bibliotecilor participante prin intermediul unui soft special creat “Filtru de deduplicare”, când va fi posibilă și neapărată atribuirea unui număr ierarhic CNCP fiecărei înregistrări filtrate și includerea în BD centrală, în scopul excluderii dublării înregistrărilor bibliografice.

Subetapa a II-a presupune realizarea catalogării “web”. După testarea definitivă a softului va începe “catalogarea web” propriu-zisă, care se va efectua prin intermediul a 2 opțiuni fundamentale:

- verificarea ÎB în BD centrală și preluarea ÎB în BD locală, în cazul în care înregistrarea persistă în Baza centrală;
- crearea înregistrării originale în BD locală și transmiterea ÎB în BD centrală, în cazul în care o asemenea înregistrare lipsește în Baza centrală.

Crearea modulelor OPAC, ÎIB

Modulul OPAC va asigura căutarea, vizualizarea, perfectarea cererii de împrumut a oricărui document din colecțiile bibliotecilor-participante; navigarea comodă pentru utilizatori, inclusiv prin utilizarea categoriilor modelului FRBR: lucrare, expresie, manifestare, exemplar sau unitate.

Modulul ÎIB va permite primirea comenzilor de la locurile de muncă ale bibliotecilor-participante; repartizarea comenzilor între biblioteci conform datelor de localizare a documentelor; efectuarea evidenței comenzilor îndeplinite; evidența refuzurilor și alegerea variantelor alternative; evidența documentelor restituite, evidența restanțelor; ținerea la zi a statisticii ÎIB; primirea comenzilor de la utilizatori, care vor naviga în OPAC.

Ținând cont de faptul că asigurarea vitalității unui sistem integrat de bibliotecă cere eforturi considerabile în vederea susținerii procesului implementării și funcționalității sale ulterioare, au fost realizate o serie de acțiuni, menite să contribuie la sporirea eficienței punerii în aplicare a sistemului proiectat. În acest scop, până în prezent, au fost create: 2 centre (Centrul SIBIMOL și Centrul de Coordonare Bibliografică SIBIMOL); 2 grupuri de lucru SIBIMOL (Logistic și ingineresc, Asigurare lingvistică).

În anul 2004 a fost elaborat *Caietul de sarcini pentru crearea softului* și tot în 2004 a avut loc licitația pentru atribuirea contractului de execuție a software-ului sistemului SIBIMOL. La 29 iulie 2005 a fost încheiat contractul dintre firma producătoare a softului SIBIMOL "IME România" și BNRM. În anul 2007 Firma IME, care a câștigat licitația, a încheiat lucrările asupra software-ului SIBIMOL.

În contextul implementării eficiente a softului SIBIMOL, au fost chestionate bibliotecile participante la SIBIMOL, în vederea posibilităților actuale de participare la SIBIMOL.

Școlarizare SIBIMOL

Procesul creării sistemului SIBIMOL necesită instruirea continuă a specialiștilor, care vor fi implicați la derularea activităților în sistem. Acest scop a servit drept obiectiv principal în cadrul vizitei dnului Grant Harris, bibliotecar referent, BC, SUA, când, pe lângă alte practici performante de bibliotecă, a fost studiată experiența avansată a bibliotecilor americane în vederea creării cataloagelor informatizate corporative de bibliotecă (2003). A urmat organizarea seminarului „Limbajul de indexare RAMEAU” cu participarea dnei Barbara Cotalaska, CN RAMEAU, Franța.

Stagiul de documentare a specialiștilor de la BNRM la BnF a permis studierea minuțioasă a experiențelor avansate de creare, organizare și gestionare a cataloagelor colective informatizate de bibliotecă: CCFr, SUDOC. De asemenea, în scopul studierii practicilor internaționale de catalogare corporativă, a fost organizată o deplasare la Centrul NUCAT (Polonia), noiembrie 2005.

În octombrie, 2006 a fost asigurată participarea BNRM la stagiul de formare a formatorilor RAMEAU, București, cu participarea spe-

cialiștilor Centrului Național RAMEAU, BnF: Claudine Quilivic și Pierre Pouliquen. Ciclu de seminare „UNIMARC – esență și utilitate”, organizat la Biblioteca Națională, a avut drept scop crearea deprinderilor inițiale de manipulare într-un program, bazat pe standardul UNIMARC și compatibil cu orice alt format MARC.

Cadru de reglementare SIBIMOL. Metodologii

În scopul creării cadrului normativ, care constituie baza de rezistență a oricărei activități fundamentale proiectate, au fost elaborate documente, destinate reglementării procesului de implementare a sistemului integrat de bibliotecă. Au fost elaborate versiunile manualului UNIMARC în format electronic (în limbile română și rusă); creată Cartea albă SIBIMOL (Regulamentul de organizare și funcționare al sistemului informațional integrat al bibliotecilor din Moldova); elaborată metodologia de creare a fișierelor de autoritate în concordanță cu metodologia autorității RAMEAU.

Situația la zi

Actualmente a fost achiziționat echipamentul prevăzut de proiect. În luna ianuarie, 2008 BNRM a primit și instalat echipamentul pentru implementarea software-ului SIBIMOL. În februarie a demarat testarea și configurarea softului: http://192.168.0.2/tinread/app?page=L_ogon&service=page. După finisarea procesului de testare a softului va urma comasarea cataloagelor electronice (BD) ale bibliotecilor participante la sistem în vederea creării Catalogului Național Colectiv Partajat și instalarea și testarea programului la nivel local, ce va permite realizarea tuturor etapelor de integrare a bibliotecilor în SIBIMOL și în consecință – reflectarea fondului tuturor bibliotecilor din teritoriul Republicii Moldova în Catalogul Colectiv.

Catalogul Colectiv al Moldovei va deveni accesibil în Internet din orice localitate, în biblioteci și la domiciliu, acolo unde există computere conectate la Internet. În baza sistemului SIBIMOL se va dezvolta ulterior sistemul automatizat de împrumut bibliotecar pe teritoriul Moldovei. În viitor va fi posibilă realizarea etapei a II de implementare a Proiectului SIBIMOL, ce ține de crearea Bibliotecii Virtuale a Moldovei, iar fondurile bibliotecilor vor deveni accesibile în format numeric în orice instituție științifică, publică, de învățământ sau la domiciliu.

Condiția principală de realizare a acestui scop major al Proiectului SIBIMOL este ca dotările Guvernului RM să constituie sume suficiente pentru punerea în aplicare a tuturor obiectivelor inițiale, în special numerizarea în masă a colecțiilor bibliotecilor participante la SIBIMOL. În situația în care finanțarea Fundației SOROS a încetat, sistemul integrat al bibliotecilor infor-

matizate va putea supraviețui numai prin contribuția, asistența și susținerea financiară din partea statului.

Acronime:

BD – bază de date
 BNRM – Biblioteca Națională a Republicii Moldova
 BnF – Bibliothèque nationale de France
 CNCP – Catalogul Național Colectiv Par-tajat
 FRBR – Functional Requirements for Bibliographic Records (Cerințe minimale pentru înregistrările bibliografice)
 ISBD - International Standard Bibliographic Description (Descrierea Bibliografică Internațională Standardizată)
 ÎB – Înregistrare bibliografică

ÎIB – Împrumut Interbibliotecar
 OPAC - Online Public Access Catalogue
 PNUD – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
 MARC - Machine Readable Catalogue or Cataloguing (Catalog sau Catalogare, lizibile în format electronic)
 RAMEAU - Répertoire d'autorité-matière encyclopédique et alphabétique unifié
 SIBIMOL – Sistem Integrat al Bibliotecilor Informatizate din Moldova
 TinREAD – The Information Navigator for READers [generator de aplicație ILS (Integrated Library System)]
 UNIMARC – Universal Readable Catalogue or Cataloguing

Bibliografie:

1. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind Strategia Națională de edificare a societății informaționale – „Moldova electronică”, nr. 255 din 09.03.2005 // Monitorul oficial al Republicii Moldova. – Nr. 46-50. – P. 41-88.
2. Sistemul informațional integrat al bibliotecilor din Moldova (SIBIMOL) [Resursă electronică] : Proiect. – Chișinău : [Biblioteca Națională a Republicii Moldova], 2003. – Regim acces: <http://bnrm.md/sibimol/files/CNCP.pdf>.

De la Neamț la Noul Neamț: secularizarea ca prilej pentru înstrăinarea de valori patrimoniale românești

I. Mănăstirea Neamț – veche vatră de cultură

Întemeiată în 1367 de trei călugări veniți de la Tismana, ucenici ai Sfântului Nicodim de la Tismana, pe timpul Voievodului Moldovei Petru Mușat, este atestată prima dată într-un document din 1407, când, împreună cu mănăstirea Bistrița, urma să fie administrată de către un singur stareț-Dometian. Și-a luat numele de la Cetatea Neamțului, zidită la 1210 de niște cavaleri cruciați. După plecarea teutonilor pe ruinele ei s-a ridicat mănăstirea, ctitorie a Mușatinilor, care de la început a fost un locaș ce sălășluia numeroși cărturari¹. De aici și din mănăstirea-soră Secu au ieșit mari stareți și mitropoliți ai Moldovei și Munteniei: Dosoftei Dascălul și ucenicul său Varlaam Moțoc în sec. XVII, Paisie Velicicovschi și Iacob Stamati în sec. XVIII, Veniamin Costachi și Grigorie Dascălul în sec. XIX.

Aici s-au adăpostit bărbați învățați, călugării cronicari Macarie și Eftimie, copiiști și traducători. De aici a izvorât cartea veche și bună de altădată, răspândită de călugării nemțeni prin toate provinciile românești. Poetul Ioan Alexandru pe ei îi ia în seamă când scrie “Imnul Moldovei”²:

La Neamț sunt cărturarii de priveghi
Cu inima Bizanțului pe masă
Torc din argintul agerimii lor
Pe fir de sânge-n slovă de mătasă.
Și nou-născut cuvântul românesc
Un car moldav pe fân între bucate
Îl trece munții noaptea în Ardeal
Să îl împartă fraților pe sate.
Cu sacii plini de grai rotacizant
Vin iarăși transilvani-n pribegie...

Duceau și în care, și în desagi, cărți de uz liturgic pentru bisericile ardeleni, și numai badea

Nina Negru

“Primele două liste cu monahii veniți în Basarabia se găsesc în Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond. 2119, inv. 1, dosar 27. Seamănă cu un palimpsest aceste file uzate, scrise cu creionul de mâna duhovnicului Andronic pe file scrise anterior tot cu creionul. Nu aveau pe ce scrie și nici cerneala și instrumentele pe care în alte împrejurări le mânuiau cu atâta iscusință. Datorită acestor liste, solicitate de exarhul mănăstirilor basarabene, arhimandritul Varlaam, în 1862, aflăm date importante despre componența primei comunități monahale care a contribuit la întemeierea Noului Neamț. Tot ei au fost și cei care au trecut peste apele gălbui ale Prutului vestitele comori de cărturărie ale Lavrei Neamțului.”

Cârțan, mai târziu, i-a egalat în tenacitate. Pe la 1745 un călugăr Tănase de la Neamț scrie că a șezut în Maramureș, la mănăstirea Moiseiu, cu împărțitul cărților scrise de mână, jumătate de an, de-l apucase iarna pe acolo³.

Mai încoace, în sec.XX, părintele Iustin Pârvu (n.1915) își amintește că pe vremea copilăriei sale călugării de la Neamț, Secu și Sihăstria umblau prin sate și împărțeau pe la casele oamenilor cărți pe gratis. Pe un „Părinte Pahomie de la Neamț îl ajutam la urcat muntele Petru Vodă: avea câte doi-trei săcușori în cutia căruciorului, și ne dădea câte un acatist al Sf. Nicolae, al Sf-lor Ioachim și Ana, Acatistul și Paraclisul Maicii Domnului”⁴.

Istoria mănăstirii Neamț ca centru de cultură se împarte în mai multe epoci. Ioanichie Grădinaru scoate în evidență trei:

I. În secolele XIV- XVIII, Școala veche a Neamțului face din copierea de manuscrise un fel de vot monahal. Tiparul a ajuns aici 300 de ani după *Liturghierul* de la Târgoviște;

II. Curentul paisian cuprinde a doua jum. a sec. XVIII;

III. Epoca a treia, legată de numele lui Veniamin Costachi, întemeietorul tipografiei vechi de la mănăstirea Neamț, în 1807, care a fost închisă în 1858.⁵

Vom analiza producția de carte, manuscrisă și tipărită, în aceste epoci atât de inegale ca durată. Vom vedea, cercetând cataloagele bibliotecii mănăstirii Noul Neamț, câte dintre acestea au ajuns în Basarabia. Pentru început însă, ne propunem să reconstituim evenimentele care au dus la înființarea noii mănăstiri Neamț, în localitatea basarabeană Chițcani, față în față cu orașul Tiraspol de peste Nistru.

Sf. Paisie Velicicovschi

II. Biserica Ortodoxă din Pricipatele române în contextul secularismului modern

În sec. al XVIII-lea începe lupta Bisericii cu Statul, care promovează ideile europene iluministe.

Obişnuim să începem reconstituirea istoriei secularismului cu revoluția franceză de la 1789, când de fapt, încă de pe timpul țarului Petru I, la începutul sec. XVIII, puterea lumescă a lovit și uzurpat cele spirituale mai întâi în Rusia.

Motto-ul modernismului secular – „cu instinctele ultimului preot vom strangula pe ultimul monarh” – doar a radicalizat poziția antiteistă, masonii de la 1789 considerând că în perspectivă religia va fi anihilată de știință.

Revenind la spațiile ortodoxe învecinate, slav și românesc, să urmărim mișcările din mănăstiri în acest context al secularizării treptate.

Pe la jumătatea sec. al XVIII-lea mulți monahi ruși părăsesc țara și se retrag la Sf. Munte, în Palestina și în Moldova. Astfel se explică venirea lui Paisie Velicicovschi, însoțit de 64 de călugări slavi, de la Sf. Munte, la mănăstirea Dragomirna. Tot așa, la înc.sec.XX, după un secol și jumătate de exod la Sf. Munte, jumătate din numărul total al călugărilor de acolo sunt ruși: 2000 de călugări la mănăstirea Sf. Pantelimon, 800-la măn. Sarrai, 300-la măn. Sf. Ilie. Acest fenomen se poate explica și prin marele elan al vieții monahale din acel secol⁶. Cealaltă jumătate o alcătuiau românii, sârbii, grecii.

Să vedem cum se vor comporta discipolii Sfântului Paisie Velicicovschi în Moldova peste 100 de ani de la episodul rusesc, când tăvălugul secularizării va ajunge peste Țările Române.

Prima victimă dintre oamenii excepționali ai Bisericii Ortodoxe Române a fost Mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi, de două ori retras din scaunul de la Iași din cauza ocupației ruse și a legiurilor aduse de aceasta. Pe timpul păstoririi sale s-au pus în aplicare Regulamentele Organice: la 1 iulie 1831 în Țara Românească și la 1 ianuarie 1832 în Moldova. După 1835, când mănăstirile neînchinat sunt luate în stăpânire de stat, acestea erau administrate de Departamentul Credinței. Generalul Chiselev transformase mănăstirile neînchinat din focare de cultură în adăposturi pentru naufragiații societății (a avut ideea să-i adăpostească acolo pe cerșetorii din Iași)⁷. Influența consulilor ruși sub domnia regulamentari era decisivă: „Nu Sfântul Duh, ci Divanele ad-hoc dădeau mitropoliți”, scrie Nicolae Iorga, cunoscut ca autorul unei incitante Istorii a vieții religioase a românilor. El considera că „Regulamentul Organic purta pecetea anticlericalismului francez și a stăpânirii Bisericii de către stat, ca în Rusia”⁸. Acesta prevedea înființarea „Vorniciei averilor bisericești” și a „Logofeților credinței” – un fel de Minister al Cultelor care să dirijeze treburile bisericești.

După ce starețul Paisie Velicovschi (trecut la cele veșnice în 1794) introdusese la mânăstirea Neamț cântarea slavonească în timpul slujbelor, la strana dreaptă, paralel cu cea românească la strana stângă, în 1828 rușii ocupând iarăși Țările Române, aclamați de grecii din București, se instalează, „cu stăpânirea prin ucazuri și regulamente a eparhiilor și mânăstirilor supuse cu totul Țarului-Patriarh”. Mitropolitul Veniamin, sub presiunea unei partide de boieri, scoate din țară pe egumenii greci, iar rușii îi sprijină pe fanarioți. Explicația este la suprafață: „de la mânăstirile închinat și pe seama «durelnicilor egumeni de țară» se lua o mare parte din venituri pentru întreținerea unor armate străine”. Numai mânăstirile mari erau scutite: Neamț, Secu, Agapia, Văratice.

După 1848, mișcarea unionistă, în afară de împlinirea idealurilor milenare ale românilor, aduce, prin masoni, și secularismul. Episcopul Melchisedec Ștefănescu, unul dintre marii cărturari ai vremii, unionist și sftinic al lui Al. I. Cuza, se exprima după Unirea din 1859, mâhnit de starea în care ajunsese Biserica Ortodoxă din România la 1866: „Numai Dumnezeu, prin căile sale providențiale, poate îndrepta lucrurile noastre bisericești, când noi suntem legați de mâini și de picioare și ne duc alții unde vor ei, deși nu vrem noi”¹⁰.

Reformele de pe timpul lui Cuza trebuie comparate cu cele din alte timpuri și locuri, pentru că sunt făcute pe același calapod.

Fac trimitere la felul în care le tratează Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu în *Istoria BOR*¹¹.

III. Andronic Popovici- Badenschii - personajul principal în istoria întemeierii mânăstirii Noul Neamț

Vom reconstitui biografia acestui personaj în context, după documentele din Arhiva Națională a R. Moldova, după scrierile lui Nicolae Iorga și conform autobiografiei pe care și-o face

în „Istoria manastirii Noul Neamț”, tradusă în limba rusă de arhim. Gurie Grosu și tipărită în 1911 la Tipografia Eparhială din Chișinău¹².

Se naște la 4 iulie 1820 în satul Lungani jud. Iași. Numele lui înainte de călugărie era, precum singur scrie, Andrei Nicolaevici Badenschii, „on je i Popovici”. Este o enigmă de ce nu a purtat numele tatălui, preotul Nicolae Manu din satul Lungani, și nu se știe când apare numele Popovici (în mod obișnuit atribuit celor care se trăgeau din tagma clericală). Mamă-sa, Maria Badenscaia, avea pe tatăl ei și pe patru frați călugăriți sau „cu diferite ascultări” la mânăstirea Neamț, cunoscuți ca ucenici ai Sfântului Paisie Velicovschi. Erau probabil „malorosieni”, ca și vestitul stareț.

În 1829 Maria Badenscaia decedează, lăsând o dureroasă amintire fiului ei, care scrie că „era o mamă duioasă și o creștină iubitoare de carte și muzică bisericească moldovenească”. Peste doi ani, în 1831, din motive care nu se cunosc, moare și preotul Nicolae Manu. Diaconul Teodor din Lungani, care se ocupa de doi ani cu instruirea școlară a lui Andrei, încredințază continuarea studiilor copilului celui alt preot din sat, Ioan Manu, care îi era și unchi. Preoteasa însă nu-l agreează și atunci bunicul pe linie maternă, schimonahul Daniil de la mânăstirea Neamț, își ia nepotul pentru a-l crește printre călugări. În 1831 arhimandritul Dometian, român din Brașov, îl primea ca „poslușnic”. Fiind minor și deosebit de firav, este trimis la una din moșiile mânăstirii, Oancea, sub supravegherea atentă a bunicului său. Acolo a învățat „statutul bisericesc” și până la vârsta de 19 ani a făcut ascultare la bucătărie, la fierărie, la tâmplărie, la grajd și la legătoria de cărți. În timpul liber citea din scrierile Sfinților Părinți și se pregătea cu trageră de inimă pentru a se călugări. Citind aceste randuri despre marea lui dorință de a rămâne la mânăstire, simți o anume stare de spirit a tinerilor din zona Neamț, care prin tradiție se trăgeau mai mult spre scriitorii, spre caligrafie decât spre sapă, cum părea firesc pentru fiii de țărani. Nici Andrei nu apare în autobiografia sa ca un simplu tânăr de la țară. Ascultările de la Oancea l-au familiarizat din copilărie cu mediul și toate ocupațiile specific mânăstirești, dar ulterior va prefera cărturăria, pe atunci condiția de bază pentru verificarea vocației de monah.

În 1839 este tuns în monahism, cu numele de Andronic, de starețul Neonil al Neamțului, bucovinean de origine, care-l trimite imediat paraecleziarh la manastirea-soră Secu, ce se afla la câțiva km depărtare.

În ianuarie 1842 Mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi se retrăgea a doua oară și definitiv din scaun, din cauza unor neînțelegeri cu domnitorul Mihail Sturza (după ce în anii 1803-1808 se retrăsese la mânăstirea Neamț din cauza ocupației ruse). Tocmai în această perioadă, la 5

aprilie 1842, Andronic este hirotonit ierodicon la Iași, în biserica Buna Vestire, de către episcopul Meletie (Lefter) de Stavropol, cel care a fost apoi Mitropolit al Moldovei până în 1848. Peste 5 ani, ierodiconul Andronic se întoarce iarăși la Secu, având ascultarea de „ustavșic” - bibliotecar¹³ (de la ustaviti – a pune, a aranja, a rândui, a înșira). Menționăm în mod deosebit acest amănunt biografic, pentru că numai așa vom înțelege de ce mai târziu, când era plecat în Basarabia, putea să-și amintească exact locul unde se aflau prețioasele comori ale acestor două mănăstiri-manuscrisele și cărțile. El a fost acela care a organizat în spații special amenajate biblioteca de la Secu, pe care a avut grijă să o completeze sistematic cu carte bisericească în limbile de circulație pe atunci: greacă, română și slavonă.

La 4 iunie 1850 episcopul Mardarie, locțiitorul provizoriu al mitropolitului Moldovei, îl hirotonește ieromonah. Din anul următor, 1851, și până în 1860 în scaunul de Mitropolit al Moldovei se află Sofronie Miclescu, de al cărui nume se leaga atât meritul de a fi sprijinit mișcarea de unire a Principatelor Române, cât și vina de a fi apelat la Rusia în momentul când domnitorul Alexandru Ioan Cuza a demarat atât de controversata politică de secularizare a averilor bisericești.

La 15 mai 1853, cu binecuvântarea Mitropolitului Sofronie, episcopul Nectarie Soteriopolitul l-a hirotesit duhovnic pe ieromonahul Andronic. Așa va fi numit până la sfârșitul vieții, chiar dacă ulterior va fi arhimandrit și stareț la Noul Neamț.

La 3 ianuarie 1855 era numit mare ecleziarh la mănăstirea Neamț. Peste o lună domnitorul Grigore Ghica începe lupta cu mănăstirile. Pune peceți pe averea de la Neamț și îl înlocuiește pe arhimandritul Natanail, de origine slavă, cu un altul, pe care Andronic îl atesta disprețuitor ca pe „un oarecare Antonie Dumbravă”, numit de guvern. Călugării nu i se supun. Erau în acea perioadă peste o mie de călugări în mănăstirea Neamț, mulți dintre ei de origine slavă, și mai mulți - ucenici devotați ai starețului Paisie Velicovschi, decedat de vreo 60 de ani. Conștient că prezența starețului rus Natanail îi solidarizează negativ împotriva schimbarilor din țară, Ghica trimite pe fiul său Iancu și pe Gheorghe Sturzu să-l gonească din mănăstire pe Natanail și să-l instaleze pe arhimandritul Dionisie Romano. Dacă despre Dumbravă nu se știe mai nimic, Dionisie este cunoscut ca mare om de cultură și unul din fondatorii bibliotecii Academiei Române. Avea însă „păcatul” de a se fi lipit prea tare de ideile naționaliste și unioniste ale timpului, fapt care i-a determinat pe călugării de la Neamț să-l respingă din start. Andronic îi devine inamicul personal și timp de un an se duce o luptă înverșunată pentru a-l izgoni pe Dionisie, pe motiv că „nu cunoaște predania și ordinea mănăstiri-

reasă din Moldova (era ardelean de prin părțile Sibiului, călugărit la Neamț) și, mai mult – că ar avea apucături lumești. La sfârșitul anului 1856 moare Grigore Ghica și arhimandritul Dionisie rămâne fără sprijin și călugării de la Neamț își aleg singuri stareț pe arhimandritul Gherasim. Nicolae Iorga scrie că tricolorul românesc ajunsese să fie rupt de călugării rusofili din acea mănăstire. „Consulul rusesc intervenea pentru scopuri politice în favoarea unei administrații rele și a unei dușmăanii neiertate față de cultura și nația românească (pentru 200 de călugări ruși care locuiau încă pe atunci în mănăstire)¹⁴.

La 7 octombrie 1857 duhovnicul Andronic este numit administrator al moșiilor de peste Prut ale mănăstirii Neamț, dar fiind bolnav, a refuzat să plece și este trimis în locul lui un călugăr mai în vârstă – ieromonahul Teofan Cristea. Din text transpare motivul adevărat al rămânării lui Andronic în mănăstire: trebuia să vegheze cineva alături de noul stareț, pentru ca guvernul unionist să nu schimbe pravilele lui Paisie Velicovschi. Acestea îi privilegiau pe călugării de origine slavă, care, deprinși să se simtă mai bine ca acasă, nu acceptau (ca și grecii un secol înainte) supremația limbii române în cult și toate celelalte reforme politice și religioase pe care le aducea unirea Principatelor. Este o așa de mare similitudine de reacții, când comparăm cu ceea ce am observat și noi în Basarabia sfârșitului de secol XX: Andronic are vise imperialiste cu starețul Paisie Velicovschi iese din mormant pentru a-i învăța minte pe români. Cu crucea în loc de armă, sfântul din vis strigă la o majoritate românească înfricoșată: „Nu vă mai pot suportal”, iar apoi se îndreaptă spre minoritatea slavă „persecutată,” pentru a o liniști: ”A vi ne boitesil! Horoșo proucil ia ih!” Este ca și cum ai auzi astăzi la „Russcoe Radio”: „Vseo budet horoșo!”¹⁵

Am ezitat să pun preț pe visele duhovnicului Andronic, dar și acestea sunt un document psihologic, de mare valoare când vorbim despre toate motivele care au declanșat această despărțire de Vechea Lavră, această adevărată hemoragie de valori patrimoniale dinspre Romania spre Imperiul Rus, dinspre Neamț spre Noul Neamț.

Visele lui Andronic erau pline de stareți și sfinți care-i arătau cu degetul să caute salvare în Rusia. De reținut: peste Prut, Basarabia, apărea ca pământ rusesc în visele lui Andronic Popovici-Badenschii.

Odată cu Unirea Principatelor în 1859 se instalează și în mănăstirea Neamț limba română. Cea de-a doua limbă în cult este interzisă, ca și cântarea slavonească. Cărțile de cult în limba slavonă sunt scoase din circulație. Arhiva mănăstirii este confiscată de guvern, pentru a nu stimula dorința călugărilor de a-și revendica drepturile asupra daniilor făcute de domnitorii Moldovei. Tipografia este vândută ieftin unor evrei, pentru a tipări „jurnale și cărți laice”. În

acest timp, la sfârșitul anului 1859, duhovnicul Andronic își întrerupe pelerinajul prin Locurile Sfinte și se întoarce la mănăstire, unde descoperă uluit schimbări: nu mai aude cetire și cântări în limba slavă veche și nu-i mai vede pe mulți dintre călugării malorosieni, care erau izgoniți prin alte mănăstiri pentru a fi dispersați. I se pare o blasfemie că nu mai sunt pomeniți la Liturghie Sfântul Antonie, părintele monahismului rus și întemeietorul Lavrei Pecerskaia și Sfântul Teodosie de la Pecerskaia Lavra.

La 20 aprilie 1860 ia o hotărâre: de a se tunde în marea schimă, cu binecuvântarea starețului Gherasim. Erau vremuri tulburate de moartea Mitropolitului Sofronie Miclescu, tratat de guvernul lui Mihail Kogălniceanu ca un simplu „buntovșic” și exilat la mănăstirea Slatina. În mai-iunie 1860 de la mănăstirea Neamț sunt trimiși forțat, la mănăstirea Coșula, călugări cu funcții importante: starețul demis Gherasim, ecleziarhul Teodosie, economistul Evstafie, contabilul Antim.

Starea de spirit a celor rămași se verifică la începutul lui 1861, când, în februarie, un funcționar de la Ministerul Cultelor (Gh. Dubău) aduce pentru a fi semnat de călugări o cerere de rechemare din Basarabia a lui Teofan Cristea, sub pretext că mănăstirea nu-l mai consideră delegatul ei pentru administrarea averilor de la Nemțeni, Copanca, Chițcani ș.a. Călugării, puși la cale de duhovnicul Andronic, nu semnează¹⁶. Știau că Teofan Cristea, cu asentimentul Mitropolitului Sofronie de la Iași, lucra în favoarea mănăstirii și împotriva guvernului român.

Bineînțeles că Andronic era urmărit ca „șpi-on rus” ori cel puțin ca „monah rusolatru”.

Pentru reconstituirea cât mai exactă a istoriei cărților și documentelor românești „călătoare”, este important să reținem amănute care altfel n-ar interesa pe un istoric: visele și zvonurile cu care tulbura Andronic pe călugări. La 13 iunie 1861 apar la mănăstire două persoane – Manuil Filipescu din Piatra-Neamț și Grigorie Cozadin de la Târgu-Neamț – care-l interoghează pe Andronic în legătură cu faptul că ajutase, ca ecleziarh, pe monahi de la Neamț, să treacă ilegal în Rusia documente de-ale mănăstirii, cu scopul de a căuta dreptate în legătură cu secularizarea. Între timp se zvonise că Teofan Cristea va ridica o nouă mănăstire Neamț pe moșiile vechii mănăstiri de la Copanca și Chițcani, zvon care-i îndemna pe mulți călugări (în primul rând pe cei veniți de peste Prut) să-și facă planuri de plecare în Basarabia.

Un personaj controversat apare în documentele de epocă și în cartea duhovnicului Andronic despre întemeierea mănăstirii Noul Neamț¹⁷ – monahul Sofronie Vârnav. Călugării rusofili îl considerau șpi-on al guvernului și cereau domnitorului Al. I Cuza judecarea lui (de către o comisie alcătuită din fețe bisericești) pentru clevetirea

fraților în fața poliției și a funcționarilor statului. Comisia, în frunte cu episcopul Vladimir Suho-pan de Irinopol, este reținută însă la Iași, iar la mănăstire ajunge la 28 iulie 1861 doar Dimitrie Roset, funcționar la Culte, însoțit de Sofronie Vârnav. Ceea ce a urmat era o predoslovie la ceea ce înseamnă și acum Ministerul sau Departamentul Culte pentru Biserică din acest spațiu marcat de secularizare și apoi de comunism. Funcționarul a vorbit ca un șef al clerului, inclusiv al mitropoliților, întrebându-i cu dispreț pe călugări ce vor. Aceștia au cerut ca statul să recunoască drepturile mănăstirii acordate de Alexandru cel Bun, Stefan cel Mare și alți domnitori. Urmeza marea greșală a funcționarului: în loc să recunoască abuzurile comise de guvern în procesul de secularizare a averilor mănăstirii, el profetește că „vă veți primi vechile drepturi când Țarul Alexandru al II-lea vi le va da”.

Acest țar Alexandru avea o mare trecere la popor, pentru că – să nu uităm – el a desființat în acei ani (1863-1864) șerbia în Imperiul Rus. Astfel guvernul Romaniei i-a împins pe călugări spre ruși, fara să-și dea seama ce efect vor avea învinuirile de rusofilie și trădare de patrie, precum și pedepsirea pentru cârtiri prin trimiterea celor 74 de monahi în alte mănăstiri și schituri depărtate.

În august 1861 duhovnicul Andronic este trimis la Oancea, preot pe moșia boierului Grigore Gorovei, posesorul ei. A treia zi fuge din satul copilăriei sale și se întoarce la chilia sa de la Neamț. Își strânge icoanele și cărțile într-o valiză mare (mare mister aici – oare ce cărți erau acelea?, căci ele au format fondul inițial de carte al mănăstirii Noul Neamț) și-l roagă pe ucenicul său, Isihie Donici, să o ducă la Târgu-Neamț unui prieten de la care s-o poată lua cu prima ocazie potrivită de a trece Prutul.¹⁸

În zilele următoare are loc ultimul episod din conflictul său cu Sofronie Vârnav, la Sf. Liturghie, de Adormirea Maicii Domnului, probabil în ultima zi a lui august. Când duhovnicul Andronic a pomenit din inerție sau înadins pe „Țarul Alexandru cel blagocestiv” în locul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, monahul Sofronie, care era alături în altar, a sărit jubilând: „Aha! Alexandrul vostru de peste hotare!”, la care a primit un răspuns calm: „Eu nu sunt de peste hotare.”¹⁹ N-am descifrat încă sensul închis în aceasta propoziție a lui Andronic de la pag. 60 a cărții sale despre înființarea măn. Noul Neamț...

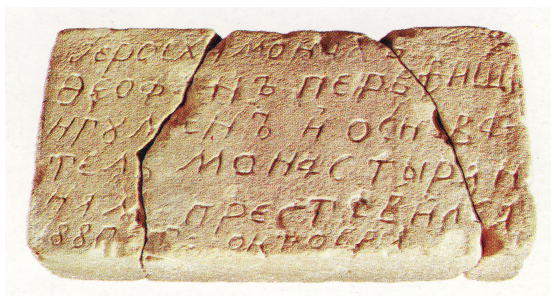
Într-o perioadă de aparentă acalmie, la 17 septembrie același an, Sofronie Vârnav, membru al comisiei sus-numite, îl anunță pe Andronic Popovici că este numit egumen la Secu, mănăstirea – soră de la 3 km depărtare. La 26 septembrie ia în primire proprietăți și imobile de la Secu, de parcă nici gând de plecare nu ar avea. Pe ascuns, însă cu binecuvântarea starețu-

lui Timotei de la Neamț (care era – aflăm mai târziu- basarabean și a stărețit până în 1887), își îndreaptă tălpile sale (svoi stopî v Rossiuu) spre ruși, după ce s-a închinat la icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului și la mormântul din biserică a iubitului stareț Paisie Velicicovschi. Un egumen Gavriil rămânea la Secu în locul lui Andronic, pus de nu se știe cine.

Din acel moment duhovnicul Andronic intră în postura de fugar. În noaptea de 26 spre 27 septembrie 1861 rămâne la Târgu-Neamț, de unde își ia valiza cu icoane și cărți, iar a doua zi pleacă mai departe, atent să nu fie întors de poliție, care ar fi putut să-l rețină la Iași. În noaptea spre 1 octombrie trece Prutul în dreptul vamei-carantină Sculeni, nu înot, nici cu vreo barcă, ci într-o albie de spălat rufe (V corâte dlea stirki belia pereplâl ia recu i ociutilsea v Bessarabiiu, rasstavşisi navsegda s rodinoui). Acum se simțea ca un fugar în țară străină: fără pașaport, dar în grija Domnului.²⁰

ierom. Teofan Cristea, primul stareț al măn. Noul Neamț

și piatra de pe mormântul lui

Un lucru nu ne este clar: dacă aceste mișcări erau coordonate cu Teofan Cristea și cu arhierul rus Antonie Șocotov de la Chișinău, de

ce trebuia să treacă Prutul în albie, punând în pericol prețioasa valiză? Cum merge Andronic 8 zile până la satul Nemțeni, în actualul raion Hâncești, fără să fie observat de nimeni? Documentele de arhivă arată că nici pasărea nu trecea Prutul fără să se alcătuiască lungi procese-verbale și corespondențe despre aceasta. La Nemțeni găsește 10 monahi, care trecuseră deja, cine știe cum, Prutul. La 24 octombrie ieromonahul Teofan Cristea, care se afla mai demult la Sankt-Petersburg, îi trimite în scris împuternicirea de a avea grijă de comunitatea de la Nemțeni. Se atrăgea atenția că cei care nu vor respecta statutul de pe vremea starețului Paisie, să fie expulzați. Între timp, triați după aceste exigențe, au mai trecut Prutul și alți călugări, adunându-se la Nemțeni 32 de transfugi din România. Locuiau în două case mici acoperite cu stuf, închise în aerul îmbăcsit, pentru că nu aveau haine groase ca să poată ieși. Au cumpărat 4 cojoace, 4 mantale și 4 perechi de cizme, pe care le foloseau pe rând, pentru a merge la moară la Cărpineni, cu treburi prin curte și prin sat și mai ales la slujbă în biserica veche de lemn în care iarna ninge. Teofan se reținea la Sankt-Petersburg fără prea mare folos: nu putea obține banii de la arendași, pentru că îi lua împuternicitul guvernului român Teodosie Aroneanu, aflat în legătură cu evreii Leiba Colpacci și Zelman Berman. Chiril Grișinco, cel care arenda moșia Nemțeni, era amenințat de cei doi, că dacă nu va plăti lui Aroneanu, i se va lua dreptul de arendă, iar călugării vor fi urmăriți și alungați ca fugari și hoți. Încercău să le ia și cele 100 de oi (pe care le cumpărase Teofan pe banii săi), pentru a le da Ministerului Cultelor. În această perioadă de incertitudine peste sărmanii călugări vin și diferite ispite și conflicte, încât duhovnicul lor Andronic face cu greu față suspiciunilor, învinuirilor de tot felul. Nu găsim în documente informații referitor la soarta manuscriselor și cărților aduse deja, locul unde erau păstrate, dar vorbind de localitățile în care au poposit cărțile românești călătoare, probabil n-ar trebui să oitem din traiectorie și modesta localitate Nemțeni, înainte de a trece la capitolul Chițcani, numit și Noul Neamț. Nostalgia după vechiul Neamț a făcut parcă să se numească tot așa și locurile din Basarabia în care aceste comori au fost duse poate fără voia Domnului.

Starea de provizorat încetează la 6 august 1862, când guvernul rus permite prin „Rasporeajenie” ca moștile mănăstirii Neamț de la Copanca și Chițcani să fie date în folosință călugărului Andronic. Această restituire fusese anunțată în Jurnalul nr. 195 al Consiliului de Miniștri încă din 6 decembrie 1860. Încă o dovadă că totuși Andronic și cei care s-au refugiat în Basarabia au fost oamenii rușilor, ghidați de ruși încă din 1860, chiar dacă nemulțumirile lor față de politica religioasă a lui Cuza erau legitime până la

un punct. Deși fugar, Andronic se deplasează la Odesa, unde generalul-gubernator Jikovskii îi înmânează la 25 august 1862 două „otnoșenii”: către Guvernatorul Basarabiei Fanton de Ver-raion și către Direcția Financiară a Basarabiei (Kazionnaia Palata) cu nr. 445., prin care se cerea restituirea moșiei de la Copanca și Chițcani pe numele calugarului A. Popovici. La 28 august Direcția Financiară trimite conducerii plasei Copanca indicații de a permite lui Andronic, numit locțiitor al împuternicitului mănăstirii Neamț cu problemele moșiei, precum și unui domn Constantin Baltaga, fost împuternicit, să vadă moșiile Copanca și Chițcani și bisericile de acolo. La 29 august Andronic se decide: Chițcani și biserica satului, Sf. Nicolae. La 31 august Guvernatorul Basarabiei, prin Otnoșenia nr. 284 desemna membrii comisiei de luare în primire a acestei moșii. La 13 septembrie comisia, cu excepția a doi dintre membrii ei, și-a dat acordul în privința semnelor de hotar și la 14 septembrie, de sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci, călugării s-au mutat de la Nemțeni. Toate asperitățile și protestele celor care nu voiau să semneze au fost netezite de MAE al Rusiei prin A. M Gorceakov și Generalul Ignatiev, astfel că la 3 octombrie 1862 Teofan și Andronic luau în primire 10.072 desetine de pământ ale mănăstirii Neamț.

IV. ZESTREA BISERICESCĂ ȘI COMUNITATEA MONAHALĂ ÎN PRIMII ANI DE LA ÎNFIINȚAREA NOULUI NEAMȚ

Primele două liste cu monahii veniți în Basarabia se găsesc în Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond. 2119, inv. 1, dosar 27. Seamănă cu un palimpsest aceste file uzate, scrise cu creionul de mână duhovnicului Andronic pe file scrise anterior tot cu creionul. Nu aveau pe ce scrie și nici cerneala și instrumentele pe care în alte împrejurări le mânuiau cu atâta iscusință. Datorită acestor liste, solicitate de exarhul mănăstirilor basarabene, arhimandritul Varlaam, în 1862, aflăm date importante despre componența primei comunități monahale care a contribuit la întemeierea Noului Neamț. Tot ei au fost și cei care au trecut peste apele gălbui ale Prutului vestitele comori de cărturărie ale Lavrei Neamțului.

Erau la început 27 de persoane pe lista de la f. 19²¹. Documentul se intitulează „Despre monahii sosiți din Lavra Neamțului din Moldova în anul 1862”.

Nr.	Prenume, nume	Hirotonie	An.nașt.	Loc.nașt.	Ascultări
1.	Andronic Popovici	ieroschimonah	1820	Moldova	Duhovnic
2.	Amfilohie Necolau	ierodiacon	1836	Galiția	Cântăreț slavenesc și croitoriu
3.	Veniamin Gheorghiu	ierodiacon	1836	Moldova	Cântăreț moldovenesc, legătoriu de cărți, croitoriu
4.	Vladimir Popovicu	monah	1824	?	Cântăreț moldovenesc
5.	Venedict Popescu	monah	1833	Basarabia	Paraeclziarh și la stugărie
6.	Galaction (indescifrabil)	monah	?	Basarabia	Croitor
7.	Dometian (indescifrabil)	ierodiacon	?	Basarabia	?
8.	Diomid Ignatiev	monah	1819	Basarabia	Citeț slavenesc
9.	David Furduiu	monah	1835	Basarabia	Cântăreț slavenesc
10.	Elefterie (indescifrabil)	?	1832	Basarabia	Lingurar și polțunar
11.	Iezechil Cosmescu	monah	1831	?	Cântăreț de slavenie, lingurar
12.	Ilarie Pavlov	monah	1827	?	Citeț slavonesc, chelari și stoleriu
13.	Ioasaf (indescifrabil)	monah	?	?	Polțunariu și legătoriu de cărți
14.	Ianuarie Sturzu	monah	1827	Basarabia	Rotariu
15.	Deofan Crieme(ne)	?	?	?	?
16.	Deofil Talapiș	?	1823	Basarabia	Lingurar
17.	Deodosie Popovicu	monah	1834	Basarabia	Citeț slavonesc și lingurar
18.	Carp Stratan	?	1826	?	Citeț moldovenesc și lingurar
19.	Calistrat Cârlig	monah	1825	Basarabia	Croitor
20.	Calistrat Ciobanu	monah	1821	Moldova	indescifrabil

21.	Miron Voicu	monah	1834	?	Cântăreț moldovenesc, lingurar, fierar
22.	Mitrofan Hamoz (descifrat parțial)	monah	1830	?	Cântăreț slavon și zugrav
23.	Nazaria Grigoriu	ierodiacon	?	?	Ecleziarh
24.	Narkis Țurcanu	monah	1817	Basarabia	Trapezariu
25.	Sebastian Paul	ieromonah	1826	Basarabia	Psalt slavonesc
26.	Silvestru (indescifrabil)	monah	1833	Basarabia	Păcurariu și indescifrabil (boril)
27.	Samuil Chiorescu	monah	1832	?	Cântăreț moldovenesc și rotar

Venirea a 27 de monahi dintr-o dată este suficient pentru a întemeia o mănăstire. Să vedem cine erau acești oameni?

Din prima listă lipsește Teofan Cristea, primul stareț al mănăstirii. Inexplicabil, chiar dacă se afla la Sankt-Petersburg. În dreptul numelui fiecărui monah Andronic indică nu numai numele lui de familie, ci și ascultarea care a avut-o respectivul în vechea Lavră. Astfel aflăm că din 27 de călugări (cu Teofan 28), câțiva aveau câte două ascultări, cei mai mulți ocupându-se numai cu cititul și „cântarea slavenească și moldovenească”. Doi dintre aceștia sunt și legători de cărți, 3 sunt și croitori. Cei 4 lingurari, un bucătar, un rotar, un păcurar (cioban la cele 100 de oi) nu se ocupau cu cetitul și cântatul în biserică. Cei mai importanți în comunitate erau starețul Teofan, un om cult de viță nobilă, duhovnicul Andronic, un ecleziarh și un paraecleziarh. În dreptul câtorva nume scrisul este indescifrabil pentru cei care nu se descurcă bine în caligrafia călugărească a lui Andronic. Ce însemna pe atunci polțunar, de exemplu? Meșterii de tipar se numeau pe atunci drungari, zețari, pilcari, prefăcători, pisători de chinovar, probari... Poate erau și polțunari? (Semnul întrebării în tabel trebuie înțeles ca „informație lipsă”).

De remarcat că trei din cei 27 poartă numele Popoviciu. Să fie oare rudele lui Andronic? În a doua listă, de pe fila 20, nu mai figurează decât Andronic cu acest nume. Unde au dispărut ceilalți doi, ca și alții trei?

În lista de pe fila 20 se dau amănunte adăugătoare despre cei 24 de călugări rămași, incluzându-l de data aceasta și pe Teofan Cristea. Astfel, datorită precizărilor referitoare la vârstă, iese în evidență că cei mai mulți erau tineri, în jurul vârstei de 30 de ani. Doar Teofan avea 50, iar Andronic și încă doi călugări peste 40 de ani.

Din 24 de călugări 13 erau originari din Basarabia, 5 din Moldova de peste Prut și unul din Galiția. În dreptul unor nume lipsește precizarea despre locul nașterii. Presupunem că, deși înțiată de Mitropolitul Sofronie Miclescu și Andronic, mișcarea de retragere în Basarabia a prins în primul rând printre călugării veniți din Basarabia după anexarea ei la Imperiul Țarist. Deci rectificăm presupunerea mai veche că

ar fi vorba de un exod al călugărilor români din Principatele Unite în brațele „salvatoare” ale Rusiei pravoslavnice.

Era mai degrabă o întoarcere acasă a românilor basarabeni și o retragere spre Rusia a discipolilor maloruși ai starețului Paisie Velicovschi. Mișcarea pare firească. Ceea ce nu era corect a fost ambiția lor de a gândi în termeni laici: după noi fie măcar și potopul, să nu lăsăm nimic la mănăstirea Neamț.

Dacă avem în vedere că duhovnicul Andronic nu ținea la numele tatălui său, Manu, ci se prezenta ca Badenschii, probabil că se simțea și el mai mult slav de-i părea firesc să se retragă în Rusia.

În ce relații au fost aceștia cu reprezentanții clerului unionist din echipa lui Cuza am văzut în rândurile de mai sus. Dar documentele din Arhiva Națională arată noi nuanțe ale problemei separatismului de după Unire, prin scrisorile expediate de Andronic arhimandritului Teodosie, superior al mănăstirii Secu, în anii 1862 -1892²², mult timp după Unirea din 1859. Andronic formula adresa scriind „Moldova, Tg. Neamț” etc, în loc să numească țara „România”.

Mănăstirea Noul Neamț se afla în schimb pe adresa: Gubernia Herson, jud. Bender, or. Tiraspol.

V. CUM AU AJUNS CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE DE LA MĂ-NĂSTIREA NEAMȚ ÎN GUBERNIA HERSON ?

Nu se știe ce conținea valiza pe care Andronic a trecut-o cu albia de rufe în noaptea de 1 octombrie 1861. Probabil și ceilalți călugări au adus cărți și manuscrise. Nu se găsesc însă decât foarte puține documente care ar arăta cum au trecut aceste cărți prin vama Sculeni. Cum se știe, în această vamă exista un control extraordinar de minuțios al cărților, care erau lăsate de proprietarul lor cu lunile pentru a trece prin cenzura de la Odesa, după care cele prohibite erau reținute acolo, iar celelalte erau restituite.

Problema cărților călătoare de la Neamț l-au interesat și pe preotul cărturar Paul Mihail, care

în 1935, fiind încă diacon, a cercetat în Muzeul Istoric-Arheologic Bisericesc din Chișinău un dosar întreg intitulat „Zapiscă cuprinzătoare de copii de prin raporturile și răspunsurile ce s-au ținut între ieromonahii Teofan Cristea și Andronic Popovici... către întemeierea sfintei noi mănăstiri Neamțu din Basarabia, din anii 1861-1864”. De fapt dosarul conținea mai mult scrisori ce s-au „ținut” între Andronic și mănăstirile din care plecase, unele reținute de agenții guvernului român pentru că puneau la cale scoaterea frauduloasă a unor cărți și manuscrise din patrimoniul național al României. Scrisorile fuseseră donate Academiei Române de Ion Bianu odată cu arhiva lui Alexandru Ioan Cuza, din care făceau parte. Publicate de Paul Mihail în revista „Viața Basarabiei”, acestea au fost incluse și în cartea „Mărturii de spiritualitate românească în Basarabia”, apărută la Chișinău, Ed. „Știința”, în 1992.

Paul Mihail confirmă că și până la secularizare mulți călugări trecuseră Prutul pentru a aduce calendare, cărți bisericești în limba română pentru biserici din sate sau pentru călugări din mănăstiri. Să cercetăm, în cazul grupului de călugări de la mănăstirea Neamț, modul în care au fost aduse cărțile și manuscrisele, bazându-ne și pe mărturiile pe care le dau aceste scrisori care s-au „ținut”.

Scrisorile lui Andronic erau adresate unor călugări de la mănăstirile Secu și Agapia. Oficiul de mijlocitor între adresanți îl făcea avocatul Dimitrie Costache Lupu din Iași, mahalaua Sf. Sava.

În scrisoarea din 22 iulie 1865 adresată monahului Sava Petrovici de la mănăstirea Secu, Andronic, duhovnicul Noului Neamț, confirmă primirea „scrisorii sfinției voastre împreună cu cele trimise”. Ce i-a trimis? Poate cărți? Monahul Sava era așteptat să treacă Prutul pentru a se stabili la Noul Neamț. Andronic îl sfătuiește să-i aducă și pe alți călugări de acolo, „care-și caută doar de mântuirea sufletului”: Isidor, Epifanie și alții. Cu această ocazie sunt rugați să aducă „tot calabalăcul, mai ales haine și cărți, că le trec ușor pre la Beștimac sau Cubeliu, care este în dreptul Bolgradului”²³. Asta cerea o deplasare mult spre sud a celor ce plecau de la măn. Neamț. Un domn Strebelschie urma să-i întâmpine la Bolgrad, pentru a-i aduce iarăși spre nord, în județul Bender (Tighina), Gubernia Herson, unde se afla Noul Neamț. În acea scrisoare Andronic

scria despre doi călugări cu numele Isihie. Unul pare a fi ucenicul său, Isihie Donici, acum ierodiacon, care este îndemnat „să fugă aice” dacă va vedea că-l silesc a pomeni pe Papa”.

Documentele arată că Isihie a venit, dar mult mai târziu, după ce moare starețul basarabean de la Neamț, Timotei Ionescu, în 1887. Atunci basarabienii s-au divizat unii preferând să rămână în România după secularizare. Arhim. Ioanichie Bălan, în „Patericul mănăstirilor nemțene”²⁴ scrie despre opera culturală a acestui Timotei.

Pr. Paul Mihail a cercetat și corespondența arhierilor de la Chișinău inclusă în acel dosar: Antonie Șocotov (arhiepiscop în anii 1858-1871), Pavel Lebedev (arhiepiscop în anii 1871-1882) și Serghie Leapidevski (arhiepiscop în anii 1882-1891). În corespondența arhiepiscopului Serghie s-a păstrat „caracteristica” scrisă de Andronic, la cererea Sf. Sinod al BO Ruse din 5 octombrie 1887. Confirma că-l cunoaște din 1852, când era în ascultarea sa la măn. Neamț și-l aprecia „cu bune însușiri”.

Celălalt, Isihie bătrânul, se afla deja la Noul Neamț și-și exprima întristarea că cei rămași la Neamț i-au răscolit prin cărți. Duhovnicul Andronic îl îndemna pe un ierodiacon Victor” să deie din lada bătrânului măcar Tipicul cel mare, Istoria bisericească, Chiriadromionul și Preotul”²⁵.

În stilul obișnuit pe acele vremuri, bătrânul Isihie amenința că dacă nu-i vor trimite cărțile, cei ce și le vor însuși se vor trezi cu vreun blestem în loc de blagoslovenie.

Foarte bine informat în legătură cu bibliotecile personale ale tuturor călugărilor din câteva mănăstiri, Andronic îl roagă pe Sava să caute o carte manuscrisă intitulată „Cuvinte ale starețului Paisie”, pe care știa că o are un părinte decedat între timp, Mefodie, și care ar putea fi luată de către un alt părinte, Eremia. Această carte Andronic era dispus să o cumpere „cu orice preț.”

În aceeași zi duhovnicul Andronic scrie un alt răvaș, unei maici Fevronia de la Agapia pentru a o ruga să verifice dacă n-a ajuns cumva cartea manuscrisă a părintelui Mefodie la Agapia.

Deci se căutau anumite cărți și anumite spărturi la granițe sau vaduri ușor de trecut pentru călugării care veneau în Basarabia. Toate aceste mișcări sunt dirijate de Andronic și nu de Teofan.

(Continuare în următoarele numere)

Clopotnița și una din bisericile mănăstirii Noul Neamț

NOTE:

- ¹ Grădinaru, Ioanichie. Mănăstirea Neamțu. – Iași, 1942. – P. 6.
- ² Alexandru, Ioan. Imnele Moldovei. – Buc.: Albatros, 1980. – P. 344.
- ³ Grădinaru, Ioanichie, op. cit. P. 78.
- ⁴ Alui Gheorghe, Adrian. Părintele Iustin Pârnu și morala unei vieți câștigate. – Buc.: Ed. Credința Strămoșească. – P. 46.
- ⁵ Grădinaru, Ioanichie, op. cit., P. 15.
- ⁶ Revista Epifania. – Alba-Iulia, 1998. – Nr. 5. – P. 13.
- ⁷ Iorga, Nicolae. Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor. Vol. II. – Buc.: Gramar SA, 1995. – P. 264.
- ⁸ Iorga, Nicolae. Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor. Vol. I. – Buc.: Gramar SA, 1995. – P. 259.
- ⁹ Iorga, Nicolae. Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor. Vol. II. – Buc.: Gramar SA, 1995. – P. 263.
- ¹⁰ Ghideanu, Tudor; Ghideanu, Preda. Melchisedec al României. – Iași: Lumen. – P. 118.
- ¹¹ Păcurariu, Mircea. Istoria Bisericii Ortodoxe Române. – Ch.: Știința, 1993. – P. 351.
- ¹² Istoriâ Novo-Nâmeckogo Svâto-Voznesenskogo monastyrà. – Kiș.: Eparhial'naâ tipografiâ, 1911.
- ¹³ Idem, P. 46.
- ¹⁴ Iorga, Nicolae. Mănăstirea Neamțu. Viața călugărească și munca pentru cultură. – Editura Tipografiei Monastirii Neamțu, 1925. – P. 97.
- ¹⁵ Istoriâ Novo-Nâmeckogo Svâto-Voznesenskogo monastyrà. – Kiș.: Eparhial'naâ tipografiâ, 1911.
- ¹⁶ Idem, P. 56.
- ¹⁷ Ibidem, P. 57.
- ¹⁸ Ibidem, P. 58.
- ¹⁹ Ibidem, P. 60.
- ²⁰ Ibidem
- ²¹ ANRM F. 2119, inv. 1, d. 27, f. 19-20.
- ²² Idem, fila 37.
- ²³ Mihail, Paul. Mărturii de spiritualitate românească în Basarabia. – Ch.: Ed. Știința, 1992. – P. 21-22.
- ²⁴ www.sfaturiortodoxe.ro
- ²⁵ Mihail, Paul, op. cit., P. 22.

Episcopul Antim Nica și poziția sa față de relațiile stat-biserică¹

George Enache

Antim Nica este fără îndoială una din personalitățile Bisericii Ortodoxe Române din veacul XX. S-a născut pe 24 februarie 1908 în comuna Bogzești, din Orheiul Basarabiei, la botez primind numele de Alexandru.

A urmat cursurile Seminarului teologic și apoi Facultatea de Teologie din Chișinău, pe care o absolvă în 1931, cu distincția *Magna cum laude*, teza de licență fiind coordonată de controversatul Petre Constantinescu-Iași. A urmat și cursurile Facultății de Drept și Litere din Iași, iar în 1932 a absolvit Seminarul pedagogic universitar din același oraș.

Încă din acei ani tânărul studios era considerat de mulți o speranță a bisericii din Basarabia, un produs al locului, cu trăire și simțire curat românească. Este trimis pentru studii de doctorat, mai întâi la Paris și Strasbourg, între 1932-1934, mai apoi în Anglia și la Beirut, între 1934-1935. În 1940 obține titlul de doctor cu teza „Misionarismul creștin între mahomedani în Orientul Apropiat”.

Ascensiunea în funcțiile superioare ale bisericii este rapidă. Pe 24 iunie 1935 este tuns într-un monahism, sub numele de Antim, devenind ierodiacon pe 15 august. Pe 11 aprilie 1936 devine ieromonah, pe 21 mai 1939 protosinghel, iar pe 8 noiembrie arhimandrit.

Funcțiile îndeplinite în această perioadă sunt următoarele: între septembrie 1935 și octombrie 1936 a fost misionar eparhial ajutor la Chișinău. Din octombrie 1936 până în decem-

“El personal se simte ca «un invalid», neputând să se manifeste cum ar fi dorit pe plan spiritual, deși, spune Antim, pe plan material o duce bine. Se pare că a purtat acest sentiment de «invalid» toată viața, izvorât din ideea de a nu face nimic, nimic împotriva puterii comuniste, dar și nimic deosebit pentru ea. Neavând încredere în el, regimul va accepta doar într-un târziu, și în lipsa altor candidați, să fie instalat ca episcop în scaunul râvnit odinioară, al Tomisului și Dunării de Jos, tot la intervenția lui Justinian. Este ridicat la rang de arhiepiscop, dar orizontul lui era închis mai departe.”

¹ Fiind vorba numai de un scurt eseu, merit să prezinte trei documente, am inserat note numai unde acestea slujesc la lămurirea relațiilor stat-biserică și a atitudinii ierarhilor ortodocși în perioada comunistă. Toate cele scrise sunt extrase din dosarele 701 și 702, aflate în custodia Arhivei Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fondul Informativ. Unele documente din dosare au mai fost valorificate în articole precum George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Biserica Ortodoxă Română și Securitatea. Note de lectură*, în *C.N.S.A.S. Studii, I, Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă*, București, 2001, p. 108-137, și lect. dr. Adrian Gabor, Adrian Nicolae Petcu, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă în timpul patriarhului Justinian*, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea București*, anul II, 2002, p. 93-154. Datele biografice se regăsesc în nenumeratele fișe personale întocmite de Securitate, putând fi consultate și în valoroasa lucrare a părintelui Eugen Drăgoi, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos 1864-1989*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1990, p. 49-50, 53-59.

brie 1937 a fost prefect de studii la internatul Facultății de Teologie din Cernăuți. A fost exarh al mănăstirilor la Bălți din decembrie 1937 până în ianuarie 1940.

Refugiat la București după ocuparea Basarabiei, este preot la mănăstirea Antim și la catedrala patriarhală, în iulie-noiembrie 1940. În noiembrie 1940 devine pentru un an asistent la Facultatea de Teologie din Iași. În noiembrie 1941 se transferă la facultatea din București.

Însă nu va ajunge niciodată în noul post. Între 15 septembrie 1941 și 15 august 1943 este detașat din oficiu de Patriarhia Română, în interes de serviciu, la Misiunea Bisericii Ortodoxe Române din Transnistria, unde va sluji în calitate de vicar al celor doi conducători succesivi: Iuliu Scriban și Visarion Puiu. După un scurt interludiu, revine pe 23 decembrie (după alte date 14 decembrie) 1943 în Transnistria, în calitate de șef al misiunii².

În fața înaintării sovietice, este obligat să se retragă pe 7 ianuarie 1944. Pe 14 ianuarie este numit episcop de Ismail, fiind hirotonit pe 23 ianuarie.

Nici aici nu a putut rămâne prea mult, evenimentele din august 1944 pecetluind destinul Basarabiei. În perioada august-decembrie 1944 a fost arhiepiscop aflat la dispoziția Patriarhiei române, pentru ca apoi să fie trimis să ajute pe episcopul Cosma Petrovici la refacerea eparhiei Dunării de Jos, grav afectată de invazia sovietică.

Din decembrie 1945 și până în septembrie 1947 este director la Internatul teologic din București. În septembrie 1947, în urma punerii în retragere a episcopului Cosma Petrovici, revine la Galați în calitate de episcop locotenent, păstorind până în aprilie 1950.

Din 1 mai 1950 devine vicar patriarhal. A trebuit să aștepte 23 de ani până să devină episcop la Galați și apoi arhiepiscop. S-a stins în 1994, fiind îngropat în catedrala din Galați.

Acestea sunt aspectele oficiale ale biografiei. Partea mai puțin cunoscută a apărut odată cu deschiderea arhivelor fostei Securități și intra-

rea în custodia C.N.S.A.S. a două fonduri ce priveau activitatea lui Antim Nica, numerotate I 701 și I 702. Al doilea fond este destul de subțire și privește tentativa sa de a deveni episcop în America, însă primul este alcătuit din opt volume masive. Ambele arată însă preocuparea organelor de represiune de a verifica constant atitudinea episcopului Nica față de regimul comunist.

Pe scurt, principalele fapte care se desprind din dosar sunt: în ochii organelor de represiune comuniste Antim Nica era vinovat pentru implicarea sa în Basarabia și Transnistria și, mai mult, pentru că a scris, în 1940, împreună cu Benedict Ghiuș³ și Ioil Babaca⁴, o carte „legionară”, *Înnoiește-te, Noule Ierusalime!*. Nu este arestat, pentru că participă din partea patriarhului Nicodim la diferitele întâlniri cu autoritățile sovietice de ocupație, ia cuvântul și știe, datorită prestanței sale, să se facă plăcut și să inspire încredere. Din anumite motive, probabil pentru salvarea lui, s-a propus, din cercurile patriarhului Nicodim, trimiterea lui în Statele Unite, ca episcop al românilor din America. Securitatea notează că el ar fi fost respins de aceștia, pentru că ar fi văzut articolele din presa română în care episcopul propus se manifesta favorabil comunistilor⁵. Paradoxal, acest lucru i-a folosit, fiind considerat astfel o persoană pe care guvernul se poate sprijini. Grija de a se păstra aparențele unei prietenii între stat și Biserica Ortodoxă au făcut ca „păcatele” sale să fie trecute deocamdată cu vederea, noul regim având nevoie de ierarhi de încredere. Se spera că va fi „câștigat pentru linia acțiunii guvernului și va face angajamentele de onoare”⁶.

Trimis ca episcop locotenent la Galați, el va dezamăgi repede, neacceptând sub nicio formă să-i fie pusă la îndoială autoritatea, mai ales de sindicatul preoților democrați⁷. Este acuzat de acești preoți, prin memoriile înaintate autorităților de stat, că ar conduce monarhic, înconjurat numai de basarabeni reacționari, și că ar impune taxe mari asupra credincioșilor⁸.

² Despre activitatea sa în Transnistria vezi și Nina Negru, *Misiunea Ortodoxă Română de peste Nistru în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, în *Cercetare și istorie într-un nou mileniu*, Galați, 2001, p. 222-253.

³ Vezi Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist, 1945-1958*, vol. 1, București, 2001, p. 343.

⁴ Babaca este urmărit și în 1958, când era exarhul mănăstirilor din eparhia Roman, fiind pus în legătură cu presupusa activitate subversivă a lui Antim Nica (ACNSAS, fond Informativ, dosar 701, vol. 1, f. 230).

⁵ ACNSAS, fond Informativ, dosar 702, passim.

⁶ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, op. cit., p. 53. Vezi *Patriarhul Justinian și „apostolatul social”*.

⁷ Amănunte în Adrian Gabor, Adrian Nicolae Petcu, op. cit., p. 101-105.

⁸ Asemenea referate se găsesc în ACNSAS, fond Informativ, dosar 701, vol. 1, f. 49, 105. Mai ales Dumitru Istrate, preot paroh la biserică „Sf. Vineri” din Galați (ibidem, vol. 1, f. 240), inamic declarat al lui Antim Nica, l-a acuzat că a adus cu el în eparhie o mulțime de basarabeni reacționari (Antim Tabacu (ibidem, vol. 1, f. 215), Vlad Spiceac, Boris Dumănescu, Nicolae Tomoiță, V. Berezea), pe care-i promovează în dauna preoțimii locale (ibidem, vol. 2, f. 240, 254). Alături de Nica erau însă și preoți locali de frunte, precum David Portae (ibidem, vol. 3, f. 135), Constantin Tătaru sau Constantin Picoș. În legătură cu impunerile mari se iau declarații de la mai mulți preoți din eparhie în august 1949. Ei argumentează că parohiile sunt prea sărace pentru asemenea taxe și că mai bine s-ar da banii sub formă de ajutoare populației decât să fie folosiți la refacerea catedralei și a altor biserici (ibidem, vol. 3, f. 151). Erau declarații populiste, cu șanse de succes la organele de partid și de stat. De asemenea, într-un memoriu din 1949 al preoților democrați din eparhie, adresat primului-ministru Petru Groza, se cere ca și preoții de la Dunărea de Jos să se așeze „pe un fâgaș de viață nouă”. Or acest lucru nu ar fi posibil cu „colaboraționistul” din Transnistria, Antim Nica. Petenții cereau drept episcop pe „candidatul cel mai dinstoinic și mai înzestrat și care în același timp a dat dovezi de similitudine cu noua democrație, încadrându-se și activând necondiționat în organizația populară «Frontul Plugarilor»». Pentru binele social și spiritual al eparhiei noastre și pentru trănicia temeliei democratice a țării, dorim a avea ca chiriarh pe P. C. Arhim I. Sfărăială” (ibidem, vol. 3, f. 49-50).

Aceste taxe erau însă explicabile, în condițiile în care eparhia suferise daune majore, fiind nevoie de fonduri importante pentru reconstrucție. Era și un efort al lui Nica de a se arăta vrednic de misiunea încredințată, sperând, firească, în confirmarea sa ca episcop definitiv în scaunul vlădicesc al Dunării de Jos.

Suspiciunile Securității au fost accentuate de sprijinul pe care patriarhul Justinian îl acorda tânărului vicar de la Galați. În acea perioadă patriarhul se afla într-o aprigă dispută cu Ministerul Cultelor, tocmai în chestiunea alegerii ierarhilor. Negăsind oameni de încredere care să-i impună ca episcopi, puterea comunistă a ales calea desființării mai multor eparhii (februarie 1949). Rămâneau vacante pe mai departe episcopii de Galați⁹ și Roman, precum și scaunul de mitropolit al Moldovei. Ministerul Cultelor venea cu un candidat în persoana lui Valerian Zaharia, în timp ce Justinian era ferm hotărât să împiedice ascensiunea acestuia. La alegerile desfășurate pe 8 iunie 1949, patriarhul avea drept candidați personali pe Antim Nica și Teoctist Arăpaș. Pentru a-i combate, Securitatea le-a întocmit rapoarte care consemnau tot ceea ce se găsisse compromițător despre ei. Confruntarea care a urmat s-a încheiat nedecis, nici Valerian, dar nici Antim sau Teoctist nefiind aleși episcopi¹⁰. O nouă încercare de a se organiza alegeri pentru eparhiile vacante a avut loc la sfârșitul lunii februarie 1950¹¹. Deși inițial puterea comunistă și-a dat acordul pentru organizarea alegerilor, până la urmă se recurge din nou la soluția desființării de eparhii. Arhiepiscopia Sucevei este inclusă în Mitropolia Moldovei,

iar Episcopia Galaților va fi unificată cu cea a Constanței, episcop al noii eparhii, redenumită Dunărea de Jos, devenind ierarhul constănțean Chesarie Păunescu.

Patriarhul Justinian însă nu a renunțat la luptă. Având dreptul să numească doi vicari patriarhali, el a cerut ca aceștia să fie Teoctist Arăpaș și Antim Nica. Dacă Teoctist a fost acceptat fără multă opoziție, Antim Nica a fost respins categoric. În aceste condiții Justinian face un gest de mare curaj: îl numește cu de la sine putere pe Nica vicar patriarhal, punând autoritățile în fața faptului împlinit. Pentru a convinge de justetea gestului său, Justinian înainta un memoriu C.C. al PCR, prin care arăta că Antim Nica este un om de încredere, care a colaborat strâns cu el în direcția sprijinirii regimului „democratic”. Toate acuzațiile aduse lui Antim Nica erau calificate drept false, provenind din partea lui Valerian Zaharia, doritor și el al rangului respectiv¹².

Pentru a nu irita pe patriarh, puterea acceptă în cele din urmă pe Antim ca vicar, dar numai formal, pentru că Securitatea își intensifică acțiunile la adresa lui, considerându-l un element nesigur¹³. Toate aspectele „compromițătoare” din trecut sunt reinventariate și se caută prin felurite mijloace să i se găsească activitate ostilă și în anii când este vicar, inclusiv prin utilizare de tehnică operativă. De asemenea, se caută aplicarea vechii metode a compromiterii morale, încercându-se identificarea unor posibili „amanți” sau amante. Douăzeci de ani de investigații asidue nu au adus niciun rezultat în acest sens. Intenția de a-l pedepsi pe omul pentru care Justinian a sfidat puterea era atât de mare, încât atunci când un

⁹ În urma noilor arondări, în februarie 1949 episcopia Dunării de Jos își schimbă numele în episcopia Galaților. Se revine la vechea denumire în 1950, după unificarea cu eparhia Constanței.

¹⁰ Cu ocazia alegerilor din iunie 1949 numai fostul greco-catolic Teofil Herineanu este ales episcop de Roman, celelalte scaune rămânând vacante, iar alegerile amânate. Vezi *Patriarhul Justinian și „apostolatul social”*.

¹¹ La sfârșitul lui ianuarie 1950, candidații la episcopat sunt verificați de ministrul cultelor, Stanciu Stoian (ACNSAS, fond Informativ, dosar 701, vol. 2, f. 83). Referințele nu sunt deloc încurajatoare pentru puterea comunistă, care hotărăște să nu se mai țină alegerile. Într-o notă din 22.03.1950, ce consemnează spusele pr. Alexandru Săvulescu, consilier patriarhal, se spune: „Alegerile nu se mai țin, deoarece Patriarhul nu a putut cădea de acord cu Guvernul asupra persoanelor ce urmau să fie alese. S-a ajuns la o soluție foarte dureroasă pentru biserică, aceea a dizolvării a încă două eparhii: Suceava se contopește cu mitropolia Moldovei, iar Galații se unesc cu eparhia Constanței. La Mitropolia Moldovei-lăși va trece ca mitropolit IPS Sebastian Rusan, la Constanța, unită cu Galați, va rămâne P.S. Chesarie Păunescu. Antim Nica va fi adus la București ca spiritual al Institutului Teologic și al Internatului teologic [...]. Comentariile în legătură cu desființarea acestor două eparhii istorice sunt foarte ostile regimului. Anul trecut au fost desființate trei eparhii (Maramureș, Caransebeș și Huși), acum încă două. Care vor mai urma mâine? Și se mai vorbește despre o colaborare între stat și Biserica ortodoxă, a încheiat părintele Săvulescu” (ibidem, f. 78). În documentul 90 din Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, op. cit., p. 179, datat 18.02.1950, se spune că Nica va fi ales vicar patriarhal. În documentul 116 (ibidem, p. 228-231), autorul vorbește de necesitatea păstrării eparhiilor propuse spre desființare, arătând, printre altele, că nici Sebastian Rusan și Chesarie Păunescu nu sunt de încredere. Despre Antim Nica se spune să nu fie lăsat să conducă în continuare Galații, pentru că a făcut „numai greșeli pe linie politică”.

¹² Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, op. cit., p. 236, document interpretat greșit ca fiind un raport al D.G.S.P. Toată documentația menționată este depusă de Justinian în sprijinul lui Antim Nica. Raportul citat este remarcabil, reușind să justifice toate „erorile” din activitatea noului vicar. Cine citește numai acest document poate fi ferm convins că Antim a fost un vajnic colaborator al regimului. Dacă vede însă imensul dosar întocmit lui de Securitate atunci impresia se schimbă radical. Cazul lui Antim Nica este exemplar pentru caracterul extrem de complex și contradictoriu al documentelor întocmite în acea perioadă de diferite instanțe, cu diferite scopuri. Ele pot fi înțelese numai în relație cu o multitudine de alte documente, în contextul istoric de atunci, trebuind supuse unei analize atente. Mulți greșesc în acest domeniu, socotind rapoartele Securității ca având un grad extrem de ridicat de obiectivitate. Din contra, arhiva Securității se numără printre cele mai înșelătoare surse de informații, deoarece manipularea, obținerea de informații prin forță, manifestarea dușmăniilor personale fac din aceste documente o cale sigură de a apuca pe un drum greșit.

¹³ Mutarea lui de la Galați la București a determinat, evident, și o nouă încadrare informativă a episcopului Nica. După ce s-a constatat că în 1950 acțiunea informativă s-a dus dezorganizată, în 1951 i se deschide acțiune de verificare, care, în noiembrie 1952, lasă locul acțiunii individuale, pentru a se dovedi că e vinovat de crime de război. S-a constatat că are doar atitudine antidemocratică, s-a propus recrutarea sa, pentru ca mai apoi să se continue urmărirea, cu scopul de a se strânge probe în vederea trimiterii lui în justiție (Plan de măsuri, 23 februarie 1955, ACNSAS, fond Informativ, dosar 701, vol. 1, f. 69). De altfel, într-o notă din 3.03.1950 se spune că Antim Nica trebuie să primească certificat de bună purtare de la Odesa (ibidem, f. 71-73), fapt care s-a realizat de altfel prin eforturile făcute de Justinian (Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, op. cit., p. 236).

ofițer propune ca, pe baza materialului existent, să se încerce recrutarea ca informator a lui Antim Nica, superiorul îi cere, din contra, să intensifice găsierea de elemente compromițătoare pentru ca vicarulului patriarhal să i se intenteze proces¹⁴.

În aceste condiții, este explicabil de ce atitudinea lui Antim Nica în toată această perioadă a fost mai mult decât prudentă. Fără a depune suflet în ceea ce face, el se achită „corect” de îndatoririle sale. Ba chiar primește, din partea prezidiului Marii Adunări Naționale, prin decretul 613 din 30 decembrie 1957, Ordinul „Steaua Republicii Populare Române”, clasa a treia. Dar asta nu însemna că regimul ar fi avut încredere în el, Securitatea continuând activ urmărirea, însă fără folos, deoarece episcopul, deși este un „reacționar”, are grijă să nu fie prins cu ceva compromițător.

În cursul acțiunii informative este recrutat agentul „Vlaicu Petre”, rudă apropiată a episcopului. Era nevoie de un asemenea informator, deoarece Nica era mai mult decât rezervat în discuțiile sale. Securitatea a avut dreptate. Cei doi au o serie de întâlniri, relatate de sursă în notele informative înaintate ofițerului de legătură. Fiind considerată o persoană de încredere, în fața lui episcopul își deschide sufletul, discutând o serie de chestiuni mai delicate, pe care nu le putea împărtăși oricui.

Discuțiile arată o preocupare activă și constantă a episcopului pentru viața politică internațională, față de conflictul Est-Vest și cum acesta poate influența viitorul României. El încearcă să găsească semnele care ar putea prefăta o eventuală prăbușire a sistemului comunist, fapt de care este convins, deoarece un regim nu poate dura dacă este construit pe minciună. Or, spune Antim Nica, nu s-a înfăptuit nimic din idealurile de prosperitate ale comunismului, existând toate premisele unui adevărat „război al săracilor”, care să lupte pentru libertate și un trai decent.

Marele lui regret este însă că la această luptă nu participă mai consistent și Biserica Ortodoxă Română, urmând modelul Bisericii catolice, pe care o respectă, dar ca ierarh ortodox este îngrijorat că biserica sa va fi percepută, în opoziție cu cea catolică, drept o instituție obedientă puterii comuniste.

E regretabil acest lucru, pentru că și Biserica Ortodoxă încearcă, pe diferite căi, să păstreze viața religioasă în rândurile credincioșilor, însă nu dispune de mijloacele necesare pentru o confruntare deschisă, mai ales că 90% din ortodocși sunt incluși în lagărul comunist. E nevoie de diplomație, compromis, practica discursului dual, acțiuni prin care s-a reușit păstrarea multor lucruri bune pentru biserică, dar Antim se

întreabă până când. Statul se poate hotărî la un moment dat să lichideze definitiv conturile cu biserica, iar de partea cealaltă este extrem de greu și frustrant să-ți cenzurezi mereu adevăratele opinii, „invidia” față de catolicism izvorând tocmai din această posibilitate a confruntării deschise. El speră că oamenii vor înțelege corect care este situația și nu vor condamna biserica pentru ceea ce face.

Când arată că s-a realizat un echilibru în raporturile stat-biserică în România comunistă, de „coexistență pașnică”, el pune acest fapt pe seama puterii pe care o are sentimentul religios în sufletul oamenilor, și pe care statul nu poate să-l facă să dispară. El afirmă diferența radicală de viziune dintre cele două puteri, cea laică și cea religioasă, care nu pot decât coexista, fiind imposibil ca religiosul să fie absorbit de politic. Prin urmare, echilibrul s-a realizat în urma unei confruntări, în care fiecare parte a calculat și a găsit cea mai bună soluție pentru sine.

Antim Nica are încredere în religiozitatea românilor, sprijinul ierarhiei fiind credincioșii. Aici biserica este văzută în integralitatea ei, ca un corp în care fiecare își poate aduce contribuția la binele comun. În subsidiar, stăruie ideea că, dacă preoții greșesc, este posibil ca poporul credincios să ducă flacăra credinței mai departe. E ideea de solidaritate și interdependență a întregului corp eclezial, fapt dovedit după 1989, când entuziasmul credincioșilor a obligat pe unii preoți „amorțiți” să se trezească pentru a răspunde exigențelor unei adevărate vieți religioase.

Antim Nica a avut dreptate și aici, vitalitatea credinței religioase a fost mântuitoare pentru biserică. Însă este conștient că și aceasta este supusă pericolului și poate dispărea la un moment dat, dacă nu este cultivată. El arată lipsurile de care suferă biserica, dar nu pentru a o condamna, ci pentru a arăta că este nevoie să se adopte atitudini noi, că mulțumirea cu o situație este contraproductivă.

El personal se simte ca „un invalid”, neputând să se manifeste cum ar fi dorit pe plan spiritual, deși, spune Antim, pe plan material o duce bine. Se pare că a purtat acest sentiment de „invalid” toată viața, izvorât din ideea de a nu face nimic, nimic împotriva puterii comuniste, dar și nimic deosebit pentru ea. Neavând încredere în el, regimul va accepta doar într-un târziu, și în lipsa altor candidați, să fie instalat ca episcop în scaunul râvnit odinioară, al Tomisului și Dunării de Jos, tot la intervenția lui Justinian. Este ridicat la rang de arhiepiscop, dar orizontul lui era închis mai departe. Relatările din dosarele menționate, dar și alte mărturii, îl prezintă ca un domn desăvârșit, din alte vremuri, care ar fi putut să se manifeste în multe domenii, însă

¹⁴ ACNSAS, fond Informativ, dosar 701, vol. 1, f. 69.

noua lume nu-i mai priește, refuză să se implice în ea, ținând însă ochii larg deschiși pentru a o înțelege¹⁵. Opiniile sale despre relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu statul comunist pot constitui o bază de discuții asupra acestei chestiuni în viitor și un răspuns anticipat la afirmațiile de genul celor făcute de Olivier Gillet¹⁶. Unii vor spune că acestea seamănă, însă nuanțele sunt, am spune noi, decisive. Viziunea lui Antim Nica este din interior, înțelege semnificația unor gesturi mai profund, și însuși faptul că el le spune, arată că episcopii nu deveniseră simpli executanți ai

ordinelor venite din partea statului. De asemenea, se arată clar că nu a fost vorba de o comunizare a bisericii și că discursul oficial trebuie luat cu prudență în calcul. Și Antim Nica critică o anumită situație din Biserică, dar nu precum Gillet, care dă impresia că ar condamna definitiv Biserica Ortodoxă. În ceea ce privește sinceritatea acestor păreri, reamintim că ele sunt făcute în cadru privat, în fața unei rude apropiate.

În continuare, lăsăm pe cititor să decidă dacă lectura noastră asupra documentelor de mai jos este sau nu corectă.

¹⁵ I.P.S. Mitropolit Antonie Plămădeală, evocând personalitatea I.P.S. Antim, spunea: „era un om de o deosebită finețe sufletească. Era așa, cum aș zice eu, cu maniere de lord englez [...]. Un om cu un echilibru deosebit, nu-și ieșea niciodată din fire, nu rostea niciodată un cuvânt lipsit de măsură. Era totdeauna foarte elegant. Chiar când muștra un subaltern, își păstra totdeauna eleganța sufletească [...]. Am spus că era un «aristocrat al spiritului» pentru că m-am ferit să spun că era un aristocrat, pur și simplu. Provenea dintr-o familie de diacon de țară, cu foarte mulți copii. Dar aristocrația nu se dobândește numai prin naștere. Există și o aristocrație a spiritului care uneori înseamnă mai mult, pentru că cea din naștere se poate deteriora, uneori, pe când cealaltă se definește prin finețe” (*Biserica în mers*, vol. 1, Sibiu, 1999, p. 316).

¹⁶ Vezi Olivier Gillet, *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, traducere de Mariana Petrișor, București, 2001, p. 9-84.

DOCUMENTE

1

Ofițer: Lt. maj. Ion Zărnescu
Sursa: „Vlaicu”
Casa: „Tisa”
15.12.1961

320/ZI/18.12.1961

Notă informativă

Conform sarcinilor primite, în ziua de 14 decembrie 1961, pe la orele cinci după-amiază, sursa i-a făcut o vizită episcopului Antim Nica. După ce a așteptat aproape un sfert de ceas, sursa a luat în sfârșit contact cu episcopul, cu care a stat mai mult de vorbă.

La început au avut loc discuții familiare, apoi treptat sursa a început cu multă precauție să sondeze poziția episcopului în diferite probleme actuale politice.

Sursa a părut mirată că de câțiva ani nu a mai auzit ca episcopul să facă vreunde la o biserică un serviciu religios și a întrebat de ce, la care Antim a răspuns „că biserica trece prin momente destul de dificile și că se cere multă abilitate și o diplomatie extraordinară pentru a face față tuturor cerințelor de ordin politic, că slujbele solemne cu episcop sunt considerate și privite defavorabil de stăpânirea lumească, că lumea inteligentă și credincioasă își dă seama de poziția actuală și înțelege toate restricțiile la care este supusă”.

Ca să pătrundă mai adecvat în conținutul adevărat al părerilor episcopului, sursa a încercat să aducă „elogii” conducerii bisericii, care cu toată propaganda antireligioasă, a reușit să mențină bisericile deschise, la care Antim a răspuns că „meritele acestea se bazează pe mari sacrificii, că biserica a trebuit să cedeze complet pozițiile pe care le-a avut și să se înregistreze în opera de sprijinire a unui regim ce luptă pentru distrugerea ei, că clerul de astăzi duce o dublă existență, pe de o parte vorbește de Hristos și de *Evangelie*, și pe de altă parte se roagă pentru mântuirea dușmanilor săi și ai lui Hristos, că are însă convingerea că sentimentul religios trăiește azi mai intens în oameni decât ceea ce trăiam înainte, că biserica creștină ca să poată exista trebuie să evadeze din sistemul dogmatic în care a trăit și să fie mai elastică, că e nevoie de multă înțelepciune și tăcere, fiindcă nu i-ar conveni niciunei stăpâniri atee să intre în război cu sentimentul religios al popoarelor, datorită faptului că nu se poate preciza cine va fi învingătoare, că istoria este plină de exemple când în luptele religioase aproape întotdeauna religia a învins și că un sistem mondial religios cu o existență de 2000 de ani nu poate fi distrus cu ușurință”.

Antim a continuat „că i se pare că și comunismul s-a convins de aceste adevăruri, fiindcă caută să limiteze sfera de acțiune a bisericii și s-o dirijeze pe alt făgaș decât cel inițial, adică s-o facă agent colaboratoare, dar nu îndrăznește să treacă la desființarea ei, că a încercat Stalin în 1930 să dărâme și să transforme bisericile în hambar, să deporteze preoți în Krikovka, dar până la urmă a revenit asupra măsurii, deoarece conflictul religios făcea imposibilă înfăptuirea colhozurilor”.

Antim a adăugat că „și acum dacă s-ar trece la mari represiuni împotriva religiei, cred că conducerea lumească ar avea mult de furcă cu poporul, dar așa s-a stabilit un fel de coexistență pașnică; autoritatea civilă luptă pe căile ei; după cum biserica respectă și tolerează principiile politice care se deosebesc fundamental de principiile religioase, tot așa și autoritatea civilă suportă și tolerează activitatea bisericii, care nu se potrivește în esența ei cu ideile conducerii laice”.

Folosindu-se de faptul că episcopul a pomenit numele lui Stalin, sursa l-a întrebat ce părere are despre combaterea cultului personalității, la care Antim a răspuns că „încă de când se afla în Transnistria ca misionar și-a dat seama de înapoierea intelectuală și materială aduse de Stalin pe teritoriul din stânga Nistrului, că numai un lucru nu știa (și aici a început să râdă), dacă zarva aceasta mare făcută și dacă actualul regim din Rusia a reușit într-adevăr să ridice bunăstarea materială și morală a populației sovietice”. Că el nu este convins de acest lucru, fiindcă era până acum de câteva ori să plece în URSS cu ocazia unor misiuni oficiale și să se convingă, dar nu i s-a dat drumul, „că s-ar fi opus ambasada sovietică, deși episcopii ruși, de la Moscova, după informațiile ce le are, au o părere bună despre el”.

În acest stadiu al discuțiilor a intrat în cabinetul episcopului un călugăr cu niște registre. Conversația întreruptă nu a mai putut fi reluată.

A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar 701, vol. 1, f. 254-255.

Primit: Lt. maj. Zărnescu Ion
 Sursa: „Vlaicu”
 Casa: „Tisa”
 16.04.1962

320/ZI/17.04.1962

Notă informativă

În ziua de 20 martie 1962, sursa a făcut o vizită în orele de după-amiază episcopului Antim Nica, cu care a avut prilejul să stea mai mult de vorbă.

Discuțiile interesante au pornit din momentul în care sursa s-a exprimat „că ar fi auzit de pe la preoți că Antim Nica va deveni mitropolit la București (*e vorba probabil de Iași, unde Iustin era mitropolit, n.n.*), după promovarea mai înainte a lui Iustin Moiescu”. La această comunicare Antim a răspuns: „că asemenea păreri sunt scornituri din partea unor preoți care nu mai pot de bine și care, prin aceasta urmăresc să-i creeze atmosferă de antipatie din partea clerului mai bătrân, că nu s-a gândit la asemenea perspectivă și că adevărata lui carieră episcopală a fost ratată încă în 1945, când nu i s-a admis să se ducă ca episcop al românilor din America, că a fost de atunci de două ori la Ambasada Sovietică, unde secretarul de ambasadă Dutkov i-a propus să se gândească bine asupra intențiilor ce le are, că de atunci s-a învățat minte ca să nu creadă în vorbele oficiale, fiindcă în vreme ce Ministerul de Interne era de acord și-l îndemna pe față, pe din dos i s-au pus piedici și totul s-a soldat până la urmă cu o adevărată interdicție”.

Cu privire la această epocă din viața lui, Antim Nica a mai spus răsând, că primise o scrisoare de la un grup de români din Detroit, care-l solicitaseră să vie și că i se dăduse un loc în Consiliul de administrație al unei societăți metalurgice de-a lor, că imposibilitatea de a pleca în America l-a forțat să accepte situația actuală, când deși materializește o duce ca un adevărat prinț, din punct de vedere ideal și moral se simte ca un invalid ce nu se poate mișca, că i-ar părea foarte rău dacă într-adevăr n-ar mai fi posibilități de îndreptare și că este obligat să accepte că lupta bisericii creștine cu ateismul comunist este o palidă rezistență de paradă destinată a salva prestigiul simbolului crucii, că singurul reazem al bisericii sunt țărani care, fiind rău loviți de colectivizare, își deplâng necazurile la porțile bisericilor și că învierea tot prin ei va veni.

Antim Nica a mai spus, în legătură cu cele de mai sus, că astăzi viața spirituală a dispărut, că materialismul a covârșit toate și că toată civilizația aparentă nu este decât un mare regres moral și spiritual în care omul nu are altceva de făcut decât să mănânce și să muncească, să asculte și să facă propagandă pentru o idee al cărei adevăr nu se vrea confirmat de realitate și pe care nu-l simpatizează, dar pe care-l tolerează forțat.

Antim Nica a spus că a fost vizitat mai demult de preotul Nicolae Grosu¹⁷, cu care a stat mai mult de vorbă, că i s-a părut agitat și sincer, că i-a făcut o adevărată demonstrație a raportului de forțe politice din lume și că până la urmă i-a dat dreptate în convingerea ce a manifestat-o că epoca comunistă, deși pare în ascensiune după sursele locale de informare, este totuși într-o grea descendență și că până la urmă va trebui să abdice, că Grosu este un bun organizator și că a făcut multă ordine în Transilvania când era protopop acolo, că astăzi este mai înțelept să stai deoparte de luptele preoțești și că nutrește cel puțin o speranță în ziua de mâine.

Antim a mai spus că nu-i place atitudinea unui frate al său, profesorul Grigore Nica de la Facultatea de Agronomie din Chișinău, pe care l-a chemat de câteva ori să vină și să-l vadă și care n-a venit la București, că probabil îi e rușine că are un frate episcop și preferă să nu dea ochii cu el, dar că, pe de altă parte, îl înțelege, fiindcă și el nu întotdeauna știe să-și primească rudele.

Întrebat cum vede actuala situație din lume, Antim Nica a spus că nu sunt șanse prea mari pentru pace, pentru că americanii sunt bogați și socialismul e sărac, că până la urmă tot se va declanșa un război și că-l vor declanșa tot oamenii săraci ce sunt obligați azi să lupte pentru bogății invizibile și pentru o bunăstare nesimțită, că însăși lipsa de carne, cozile, lipsa de bani și comunizarea pământurilor țărănești constituie o propagandă pentru război în favoarea vieții civilizate din apus.

Antim Nica și-a exprimat părerea de rău că, în vreme ce ortodoxia se prăbușește treptat sub apăsarea regimurilor atee, catolicismul capătă o dezvoltare nemaipomenită, ridicându-se până la conducerea Americii prin Kennedy, având un cuvânt greu de spus în conducerea treburilor mondiale, că în vreme ce episcopii ortodocși sunt niște simple piese decorative la solemnități și la parăzi, episcopii catolici fac operă de misionarism și de unitate, înmulțind numărul credincioșilor lui Hristos.

¹⁷ Consilier al lui Antim Nica, atunci când acesta a fost episcop-locotenent la Galați (Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, op. cit., p. 141).

La plecarea ce s-a produs cam după vreo oră și ceva de convorbire, dorindu-i sursei toate cele bune, Antim Nica s-a exprimat că îi face impresia că rușii nu-l simpatizează, că nu l-au invitat niciodată în mod deosebit la Moscova, cum i-a chemat pe alți episcopi din țară, că într-adevăr nici nu prea s-a zbatut pentru așa ceva și că omul e bine să-și aibă rezervele lui la care să facă uz în vreme de nevoi, mai ales că știe din experiență că vremurile sunt schimbătoare.

„Vlaicu Petre”

A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar 701, vol. 1, f. 247-251.

3

Primit: Lt. maj. Zărnescu I.
Sursa: „Vlaicu”
Casa: „Govora”
23.06.1962

320/ZI/ 25.06.1962
Strict secret

Notă informativă

Conform sarcinii primite, sursa a făcut o vizită episcopului Antim Nica, în ziua de 21 iunie 1962 și, deși era ocupat cu niște călugări, totuși a fost posibil ca să stea de vorbă.

Primul lucru mai important despre care a discutat Antim a fost vizita delegației sovietice, despre care s-a exprimat „că această vizită pregătește terenul pentru instalarea de rampe de lansare a rachetelor în România, că acest lucru îl caută americanii și apusenii, că s-a încercat această tentativă și în Bulgaria, dar acolo nu s-a reușit, fiindcă bulgarii sunt mai voluntari față de directivele de la Moscova, că delegatul american de la Conferința de la Geneva pentru dezarmare a arătat că este de acord cu evacuarea bazelor de pe teritorii străine, cu condiția ca rușii să evacueze întâi toate bazele militare care le au în țările socialiste și că probabil a știut el ceva când americanii anunță că se pregătește instalarea de rampe pentru rachete în România, că în cazul când se va adevăra că americanii au dreptate va ieși la suprafață marea contradicție dintre vorbe și fapte a URSS, că un astfel de lucru înfăptuit poate provoca grele complicații pentru politica viitoare a țării noastre și că bulgarii și polonezii judecă mult mai sănătos, că datorită încordării internaționale ne așteaptă încă vremuri foarte grele și că este încă foarte departe obiectivul celui mai înalt nivel de viață din lume”.

Referindu-se la cele de mai sus, Antim a adăugat că „biserica va avea cel mai mult de suferit, deoarece lupta antireligioasă, devenind din ce în ce mai puternică și mai pe față, biserica nu dispune de mijloace bănești și propagandistice necesare pentru a face față acestei ofensive oficiale, că deși nu se iau măsuri radicale contra religiei, totuși toleranța de azi a statului cu privire la Biserică nu va putea dura la infinit, că influența ortodoxiei este foarte palidă, ea fiind întunecată de celelalte culte și de sectanții care au căpătat un fel de autonomie oficială, că vizita patriarhului Alexei al Moscovei a vrut să reînvie acel spirit al ortodoxiei aflată sub apăsarea ateismului de stat, dar ea nu se poate compara cu expresia actuală a catolicismului, care reprezintă astăzi cea mai puternică forță religioasă în lupta împotriva ateismului” [...]¹⁸.

Sursa a adus vorba despre episcopul Valerian al Americii (fostul legionar Viorel Trifa), despre care au scris ziarele, la care Antim a spus că „tot ai noștri sunt vinovați pentru ceea ce s-a întâmplat cu episcopatul din America, că în loc să trimită un episcop român din țară acolo, au lăsat să pună stăpânire pe această funcție păstorească emigranți ca Trifa, că el îl cunoaște pe Trifa de pe când era student și că Trifa este un om inteligent și cult și că mai mult ca sigur că nu-i vor putea face nimic în postul lui acolo unde se află”.

Despre Nichifor Crainic, Antim s-a exprimat „că el personal n-ar fi făcut ceea ce a făcut Crainic, că este o infamie să răscolești un trecut al cuiva, fără să ții seama că și tu ai luat parte la existența acestui trecut, cu toate greșelile și păcatele lui”.

La despărțire, Antim l-a rugat pe sursă ca cele discutate împreună să rămână între noi, „să nu răsufle în afară, este mai bine și mai sănătos”.

A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar 701, vol. 1, f. 244-246.

¹⁸ Am renunțat la câteva pasaje mai puțin importante pentru noi, care privesc conflictul din Algeria.

“Suntem și noi un neam al cărții?”

Cartea, indiferent de forma de prezentare (manuscrisă, tipărită sau electronică), rămâne în continuare la baza culturii și instruirii. În ultimii ani se vorbește foarte insistent, la nivel internațional, despre criza lecturii și deși problemele sunt asemănătoare, fiecare țară încearcă să le rezolve reieșind din posibilitățile proprii. Au fost elaborate politici, strategii, programe naționale în domeniul promovării cărții și ale lecturii, unele țări au declarat promovarea lecturii printre prioritățile naționale, au fost create Asociații Naționale a Lecturii, Asociația Internațională a Lecturii etc.

Cea mai reușită politică de promovare a cărții și a lecturii a fost elaborată și se dezvoltă sistematic în Franța, unde în cadrul Ministerului Culturii a fost creat Departamentul Cărții și al Lecturii. În fiecare Departament regional al Culturii există un consultant responsabil de promovarea cărții și a lecturii. Pentru a susține cartea și lectura Ministerul Culturii semnează acorduri cu organele locale privind dezvoltarea culturală.

De fapt, Franța este țara cu cea mai consecventă politică de stat de protejare a limbii și a culturii. Nu întâmplător ideea Bibliotecii Digitale Europene a luat naștere tot în Franța la insistența președintelui Jacques Chirac ca un contraproiect al Proiectului Google Print care presupune numerizarea a milioane de cărți din colecțiile celor mai mari biblioteci din

lume, în special din spațiul vorbitor de limbă engleză. Și probabil nu întâmplător tot în Franța se experimentează acum numerizarea cărților sub protecție copyright. Pentru a evita această problemă destul de delicată, toate proiectele mari de numerizare, inclusiv proiectul Google Print, proiectul de numerizare inițiat de Microsoft, proiectul non-profit Open Content Alliance au pus accent pe numerizarea cărților din domeniul public. O tentativă de numerizare a cărților sub protecție copyright a făcut Google, însă a renunțat după ce a fost chemat în judecată de autori și editori care au încercat să stopeze proiectul. Însă așa cum majoritatea țărilor și proiectelor au ca scop final nu atât prezervarea ci facilitarea accesului, a început experimentarea numerizării cărților publicate recent, care evident se află sub protecție copyright.

La 14 martie 2008 cu ocazia Târgului de carte de la Paris a fost lansat un Proiect experimental care se va derula pe parcursul unui an. La realizarea proiectului participă Biblioteca Națională a Franței, Asociația Editorilor Francezi, Direcția Cărții și a Lecturii și Centrul Național al Cărții. Scopul proiectului este de a găsi soluții legale și tehnice, precum și financiare care să permită accesul online a cărților publicate recent în strictă corespundere cu prevederile legii copyright.

Vorbind despre accesarea cărților numerizate, Lisa Krieger, în articolul “Biblio-

Vera Osoianu

“Despre atitudinea statului și a organelor locale față de biblioteci vorbește foarte elocvent un indicator de performanță precum cheltuieli curente pe cap de locuitor. Media în țările europene este de 14, 71 euro. Cel mai bine la acest capitol stă Danemarca cu 64, 27, urmată de Elveția cu 47, 95, Finlanda cu 46,23 etc. În coada clasamentului, cu cheltuieli mai mici de un euro se află Bulgaria cu 0,68, România cu 0,61, Turcia cu 0,58 și Moldova cu 0,35.”

teca Universității din California transformă cărțile în bits”, menționa că în prima săptămână a lunii februarie 2008 “A Book of Practical Recipes For The Housewife” (Cartea rețetelor practice pentru gospodine) a fost descărcată de 1300 de ori. În topul săptămânii a fost însă cartea “Physiology of the Domestic Animals” (Psihologia animalelor domestice) descărcată de 2166 ori.

Nu exista un răspuns de-a gata la întrebarea “Suntem și noi un neam al cărții?”, și nimeni nu și-a luat îndrăzneala să confirme sau să infirme renumita zicere a lui Dimitrie Cantemir, dar este bine să medităm asupra acestei întrebări pentru că în căutarea unui răspuns s-ar putea să ne împiedicăm de alte întrebări și probleme care o dată scoase la ordinea zilei vor trebui și rezolvate.

Pentru un posibil răspuns negativ am putea găsi justificare în istoria, care n-a fost prea favorabilă acestui neam, prin trecerea de la un alfabet la altul, prin emigrări și deportări, prin cenzura ideologică urmată de cea economică. Dacă însă urmărim istoria evreilor despre care mulți susțin că ar fi cu adevărat un neam al cărții atunci argumentele noastre își pierd sensul.

În făurirea unui neam al cărții se cere implicarea mai multor factori, condiții etc. Dar esențială este trăinicia unui lanț care presupune în mod obligatoriu: autorul, editorul, biblioteca, organele de decizie centrale și locale. Lipsa măcar a unui singur element și implicit lipsa cooperării și susținerii reciproce zădărnicește toate eforturile.

Nu cred că s-ar găsi cineva care să nege rolul bibliotecilor în promovarea cărții și a lecturii și respectiv în educarea populației, instruirea pe tot parcursul vieții, afirmarea și menținerea democrației etc. Dacă e să vorbim despre biblioteca publică aceasta prin esență trebuie să joace rolul de garant

al protecției sociale în cultură.

Referindu-se la rolul bibliotecii, Umberto Eco menționa că “Rolul cel mai important al bibliotecii este de a favoriza descoperirea acelor cărți de a căror existență nu știai dar a căror importanță se dovedește până la urmă a fi capitală”. Cartea și lectura trebuie să fie în continuare importante pentru bibliotecă. Un loc aparte în activitatea bibliotecilor trebuie să ocupe ajutorul acordat cetățenilor la găsirea cărților de lectura cărora să se bucure cu adevărat.

La peste 500 de ani de la apariția cărții tipărite lectura a devenit pentru foarte mulți un mod de viață. Studiul “Percepția bibliotecii și a resurselor informaționale”, efectuat în anul 2005 de OCLC, relevă faptul că în plină Eră Informațională marca bibliotecii rămâne cartea. Respondenți din SUA, Marea Britanie, Canada, țări în care s-a investit masiv pentru informatizarea bibliotecilor, susțin că vin la bibliotecă pentru a împrumuta cărți.

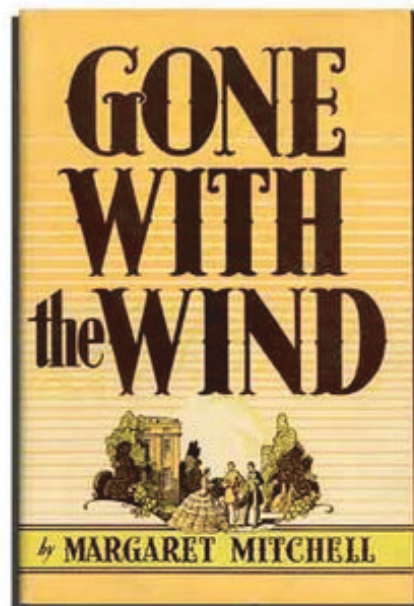
Temerea că odată cu răspândirea Internet-ului bibliotecile își vor pierde din relevanță pare a fi cel puțin deocamdată nefondată. Puținele tentative de a crea Centre de informare unde informația să fie găsită doar cu ajutorul computerului au suferit eșec. Centrul de informare

non-stop de la Wayne State University, care urma să activeze în baza a 700 de computere, foarte repede după fondare s-a convins că nu va putea activa fără achiziționarea documentelor pe suport tradițional. La aceeași concluzie au ajuns și specialiștii de la Cable Library (Biblioteca prin cablu), filială a Bibliotecii Orașenești Helsinki.

Există sigur și situații de felul celorla descrise recent de revista *American Libraries*, care relatează despre un cititor din generația celor tineri, care s-au format cel mai mult probabil după apariția Internet-ului și care venit la bibliotecă sa-și ajute fiul la pregătirea unor teme, a avut impresia că s-a întors în timp.

Bibliotecarii vor avea mari dificultăți în a găsi varianta de mijloc și a balansa cele două mari activități ale bibliotecii: promovarea informației și activitatea tradițională de promovare a cărții.

Renumitul scriitor American Stanley Kunitz la întrebarea “În ce constă rolul bibliotecilor?” pusă de revista *American Libraries*, preciza: “Să ajungă la cititori. În special la cei tineri și în mod particular când aceștia caută să se găsească pe ei însuși. Dacă biblioteca nu-i ajută în

adolescență, va avea timpuri grele să ajungă la ei când vor fi adulți”.

Nu știu dacă poate fi o consolare, dar este evident faptul că nu suntem singurii care ne punem întrebarea, dacă suntem un neam al cărții. În august 2007 Associated Press, Washington relatează despre rezultatele unui sondaj conform căruia unul din patru adulți americani n-au citit în anul precedent nici o carte.

Organizatorii sondajului menționau faptul că rezultatele scot în evidență o națiune despre cititorii căreia, luați în ansamblu, cu greu s-ar putea spune că sunt înfomețați de carte. Această tendință se regăsește și în vânzările de carte, în descreștere în ultimii ani. Respondenții consideră că interesul scăzut pentru lectură se datorează televiziunii, cinematografului și Internet-ului. Teza aceasta a fost confirmată și de studiul “Percepția bibliotecii și a resurselor informaționale”. Acesta demonstrează că printre activitățile pe care respondenții le fac mai rar după apariția Internet-ului în viața lor se numără: vizionarea televizorului, vizitarea bibliotecii, lectura cărților și lectura revistelor.

Conform relatării Association Press, la care se făcea referire mai sus, dacă în anul 1999 un cititor citea în medie 10 cărți, în anul 2005 unui cititor îi reveneau doar 5 cărți citite. În anul 2004 Fundația Națională Americană pentru Arte publica un raport intitulat “Lectura la limita riscului” în care se menționa faptul că în anul 2002 numai 57 procente dintre americani au citit cel puțin o carte.

Printre cei care nu citesc predomină persoanele mai puțin instruite, cu venituri mai mici, minoritarii, locuitorii din spațiul rural, persoanele mai puțin religioase.

Din cei care au citit femeile și oamenii cu vârstă înaintată au fost cei mai activi, iar literatura religioasă și cea de ficțiune au constituit alegerea

de vârf. Această ultimă teză este confirmată și de un alt sondaj rezultatele căruia au fost publicate pe site-ul Yahoo. News la 9 aprilie 2008. Sondajul efectuat pe un eșantion de 2,523 adulți confirmă faptul că cea mai populară carte în SUA este *Biblia*. Dacă pentru locul întâi în Top totul este clar, situația cu locul doi este un pic mai confuză. Alegerea bărbaților este *Stăpânul inelelor* (The Lord of the Rings) de J.R.R. Tolkien iar femeile optează pentru *Pe aripile vântului* (Gone With the Wind) de Margaret Mitchell. Pentru respondenții cu vârsta între 18-31 de ani alegerea a doua este J.K. Rowling cu seriilele despre Harry Potter, în timp ce respondenții între 32-43 de ani optează pentru *The Stand* de Stephen King și *Îngeri și Demoni* de Dan Brown. Populația albă și hispanică optează pentru *Pe aripile vântului* în timp ce americanii africani pentru *Îngeri și Demoni*. Indiferent de opțiunile politice republicanii, democrații și independenții au aceleași preferințe – *Biblia* pe primul loc, urmată de *Pe aripile vântului*.

În topul preferințelor americanilor se mai înscriu *Codul lui Da Vinci* (The Da Vinci Code)

de Dan Brown, *Să ucizi o pasăre cântătoare* (To Kill a Mockingbird) de Harper Lee, *Îngeri și Demoni* de Dan Brown, *Atlas Shrugged* de Ayn Rand și *Catcher in the Rye* de J.D. Salinger.

De remarcat faptul că deși îi leagă comunitatea de limbă gusturile americanilor și ale englezilor diferă puțin. Un sondaj realizat în Marea Britanie în martie 2007 în ajunul Zilei Mondiale a Cărții și a Dreptului de Autor, pe un eșantion de 2000 de britanici scoate în evidență faptul, că printre cărțile fără care britanicii nu pot trăi pe primul loc se situează *Mândrie*

și *prejudecată* (Pride and Prejudice) de Jane Austen. Pe locul doi ca și în cazul americanilor, dar mai hotărât vine *Stăpânul inelelor*. Urmează *Jane Eyre* de Charlotte Bronte, pe locul trei, cărțile cu Harry Potter pe locul patru, Harper Lee *Să ucizi o pasăre cântătoare* pe locul cinci. *Biblia* este situată de britanici pe locul șase, urmată de *La răscruce de vânturi* (Wuthering Heights) de Emily Bronte, 1914 (Nineteen Eighty Four) de George Orwell, *His Dark Materials* de Philip Pullman, și *Marile speranțe* (Great Expectations) de Charles Dickens.

Patru cărți, și anume *Biblia*, *Stăpânul inelelor*, *Să ucizi o pasăre cântătoare* și serialele despre Harry Potter le regăsim, atât în preferințele de top ale americanilor, cât și în preferințele britanicilor.

De menționat că *Biblia* și *Stăpânul inelelor* figurează și printre cele trei cărți pe care românii le-ar lua pe o insulă pustie. Întrebarea "Care sunt cele trei cărți pe care le-ai lua pe o insulă pustie?" a fost postată pe blogul <http://100intrebari.net/blog/ro> și ne spune multe despre preferințele de lectură ale românilor.

Două dintre titlurile deja cunoscute nouă *Stăpânul inelelor* și *Pe aripile vântului* figurează și printre răspunsurile la întrebarea "Care sunt ultimile 5 cărți pe care le-ai citit?" postată pe

blogul <http://www.cafeneaua.com>.

Dacă americanii care întrețin aproximativ 122 mii de biblioteci publice echipate cu cele mai moderne tehnologii de informare și comunicare și dotate conform rigorilor și recomandărilor IFLA/UNESCO au motiv de îngrijorare atunci țări precum țara noastră cu atât mai mult ar trebui să-și facă griji. De fapt nici unui stat n-ar trebui să-i fie indiferent dacă cetățenii citesc sau nu și ce citesc aceștia.

Luată în ansamblu situația de la noi, la prima vedere parcă n-ar prezice o catastrofă. Există o infrastructură mai mult sau mai puțin apropiată de recomandările internaționale. În anul 2007 în republică activau 1383 biblioteci publice sau o bibliotecă la aproximativ 2450 locuitori. IFLA/UNESCO recomandă o bibliotecă publică la 2500 locuitori. De serviciile bibliotecilor publice au beneficiat 1025, 7 sau 30, 2% din populație. Deci putem afirma că unul din trei locuitori anul trecut n-a citit nici o carte. Americanii constatau că la ei unul din patru locuitori n-a citit nici o carte.

Raportul *Statistica Internațională de bibliotecă: tendințe și comentarii bazate pe datele LIBECON*, publicat în anul 2004 care analizează indicatorii de performanță privind activitatea bibliotecilor publice din țările Uniunii Europene și un șir de alte țări prezintă o medie de 30% beneficiari ca procent din populație. O medie mai mare raportează Anglia – 56%, Portugalia – 54, Finlanda – 46%, Islanda – 41, Danemarca – 35, Estonia – 31%, Liechtenstein, Elveția, Japonia și Coreea raportează 30%.

Colecțiile bibliotecilor publice numără aproximativ 17183,7 exemplare sau 5 cărți pe cap de locuitor. Tot atâtea cărți pe cap de locuitor raporta în anul 2004 Suedia și Danemarca. Mai mult raportau țări precum Islanda – 8,5, Estonia – 7,7,

Finlanda – 7,2. Și la acest capitol noi stăm destul de bine pentru că documentele internaționale recomandă cel puțin 2 cărți pe cap de locuitor.

Deci problema noastră o constituie nu cantitatea ci calitatea publicațiilor. IFLA/UNESCO recomandă o rată medie de înnoire a fondului unei biblioteci publice de 7-10 ani, pe când bibliotecile noastre au nevoie de 54 ani pentru înnoirea fondului de publicații.

Bibliotecile abundă în publicații învechite atât fizic cât și moral. O carte chiar foarte bună dacă este într-o condiție fizică precară nu te convinge să zăbovești prea mult în preajma ei. Și atunci cum să altoim dragostea pentru lectură la tânăra generație, căci anume cărțile pentru copii sunt într-o stare deplorabilă. În Finlanda, de exemplu, țară recunoscută drept lider european în dezvoltarea serviciilor pentru beneficiari, cărțile uzate fizic sunt scoase din colecțiile unde cititorii au acces liber la raft, și ținute în spații separate de unde sunt eliberate numai la cererea utilizatorilor. Toate acestea ca să nu supere vederea.

În condițiile unui potențial de cunoștințe atât de învechit se poate lesne concluziona că mărirea sa cartea care de veacuri a avut menirea să lucreze pentru făurirea personalității lucrează la distrugerea ei.

Starea generală a colecțiilor se reflectă și în indicatorii principali de activitate. Dacă în anul 2007 numărul cititorilor a crescut cu 158,1 mii, numărul împrumuturilor s-a micșorat cu 4 484,4 iar numărul vizitelor s-a micșorat cu 578,1.

Mult sub recomandările IFLA/ UNESCO sunt intrările pe cap de locuitor. Dacă IFLA/ UNESCO recomandă cel puțin 250 cărți la o mie de locuitori, la noi intrările din anul 2007 constituiau doar 93 cărți la o mie de locuitori.

O problemă destul de serioasă este cota literaturii cu grafie latină din totalul de publicații existent în fondurile

bibliotecilor publice. Conform datelor statistice pentru anul 2007 doar 19,3 % din fondul total îl constituie publicațiile cu grafie latină. O generație întreaga de copii a crescut fără să aibă la îndemână cărțile specifice vârstei, iar o carte necitită la timpul respectiv nu va mai fi citită niciodată.

Despre atitudinea statului și a organelor locale față de biblioteci vorbește foarte elocvent un indicator de performanță precum cheltuieli curente pe cap de locuitor. Media în țările europene este de 14,71 euro. Cel mai bine la acest capitol stă Danemarca cu 64,27, urmată de Elveția cu 47,95, Finlanda cu 46,23 etc. În coada clasamentului, cu cheltuieli mai mici de un euro se află Bulgaria cu 0,68, România cu 0,61, Turcia cu 0,58 și Moldova cu 0,35.

Acum se află în proces de elaborare Legea Culturii și Legea Dreptului de Autor și a Drepturilor Conexive și există o șansă reală de a promova niște idei care mai târziu să lucreze în favoarea cărții și a lecturii. Poate acum este cazul de găsit balanța dintre protecția dreptului de autor și respectarea dreptului de acces la informație, care este unul dintre drepturile fundamentale ale omului.

O problema care ar putea fi promovată odată cu apariția noii legi privind drepturile de autor și drepturile conexe și ar facilita accesul la publicațiile recent apărute ar fi numerizarea cărților aflate sub protecție copyright.

În ultimul timp se vorbește insistent despre perico-

lul Internet-ului și influența nefastă a acestuia asupra lecturii. Sigur, Internet-ul a adus în viața noastră atât lucruri minunate cât și fenomene care nu pot să nu ne alarmeze. Dacă ne referim strict la lectură mi se pare o falsă îngrojorare și argumentele sunt foarte multe. Aici Internet-ul chiar nu a schimbat nimic. A oferit doar posibilități mai eficiente și mai rapide de căutare și regăsire a informației. Specialiștii americani confirmă faptul că bibliotecile, muzeele și arhivele care au pus colecțiile online și-au crescut auditoriul. Văzând informația semnalată în Internet, potențialii utilizatori vor să vadă originalul. În cele mai multe cazuri Internet-ul prezintă doar bucați din lucrare, în special în cazul celorla sub protecție copyright. Cât privește calitatea lucrărilor numerizate, aceasta lasă încă foarte mult de dorit.

În conferința cu genericul "De la Internet la Gutenberg" prezentată la Academia Italiană de Studii Americane Avansate, Umberto Eco demonstrează de ce computerul nu va substitui niciodată cartea. Umberto Eco susține: "Cu siguranță, un computer este un instrument cu ajutorul căruia pot fi produse și editate imaginile, cu siguranță instrucțiile de folosire sunt furnizate prin intermediul iconițelor, dar în aceeași măsură este cert: computerul a devenit, mai întâi de toate un instrument de alfabetizare. Pe ecranul lui aleargă cuvinte, linii și pentru a folosi computerul trebuie să știi să citești și să scrii. Noua generație de computere învață a

citi cu o viteză incredibilă. Un profesor universitar de modă veche este azi incapabil să citească ecranul computerului cu aceeași viteză cum o face un copil de zece ani".

Așa cum în multe țări nivelul de lectură ori scade, ori stă pe loc, ori crește foarte încet politica de atragere la lectură este delegată treptat de la nivel local la nivel național. Experiența internațională demonstrează că rezultate mai bune au obținut țările unde s-a reușit lichidarea barierelor departamentale, iar dezvoltarea culturii lecturii a fost conștientizată și se dezvoltă ca parte integrantă a politicii naționale în domeniul lecturii, instruirii și culturii.

Pentru reușita acestei lucrări organele de decizie și finanțatoare de nivel local și național, factorii politici trebuie să conștientizeze faptul că de rezolvarea problemelor ce țin de știința de carte, instruire, cultura lecturii, care stau la baza culturii informaționale a cetățenilor depinde bunăstarea țării.

Deși îi este recunoscut rolul de instituție culturală, educațională, informațională biblioteca nu este acceptată ca pilon important în crearea infrastructurii informaționale naționale și factor important în reducerea "decalajului digital" dintre spațiul urban și rural. După descentralizare bibliotecile „țin” de primar iar o vorbă deja cunoscută susține că în multe cazuri primarii nu „țin” de biblioteci. Sunt și excepții. Iar excepțiile, din păcate, încă mai confirmă regula.

Referințe:

Umberto Eco. De la Internet la Gutenberg// Magazin Bibliologic, 2005, Nr1-2, P.31-38
<http://100intrebari.net/blog/ro>
www.worldbookday10.com

O victorie postumă

Lurie Colesnic

“În viziunea autorului, Emanoil Catelly arăta astfel: «O fire de moldovan robust, cu cătătură dreaptă și cu o comportare tot așa de dreaptă. Figura-i respiră sinceritate, iar privirile-i, armonizate cu vocea caldă și puternică, sunt muiate în lumina idealului care-l însuflețește. De la prima vorbă ce-o schimbă cu el, te cucerește. Nimic prezumțios în atitudine, în gesturi, în felul de a fi de o simplitate distinsă, și totuși, oameni ca aceștia nu au trăit numai, ci au făurit istorie.»”

Dacă vom dori să dăm exemplu de devotament și consecvență politică de nestrămutat trebuie să apelăm la numele acestui basarabean, care a știut să impresioneze nu numai prietenii, dar chiar și călăii.

În cartea lui Emanoil Catelly, *În slujba neamului. Pagini închinat lui Ion Pelivan* (Bălți, 1936), primită în dar de la preotul Dimitrie Balaur, am găsit o fărâșă de filă pe care preotul a scris cu creionul câteva rânduri:

“Catelly, fost căpitan în armata țaristă, prefect în Bălți pe vremea Românilor.

Când plecam la gară, la 28 iunie 1940, mi-a spus:

«Părinte, ești dator să rămâi aici!».

El a rămas și a fost deportat fără să se mai știe nimic de el.”

O mai bună caracterizare pentru această personalitate proeminentă, care a fost Emanoil Catelly, este greu de imaginat.

În revista *Cuget moldovenesc* (Bălți, 1935, nr. 1-2), a fost publicat un portret literar intitulat *Maiorul Emanoil Catelly* și semnat de Ion Paltin. Evident că numele autorului este ascuns după un pseudonim, dar, luând în considerație faptul că relatează mai multe fapte autentice și-l portrețizează cu multă stimă și admirație, îmi vine să cred că articolul în cauză a fost semnat de un alt mare naționalist – Ion Pelivan. În viziunea autorului, Emanoil Catelly arăta astfel: “O fire de moldovan robust, cu cătătură dreaptă și cu o comportare tot așa de dreaptă. Figura-i respiră sinceritate, iar privirile-i, armonizate cu vocea caldă și puternică, sunt muiate în lumina idealului care-l însuflețește. De la prima vorbă ce-o schimbă cu el, te cucerește. Nimic prezumțios în atitudine, în gesturi, în felul de a fi de o simplitate distinsă, și totuși, oameni ca aceștia nu au trăit numai, ci au făurit istorie.”

Dar până a ajunge să “făurească istorie”, Emanoil Catelly a avut de parcurs un drum lung și greu. Se trage dintr-o familie de răzeși din satul Zgârdești, jud. Bălți, unde s-a născut la 25 ianuarie 1883, fiind primul copil al lui Grigore și al Anastasiei. Învață la școala primară din sat, apoi este trimis la Școala Agricolă din Cucuruzeni.

În enciclopedia *Generația Unirii* (Chișinău, 2004), biografia sa a fost reprodusă într-o formulă extrem de concentrată:

“CATELI (CATELLY), Emanoil
(25.I.1883, s. Zgârdești, jud. Bălți – 18.II.
1943, GULAG, Sverdlovsk, U.R.S.S.).

Studii: Școala Agricolă din Cucuruzeni,
Școala Militară din Odesa. Maior în rezervă. În
1917, a fost președinte al Comitetului Național
Moldovenesc din Odesa. În Directoratul Gene-
ral al Republicii Democratice Moldovenești, a
fost director la «treburile pământului». A mai
fost prefect de Bălți și senator din partea Par-
tidului Național-Liberal. A îngrijit apariția vo-
lului enciclopedic *Cartea noastră* (București,
1936, ed. II, 1938), ediție adresată gospodarilor
de la sate. Arestat la 5 iulie 1940 de către orga-
nele N.K.V.D.-ului din orașul Bălți, a fost adus și
întemnițat în penitenciarul din Chișinău.

S-a stins din viață la 18 februarie 1943 în
ITL (ispravitelno-trudovoi lagheri – lagăr de
muncă corecțională) nr. 5 din Sverdlovsk.

Opera:

Dicționar ruso-român și româno-rus. – Ode-
sa, 1917; *Cine este Sergiu Gazieff – cum a fost ales
senator de Bălți?* – Bălți, 1934; *Din trecutul înde-
părtat al Basarabiei* (scurt istoric). – Bălți, 1935;
În slujba neamului (lucrare dedicată lui Ion Peli-
van). – Bălți, 1936.

Distincții:

«Sf. Vladimir» în grad de Cavaler, «Steaua
României» în grad de Ofițer, «Coroana Româ-
niei» în grad de Comandor, «Ferdinand» în grad
de Ofițer ș.a.

Bibliogr.:

1. *Figuri contemporane din Basarabia: Encicl.*
– Chișinău, 1939.

2. Costenco, N. F. (Recenzie la cartea: Catelli
Emanoil, *În slujba neamului – pagini închinare
lui Ion Pelivan*) // *Viața Basarabiei.* – 1936. – Nr.
7-8. – P. 199-200.

3. Nitreanu, P. Nicolae. *Maiorul Emanoil
Cately – erou național basarabean.* – București,
1985.”

În săptămânalul *Literatura și arta* (1 august,
1991, nr. 31) a fost publicată o scrisoare din 12
iunie 1942 a locotenent-colonelului V. Movilă,
însoțită de un scurt comentariu semnat de pic-
torul Nicolae Șchiopu. În continuare, le reprodu-
cem integral:

“Stimată redacție,

Vă trimit alăturat scrisoarea domnului lo-
cotenent-colonel Movilă din 12.VI.1942, către
Domnul Ion Ilie Valuță. Domnul I. Valuță a fost
deputat în Sfatul Țării – notar public în orașul
Chișinău, refugiat în țară după 1940. Scrisoarea
se referă la dl Emanoil Cately, fost și el deputat
în Sfatul Țării, cumnat cu dl I. Valuță. Domnul E.
Cately a fost prefect al jud. Bălți. Din scrisoare
constatați că a terminat în închisoarea din Chi-
șinău. Originalul scrisorii a fost depus la Aca-
demia Română.

Scrisoarea ce se referă la caracterul moral
și național al dlui Emanoil Cately este zgudui-

toare. Acest erou național trebuie reabilitat și
pus în drepturile memoriei noastre naționale la
valoarea cea mai înaltă.

Nicolae ȘCHIOPU,
pictor, București.

PREASTIMATE DOMNULE VALUȚĂ,

Sub impresia celor auzite de la Dumnea-
voastră și indignat cum lumea ponegrește me-
moria unui om dispărut, care nu poate să se
apere, indignat și mai mult fiindcă acest om era
o rază de soare, un imbold de curaj, de onoare
românească și speranță pentru noi, miile de
intelectuali închiși în închisoarea N.K.V.D. din
Chișinău.

Aflând că acest om este și ruda Dumnea-
voastră, mă decid să vă trimit prezenta, dându-
vă dreptul de a uza la nevoie spre apărarea
memoriei curajosului și inimosului moldovean
din jud. Bălți, a domnului Cately. Nu este ne-
voie să vă descriu regimul închisorii, căci e bine
cunoscut și nu acesta este scopul scrisorii mele.
Dar vreau să subliniez că ne scoteau la instrucții
numai noaptea.

Eram la închisoarea Chișinău cam vreo
8.500 de deținuți. Aceasta am aflat de la bruta-
rul Frenc, furnizorul închisorii, și el apoi arestat
și închis, ca fost liberal. Majoritatea zdrobitoare
eram intelectuali – foști oameni...

Eu eram închis împreună cu P.S.S., părintele
Baltaga A. și părintele Ciobanu N., coloneii Popa
M. și Cuș, procurorul Țurcanu U., profesor Ar-
hip și alții, dintre care un deputat al Sfatului Ță-
rii din jud. Bălți, un fost deputat liberal, profesor
din Orhei, și unul din Cahul, numele cărora îmi
scapă din memorie.

Îmi reamintesc perfect de bine că, atunci când ne chemau noaptea la instrucții și nime-ream la ora instrucției dlui Catelly, toți comisarii de instrucție ne păraseau singuri și se adunau în camera unde răsuna puternica voce a dlui Catelly.

Câteodată, rămâneam ore întregi singuri, ascultând pe furiș răspunsuri îndrăznețe și demne de cel interogat, transformate în discursuri și lecții de istorie. Unele le-am auzit personal, altele – de la conviețuitorii mei de închisoare. Era surprinzătoare recunoașterea unanimă a comisarilor instructori – superioritatea intelectuală și morală a dlui Catelly. «Da, spuneau ei, acest om este convins patriot moldovean. Vă face cinste. Mulți din voi vă apărați numai pielea (șkura), când el apără ideea, poporul și dreptul istoric. De așa oameni suntem mândri și noi!».

Îmi reamintesc de câte ori se întorcea T. I. Neaga de la instrucții plângând. Nu de durerea suferințelor închisorii (el a fost îndeosebi persecutat – brutal), dar zdrobit de puterea morală și a cuvântului dlui Catelly, admirat în timpul instrucției. Plângea de bucurie, ca un copil, povestindu-ne nouă cele auzite. Pe atunci, noi speram că, prin dl Catelly, vom scăpa din închisoare. Eu personal am auzit cum domnia sa ținea un discurs provocat de întrebarea comisarului: «De ce n-ai fugit, dacă știai ce te așteaptă?»

Din acest răspuns, am reținut bine ideea explicată de dl Catelly că nu înțelegea să împartă belșugul și bucuria poporului basarabean și să-l părăsească la nevoie și timpuri grele. Era convins că va muri pentru ideea lui fermă că Basarabia și poporul moldovean fac parte integrantă din România (urma un discurs istoric), apoi, lovind cu pumnul în masă, a strigat: «Va muri o generație, două, dar dreptatea va birui și Basarabia va fi integrată de statul român».

Comisarul meu de instrucție s-a întors și m-a întrebat: «Ai auzit? Da, ăto celovek, a ne škurnik». Apoi, sprijinind capul pe mâini, a stat tăcut. Cât, nu știu, dar mult. La urmă, trezit ca din somn, îmi spune: «Mergi, vom sta de vorbă altă dată, am chestiuni mai importante». Am plecat. După indiciile pușcăriașilor, am fost la instrucție de la ora 10 noaptea până la 4. S-au întors și alții – toți în aceleași condiții, cu aceeași impresie...

Apoi, eu fiind mutat în altă cameră, m-am întâlnit și cu alții care îmi șopteau, cu bucurie și

admirație, mândria lor de conduita dlui Catelly în închisoare.

S-a vorbit că D-sa a trecut prin cei mai iscusii instructori și la urmă a fost dus la șeful N.K.V.D.-ului din Basarabia, în clădirea fostei Prefecturi, unde a fost văzut de T. I. Neaga și P.S.S. părintele Baltaga, interogați și ei de acest șef.

Stimate domnule Valuță, nu l-am cunoscut personal pe dl Catelly și nici nu știu cum apare la înfățișarea fizică, dar știu că era imboldul moral al deținuților intelectuali din închisoarea Chișinăului. Știu că numele lui era pe buzele celor închiși, precum și celor ce ne păzeau și instruiam. Dacă orice schimb de vorbă era strict oprit între deținuți și păzitori, apoi «evenimentul Catelly» trecea peste acest zid și noi auzeam de la unii admirații, iar de la alții o ură și mai mare, exprimată în legătură cu instrucția dlui Catelly și la adresa lui personal.

Bolșevicii se lăudau: «În mâinile noastre a căzut un pește mare, trebuie să-l păzim bine. Este scump!» Și cred că îl vor păzi bine, cotându-l scump la viitorul schimb de prizonieri.

Sper și cred că vom avea fericirea să-l vedem pe dl Catelly după terminarea războiului.

Cred că atunci el nu va avea nevoie de apărarea mea, iar cuvântul lui va biciui fără milă pe cei lași și bârfoși.

Rog, primiți, domnule Valuță, expresiunile mele cele mai sincere de devotament și stimă.

Al dvs. lt.-col. MOVILĂ
Chișinău, 12.VI.1942”

Acest locotenent-colonel nu este altul decât militarul basarabean V. Movilă care a stat la leagănul formării armatei naționale a Republicii Democratice Moldovenești în 1917. Și tot el este o excepție în sensul că a scăpat ca prin minune din ghearele N. K. V. D.-ului pentru motivul că comisia sovieto-germană a fost sesizată despre arestarea lui de către organele sovietice și, conform înțelegerii dintre cei “doi rechini”, acest militar trebuia expulzat din limitele U.R.S.S.-ului.

Răvașul este foarte important și prin faptul că nu se limitează numai la un singur nume – Emanoil Catelly, ci cuprinde un spectru mai larg de personalități zăvorâte în pușcăria din Chișinău.

Astăzi, știm exact cum s-au petrecut evenimentele din vara lui 1940:

**“Dosarul nr. 18338
Catelly Emanoil Grigorievici**

Decizie
(de alegere a măsurii represive)

or. Chișinău, 14 august 1940, anchetator Cerepanov.

Am decis: ... Catelly Em. Grig. să fie arestat.”

Nu trebuie să ne deruteze faptul că o parte din aceste documente au fost întocmite și semnate cu anul 1942, la Cistopol. Evacuarea arestaților s-a făcut mai organizat și mai operativ decât cea a dosarelor penale și anchetatorii s-au văzut nevoiți să deschidă noi dosare, completându-le pe cele deja existente cu noi detalii sau operând o anchetă din pagină nouă:

“Tatăl – țăran răzeș.

Moldovean.

Maior în rezervă al armatei române.

În 1917, a format armata națională moldovenească.

Membru al guvernului autonom al Moldovei din martie 1918 până în noiembrie 1918.

Arestat la 6.VII.1940 de grupul operativ din Bălți.”

De teamă să nu-l scape, grupul operativ, ca de obicei, a procedat mișește. Mai întâi, l-au arestat, apoi au purces la întocmirea tuturor formelor legale.

**“Proces-verbal
al reținerii**

1940, 7 iulie

Subsemnatul, împuternicitul operativ G.D.P.G. N.K.V.D. al U.R.S.S., azi, l-am reținut pe cetățeanul care s-a numit Catelly Emanoil Grigorievici, care, din 1919 până în 1923, a fost judecător popular.

Mandat de arestare n-a existat.”

Mandat de arestare, ca și în alte cazuri, n-a existat pentru motivul că nu ajungeau formulare. Se operau atâtea arestări încât cifra de formulare planificată pentru operația de lichidare a dușmanilor din Basarabia a întrecut toate presupunerile. Numai așa ne putem da seama ce vânătoare de oameni a fost între Prut și Nistru în vara anului 1940...

Documentul de bază care practic deschide ancheta penală a lui Emanoil Catelly este chestionarul arestatului. E fișa biografică întocmită cu bătaie lungă în care figurează nu numai părinții, ci și copiii, frații, surorile, soția, deci toate acele persoane din anturaj care la o adică pot servi drept argumente de șantaj în orice anchetă. Nu mai spunem nimic despre întrebările legate de activitățile pe timpul țării, lupta în armata albă și altele. Zăbrelle pușcăriei se zăreau printre rândurile acestei anchete:

“Chestionarul arestatului

Catelly Emanoil Gheorghevici

A. 1883, s. Zgârdești, jud. Bălți, R.S.S.M.

Or. Bălți, str. Regina Maria 105.

Țăran.

Moșier. Or. Bălți.

Român.

Supus român, nu avea buletin de identitate.

A fost membru al Partidului Liberal în 1923-1937.

A absolvit școala militară.

Din țărani mijlocași.

Nu.

Nu.

Tata: Catelly Grigore Ivanovici, 1850.

Mama: a decedat în 1907.

Soția: Catelly Parascovia Ilinicina, 1887, casnică.

Copiii: Catelly Victor Emanoil. – 1914 – se află în România.

Catelly Octavian Emanoil. – 1917 – se află în România. Frați (surori): Catelly Ivan Grigorievici – 1876, paznic al pădurii, r-nul Călărași.

Scripcianu Melania Grigorievna – 1895, casnică.”

**“Decizie
(de acuzare)**

Chișinău, 12 iulie 1940
Sublocotenent Cerepanov

...e demascat că în a. 1918, având o orientare ostilă față de puterea sovietică și dorind înlăturarea ei, a intrat în «Blocul Moldovenesc» antirevoluționar, iar apoi în «Sfatul Țării», unde a votat pentru dezlipirea Basarabiei de la Rusia Sovietică și alipirea ei la România, pentru care fapt a fost recompensat de guvernul român cu 50 ha de pământ.

Ulterior, fiind în funcție de mare responsabilitate, lupta activ împotriva mișcării revoluționare și pentru dominația ocupației române în Basarabia.”

**“Proces-verbal
al interogării**

12 iulie 1940

R.: Recunosc deplin acuzațiile...” spune E. Catelly, dar aceasta nu e declarat în formula în care așteaptă recunoașterea vinei anchetatorul. Fostul prefect de Bălți nu se dezice de trecutul său, de faptele sale și nu găsește argumente ca să regrete cele înfăptuite. Fiecare pas făcut de el l-a mai cântărit o dată și l-a aprobat în conștiința sa.

Arestat la Bălți, a fost adus la N.K.V.D.-ul din Chișinău ca un inculpat extrem de periculos și important pentru ocupații sovietici. Aceste personalități erau privite nu numai ca dușmani ce trebuie executați, dar și ca potențiali ostatici care pot fi schimbați cu liderii mișcării comuniste din România. Politica i-a pus pe același cântar pe acei care au luptat pentru România Mare și pe acei care luptau împotriva României.

Hotărârea de transmitere a dosarului penal din Bălți la Chișinău a fost luată la 6 august 1940.

Unul dintre interogatoriile din pușcăria din Chișinău conține informații diverse și o relatare verbală a istoriei Basarabiei.

**“Proces-verbal
al interogării**

20 august 1940

Revoluția rusă din 1917 m-a găsit la Odesa, unde lucram în Regiunea Militară în grad de căpitan de stat major și eram traducător din română.

Din primele zile ale revoluției, am făcut agitație națională în rândul moldovenilor: studenți, militari, explicând necesitatea obținerii autonomiei Basarabiei.

Pentru o muncă mai eficientă, am organizat la Odesa un comitet pe care îl conduceam.

Sarcina acestui comitet era: să desfășoare propaganda autonomiei Basarabiei în rândurile soldaților moldoveni ca după aceasta să fie efectuată unirea cu România. Dar, fiind conștienți că unirea nu poate fi realizată imediat și nici propagarea ei n-ar avea izbândă, deoarece masele erau cuprinse de avântul revoluției ruse și formarea Republicii Federative Ruse, noi ne limitam doar la propagarea formării Republicii Autonome Moldovenești. În caz contrar, ideile și năzuințele noastre puteau fi măturate de revoluție.

În componența Comitetului Național Moldovenesc din Odesa, intrau următoarele persoane:

1. Ion Valuța – student al Universității din Odesa, în prezent (1940 – Iu. C.) locuiește în România.
 2. Maiman – numele nu mi-l amintesc, după cum se vorbea în ultimul timp, era medic în slujba statului românesc.
 3. Ceapî – student al Facultății de Medicină a Universității din Odesa, a fost medic în România, un timp a locuit la Bender.
 4. Carloteanu – sublocotenent, nu l-am întâlnit din 1917.
 5. Pascaluța Ion – sublocotenent, până nu demult a locuit la Chișinău.
 6. Osoian – sublocotenent, a locuit la Chișinău.
 7. Grigoraș – sublocotenent, locul de trai nu-l cunosc.
 8. Tolburi – sublocotenent, a făcut serviciul în armata română, unde se află acum – nu știu.
 9. Popov – soldat, nu știu unde se află.
 10. Matveev – sublocotenent, un timp a locuit la Chișinău.
- Pe măsură ce propaganda lua avânt, la mișcarea noastră aderau persoane noi:
1. Gafenco – marinar al Flotei Mării Negre, locuiește în prezent în s. Sângerei, jud. Bălți.
 2. Turcuman – marinar al Flotei Mării Negre, locuia în jud. Soroca.
 3. Vrânceanu (Brânceanu) – marinar al Flotei Mării Negre, locuia în județul Soroca.
 4. Cazilovschi – învățător al unei școli populare, a decedat.
 5. Crihan Anton – student, în ultimul timp – profesor la Chișinău.
 6. Buzdugan Ion – locuiește la București.

Persoanele menționate luau parte activă la propagarea ideilor autodeterminării naționale, dar, din 17 membri ai comitetului din Odesa, doar Crihan și Buzdugan erau inițiați și cunoșteau scopul nostru final, unirea Basarabiei cu România. Alți membri ai comitetului din Odesa, masa soldaților și populația nu știau despre aceasta, iar noi, conducătorii, păstram tăcerea până la un moment mai favorabil.

Noi trebuia să așteptăm un moment politic mai favorabil, când ar fi fost posibil să punem în discuție această chestiune. Acest moment în istoria Basarabiei a apărut: idealul meu de mai de mult putea deveni o realitate. Momentul potrivit s-a ivit în clipa când Troțki a destrămat pacea de la Brest-Litovsk, și, ca rezultat, nemții au ocupat Ucraina și au îngrădit Basarabia de revoluția rusă. Pe de altă parte, s-a format Rada Ucraineană, a apărut pe arenă Skoropadski ș.a.

Fiind eu președinte al Comitetului Național Moldovenesc din Odesa, activitatea acestuia era foarte vie și, ca rezultat, în baza aceluiși comitet, am organizat la Odesa Sovietul Deputaților Soldați, Studenți și Ofițeri după modelul general.

Programul a rămas neschimbat: instituirea autonomiei moldovenești și unirea cu România.

Activitatea noastră, adică a Sovietului Deputaților Soldați, Studenți și Ofițeri consta în:

a) tipărirea și difuzarea foilor volante cu spirit naționalist și difuzarea lor printre soldați și populația Basarabiei;

b) zilnic aveau loc adunări și se făcea propagandă în clubul nostru;

c) au fost trimiși 12 agitatori în Basarabia pentru propagandă;

d) participam la congresele naționaliștilor din Odesa, Kiev și din alte părți.

Noi foloseam lozinca bolșevică, lozinca revoluționară despre egalitatea națiunilor și militam pentru autonomia Basarabiei, deși împreună cu alți românofili convinși – Halippa, Pelivan, Crihan, Buzdugan, Murafa ș.a. pregăteam planul de unire cu România. Noi am fost ideologii formării României Mari, care să cuprindă toate neamurile daco-romane (moldoveni, valahi, transilvăneni, bănățeni) și foloseam în scopurile noastre propagandistice de unire două momente, care ne erau foarte prielnice:

1. Faptul că Rusia era slăbită din cauza ocupației germane.

2. Cererea Ucrainei de a anexa Basarabia, în urma căreia putea dispărea independența economică și politică a Basarabiei.

Eu, fiind conducător al comitetului din Odesa, eram permanent în legătură cu naționaliștii și românofili din Basarabia: Ion Pelivan, Pan Halippa, Alexandri, Buruiană, Hertza Vladimir...”

Documentele și publicațiile periodice din acea vreme au consemnat o mare adunare la Odesa, la care au participat aproximativ 10000 de persoane, în marea lor majoritate basarabeni ajunși acolo în timpul războiului și români refugiați. Acea adunare a culminat cu o demonstrație în fața hotelului unde era cazat marele filantrop basarabean Vasile Stroescu și care și-a dat consimțământul să fie președinte de onoare al Partidului Național Moldovenesc:

“...Totodată, țineam permanent legătura cu Rada Ucraineană și naționaliștii ucraineni din Odesa. Eram în relații bune cu un «samostoinic» înveterat – doctorul Luțenko, cu un profesor de la Gimnaziul «Ceaikovski» și cu membrul tribunalului din Odesa – Șeluhin. Eu participam la mitingurile lor, unde luam cuvântul. De nenumărate ori, ei mă alegeau în prezidiul adunării.

La finele anului 1917, naționaliștii ucraineni – haidamacii, au început formarea unităților militare ucrainene, care puneau problema independenței Ucrainei, «Samostiinaia Ucraina». Noi, moldovenii, am urmat exemplul lor și am format 12 roate, conform permisiunii lui Kerenski și a centrelor menșevice de pe loc.

Toate aceste unități militare au fost trimise în Basarabia pentru menținerea ordinii publice și pentru stăvilirea avântului revoluționar care amenința să ne strice planurile. Concomitent, regimentele trebuiau să facă propagandă autonomiei. Șeful acestor unități militare a fost numit Crihan Anton.

Puțin timp mai târziu, cu aceleași sarcini, a fost trimis regimentul 40 de rezervă și o baterie de artilerie.

Apoi, legătura noastră cu naționaliștii ucraineni s-a răcit, fiindcă ei au început să înainteze pretenția de a anexa Basarabia.

Hotărârea definitivă despre ruperea Basarabiei de la Rusia Sovietică și unirea ei cu România a luat-o «Sfatul Țării», format în 1917. Ideea formării acestui organ îmi aparține mie și lui Halippa. Noi am elaborat o schemă și sistematic lucrăm la formarea «Sfatului Țării». Pentru a forma «Sfatul Țării», era nevoie să convocăm un congres militar la Chișinău cu reprezentarea tuturor unităților militare unde erau moldoveni. Congresul militar a fost convocat din inițiativa comitetului din Chișinău, în fruntea căruia era Gherman Pântea.

La acest congres, au fost aleși 33 de delegați în viitorul «Sfat al Țării». Acesta era primul nucleu al «Sfatului Țării» sub președinția lui Țanțu.

În afară de aceasta, aveau loc congrese în cadrul administrațiilor locale județene, în cadrul administrațiilor municipale care alegeau delegați fiind influențați de acel congres militar.

Când au fost aleși deputați din partea tuturor reprezentanților, a fost convocat «Sfatul Țării», iar congresul de la 24 ianuarie 1918 a declarat independența Republicii Moldovenești. La 27 martie anul 1918, «Sfatul Țării» a votat unirea Basarabiei cu România, comițând o anumită falsificare, deoarece «S.Ț.» a fost convocat

fără ca poporul să știe și s-a votat nominal, adică întrebând pe fiecare dacă dorește realizarea unirii cu România, iar delegaților li s-a dat de înțeles că cine va vota împotriva va fi considerat trădător de patrie.

Eu fiind ideologul formării «S.Ț.», nu puteam să nu votez unirea cu România, dar circumstanțele au fost de așa natură că eu n-am putut să votez, deoarece în acea zi abia reușisem să ajung la Bălți, venind din Odesa.

Î.: Din inițiativa cui și în virtutea căror circumstanțe a fost pusă problema unirii Basarabiei cu România?

R.: În interiorul «S.Ț.» s-a format așa-zisul «Bloc Moldovenesc», condus de Crihan și Buzdugan, care au și pus problema unirii. Nu pot să relatez cum anume s-a format acest bloc, fiindcă în acea vreme eu lucram la Odesa. În ceea ce privește cauzele care au provocat unirea Basarabiei cu România, ele au fost următoarele:

1. În primul rând, majoritatea membrilor «S.Ț.» și «B.M.» aveau idei naționaliste și optau pentru formarea unui stat unitar românesc.

2. În 1918, nemții au ocupat Ucraina, și Vilhelm, dispersând Rada Ucraineană, a pus în fruntea Ucrainei pe general-maiorul Scoropodski, numindu-l în scrisoare «Luminăție».

În rezultatul acestor schimbări, a apărut problema: cu cine ne unim, dar deoarece în «S.Ț.» erau mulți românofili, s-a soluționat în favoarea unirii cu România.

Aș dori să menționez că eu, Halippa, Crihan, Buzdugan, Alexandri, Pelivan, Ion Valuță și alții eram românofili convinși și depuneam toate forțele pentru unirea cu România, deoarece eram străini de bolșevism și nu doream să intrăm în componența Federației Ruse noi, de aceea îi orientam pe toți spre unirea cu România.

După votarea unirii, a fost format un nou guvern, Consiliul Directorilor Generali, deși, paralel, continua să existe «S.Ț.». În aprilie-mai, «S.Ț.» a plecat în vacanța de vară.

În C.D.G., eu am ocupat postul de director general al Agriculturii și, împreună cu acest organ, urma să hotărâm soarta de mai departe a unirii Basarabiei cu România, deoarece la 27 martie unirea s-a făcut condiționat.

Au fost puse următoarele condiții:

a) soluționarea problemei agrare conform deciziei «S.Ț.».

b) Basarabia va rămâne în cadrul României ca autonomie.

Guvernul României a acceptat aceste cerințe și eu, ca director al Agriculturii, am început elaborarea structurală a reformei agrare împreună cu comisia din «S.Ț.», care a fost confirmată înaintea plecării în vacanța din vara anului 1918. «S.Ț.», iar în noiembrie și regele, a adoptat legea agrară.

Paralel cu Comisia Agrară, lucra Comisia Constituțională, care avea misiunea să elaboreze proiectul Constituției Basarabiei autonome. Președintele acestei comisii era Bârcă.

Proiectul acestei constituții n-a fost acceptat de rege.

După acceptarea reformei agrare, din inițiativa lui Halippa, a fost propusă anularea condițiilor de uni-re (autonomia) și dizolvarea «S.Ț.», și de atunci, adică din noiembrie 1918, Basarabia devenise românească. S-a desființat «S.Ț.», s-a desființat Consiliul Directorilor Generali”.

Cunoaștem foarte puține detalii despre ce s-a întâmplat după recunoașterea Unirii, după desființarea Sfatului Țării. Întotdeauna am fost curios să știu ce-au făcut deputații care, veniți de pe front, intrați în activitățile politice, trebuiau într-o anumită zi să revină la ocupațiile lor obișnuite. A fost un șoc pentru ei, s-au stins ușor ambițiile politice și speranțele că schimbările făcute au fost cele mai reușite ori poate au fost chinuiți de mahna regretelor pentru cele deja înfăptuite?

Expunerea lui E. Catelly completează acest gol memorialistic:

“... După aceasta, patru ani, n-am făcut politică, deoarece eram judecător de pace în s. Nădușita, jud. Soroca.

În 1923, am reînceput activitatea politică în componența Partidului Liberal.

Acest partid era la guvernare.

Cu toate că n-am participat la votarea unirii din cauza absenței, Guvernul României a găsit de cuviință să-mi dea 50 ha de pământ. În afară de aceasta, am primit din partea guvernului ordinele: «Coroana României» în grad de Comandor, «Steaua României» în grad de Ofițer, «Ferdinand» în grad de Ofițer. Acest ordin l-am primit pentru participarea la formarea României Mari și aveam dreptul să fiu invitat la 24 ianuarie în fiecare an la recepția oficială în sala de coroană a regelui. Am primit mai multe medalii pe care nu le mai țin minte.

Din partea Partidului Național-Liberal, am fost numit prefect (guvernator) al jud. Bălți.

În postul de prefect am fost un an și patru luni.

Din funcția de prefect am fost eliberat, fiindcă n-am permis alegerea reprezentanților Partidului Liberal în camerele agricole, din cauza că atunci de o mare popularitate se bucurau național-țărăniștii, astfel încât acest lucru era periculos pentru cariera mea politică.

În 1927, am fost ales în Senat din partea jud. Bălți și am fost deputat până în 1928, adică până au venit la putere național-țărăniștii. În 1933, eram în opoziție împreună cu Partidul Liberal, când s-a făcut un efort mare pentru a veni la putere.

Acesta a fost momentul cel mai dificil în activitatea politică, când partidul trebuia adus la putere prin atragerea de noi membri.

În 1933, Partidul Liberal a ajuns la guvernare și eu am devenit prefect al jud. Bălți, post pe care l-am ocupat până în 1937, 29 decembrie, când au venit la putere fasciștii și toate partidele au fost desființate prin decret regal.

Eu, ca liberal convins, n-am făcut parte din aceste partide, dar afirm și am afirmat că am fost și rămân un românofil convins. Am luptat și nu voi refuza în orice condiții să lupt pentru crearea unui mare stat românesc cu orice formă de guvernare.”

Mă gândesc că avem nenumărate datorii neachitate față de înaintașii noștri. Cum poți aprecia meritele acestui erou care astăzi este un anonim? Cum se scriu istoriile contemporane, când asemenea personalități sunt umbrite de oameni ușor spoiți și poate, în cel mai bun caz, lansați pentru a fi califi pentru o singură clipă?

“...Î.: Sunteți un naționalist convins și insistați asupra unirii întregului popor al Basarabiei cu statul român, pierzând din vedere faptul că exista o diferență între sistemele statale ale României și Basarabiei.

Aceasta este crima gravă pe care ați comis-o în 1917–1918, atunci când Basarabia era republică federală, și vreți să repetați aceeași crimă. Care sunt idealurile D-voastră călăuzitoare?

R.: Ideea mea călăuzitoare este formarea Statului Românesc unitar în componența «Statelor Unite ale Europei», iar după aceasta – efectuarea reformelor burgheze cu tendințe democratice. Fiind pe aceste poziții, eu, evident, îi induceam în eroare pe țărani săraci, pe truiditori, orientându-i pe drumul greșit, profitabil numai pentru statul burghez, de consolidare a proprietății private, de acaparare a mijloacelor de producere, adică de exploatare a acelor care nu dispuneau de asemenea mijloace.

Pe aceste poziții am fost și rămân, oricare ar fi soarta care mă așteaptă. Ideologia mea a fost și va fi ostilă bolșevismului.

Î.: În ce consta activitatea D-voastră în contextul luptei politice cu alte partide, fiind un lider al Partidului Liberal?

R.: Activitatea mea politică consta în apărarea intereselor și programului Partidului Național-Liberal, și aceasta am făcut până în zilele din urmă. Eu adesea luam cuvântul la mitinguri, întruniri, reuniuni și chemam lumea să lupte cu dictatura fascistă, cu dictatura comunistă, împotriva diferitelor partide și formațiuni politice. Și acum, când sunt arestat, nu mi-am schimbat concepțiile.

Apărând programul Partidului Liberal, eu eram adversarul tuturor mișcărilor revoluționare care tindeau să acapareze puterea instaurându-și dictatura, și la mitinguri vorbeam despre aceasta.

Î.: Vă amintiți cazuri din timpul când la putere se aflau național-liberalii, când au fost înăbușite cu forța armată mișcările revoluționare ale țărănilor?

R.: Da, în anii 1924-1925, la Tatarbuniar, a izbucnit o răscoală țărănească din cauza condițiilor grele de trai, care a fost reprimată prin forța armată. La putere se aflau liberalii, dar aceasta s-a întâmplat în alt județ, și eu deci nu sunt responsabil.

Î.: Dacă răscoala ar fi izbucnit în județul unde D-voastră erați prefect, ați fi înăbușit-o?

R.: O asemenea răscoală aș fi înăbușit. În asemenea cazuri, cuvintele nu ajută, iar eu eram un orator destul de bun și, de fiecare dată, chemam poporul să apere statul burghez. Metodele pe care le utilizam erau diverse: îi discreditam pe național-țărăniști, indicând greșelile lor, evidențiam părțile noastre bune, făceam promisiuni care nu erau să fie îndeplinite, la fel cum procedează toate partidele. Astfel, noi reușeam să obținem voturile poporului și să venim la putere.

Luând puterea în mâini, făceam tot ce era posibil ca să consolidăm regimul existent în România.

Anchetator: Cerepanov”.

Prezidarea adunării și-a asumat-o Emanoil Cately. Alături de el s-au aflat: Pan Halippa, care sosise de la Chișinău, Ion Păscăluță, Ion Pelivan, care sosise de la Bolgrad ca reprezentant al cercului moldovenesc. Secretarii acestei adunări au fost studenții Vlad Bogos și Calistat Ciapă, iar alături de ei s-a aflat sublocotenentul Constantin Osoian.

Atunci, la 18 aprilie (stil vechi) 1917, s-a pus public problema eliberării Basarabiei și a formării unei cârmuiri democratice prin deputații aleși. De fapt, s-a pus problema unei întemeieri democratice a vieții locuitorilor din ținut. Hotărârea luată la finele adunării și aprobată de participanți este deosebit de interesantă prin modul de a formula niște cerințe – ea exprimă aspirațiile ascunse ale românilor basarabeni care, lipsiți de o viață națională normală, erau de acord să obțină cele mai elementare drepturi.

Documentul final al adunării este extrem de important pentru că a reprezentat un model de gândire la acel moment. După lansarea lui, a fost mult mai ușor de formulat diverse documente, unele cu importanță epocală.

E greu să aflăm astăzi ce l-a făcut pe acest om delicat să nu se refugieze. Primul gând care-ți vine în minte este legat de felul lui de a privi niște momente esențiale: unde poți fugi de pe pământul tău și cui poți să-i lași pe oamenii pe care i-ai îndrumat, i-ai ajutat, i-ai deprins cu gândul că au o singură patrie – România? Numai o minte spulberată de superficialitate nu-și pune problema acestei drame cumplite prin care au trecut basarabienii în vara lui 1940, iar povara care a căzut pe umerii liderilor lor a fost înăbușată.

Seminaristul de pe atunci și preotul de mai târziu, victimă a GULAG-ului, Ieremia Ursu, mi-a promis să-mi trimită memoriile sale despre Em. Catelly. L-a cunoscut la pușcăria din Chișinău. Când l-au arestat, era un copil, îmbrăcat ușor, așa cum se îmbracă lumea vara. L-au adus în cameră, unde urma să doarmă pe podele fără saltea, fără nimic. Și atunci, un bărbat în vârstă a scos paltonul lui și i l-a dat. Era Emanoil Catelly.

Începerea războiului, înaintarea armatei române i-a făcut pe sovietici să-și ducă ostaticii în inima imperiului sovietic. Putem bănuși că, adeseori, viața lor atârna de un fir de păr, căci era mult mai ușor să fie împușcați, cum se și proceda de multe ori, decât să fie cărați cu vagoanele pe la închisori. Dar politica era mai presus de iminentul pericol al ocupării de către germani a unei părți din teritoriu. În 1942, odată cu stabilizarea frontului, cu descoperirea și despachetarea arhivelor, a apărut necesitatea de a relua firul anchetării.

Fiecare om se formează într-un anumit mediu. Felul cum s-a format îi marchează și conștiința, și fizionomia socială. Noi venim cu toții din copilăria noastră. Acolo ne sunt rădăcinile. Basarabienii mai au o particularitate. Formați într-un mediu ostil conștiinței lor naționale, ei au o sensibilitate acutizată anume la aceste nuanțe psihologice.

Atunci când s-a pomenit în pușcăria din Kazan, E. Catelly era, sub aspect fizic, doar umbra omului de odinioară, pe care bălțenii l-au memorizat în grădina publică a orașului, îmbrăcat în costum negru și cu papion, chiar în ziua intrării armatei sovietice în Basarabia. Era poate omul cel mai conștient de catastrofa produsă...

“Act

februarie 1943, s. Sviajea,

r-nul Vâșși Uslon,

I.T.K. – nr. 5 U.I.T.L.K. N.K.V.D. R.T.

Subsemnații, șeful unității sanitare a I.T.K.-5 Cerevațki, responsabilul de serviciu la I.T.K.-5 Bergher și asistenta medicală de serviciu în unitatea sanitară Zabolotnaia, am alcătuit prezentul act ce adeverește că la 18./II. a decedat Catelly E. G., anul nașterii 1883, acuzat conform art. ...fiind sub anchetă penală. A decedat în urma bolii. Miocard decompensat.”

Nu cred în diagnosticul stabilit de medicul din pușcărie, după cum nu cred că vom afla mai multe informații despre ultimele clipe de viață ale lui Emanoil Catelly. Un singur lucru aș dori să se întâmple. Să nu-l uităm prea ușor, bălțenii fiind acei care au datoriat morală să-l cinstească în mod deosebit. Prin eroismul său, el a dat o nouă dimensiune morală românismului dintre Prut și Nistru.

Nu sunt convins că la baștina sa Emanoil Catelly se bucură de memoria pe care o merită pe bună dreptate, dar faptul că a revenit printre noi în mărimea lui naturală este deja o mare victorie.

A citi, a reciti: modele de lectură

PRIMA CITIRE CA NORMĂ

Lizibilitatea literară și semnificația ei estetică

Noțiunea de lizibilitate literară se bazează pe un paradox. Ca să capteze interesul cititorului, un text de o lungime oarecare trebuie să fie în același timp accesibil și dificil sau, cu termenii întrebuițați de formalistii ruși, familiar și nefamiliar. Paradoxul e bine cunoscut celor ce studiază arta narativă. Așa cum observă Shlomith Rimmon-Kenan:

„Există un scop pe care orice text trebuie să-l atingă: să se asigure că va fi citit (...). În această privință, textul este prins într-o dilemă. Pe de o parte, ca să fie citit trebuie să se facă înțeles, să-și mărească inteligibilitatea ancorându-se în coduri, cadre, *Gestalten* familiare cititorului. Dar, dacă este înțeles prea ușor, textul își va devansa sfârșitul. Deci, pe de altă parte, este în interesul textului să încetinească procesul înțelegerii lui de către cititor, astfel încât să-și asigure supraviețuirea. În acest scop, el va introduce elemente nefamiliare, va multiplica dificultățile de un fel sau altul (...) sau, pur și simplu, va temporiza prezentarea părților așteptate, interesante” (*Narrative Fiction*, p. 122-123).

Putem adăuga că furnizarea întârziată a elementelor interesante trebuie realizată cu îndemânare, seducător, prin introducerea în momente bine alese a informației independent

sau intrinsec interesante. Scriitorii cu adevărat mari excelează mai ales la acest capitol: sunt capabili de miracole când este vorba de detalii, de concentrarea atenției cititorului asupra unor mici, dar foarte vii scene de planul doi, de digresiuni ce conțin revelații surprinzătoare, de efecte lingvistice sugestive – totul în așa măsură încât cititorul uită, pe moment, de așteptările mai mari create de text, de anticipările sale nerăbdătoare, de nevoia de a afla ce se întâmplă mai departe. Dacă lucrurile n-ar sta așa, cititorul ar sări fără nicio remușcare peste pagini întregi și ar ajunge cât ai clipi la final. Un text trebuie să se asigure că este citit *în întregime*: felurile tertipurii de temporizare trebuie să fie compatibile cu acest scop general.

Examinând problema din perspectiva polarității dintre lectură și relectură, este evident că anumite tipuri de dificultăți sau temporizări pot mări importanța primei lecturi (ca în cazul romanelor detectiv de tip enigmatic sau al povestirilor fantastice)¹, adeseori în detrimentul re-lizibilității textului. La extrema cealaltă, există obstacole textuale strategice, calculate (lăsând la o parte dificultățile imprevizibile generate de golurile istoric-culturale din formația intelectuală a cititorului individual), menite să facă prima lectură mai dificilă și mai „dezordonată” și

Matei Călinescu

“Cititorul ideal postulat de Ingarden în The Literary Work of Art și mai apoi în The Cognition of the Literary Work of Art (unde chestiunea lecturii este abordată mai direct) este un cititor care simte opera estetic de la prima lectură. Trebuie să presupunem că este vorba despre o operă canonică sau clasică, deoarece printre exemplele lui Ingarden nu se prenumără texte moderniste sau avangardiste disruptive, nici – se înțelege de la sine – lucrări total lipsite de merit estetic.”

în același timp să convingă în chip misterios cititorul că o a doua lectură a operei va fi mult mai relevantă și benefică decât prima. Uneori, simpla credibilitate a răsplății promise pentru revenirea asupra textului oferă un imbold suficient de puternic pentru a parcurge un text altminteri dificil: relectura adevărată poate fi amânată la infinit.

Una dintre problemele cele mai interesante – din punctul de vedere al teoriei (re)citirii – ridicate de temporalitatea complexă a lecturii este aceea a semnificației estetice a primei lecturi a unei opere literare în relație cu a doua, a treia, până la a n-a lectură. Consensul estetic încă predominant, bazat pe un nucleu de deprinderi de lectură formate la școală, prin contactul cu clasicii literaturii, tinde să dea întâietate primei citiri lineare, ideal neîntrerupte, a unui text recitibil (definiția consacrată a unei opere clasice fiind că este, în același timp, foarte plăcută la citit și recitibilă la infinit). Tipul acesta ideal de lectură literară (ce poate fi considerat o generalizare a standardelor educative luminate ale secolului al XIX-lea, stabilite prin lectura marii proze „realiste”, de la Dickens și Balzac la Flaubert, Tolstoi și Dostoievski) a fost interiorizat de cei mai mulți dintre noi până la punctul în care a devenit temelia unora dintre așteptările noastre cele mai elementare, de obicei neanalizate, din sfera lecturii.

Dar care să fie aceste așteptări? Mai întâi, ne așteptăm, fără a avea vreun dubiu, ca un text literar să aibă sens sau să fie coerent (atât din punct de vedere semantic, cât și formal) la o primă lectură. Mai presupunem că textul trebuie să transmită, fie și indirect, un mesaj de un fel sau altul, sau cel puțin să-l stimuleze pe cititor să reflecteze la unele teme serioase (viața, moartea, iubirea, prietenia, dreptatea, arta, societatea și așa mai departe). Un

text literar, suntem încredințați, trebuie să aibă chiar de la început o anumită transparență și să devină tot mai transparent pe măsură ce este citit.

O altă așteptare semnificativă este ca textul să ofere mijloace interne pentru depășirea dificultăților și problemelor cu care se confruntă cititorul. Astfel, înțelesul unui cuvânt rar trebuie să poată fi dedus din contextul în care este folosit (ne displace să recurgem prea des la dicționar), enigmele trebuie rezolvate, întrebările să primească răspuns (firește, nici prea devreme, nici prea târziu, altminteri lectura ar deveni fie neinteresantă, fie exasperant de lentă), toate firele acțiunii trebuie înmănunchate sau, cel puțin, textul trebuie să conțină sugestii despre cum ar putea fi ele legate. E posibil ca cititorului să-i cadă bine uneori să lege singur, în imaginația sa, firele narrative disparate, cu condiția ca opera să-i sugereze un evantai de posibilități din care să aleagă; dacă textul satisface cu îndemânare și farmec toate celelalte așteptări – coerență, transparență, autonomie etc. – poate oferi chiar el o alternativă formulată explicit în cuvinte sau chiar finaluri ce se exclud reciproc, așa cum demonstrează romanul de succes al lui John Fowles, *The French Lieutenant's Woman*. Ceea ce dorește în mod normal cititorul nu este o închidere propriu-zisă, ci doar posibilitatea imaginară a unei închideri.

În fine, ne așteptăm ca, după ce mintea noastră a reușit să se acordeze la tonul, stilul și modul de mânăuire a imaginilor unui text, precum și la alte particularități ale acestuia, lectura să înainteze cu o viteză mai mult sau mai puțin constantă. Această așteptare se sprijină pe experiența mai largă pe care o avem în legătură cu lectura ca proces ce se autoajustează: orice text nou impune de fapt la început un ritm de lectură mai lent și mai laborios, dar, odată ce îi înțelegem logica inter-

nă (sau, în cazul unui roman, odată ce am intrat bine în lumea lui ficțională), considerăm aproape de la sine înțeles că lectura poate atinge o viteză de croazieră, iar lentoarea inițială, rezultată dintr-un efort de orientare în noua lume a cărții, va fi depășită printr-o implicare susținută de un fel sau altul.

Toate așteptările acestea pleacă de la premisa că opera literară însăși este în așa fel construită încât să fie aprehensibilă din punct de vedere estetic încă de la prima lectură, chiar și atunci când valoarea ei estetică ridicată îi justifică întru totul recitirea (sau retrăirea reflexivă) repetată. Merită să examinăm mai îndeaproape poziția lui Roman Ingarden în această chestiune. Ea este una dintre cele mai sofisticate articulări ale paradigmei a ceea ce s-ar putea numi „lizibilitate clasică”, un produs al culturii literare avansate, ale cărei tipare principale de lectură au fost stabilite, cum arătam mai sus, în secolul al XIX-lea. Cititorul ideal postulat de Ingarden în *The Literary Work of Art* și mai apoi în *The Cognition of the Literary Work of Art* (unde chestiunea lecturii este abordată mai direct) este un cititor care simte opera estetic de la prima lectură. Trebuie să presupunem că este vorba despre o operă canonică sau clasică, deoarece printre exemplele lui Ingarden nu se prenumără texte moderniste sau avangardiste disruptive, nici – se înțelege de la sine – lucrări total lipsite de merit estetic. După părerea sa, o relectură critică poate să adâncească percepția dobândită prin prima citire, să îndrepte greșelile făcute la întâiul contact și să ducă la noi iluminări analitic-reflexive, dar nu poate adăuga la prima lectură nimic fundamental din punct de vedere estetic. Abordarea lui Ingarden aproximează strâns ideologia „naturală” a lecturii, caracteristică culturii seculare (progresistă, lumina-tă, conștientă de dimensiunea temporală), în interiorul căreia

linearitatea esențială a scrisului/cititului a fost interiorizată pe deplin de un public cititor numeros. E o teorie a îndrăgostirii la prima întâlnire – justificarea fiind faptul îndrăgostirii înseși.

Roman Ingarden și paradigma „clasică” a lecturii

Predispoziția lui Ingarden pentru prima lectură influențează modul cum operează el cu dihotomia *a citi/a reciti*. Această predispoziție reiese chiar din alegerea „condițiilor simplificatoare” de bază sau a asumpțiilor metodologice care alcătuiesc substratul teoriei sale a lecturii: toate pleacă de la premisa unei prime lecturi ideale, neobstrucționate, transparente, continue și uniforme, conforme paradigmei „clasice” care acordă primei lecturi a unei opere un statut estetic normativ².

Care sunt asumpțiile acesteia? Iată lista (extrasă din *The Cognition of the Literary Work of Art*, p. 15-16): 1) cititorului i se prezintă o operă completă sau ajunsă în stare finală; 2) lucrarea este scrisă în limba maternă a cititorului (prin urmare, se exclud traducerile); 3) limba operei este contemporană cu lectura și perfect stăpânită de cititor (cu alte cuvinte, opera este, atât din punct de vedere lingvistic, cât și – implicit – cultural, transparentă pentru cititor); 4) lectura operei este „solitară” (adică se face „fără consultarea altor cititori sau ascultători”, fiind în general liberă de orice imixtiune din afară, inclusiv de cunoașterea de către cititor a interpretărilor sau opiniilor critice preexistente); 5) lectura este lineară, ireversibilă și *neîntreruptă*; această ultimă condiție, insistă Ingarden, este esențială: „Întreruperile de durată ale lecturii, reluarea anumitor părți ale operei în timpul citirii ei, căutarea referințelor în părțile deja citite și scufundate în trecutul fenomenal, toate acestea desfigurează concretizarea estetică a operei de artă literară și valoarea ei estetică” (p. 165); 6) opera este destul de scurtă pen-

tru a fi citită toată într-un singur act de lectură, de la început până la sfârșit³, și 7) viteza lecturii este uniformă. Remarcabilă la tipul ideal de primă lectură al lui Ingarden este temporalitatea lui profundă, inevitabilă, dar totodată absolut fericită. Conceptul de ireversibilitate este esențial pentru înțelegerea corectă a poziției lui Ingarden: ireversibilitatea aceasta este atât produsul unei necesități, cât și o normă (să ne amintim de interdicția de „referire la părțile deja citite”), al cărei sens persistă chiar și atunci când un act de memorare deosebit de viu pare a fi suprimat orice „distanță temporală” dintre prezent și trecut. Ingarden observă că, în perspectiva temporală de o ireversibilitate ineluctabilă, dar perfect oportună, indiferent de variațiunile subiective cu care este apreciată distanța în timp, „...există fenomenul independent al cufundării constante în trecut, legat de dănuirea în timp a subiectului psihologic. Chiar și atunci când aducem un eveniment trecut mai aproape de noi, în memorie (...), micșorându-i distanțarea temporală, ne dăm totuși seama, la periferia conștiinței, că el se cufundă tot mai adânc în trecut (...). Ca o consecință necesară a acumulării de momente prezente actualizate constant, acest fenomen al „cufundării în trecut” este inevitabil și ireversibil și ca atare nu are niciun corelativ în perspectiva spațială (...). Dacă ar fi posibil să mai trăim o dată fără a pierde amintirea primei noastre vieți, atunci am retrăi o a doua viață, ulterioară, în raport cu care prima noastră viață s-ar pierde din ce în ce mai adânc în trecut” (p. 117-118).

În acest cadru, o formă spațială de artă, bunăoară o pictură pe care o putem cuprinde în întregul ei cu o singură privire, și o operă literară (sau muzicală), pe care o putem consuma numai în timp, sunt despărțite de o prăpastie cu adevărat de netrecut. Ingarden notează: „După ce se pune

punct actului lecturii, actualitatea operei încetează imediat. Poate fi readusă la viață numai cu ajutorul memoriei active sau prin acte de rememorare, dar și atunci doar într-o formă condensată sau trecând în revistă, în amintire, părțile ei succesive. Altminteri nu poate fi aprehendată decât dintr-o perspectivă temporală unică, aceea pe care o avem la sfârșitul operei; această perspectivă temporală este poate importantă sau chiar cea mai importantă pentru cunoașterea operei, dar ea ne dă opera numai într-o formă considerabil prescurtată. Pentru a împlini cunoașterea obiectului estetic literar, subiectul cunoscător (...) va trebui să se sprijine pe rezultatele unei memorii pline de vivacitate și cu maximum de adecvare (...). Se ivesc însă, ca o consecință, noi pericole, ale memoriei înșelătoare sau eronate și, în plus, încep să intervină noi perspective temporale secundare, pe măsură ce subiectul cunoscător se îndepărtează de faza experienței estetice” (p. 302-330).

Cineva s-ar putea întreba de ce prima lectură a unei opere – ideală, în condițiile descrise mai sus – s-ar bucura de statutul exemplar din punct de vedere estetic pe care i-l conferă Ingarden. Din câte îmi amintesc, Ingarden se ocupă direct de chestiunea aceasta o singură dată, și anume în capitolul final al cărții *The Cognition of the Literary Work of Art*. La întrebarea crucială: ce anume face ca prima lectură să fie atât de preeminentă încât omul să „nu se bazeze pentru cunoașterea obiectului estetic literar pe o nouă experiență estetică dobândită prin încă o lectură”, răspunsul său este doar ceva mai mult decât o sugestie: că prima lectură are avantajul ineditului, avantajul de a oferi o experiență proaspătă, prin contrast cu cea de-a doua care, fiind o repetare, nu poate evita complet senzația de *déjà vu* (ori, am putea spune, de *déjà lu*), sau o anumită monotonie, sau perimare. Ca să folosim

chiar vorbele lui Ingarden, „este întotdeauna îndoielnic dacă și în ce măsură cititorul reușește să dobândească o experiență estetică nouă și rodnică a unei opere literare de artă pe care o cunoaște deja” (p. 399). Fără să insiste, el încheie paragraful cu uluitoarea afirmație că „posibilitatea aceasta trebuie să rămână neinvestigată” (ibid.).

Nu ne rămâne decât să speculăm în felul următor: că Ingarden privilegiază prima lectură a unei opere literare – lectura care, după el, constituie opera ca obiect artistic – în numele *prospețimii impresiei*, al sentimentelor de surpriză și uimire generate de contactul original cu o operă de artă literară. Păcat că nu explorează chestiunea în profunzime. Pentru că, de fapt, putem evalua cel mai bine semnificația primei lecturi a unei opere în termenii noutății ei și tot în termenii noutății putem construi tipul ideal sau ficțiunea operațională a unei prime lecturi estetice pure și pur constitutive. (Dar oare nu apare senzația de noutate, de noutate mai puțin bănuită și paradoxală, poate, și în actul recitirii textelor cu adevărat mari? Și nu este oare această a doua noutate, această surpriză în recunoaștere, această revelație a diferenței în identitate, răsplata cea mai rafinată a recitirii?) Prea puțin contează dacă noutatea primului contact este egalată cu „defamiliarizarea” („*ostrannenie*”, ca să folosim conceptul formalistilor ruși), sau dacă este analizată în termenii așteptării iscusit manipulate, „dezorientate” și „reorientate” subtil în procesul lecturii (cum o face principalul continuator al lui Ingarden, Wolfgang Iser, în discuția sa pătrunzătoare despre „punctul de vedere hoinar” din actul lecturii). Sigur este că dacă vedem lectura dintr-o perspectivă temporală pur lineară și ireversibilă, așa cum procedează Ingarden, atunci prioritatea cronologiei devine elementul-cheie al unui cadru normativ

în care cea de-a doua lectură devine neapărat secundă, chiar într-un sens peiorativ.

Majoritatea criticilor și teoreticienilor literari se înscriu într-o tradiție a ignorării dimensiunii temporale a lecturii. Situația s-a modificat abia în ultimele decenii, odată cu apariția criticii orientate spre cititor. Înainte de aceasta, principalele școli critice ale veacului XX – de la formalismul rus, prin „New Criticism”-ul anglo-american, până la structuralismul francez – au acordat prea puțină atenție cititorului sau procesului lecturii. Au existat, desigur, și excepții notabile, dintre care ies în evidență fenomenologia lecturii a lui Ingarden și, în Statele Unite, critica retorică a lui Kenneth Burke. Dar, de vreme ce tot am vorbit ceva mai mult de Ingarden, pot remarca faptul că tocmai analiza sa a actului lecturii a trecut neluată în seamă până și de acei reprezentanți ai noii critici pe care Ingarden i-a influențat direct, cum ar fi René Wellek, care a dezvoltat ideile lui Ingarden despre opera de artă ca „structură schematică”, dar nu a dat deloc atenție vederilor sale referitoare la procesul lecturii.

Noii critici, după cum observă Steven Mailloux în *Interpretive Conventions*, „au încercat să producă lecturi mai curând decât să descrie actul lecturii, iar lecturile produse de ei s-au concentrat asupra «structurii totale» a textului, asupra «setului de relații organice» ale acestuia” (p. 67). (Lecturile „holistice”, atemporale de acest soi s-au ivit, în termenii opoziției mele dintre citire și recitare, dintr-o iluzie optică tipică pentru recitirea neconștientă de sine, de fapt același lucru cu ceea ce noii critici numesc „lectură strânsă” – *close reading*.) Adoptarea de către unii critici din școala orientării către cititor – cel mai cunoscut fiind Stanley Fish – a unui model temporal de lectură a constituit o contribuție majoră la înțelegerea unui aspect esențial al lecturii⁴. După părerea

mea, acest model are limitele sale: fiind exclusiv un model pentru prima lectură, el ignoră recitirea și *întrepătrunderea* reală a primei citiri și a recitirii, sau lectura cu preștiința a ceea ce urmează (lectura *Paradisului pierdut* întreprinsă de Fish a fost criticată din pricina linearității ei artificiale). Modelul acesta constituie totuși un semnificativ pas înainte față de conceptul de lectură implicit în alte forme de critică holistică. Ceea ce-i poate adăuga noțiunea de (re)lectură – deși se vor crea astfel noi tensiuni și paradoxuri – este modelul unui timp metaforic-circular și conștiința că (re)lectura poate fi descrisă – de fapt, că *trebuie* să fie descrisă – atât în termeni lineari, cât și circulari. În orice caz, modelul temporal de lectură elaborat de critica orientată către cititor își are locul lui în ceea ce am numit „paradigma clasică” a citirii, a cărei primă descriere fenomenologică a fost efectuată de Ingarden. Aceasta ne reîntoarce la problema secundarității recitirii, văzută prin această paradigmă.

Critici aduse paradigmei „clasice”

O cale de respingere a ideii secundarității recitirii ar fi invocarea argumentului spațial. Așa cum arătam în capitolul precedent, încercările de a da o dimensiune metaforic-spațială recitirii, mai precis celei de-a doua lecturi a unei opere, pot fi considerate o reacție la un model de lectură exclusiv linear-temporal, adică la un model în care textul, ca întreg, nu poate spera să fie deplin coprezent cu părțile sale în mintea cititorului. Metaforele spațiale sunt metafore ale simultaneității și prezenței, deci ale transcenderii, fie și doar pentru o clipă, a constantei „cufundări în trecut” a tot ceea ce noi citim și recitim și, într-un sens mai general, ale transcenderii experienței temporale în totalitatea ei. Dar astfel de metafore, oricât de sugestive ar fi, nu pot pune serios la îndoială temporalita-

tea esențială atât a citirii, cât și a recitirii.

Un alt mod de a contesta secundaritatea recitirii, fără a-i nega caracterul temporal, este accentuarea faptului că ea comportă o altfel de temporalitate. Această abordare, în favoarea căreia am pledat mereu, direct sau indirect, are avantajul de a opera o distincție mai flexibilă și totodată mai exactă din punct de vedere fenomenologic între prima citire și recitare, conservând, în același timp, forța analitică a distincției. Ceea ce face recitirea este să adauge o întorsătură circulară (uneori mai mult decât o simplă întorsătură – o dimensiune mitică misterioasă, nouă din punct de vedere imaginativ) unei linearități altminteri inevitabile. Așadar, o critică mai susținută și mai lesne de argumentat a perspectivei linear-irreversibile asupra lecturii prezentate de Ingarden (perspectivă ce intră în consens cu felul în care intuim de obicei timpul, armonizându-se cu activitățile noastre determinate de timp) va lua un curs hotărât nonspațial.

Cursul acesta poate fi ilustrat prin două tendințe distincte din critica zilelor noastre. Prima este reprezentată de câțiva membri ai școlii de la Konstanz a „esteticii receptării”, precum și de unii semioticieni ai literaturii, de tradiție structuralistă. Această primă poziție față de dihotomia dintre lectură și relectură va fi examinată în cazurile specifice ale lui Hans Robert Jauss și Michael Riffaterre. Cea de-a doua tendință este abordarea post-structuralistă a analizei de text, pentru care contribuția lui Roland Barthes, un critic ce recunoaște direct circularitatea temporală a recitirii, ne va servi ca exemplu în capitolul următor.

În linii mari, Jauss rămâne partizanul primei lecturi, dar numai în termenii a ceea ce numește el „prioritate estetică” și între hotarele mai largi ale teoriei triadice a „orizonturilor lecturii”, teorie explicit

bazată pe concepția lui Hans Georg Gadamer despre cele trei momente constitutive ale procesului hermeneutic. Aceste momente sunt: *intelligere*, sau ceea ce hermeneutica tradițională numea *subtilitas intelligendi* (adică înțelegere, prin care Jauss se referă la comprehensiunea estetică realizată prin prima lectură a unei opere literare); *interpretare* sau *subtilitas explicandi* (prin care Jauss înțelege reconstruirea, în intervalul celei de-a doua lecturi, a sensului părților secvențiale ale unei opere, în lumina întregului); *applicare* sau *subtilitas applicandi* (conceptualizată de Jauss ca situația în care, la a treia lectură critico-istorică, lectorul devine conștient de diferitele semnificații conferite operei pe parcursul istoriei receptării acesteia, de la cititorii ei dintâi până la cei mai recentți). Un exemplu de întrebuițare analitică a celor trei concepte cu arie largă de acoperire este eseul lui Jauss despre poezia lui Baudelaire *Spleen II*, care începe cu distincția dintre „orizontul unei prime lecturi, percepție din punct de vedere estetic, (...) și cea de-a doua lectură, retrospectiv-interpretativă (...), la care voi adăuga o a treia lectură istorică, începând cu reconstituirea orizontului de așteptare în care se înscria poezia *Spleen II* la apariția volumului *Les fleurs du mal* și apoi trasând istoria receptării sale, sau a «lecturilor» sale, până la cea mai recentă, respectiv a subsemnatului” (*The Poetic Text within the Change of Horizons of Reading, în Toward an Aesthetic of Reception*, p. 139).

Toate acestea par foarte încurajatoare. Dar când se îndreaptă către discuția practică a poeziei lui Baudelaire, s-ar zice că Jauss întâmpină considerabile greutăți în aplicarea net delimitatei sale triade. Devine numaidecât evident că doar două elemente ale triadei joacă un rol major în argumentația sa, iar acestea pot fi reduse ușor la dihotomia dintre pri-

ma lectură, care concretizează opera în cadrul „orizontului progresiv al percepției estetice”, și lectura a doua, „reflexivă”, cu al ei „orizont retrospectiv de interpretare” (p. 143). Se pune atunci întrebarea: ce anume constituie „primatul” sau „prioritatea” acestei citiri? Jauss nu lasă nici urmă de îndoială că activitățile „secundare” ca recitirea și „înțelegerea istoricistă” (care presupune o mare cantitate de lectură *despre* și *în jurul* operei, despre cum a fost ea înțeleasă de alți cititori-critici, despre împrejurările producerii ei și așa mai departe) sunt semnificativ legate de conceptul său de primă lectură. Trebuie să conchidem așadar că Jauss folosește un concept de primă lectură absolut artificial, unul care nu numai că a abandonat orice pretenție la prioritatea temporală, dar și recunoaște deschis că natura sa este aceea a unei „reconstrucții hermeneutice” pure.

În analiza propriu-zisă a poeziei lui Baudelaire *Spleen II*, cele trei categorii principale (tratate, oarecum derutant, în trei secțiuni separate ale eseului, care pretind a se ocupa cu prima, a doua și a treia lectură a poeziei) se suprapun mereu. Astfel, ceea ce propune Jauss ca primă lectură a poeziei lui Baudelaire este în mare măsură o combinație de reconstrucții istoricist-speculative (făcute nu din unul, ci din două puncte de vedere distincte: cel al unui presupus cititor contemporan cu Baudelaire și cel al unui „cititor istoric din prezent”). Pe măsură ce înaintăm în eseul lui Jauss, ne vine tot mai greu să înțelegem de ce o primă lectură, „perceptiv-estetică” a poeziei lui Baudelaire trebuie să constituie în primul rând o analiză formal-stilistică a efectelor sonore (ritmuri, rime, silabe accentuate și neaccentuate, vocale lungi și scurte), cum insistă el. O focalizare atât de specializată devine posibilă numai după multe recitiri atente ale poeziei și este produsul unui

tip extrem de specializat de atenție și cunoaștere critică: de ce s-o atribuim atunci „primei” lecturi (chiar și în cazul când conotațiile cronologice sunt epurate din cuvântul „primă”)? Să aibă efectele sonore un ascendent estetic chiar atât de evident față de imagini, tropi și alte aspecte lingvistice?

Se poate vorbi despre existența unei prime lecturi virginală?

După cum s-a văzut, Ingarden pleacă de la ipoteza existenței unei prime lecturi pure („solitare”, neinfluențate, imaculate și, cum s-ar spune, virginală), o asumție pe care o considerăm atât de normală, încât suntem gata s-o acceptăm fără a o examina. Dar, de cum o privim mai îndeaproape – așa cum ne îndeamnă Jauss să procedăm –, plauzibilitatea fundamentală a modelului lui Ingarden se evaporă. Conceptul de lectură primă virginală, atât de seducător pentru intuiția noastră naivă, nu rezistă analizei critice.

Chiar înainte de a mă decide să citesc o carte, posed anumite așteptări, rezultate nu doar din familiarizarea mea generică cu genul de scriere aleasă de mine dintr-o varietate de opere ce-mi stau la îndemână, ci și, foarte probabil, dintr-un număr de supoziții specifice, privind însăși cartea în chestiune. Această situație este evidentă în cazul operelor clasice, înconjurate de o aură de cunoștințe culturale difuze: înainte de a avea prilejul de a citi, să zicem, *Hamlet* sau *Regele Lear*, am aflat, mai mult ca sigur, diverse lucruri despre Shakespeare și piesele sale cele mai faimoase. Faima se manifestă sub forma acestei aproximative cunoașteri cețoase, ațățătoare, uneori enervante, care poate facilita experiența unei lecturi judicioase, dar de multe ori provoacă dezamăgiri. Așadar, când îmi propun să citesc o carte (nu neapărat un clasic), este foarte probabil că știu deja ceva despre ea: se prea poate să

fi fost povățuit de un prieten sau de un critic s-o citesc, sau poate un cenzor ori un alt reprezentant al autorităților mi-a interzis lectura; poate mi s-au enumerat motivele pentru care trebuie sau nu s-o citesc; sau, pur și simplu, am aflat întâmplător, dintr-o conversație banală, că ar fi o carte amuzantă, originală, actuală, scandaloasă etc. Nici măcar volumul de debut al unui autor nu poate fi citit cu totală „inocență”. Dacă îl cumpăr sau îl împrumut după ce am citit o recenzie în presă, mai pot pretinde că l-am citit pentru întâia oară, în sensul strict al concepției lui Ingarden despre lectura neinfluențată? Chiar și atunci când mă decid, dintr-un simplu capriciu, pentru o carte nouă de un autor necunoscut, sunt mai bine informat despre ea decât îmi dau seama. Această informație (care nu e exclus să se dovedească falsă) poate proveni de la locul unde se vinde volumul (într-o librărie dintr-un lanț ce vinde cărți cu reducere, într-una specializată, la un stand din aeroport), de la cărțile din imediata sa vecinătate fizică (*best sellers* curente, romane detectiv, *science fiction*, proză realistă), din titlu, de la supracopertă sau, foarte posibil, de la impresia generală pe care mi-o fac frunzărind volumul.

Jauss nu se ocupă în mod particular de aceste probleme, dar, de vreme ce discută o poezie cunoscută, scrisă de un autor celebru, imposibilitatea vădită a unei prime lecturi care să-și merite cu adevărat acest nume trebuie că l-a izbit chiar de la început. Când face problematică ideea unei prime lecturi cronologice (diferențind-o de ceea ce numește el o primă lectură estetică), Jauss pare a se referi la cronologia sau „istoria” cititorilor individuali, a primelor lor întâlniri cu texte specifice, și a se gândi mai ales la categoria de cititori-cărturari căreia el însuși îi aparține. Așadar, chestiunea unei lecturi prime, „virginală”, este înșesată

cu dificultăți irezolvabile. Oare ce anume trece, pentru un bun cunoscător al literaturii franceze cum este Jauss, drept primă lectură a unei poezii de Baudelaire? Primul contact cu textul, realizat în studenție și probabil uitat (în afară de cazul când i-ar fi provocat vreo epifanie memorabilă)? Prima lectură executată în vederea redactării unei prelegeri sau scrierii unui eseu – o primă recitare ce nu poate fi separată, în practică, de numeroasele relecturi care se succed imediat? O primă lectură ipotetică, pur imaginată? Jauss evită aceste probleme, înlocuind ideea de prioritate temporală cu cea de prioritate estetică.

Cu toate acestea, temporalitatea citirii este de așa natură încât nu putem renunța cu totul la considerațiile despre întâietate în timp, oricât de vagi sau de alunecoase ar fi temeiurile pe care sunt fundamentate. Indiferent cât de multe am auzit sau citit despre *Război și pace*, există o primă oară când citesc efectiv romanul lui Tolstoi, când îi descopăr universul, îi simt ritmurile, îi intuiesc stările de spirit și mă las vrăjit de amănuntele aproape miraculoase pe care le conține. Mai mult, într-un anume sens, marile romane clasice, ca *Război și pace*, par a ne îmboldi să întoarcem pe dos paradoxul nabokovian („Nu poți citi o carte, o poți doar reciti”) și să afirmăm: nu poți reciti *Război și pace*; poți doar s-o citești mereu pentru întâia oară. Când este vorba de literatura mare, putem pretinde, justificat, că fiecare lectură este cea dintâi. Lucrurile stau, firește, cu totul altfel în cazul textelor lirice scurte. O poezie ca *Spleen II* de Baudelaire poate fi citită și recită de mai multe ori într-o singură ședință – lecturile putând fi suplimentate, tot în aceeași ședință, cu consultarea unor comentarii și interpretări critice selectate, de obicei incluse în edițiile critice bune ale poezilor clasici. Astfel, poeziile sunt recitabile nu doar

din punctul de vedere paradigmatic (texte construite anume pentru citirea sau ascultarea lor repetată), ci și practic și literal, în așa măsură încât, în privința poeziei, distincția dintre prima lectură și relectură este greu de susținut în termeni fenomenologici, tinzând aproape natural să dobândească un caracter pur metodologic-analitic.

În acest ultim sens, distincția poate sfârși prin a da naștere unui veritabil imperativ al relecturii: poezia trebuie re-

citită! Așa cum argumentează convingător Michael Riffaterre, pentru a citi adecvat o poezie, trebuie s-o citim de două ori: mai întâi ca să descifrăm „textul unic, linear” și să adoptăm o atitudine potrivit căreia textul să funcționeze ca și când ar fi „mimetic” (sau, mai banal spus, ca și cum s-ar referi, fie și în mod oblic, obscur, la unele stări de lucruri din lumea reală), iar apoi ca să-l supunem unei lecturi „retroactive” sau „hermeneutice”, în care semnificația

poemului, până acum ascunsă, să iasă la suprafață, dar numai pentru acel lector care reușește să „sară peste gardul realului” și astfel să ajungă, dincolo de *mimesis*, la un nivel mai înalt de *semiosis*⁵. Ce se schimbă însă e doar *natura ipotezelor*: mai „realiste” (în sens imagistic și psihologic) la lectura dintâi, mai *intratextuale* (stilistice) sau *intertextuale* sau liber metafizice la relectură hermeneutică.

NOTE:

1. În cartea *The Fantastic*, Tzvetan Todorov observă că „fantasticul este un gen care întărește această convenție [a timpului de lectură ireversibil] mai ferm decât pe altele (...). În consecință, prima și a doua lectură a aceleiași povestiri fantastice produc impresii foarte diferite” (p. 89-90). Fantasticul împarte această trăsătură cu romanele detectiv și cu bancurile, „genuri cu temporalitate accentuată”, a căror existență depinde de abilitatea lor de a provoca surpriză. În legătură cu bancurile, Todorov citează observația lui Freud că bancurile au viață scurtă deoarece „însăși natura lor de a surprinde pe cineva sau de a-l prinde pe picior greșit presupune că nu mai pot reuși a doua oară” (p. 90).
2. Paradoxul aparent este că, pentru a se bucura de un asemenea statut, prima lectură teoretizată de Ingarden trebuie să fie a unui text care este în același timp – ca să repet o formulare deja folosită – recitibil de un număr indefinit de ori.
3. Ingarden susține că operele mai lungi nu pot fi cunoscute direct ca întreguri estetice, ci numai ca succesiuni ale unei multitudini de obiecte estetice, în care „obiectul estetic constituit în faza finală a operei este (...) doar expresia estetică a unei părți a operei, de exemplu ultima scenă dintr-o dramă sau capitolul final al unui roman, un ecou mai mult sau mai puțin puternic al secțiunilor premergătoare fiind numai incidental detectabil în fundal” (*The Cognition...*, p. 316).
4. Fish folosește acest model în *Surprised by Sin: The Reader in Paradise Lost* și se ocupă de unele implicații teoretice ale modelului în eseurile din volumul *Is There a Text in This Class?* (vezi, în special, „What It's Like to Read *L'Allegro* and *Il Penseroso*”, „Facts and Fictions” și „Interpreting the *Variorum*”).
5. Vezi Michael Riffaterre, *Semiotics of Poetry*, p. 5-7.

Sursa: Călinescu, Matei. A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii – cu un capitol românesc inedit despre Mateiu I. Caragiale (2002) / Matei Călinescu; trad. din lb. engleză Virgil Stanciu. – Iași: Polirom, 2003. – P. 44-55.

Londra – locul în care s-a născut știința modernă

Dana Jalobeanu

“Buna administrare a cunoașterii înseamnă organizarea de laboratoare și biblioteci, reorganizarea învățământului universitar pe baze competitive și internaționale, acordarea de fonduri pentru cercetare și a unor subsidii pentru cercetătorii talentați.”

Revoluția științifică a început la Londra ca un proiect utopic.

În formă tipărită, s-a numit *Noua Atlantidă*, proiectul unei societăți condusă de o misterioasă frăție de exploratori ai naturii. Același proiect a avut însă și o altă formă.

Spectacol de măști

În 1595, la Gray's Inn, un loc pe care l-am mai vizitat săptămânile trecute, Crăciunul a fost sărbătorit prin 12 zile de carnaval. Nu un carnaval oarecare. A fost aleasă o falsă curte și un fals prinț, The Prince of Purpoole.

S-a jucat teatru. Curtea adevărată, în frunte cu regina Elisabeta, și falsă curte, curtea în oglindă, au asistat la reprezentarea în premieră a *Comediei erorilor*, de William Shakespeare.

Piesa nu le-a plăcut. Se pare chiar că eșecul ar fi fost atât de considerabil, încât curtenii au început să se îngrijoreze pentru soarta sărbătorii. A fost chemat în ajutor Francis Bacon.

Ce a scris Bacon n-a fost o piesă de teatru, ci un spectacol de măști: un fel de eveniment multimedia construit pe un scenariu minimal, cu un text scris, recitat de o serie de personaje care intră pe scenă unul câte unul și declamă un monolog. Cu muzică și, la sfârșit, cu un carnaval propriu-zis. Așa-numita *Gray's Inn Masque* a ajuns până la noi sub formă de manuscris. O putem încă găsi la British Library în sala de manuscrise.

În acest text, Francis Bacon dezvoltă, poate pentru prima oară, argumentul care avea să-l facă celebru: cunoașterea este putere și deci, trebuie preluată, administrată și supervizată de către stat.

Buna administrare a cunoașterii înseamnă organizarea de laboratoare și biblioteci, reorganizarea învățământului universitar pe baze competitive și internaționale, acordarea de fonduri pentru cercetare și a unor subsidii pentru cercetătorii talentați.

Mai presus de toate, însă, reforma cunoașterii depinde de un lucru: construirea unei frății. O frăție a luminii, sau a iluminării. Ea apare în toate scrierile lui Bacon și este considerată condiția necesară și suficientă pentru progresul cunoașterii.

Frăția

Curios nu e că Bacon și-a imaginat așa ceva. Nici că ideea a avut succes. Curios e că a fost pusă în practică.

Vă invit să mergem împreună, în acest episod al serialului nostru, pe urma constituirii și a istoriei timpurii a ceea ce a fost realizarea în practică a unui proiect utopic.

S-a numit, în Anglia, Societatea Regală pentru Progresul Cunoașterii. A fost un club select și aristocratic de oameni curioși, pasionați de cărți și de explorarea naturii, fascinați de visul baconian al unei frății în numele cunoașterii, uneori avizi de putere, alteori remarcabil de clarvăzători în domeniul politic.

În câțiva ani de la înființare, Societatea Regală ajunge o forță culturală, politică și chiar economică. Primește dreptul de a publica cărți și dreptul de a reorganiza corespondența într-un sistem poștal privat. Devine instanța supremă care certifică sau infirmă prestigiul științific al unor nume ca Descartes, Gassendi, Leibniz sau Newton. De ce se întâmplă acest lucru?

Iată ce vom încerca să aflăm în plimbarea noastră prin Londra, explorând locurile în care s-a născut și a evoluat Societatea Regală Britanică, și astăzi cel mai important și mai select dintre cluburile științifice ale Angliei.

Alchimie, religie, știință

Membrii Societății Regale s-au intitulat chiar de la început *virtuosi*, un cuvânt preluat din italiană, care desemna, la Florența sau la Pisa, un pasionat al cercetării naturii cu statut de gentleman, venituri proprii și timp liber pentru a-și urma propria curiozitate.

Titlul complet, însă, mutat la Londra, era Christian Virtuoso. Și nu întâmplător, printre fondatori, se numără peste două duzini de fețe bisericești și unii dintre cei mai influenți episcopi ai Angliei.

Mai puțin cunoscută este însă fața esoterică a frăției: interesul lor pentru alchimie, hermetism, magie sau vrăjitorie. Cum se împacă toate aceste lucruri? Cum văd pionierii științei moderne trecerea de la alchimistul singuratic la frăția exploratorilor naturii? Și cine sunt acești “exploratori ai naturii”? Cu ce se ocupă ei? Unde îi găseai în Londra secolului al XVII-lea? Cum arată azi cărțile lor?

De la lumea închisă la Universul infinit: sau cum a început totul

Când s-a născut știința modernă? La întrebarea aceasta, cei mai mulți istorici vor cădea de acord: “Revoluția științifică” a avut loc în secolul al XVII-lea.

Unde s-a născut știința modernă? Primul episod al serialului nostru va începe pe locul în care se ridică astăzi catedrala St. Paul. În spatele catedralei, mai exact. Aici, în fostul cimitir al vechii catedrale St. Paul, înainte de marele foc care a dus la distrugerea – și reconstrucția Londrei – în 1666, se găsea unul dintre centrele intelectuale ale capitalei: aici locuiau tipografi și librarii.

De aici se puteau cumpăra tot felul de cărți, inclusiv primele tratate care afirmau lucruri ciudate – că lumea locuită este doar o parte a unui univers imens, dacă nu chiar infinit. Că Pământul nu este centrul universului.

Cum arată Universul în care trăim?

La întrebarea *Cum arată Universul nostru?* omul de astăzi, după ce își va aduce aminte de filmele SF văzute de-a lungul vieții și va căuta pe internet fotografiile realizate de telescopul Hubble, ar avea, probabil, multe de spus.

Gray's Inn, curtea interioară

Robert Boyle, unul dintre numele fondatoare ale Societății Regale, cel care inventează și impune sintagma Christian virtuoso

Frontispiciul *Istoriei Societății Regale*, publicate de Thomas Sprat, în 1665. În imagine: bustul lui Francis Bacon, patronul spiritual al societății, și portretul primului președinte al Societății Regale, vicontele Charles Brounker

Primul sediu al Societății Regale, Gresham College. Clădirea a ars în marele foc. Astăzi, pe locul fostului palat renașcentist se ridică la fel de celebrul Tower 42, în City

Somerset House, unul dintre sediile Societății Regale în secolul XVIII

Catedrala St. Paul astăzi, văzută de pe Millennium Bridge, dinspre Tamisa

Una din reprezentările grafice ale cosmosului închis, mărginit de cerurile divine, dintr-un tratat din secolul XV

Ar putea fi aduse în discuție problemele legate de geometria spațiului și a timpului, s-ar putea vorbi despre galaxii, sisteme planetare sau mult discutata materie întunecată.

Ați putea însă desena universul în care ne găsim? Dacă am putea adresa aceeași întrebare unui om din Evul Mediu, din Renaștere sau chiar din primele secole ale modernității, răspunsul ar fi surprinzător de simplu.

Universul este o sferă sau, mai precis, o mulțime de sfere concentrice, incluse unele în altele, perfecte, cristaline (dintr-un element nu într-un tot material, numit uneori eter, alteori, pur și simplu, al cincilea element).

Este ierarhic, mărginit (în sus, de Cerurile lui Dumnezeu, în jos, de Iadul Diavolului), închis, divizat în două regiuni distincte.

Geocentrism și heliocentrism

În centrul lui se află Pământul nostru: fix, material, greu, punct de reper absolut, loc privilegiat în construcția Creației.

Imaginile cosmosului făceau parte, până în secolul al XVII-lea, din bagajul curent de reprezentări al oricărui om și se puteau vedea peste tot: pe pereții bisericilor, în cărți mai scumpe sau mai ieftine, în manuale de școală sau în pamflete. Cel puțin până la un moment dat.

Cercetătorii par să fie de acord că știința modernă s-a născut în momentul în care filosofii au început să se certe cu privire la adevărata formă a universului, sau la locul în care se găsește Pământul (și omul) în acest univers.

În 1543, un călugăr polonez publică o carte în care propune o imagine alternativă a universului, schimbând locul central al Pământului...cu Soarele.

Dacă însă priviți la reprezentarea grafică a universului propus de Copernic în celebra lui carte *Despre revoluțiile sferelor cerești*, imaginea de ansamblu nu s-a schimbat prea mult.

Universul este tot închis, mărginit și compus din sfere concentrice. Nu e de mirare deci că noua teorie despre lume n-a stârnit vâlvă imediat.

De la teorii despre lume la disoluția lumii cunoscute

Discuțiile despre forma și alcătuirea universului au început prin a fi dezbateri filosofice și științifice. Ele au ieșit însă curând din cărți și au ajuns centrul unor dezbateri politice majore.

În 1600, unul dintre cei mai entuziaști copernicani este ars la Roma, în Campo del Fiori, în urma unui proces celebru ale cărui documente s-au pierdut (lucru care a dat naștere la tot felul de speculații).

Ce legătură există însă între Giordano Bruno, călugăr eretic, autor de succes, mare pamfletar și creator al unei filosofii îndrăznețe și drumul nostru prin Londra?

Giordano Bruno la Londra

În 1584, Giordano Bruno ajunge la Londra cu scrisori de prezentare din partea regelui Franței.

A petrecut aici câțiva dintre cei mai liniștiți și mai productivi ani ai unei vieți zbuciumate și a publicat așa-numitele „dialoguri italiene”, prezentând, pe înțelesul publicului cultivat, o viziune asupra universului total diferită de cea cunoscută.

Vă invit să aflăm mai multe despre aceste începuturi ale științei moderne în decursul unei plimbări prin Londra.

Am încercat să refac drumul lui Giordano Bruno prin Londra secolului al XVII-lea, și câteva dintre „urmele” sale, împreună cu un specialist: dr. Guido Giglioni, de la Warburg Institute.

Drumul nostru va duce prin una dintre cele mai vechi părți ale Londrei, Inns of the Temple, va ajunge pe malul Tamisei, până la St. Paul, va trece pe lângă reconstruitul Globe Theatre și va ajunge până spre Whitehall.

Câteva cărți interesante:

- Giordano Bruno, *Cina din miercuria cenușii*, traducere de Smaranda Bratu-Elian et. all. Humanitas, București, 2002 (Opere italiene, vol. V)
- Francis Bacon, *Noua Atlantidă*, traducere de Dana Jalobeanu, Nemira, București, 2007
- Alexandre Koyre, *De la lumea închisă la universul infinit*, Humanitas, 1996
- Stephen Gaukroger, *Francis Bacon and the transformation of Early Modern Philosophy*, Cambridge, 2001
- Francis Yates, *Giordano Bruno and the Hermetic tradition*, London, 1967 (Routledge)
- Horia Roman Patapievici, *Ochii Beatricei*, Humanitas, 2004

Marele secol al nașterii științei moderne nu începe bine. Giordano Bruno este ars pe rug la Roma, Galilei este condamnat de Inchiziție în 1633, Descartes se ascunde în Olanda, mutându-se dintr-un oraș în altul. Când revoluția se produce, ea are loc la Londra.

Aici, o serie de figuri importante ale secolului al XVII-lea anunță marea transformare a imaginii lumii... și sunt ascultate. Teoriile lor încep să fie discutate în cercuri din ce în ce mai largi, în primele reviste științifice, în cluburi, saloane și cafenele. Și în biserici.

Știință, religie și politică: o lume în schimbare

St. Martin in the Fields, în Trafalgar Square, e o biserică din care s-a anunțat, din amvon, „revoluția științifică”, transformarea universului și apariția unei noi teorii despre lume. Asta în 1693.

Cu mult înainte de asta, însă, la începutul secolului al XVII-lea, unul dintre pionierii revoluției științifice a lansat bestsellerul științific al secolului: *Noua Atlantidă*.

Povestea unei societăți guvernate de o instituție care întrupează în aceleași persoane expertiza asupra celor două mari cărți pe care Dumnezeu le-a dat umanității: Scriptura și “marea carte a naturii”. Savantul-preot își începea cariera. Îl vom regăsi de-a lungul secolului al XVII-lea în mai toate domeniile: medicină, matematică, fizică, alchimie. Vom vorbi despre câteva din aceste figuri fascinante de filosofi ai naturii în episoadele următoare ale serialului nostru.

Revoluția științifică

Heraldul timpurilor noi este însă cineva pe care cu greu l-am putea clasifica printre moderni: unul dintre ultimii partizani ai unui univers geocentric, preocupat de magie, alchimie, medicină, de profesie om al legii... și politician.

Universul lui Copernic așa cum apare el într-o carte din secolul al XVI-lea

Giordano Bruno

Guido Giglioni, în fața Warburg Institute, London, un institut de studii avansate consacrat studiilor asupra Renașterii și modernității timpurii

Turnul Londrei astăzi, având în fundal clădirile moderne din City

Rolul lui Francis Bacon în inventarea modernității și nașterea științei moderne este greu de evaluat

Statuia lui Francis Bacon la Gray's Inn Court – astăzi un club select care grupează o bună parte din membrii profesiei juridice

În drumul nostru pe marginea Tamisei vom descoperi locuri în care traseul lui Francis Bacon s-a intersectat cu cel al lui Giordano Bruno

Cancelar al Marii Britanii, judecat și condamnat pentru corupție, Francis Bacon.

Rolul lui Francis Bacon în inventarea modernității și nașterea științei moderne este greu de evaluat. E vorba despre unul dintre acei autori foarte citați și prea puțin citați, invocați adesea în favoarea celor mai trăsnete teorii. Nu e doar cazul prezentului.

Bacon a fost mereu o figură de prim rang, mereu înconjurată de mister. O parte din acest mister se mai păstrează încă.

De ce este așa vom încerca să aflăm stând de vorbă cu un specialist: Stephen Gaukroger, de la Universitatea din Sydney, Australia, autor al unor cărți celebre despre începuturile științei moderne.

Vom merge pe urmele lui Bacon la Gray's Inn, astăzi un club select și închis care grupează pe cei mai respectați membri ai profesiei juridice.

Gray's Inn a fost însă în secolul al XVII-lea teatrul unor episoade celebre ale poveștii noastre, avându-i ca protagoniști pe celebrul lord Essex, regina Elisabeta, Francis Bacon sau chiar William Shakespeare.

Vom poposi în celebrul Turn al Londrei, unde Francis Bacon și-a trimis la moarte principalul patron și susținător.

În drumul nostru pe marginea Tamisei vom descoperi locuri în care traseul lui Francis Bacon s-a intersectat cu cel al lui Giordano Bruno și al unui întreg grup pasionat de alchimie, magie, ocultism sau reînnoirea filosofiei tradiționale.

Vom trece apoi prin două biblioteci faimoase: British Library și biblioteca Institutului Warburg, însoțiți de dr. Guido Gigliani.

Noul episod al serialului nostru va avea, aparent, puține de-a face cu știința propriu-zisă. Vom explora trasee și personaje misterioase ale Renașterii.

Toate acestea pentru a vă arăta că, dacă revoluția științifică are loc, și dacă are loc la Londra, și nu la Pisa sau la Paris, așa cum ar fi fost la un moment dat de așteptat, acest lucru i se datorează în mare măsură lui Francis Bacon.

De ce este așa vă invit să aflăm împreună pe parcursul unei noi plimbări prin Londra: de la Gray's Inn la Tower Bridge și de pe Fleet Street până în Trafalgar Square, cu barca pe Tamisa până spre Greenwich, în încercarea de a explora Londra... locul în care s-a născut știința modernă.

Întrebarea "Care este cel mai mare savant din toate timpurile?" a fost, la sfârșitul mileniului trecut, subiectul unui sondaj despre care s-a vorbit mult în Marea Britanie.

Numele care a câștigat concursul a fost, în cele din urmă, Isaac Newton.

De aproape 400 de ani, Newton este prototipul fizicianului și al savantului de succes. Cu elemente de celebritate media.

Isaac Newton la Londra

La Londra, îl găsim peste tot. La Societatea Regală, ca spirit director (și astăzi, cele mai prestigioase burse ale Academiei Regale sunt bursele Newton).

În fața Bibliotecii Britanice (British Library) tronează o faimoasă statuie a lui Newton – inspirată, la rândul ei, dintr-o nu mai puțin faimoasă imagine romantică propusă pentru

Fizicianul Isaac Newton a fost votat cel mai mare savant din toate timpurile

Statuia lui Newton de la British Library

Mormântul lui Isaac Newton de la Westminster Abbey

“Newton-geniul care a descoperit legile naturii”, de William Blake.

Moneda de două lire are gravată pe margine inscripția: “standing on the shoulder of giants”. Probabil că puțină lume mai știe azi, însă expresia provine dintr-o scrisoare a lui Newton către Robert Hooke.

Și totuși, de ce este Newton atât de celebru? Și în ce fel se leagă numele lui de nașterea științei moderne? Nu este o întrebare ușoară. Probabil că anual apar cărți care încearcă să răspundă la ea.

Știință, religie și politică: Newtonienii secolului al XVIII-lea

Celebritatea lui Isaac Newton s-a născut undeva la sfârșitul secolului al XVII-lea și a fost direct legată de publicarea unei cărți sub egida Societății Regale. Cartea se numește *Principiile matematice ale filosofiei naturale*.

La 1700, se spunea că o înțeleg 5 oameni de pe tot continentul european. Cititorii lui Newton nu erau însă oarecare. Unul dintre cei cinci era o femeie: frumoasă, bogată, celebră, cultivată, marchiza de Chatelet traduce *Principiile matematice ale filosofiei naturale* din latină în franceză. După care i le explică, probabil, celui care avea să contribuie substanțial la introducerea noii filosofii pe continent: François-Marie Arouet, mai cunoscut sub pseudonimul său literar Voltaire.

În *Elementele filosofiei* lui Newton dar, mai ales, în celebrele sale *Scrisori filosofice*, Voltaire construiește, printre primii, imaginea pe care o cunoaștem astăzi: a unui Isaac Newton, savant genial și iluminat, cel care a descoperit “legile naturii” și a înțeles cum funcționa universul.

Tot Voltaire se află, probabil, la originea unui lung șir de probleme cu care se confruntă și azi istoricul științei: imaginea de Ianus atașată de numele lui Isaac Newton. Geniul cu două fețe: una întoarsă spre trecut, spre arcanele științelor secrete (și iraționale), spre alchimie, numerologie, interpretări scripturale, alta întoarsă spre viitor, spre un univers matematic și rațional.

Un alt Newton

În Anglia, însă, faima lui Newton se răspândește pe alte căi. Iar Newtonienii sunt figuri foarte diferite de Voltaire și filosofii iluminiști care constituie în Franța galeria newtoniană.

Partizanii lui Newton sunt figuri politice și religioase proeminente. Iar tribunele de la care se împrăștie newtonianismul sunt adesea biserici.

Cum se întâmplă acest lucru vă invit să aflăm împreună, continuându-ne plimbarea noastră săptămânală prin Londra – locul în care s-a născut știința modernă.

Vom porni dintr-o biserică: St. Martin in the Fields, în Trafalgar Square. Aici, în 1561, a fost botezat Francis Bacon. Și tot aici, în 1693, Richard Bentley, clasicist, profesor la Cambridge și viitor episcop va apăra public sistemul newtonian al lumii, în prima dintr-o serie de conferințe fondate și finanțate de unul dintre spiritele fondatoare ale Societății Regale, Robert Boyle.

În parcursul nostru londonez vom discuta cu unii dintre specialiștii care încearcă să înțeleagă astăzi, după 400 de ani, filosofia și fizica lui Newton: Katherine Brading (University of Notre Dame), Stephen Gaukroger (University of Sydney), Eric Schliesser (University of Leiden).

Studiile newtoniene sunt, astăzi, un domeniu foarte frecventat de filosofi, istorici ai științei, istorici ai ideilor și alți specialiști. Și asta pentru că, deși Newton este, probabil, figura cea mai cunoscută a revoluției științifice, scrierile sale sunt încă insuficient cunoscute.

Mai mult de două treimi sunt încă în manuscris. Și până nu demult aceste manuscrise erau inaccesibile. Unele s-au pierdut. Și foarte puține au fost cu adevărat citite, pentru că nu se ocupau de fizică, ci de teologie, istorie a Bisericii, istorie a religiilor și foarte multă alchimie.

Acest Newton “ocult” a atras în ultimii ani atenția specialiștilor și a presei.

O echipă de cercetători lucrează de vreo 10 ani la numerizarea tuturor manuscriselor lui Newton și la construirea unei biblioteci “on-line” care va schimba, cu siguranță, percepția publică asupra celui mai mare savant al timpurilor moderne.

Abordarea scrierii de către științe

Știința scrierii, în sensul tehnic, habitual al ei, este una din cele mai vechi. Conform datelor istorice, cu 4-5 mii de ani în urmă scribii și bibliotecarii, formarea cărora începea de la vârsta de cinci ani, ca să poată să însușească un mare volum de cunoștințe din toate domeniile, studiau în mod aprofundat istoria, arta și conotațiile filosofice ale scrierii. [1, p.17]. În Evul Mediu și în perioada Renașterii centrele care dezvoltau teoria și pragmatica scrierii erau scriptoriile înființate pe lângă mănăstiri. Călugării benedictini care studiau manuscrisele vechi au introdus în uz termenul de „paleografie”, această denumire semnificând o disciplină teoretică care a evoluat până la desăvârșire și se predă în universități și astăzi. În perioada luminilor, un eveniment de etapă în domeniul cercetat de noi l-a constituit apariția Enciclopediei Diderot-D’Alembert „L’Art de l’Ecriture”, care a cunoscut, peste secole, zeci de reeditări.

Un loc aparte în contextul abordării științifice a scrierii l-a ocupat de timpuriu Istoria scrisului. Cele mai importante realizări ale ei țin de epoca modernă. Un eveniment editorial consemnat larg în epocă a fost lucrarea colectivă „Eseu asupra originii scrierii...” tipărită la Paris în 1832. În același secol istorii universale ale scrierii apar în Germania, Rusia, Italia, China.

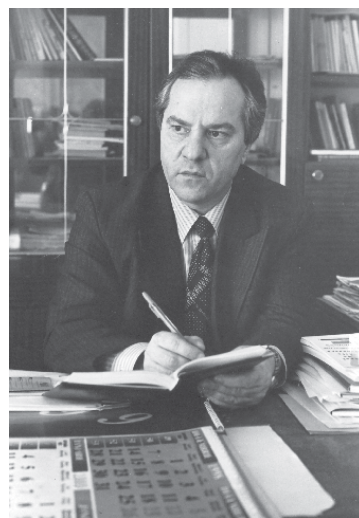
În secolul XX cel mai relevant eveniment în domeniul istoriei scrisului, eveniment de

rezonanță internațională, l-a constituit expoziția științifică de istorie universală a scrierii, cu catalog-monografie și cu publicația tuturor materialelor în Internet, realizată de o echipă de bibliologi, istorici, paleografi și antropologi, în cadrul Bibliotecii Naționale a Franței. Apar în acest secol și istorii ale scrisului și cărți semnate de cei mai prodigioși specialiști din lume: Librović și Katzprjak în Rusia, Albert Flocon în Franța, Levas Vladimirovas în Lituania, Johan Fridrih în Germania, Hodoș, Bianu și Simonescu în România, Safarik în Cehia ș.a.

Aspecte ale scrierii au fost abordate și de către arheologi. Remarcăm aici în special lucrările Marijei Gimbutas din SUA, Pol Otte din Franța și Ilie Borzic din Republica Moldova (toți trei incluși în „Antologia arheologiei mondiale contemporane” apărută la New York), care au făcut descoperiri cruciale în ceea ce privește paleoliticul și au cercetat inscripțiile geometrice făcute de homo sapiens pe diferite suporturi (obiecte) materiale.

O știință de mare audiență este Grafologia. Termenul a fost introdus de abatele francez Michon în 1872 în lucrarea „Tainele scrisului”. Grafologia prevede corespondența între tipul psihologic al omului și scrisul său. Adică, scrisul fiecărui individ poartă amprenta caracterului său. În grafologie se consideră că după scris se pot afla despre om multe lucruri: trecutul, bolile, destinul

Alexe Rău

“Teoria scrisului a început să fie abordată și prin prisma analizei matematice. Aforismul lui Pitagora că «Numerele conduc Lumea» este completat acum cu următoarele cuvinte: «Literale, de asemenea». Termenii matematici sunt oportuni ca niciodată în domeniul grafemicii, ei sunt instrumente de cunoaștere a Universului panalfabetic (a cosmosului semiotic), ajută la pătrunderea în adâncurile naturii scrisului. Elementul, funcția, calculul integral, constanta ș.a.m.d. – toate acestea vin să sprijine construcția bazei metodologice în curs de formare a teoriei scrisului. Orice alfabet poate fi reprezentat ca o parte de spațiu, ca o întindere limitată de un grafic.”

și chiar exteriorul său. Metodele acestei discipline sunt utilizate în pragmatica judiciară. În ultimul timp a fost pusă în uz noțiunea de grafologie etnică, care semnifică conexiunea între forma, genul scrierii naționale și caracterul național.

Abordarea teoretică a scrisului ia avânt odată cu constituirea, în anii șaizeci ai sec. XX, a Gramatologiei [2]. Această disciplină își așează albia în contextul dualismului filosofic instaurat în știință, dovada acestui dualism făcând-o, de exemplu, diferențialul și integrala, sinusul și arcosinusul, gradul și radicalul, particulele negative și pozitive în mecanica cuantică etc. Acest dualism este estetic și logic: el ne arată echilibrul de forțe în natură prin atotcuprinzătoarea-i simetrie, aceasta din urmă devenind o metaforă a repetiției, iar în condițiile unui dinamism mai mare se transformă în ciclicitate. Astfel, simetria schimbării zilei cu noaptea trece, prin rotația ciclică a fenomenului, în opusul său. Unele semne/litere au apărut și au evoluat prin metoda simetriei: K»Ж, C»3, K»B»Φ, V»X»W.

Teoria schimbării stării haotice a materiei cu cea ordonată poartă amprenta aceluiași dualism, care începe să devină un arhetip filosofic. Sinergetica, născută din acest dualism, afirmă principiile autoorganizării substanței și apariția spontană a structurilor Universului [3]. Haosul este conceput ca și cauză primă a apariției vieții și ca fiind înzestrat cu preconștiință. În acest context, se afirmă că scrierea a apărut ca urmare a simetriei și este generată de careva structuri de adâncime.

Asemănarea lumilor semantică și fizică se manifestă și prin aceea că în fiecare din ele nașterea unui text nou se produce spontan. Astfel, spontaneitatea capătă statut de categorie filosofică. Semnele ca și cum se nasc singure din haos și singure își aleg formele. În procesul evoluției apar diferite

legi de distribuire a semnelor, se schimbă densitatea textului. Așa se face că problemele semioticii și gramatologiei sunt analogice cu problemele nedezlegate ale cosmogoniei: apariția substanței și a diversității de forme, autoorganizarea unui număr limitat de elemente dintr-o multitudine infinită. Textul poate fi considerat drept model grafic al Universului.

Sub ochii noștri semiotica, ieșind din albia lingvisticii, se îndreaptă tot mai hotărât către fizică și matematică. Stă să apară modelul matematic al scrisului [4, 5, 6]. Limbajul reprezentărilor geometrice s-a dovedit a fi cel mai propice pentru efectuarea legăturii între conștiință, care operează cu sensuri, și materia fizică. Geometrizarea netrivială a spațiului deschide posibilitatea nu doar de a încerca o nouă viziune asupra Universului, dar și de a evalua pe nou structura semantică a scrierii (de exemplu, să aflăm dacă variabilitatea formelor semnelor este nelimitată sau nu). Pe acest exemplu se poate contura teoretic existența a trei câmpuri gnostice, care reprezintă totalitatea sistemelor de scriere, câmpuri limitate de anumite feluri de curbe: 1) câmpul închis (semnele cunoscute), 2) câmpul mobil (semnele posibile) și 3) câmpul agnostic (semnele inaccesibile comprehensiunii).

În domeniul științelor naturii problema, necunoscută centrală o constituie procesul generării și evoluției vieții în Univers și, mai cu seamă, sursa acestei generări. În mod corespunzător, în gramatologie problema principală care așteaptă dezlegare o constituie generarea formelor semnelor (rămâne deocamdată neclarificat procesul formării primelor alfabete, modul în care obiectele se abstractizau în grafeme).

În teoria lui Wheeler [7, p. 148-145] toate elementele lumii, fie ele litere sau atomi, sunt aidoma semințelor și se constituie în arhetipuri. De la aceste idei pornind, trecând prin teoriile vitalismului, hilozoismu-

lui, a întâmplării, a abordării criptice a naturii, a necesității existenței în acest context a prezenței Observatorului (Demurgului), ajungând la hermeneutică, pe care, contrar viziunilor lui Schleiermacher și Heidegger, teoreticienii gramatologi o văd ca fiind descendentă din cabalistică, domeniul în care fiecare semn, literă are o însemnătate sacră, s-a ajuns, recent, la o nouă neclaritate a raporturilor dintre mitologie și știință, dintre mantica și semiotica scrierii. Cauza rezidă probabil în faptul, că în literatura de specialitate se acordă mai multă atenție răspândirii scrisului decât genezei semnelor scrierii. Asta pentru că este foarte dificil să evidențiezi starea genetică inițială, incipientă a scrisului. De exemplu, cum să răspunzi la întrebarea: care este sursa formei semnelor, de exemplu a literei A. Cum se face că unele litere își schimbă forma, în timp ce formele altor litere rămân constante. Opinia teoreticienilor este că rămân neschimbate semnele cele mai simple, mai rudimentare, care sunt niște arhetipuri geometrice ale conștiinței umane. Din cauza numărului redus al acestor semne, ele se întâlnesc în diferite forme de scriere, care adeseori nu au nimic în comun din punct de vedere genetic. Două întrebări esențiale sunt puse în acest context: 1. E legată oare originalitatea scrisului de psihologia unei anumite etnii sau totul se explică prin factori externi (mediul, atributele scrierii etc.) și 2. Se poate oare afirma că marea diversitate de scrisuri cunoscute azi este rezultatul evoluției unei oarecare protoscrieri?

Teoria monogenezei (adică recunoașterea unei surse unice a tuturor scrierilor) pare a fi convingătoare, pentru că altminteri ar trebui să fie dovedită lipsa oricăror legături între centrele de dezvoltare a scrisului (de exemplu, între scrierile arameice și cele hinduse). Iar dacă urmărim ideea monogene-

zei până la ultimele consecințe, este logic să presupunem că și toate literele unui alfabet se trag de la una singură, sau de la câteva litere. În această ordine de idei este de remarcat afirmația naturfilosofică potrivit căreia lumea întreagă (și omul, și cosmosul) a provenit de la o singură literă, de la o protoformă a întregii naturi, adevăratele contururi ale ei fiind ascunse pentru noi. Se reduce pe tapet și teoria lui N. Marr, care demonstrează că starea incipientă a limbajului constă în interacțiunea a patru complexe de sunete difuze: „sal”, „ber”, „yon” și „roș”, din care a apărut bagajul lexical al tuturor limbilor [8, p. 53]. Și într-adevăr, în multe alfabetice există litere asemănătoare.

Iar dacă grafemele nu ar proveni dintr-un protosemn, alfabetul ar fi neomogen și nu s-ar putea constitui într-un sistem.

Procesul de generare a formelor semnelor, numit semioză, nu este, însă, atât de simplu cum ne arată aparențele. Sursa de provenire a primelor litere ale primului alfabet rămâne deocamdată neidentificată. Majoritatea cercetătorilor consideră că semnele străvechi sunt esența abstractizării obiectelor. Dar principiile și cauzele acestei abstracțiuni rămân necunoscute. Primele semne ale primului alfabet, aidoma genezei lumii, se ivesc de asemenea ca și cum din gol. Reflecțiile privitoare la cauzele care l-au obligat pe om să recurgă la abstractizare și, în particular, la desenarea semnelor, formele cărora se deosebesc de mediul ambiant, conduc la ideea de vacuum.

În lumina abordării identice a descrierii lumii fizice și a celei semantice, vacuumul semantic (lumea nemanifestată) presupune o comprimare a sensurilor (semnelor) [9, p. 68]. Acceptarea ipotezei că semnele primului protoalfabet ar fi putut apărea din starea de vacuum, impune crearea unui model probabilistic al scrierii, în care schimbarea și co-

raportarea formelor semnelor să aibă drept element regulativ o măsură determinată a probabilității. Afară de aceasta, în albia concepției dualiste despre lume, semnele alfabetului interacționează, probabil, cu semnele însușirilor opuse. Anume această interacțiune este cauza probabilă a apariției semnelor din vacuumul semantic (alias gramatologic) și a dispariției lor în el.

Nou-născuta teorie genetică a scrisului tratează semnele grafice ca pe un set de cromozomi și le descrie ca pe un cod genetic. Din acest punct de vedere, alfabetul este un organism, iar schimbările din cadrul lui se explică prin producerea unor mutații.

Abordarea genetică a scrierii are afinități terminologice și conceptuale cu proiectarea scrisului în lumina ciberneticii. O dată ce este un organism, alfabetul, scrisul în general sunt considerate ca unul din cele mai importante sisteme cibernetice de dirijare. Literele sunt percepute în acest caz drept niște comenzi ale mecanismului de dirijare direcționate asupra obiectului dirijat. Literele și omul se află într-o independență interactivă (se dirijează reciproc). În cibernetică, dezvoltarea semnelor scrierii este asemănată cu transformarea informației în cadrul unor algoritme universale.

O interesantă abordare a problemei apariției și generării semnelor scrierii este dezvoltată în cadrul teoriei fractalilor. Fractalul nu este nici linie, nici suprafață, ci un ceva intermediar. Obiectele compuse din fractali se caracterizează prin faptul că într-o parte se reflectă toate celelalte părți ale întregului. Alfabetul este o structură fractalică prin excelență, căci e compus din litere, în fiecare din ele conținându-se însemnele tuturor celorlalte. Fiecare literă reprezintă la scară mică alfabetul întreg. Marginile literelor, ca și acelea ale fractalilor, nu sunt determinate și sunt

shimbătoare. Literele sunt și ele un ceva intermediar între linie și volum. În sens filosofic, într-o singură literă se răsfrânge nu doar întreg alfabetul, ci și întregul Univers. Tendința scrierii spre ornamentare scoate și mai mult în vileag caracterul fractalic al ei. Spre deosebire de toate teoriile menționate mai sus, cea fractalică oferă posibilitatea așezării gramatologiei pe o bază teoretică veritabilă, precum și formula de construcție și descriere a semneor scrisului. Fractalii pot fi cheia înțelegerii legilor generării grafemelor.

Teoria scrierii poate fi abordată și prin prisma topologiei (compartimentului geometriei în care formele figurilor, dispunerea reciprocă a lor sunt cercetate fără a lua în considerare lungimea, unghiurile, dimensiunile și contururile). Conceptul central al topologiei este legătura, sau, convențional vorbind, caracterul închis. Examinând literele ca pe niște figuri topologice, se poate urmări cum are loc modificarea lor. Cu ajutorul topologiei pot fi explicate statornicia unor forme de semne și caracterul schimbător al altora. În general, literele cu legături multiple sunt puține la număr, iar domeniul de legătură este elementul central, în jurul căruia se ramifică liniile lipsite de legătură. Din cât se pare, generarea calitativă de semne se produce pe contul zonelor de legătură.

Teoria scrisului a început să fie abordată și prin prisma analizei matematice. Aforismul lui Pitagora că „Numerele conduc Lumea” este completat acum cu următoarele cuvinte: „Literele, de asemenea”. Terminii matematici sunt oportuni ca niciodată în domeniul grafemicii, ei sunt instrumente de cunoaștere a Universului panalfabetic (a cosmosului semiotic), ajută la pătrunderea în adâncurile naturii scrisului. Elementul, funcția, calculul integral, constanta ș.a.m.d. – toate acestea vin să sprijine

construcția bazei metodologice în curs de formare a teoriei scrisului. Orice alfabet poate fi reprezentat ca o parte de spațiu, ca o întindere limitată de un grafic. Alfabetul poate fi reprezentat prin funcția $y=f(x)$, interdependența câtorva parametri (în special a părților și întregului, a alfabetului și literelor, a elementelor care alcătuiesc litera cu întregul ei etc.). Această funcție e folosită la abordarea problemei limitelor evoluției scrierii. Limita scrierii (alias funcției) este o derivată, găsită prin calcul diferențial. Metoda opusă diferențierii este integrarea. Reprezentarea alfabetului sau a unui grup de alfabetice $\{f(x)\}$ ca pe un volum în care toate elementele sunt legate într-o unitate hipersemantică conduc la conceptul de integral alfabetice $y=of(x)dx$. Astfel, alfabetul devine un organism suficient sieși, dotat cu

o conștiință de formă atenuată (alias autoorganizare) [4]. Hiperalfabetul, sau integralul alfabetic încorporează în sine toată natura manifestată prin semne. Iar descifrarea codurilor este, după Jaspers, esența cunoașterii științifico-filosofice actuale.

O orientare nouă o constituie proiecția gramatologiei pe teoria câmpului informațional. După opinia cercetătorilor actuali, teoria câmpului informațional nu este altceva decât o modificare a doctrinei pitagoreene despre „câmpul numeric”, în care numărul este perceput ca atom al lumii materiale. Legătura reciprocă a semnelor în câmpul informațional permite a se considera că în fiecare din ele sunt cuprinse toate celelalte. Altfel spus, fiecare literă este un microalfabet. Sunt dotate cu semne toate obiectele Universului, acestea compunând îm-

preună un fel de text, care poate avea un număr nedeterminat de interpretări.

Problemele bazei terminologice a gramatologiei sunt examinate în cadrul „hiasmului gramato-lingvistic”. Scrierea și limba sunt considerate ca fiind două forme diferite ale gândirii (grafică și verbală). Prezintă interes la acest capitol ipoteza relativității grafemice. Scrierea, ca și limbajul, este o reflectare a psihologiei unei rase, națiuni, a unei personalități aparte. Apare din această constatare și se dezvoltă disciplina numită etnografemica. Se configurează de asemenea discipline noi ca sociografemica, gramatologia arealică, grafocronologia ș.a.m.d. [4].

Gramatologia (știința despre scriere) se dezvoltă nutrindu-se din cele mai noi orientări ale științei mondiale și ale filosofiei științei.

Referințe:

1. Vladimirovas, Levas. Vseobșaa istoriâ knigi. – M.: Kniga, 1988. – 312p.
2. Gelb, I.Z. A study of Writing: The Foundations of Grammatology. – New York, 1952. – 283p.
3. Prigoži, I., Stengers, I. Porâdok iz haosa: Novyj dialog čeloveka s prirodj. – M., 1968. – 368p.
4. Pis'mennost' v svete naučnyh teorij [resursă electronică] <http://www.rbardalzo.narod.ru/Grammatologia.html>
5. Istrin, V.A. Vozniknovenie i razvitie pis'ma. – M., 2004. - 475 p.
6. Fridrih, I. Istoriâ pis'ma. – M., 2004. – 536 p.
7. Wheeler, I. Gravitaciâ kak geometriâ // Gravitaciâ i otnositel'nost'. – M.: Mir, 1965. – 431 p. – P. 138-145.
8. Marr, N. Âfetičeskaâ teoriâ // Marr, N. Izbrannye raboty, tom.2. – M., L., 1936. – P. 3-126.
9. Naan. Simetričeskaâ vseleennaâ. – Tartu, 1964. – 125p.

Tribut de jertfă și de lumină

(la o sută de ani de la apariția revistei *Luminătorul*)

Mișcarea clerului basarabean în sensul promovării unor interese naționale majore s-a manifestat plenar la începutul secolului al XIX-lea, atât prin măsurile întreprinse în legătură cu redeschiderea Tipografiei Eparhiale (26 octombrie 1906), cât și prin legalizarea oficială a unei publicații de limbă română – a „jurnalului bisericesc *Luminătorul*”. Bineînțeles că această mișcare cultural-națională a clerului român din Basarabia nu a apărut ad-hoc pe fundalul evenimentelor sociale ce s-au produs în imperiul țarilor la începutul secolului XX (revoluția burgheză din anii 1905-1907). Curentul cultural-religios în mijlocul preoțimii basarabene a fost o prezență perpetuă pe tot parcursul secolului al XIX-lea, impunându-se în viața spirituală a provinciei chiar din momentul anexării acesteia de către ruși.

Biserica imperială se confrunta la începutul secolului XX cu mari probleme misionare, atât în interiorul guberniilor rusești, cât și în cele de la periferii, în teritoriile anexate. Astfel încât problema misionară nu mai poate fi privită doar ca una specific religioasă. De problemele misionarismului sunt preocupate și autoritățile civile. Astfel, lupta preoțimii basarabene pentru editarea unui jurnal bisericesc „de educație moral-duhovnicească” în limba română, în contextul amintit are, bineînțeles, mai multe șanse de izbândă decât în secolul al XIX-lea.

Sfatul Frăției „Nașterea lui Hristos” și rolul acesteia în destinul jurnalului bisericesc

În temei, în scrierile istorice au fost elucidate momentele organizatorice întreprinse de clerul basarabean (către sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX) în vederea editării literaturii religioase în limba română, acestea fiind susținute de episcopul eparhial Iacov Piatnițki (1898-1904)¹.

¹ Гурье (Гросу), *Главнейшие моменты в истории молдавского книгопечатания в Бессарабии*, în ТБЦИАО, том 2-й, Кишинев, 1910, c. 1-22; Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992 (prima ediție apare în 1923), p. 234-235; Nicolae Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși*, Chișinău, 2000 (prima ediție apare în 1931), p. 255.

Maria Danilov

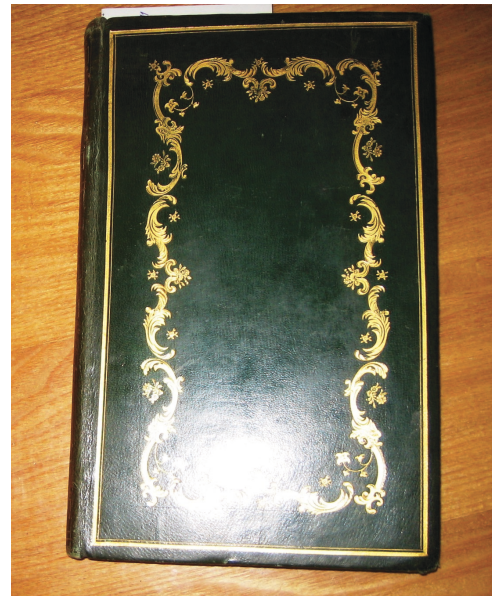
“Preoțimea basarabeană își punea mari speranțe într-o asemenea revistă: «ea va trebui neapărat să devină o revistă de educație moral-duhovnicească a clerului, un mijloc viu de comunicare cu enoriașii». După cum ne comunica părintele Constantin Parfenie (un foarte bun cunoscător al vieții eparhiale din Basarabia) la 1 ianuarie 1907, revista deja fusese expediată în parohii (cu abonament obligatoriu), în peste 700 sate. Jurnalul bisericesc – *Luminătorul* – trebuia să servească scopului suprem de luminare și propășire a neamului românesc din Basarabia.”

Momentul ca atare nu este de neglijat, mai ales că are și acoperirea unor probe documentare. În demersul adresat către Sinodul din Sankt Petersburg (nr. 1366) din 23 martie 1900, episcopul, într-adevăr, susține că „marea majoritate a populației din Basarabia sunt moldoveni, iar în unele localități locuiesc, în exclusivitate, numai moldoveni ce cunosc doar limba moldovenească și defel pe cea rusească, de aceea literatura existentă în limba rusă este inaccesibilă majorității”².

La 5 aprilie 1900, Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse emite ucazul prin care încuviințează activitatea Frăției „Nașterea lui Hristos”, în scopul editării unor cărți de lectură duhovnicească „în limba moldovenească”, însă interzice crearea unui Comitet de cenzură locală (solicitat de chiriarh) care, în opinia funcționarilor ecleziastici din Petersburg, contravine Regulamentului din 16 aprilie 1869 privitor la „cenzura tipăriturilor”³. Să mai precizăm, între altele, și faptul că în „rugămintea” chiriarhului privitor la tipărirea literaturii religioase, în scop misionar, nu se specifică unde anume vor fi tipărite cărțile necesare, foile și broșurile. Timp de aproape șase ani (1900-1906), tipăriturile Frăției „Nașterea lui Hristos” vor apărea la tipografia evreului E. Șlimovici⁴.

Și nu în ultimul rând vom observa că o parte din clerul basarabean, către anul 1907, se arată foarte preocupat/nemulțumit, de fapt, de nivelul scăzut al limbii traduse – „în moldovenește” – a foisoarelor tipărite de Frăție. După cum ne mărturisesc sursele, unii preoți chiar au protestat răspicat în ședințele Congresului Eparhial (sesiunea anului 1907). Protestele acestora vor fi publicate integral în buletinul eparhial sub genericul „O părere deosebită”⁵. Iată ce relatează în această privință preotul Ioan Andronic: „Cum n-ar părea de trist, însă în urma unei experiențe proprii consider necesar să observ că foisoarele Frăției «Nașterea lui Hristos», nu se bucură de succesul așteptat printre moldoveni. În timp ce mulți dintre enoriașii mei, fără să ezite plătesc câte 14 rub. pentru *Ceasoslovul moldovenesc* și câte 10-12 ruble pentru Psaltire, sau dau bani pentru apocrifele românești de felul *Visul Maicii Domnului*, *Epistolele* etc., eu singur sunt uimit, de ce acești enoriași sărguincioși nu arată interes pentru foilele tipărite de Societatea noastră misionară?”. Și în continuare autorii constată: „Ei niciodată nu cer să le dau și foisoare, iar când singur le propun gratuit, aceștia le iau, însă cred că o fac mai mult din buna cuviință. De multe ori m-am convins că foilele rămân necitite”. Și aceasta pentru că traducerea acestora este de o calitate foarte proastă. Mai mult: preotul Ioan Andronic este convins că „foamea de citire” există, pentru că adeseori a fost întrebat dacă nu are „și alte cărți în limba moldovenească”⁶.

² Гурне (Гросу), *Главнейшие моменты в истории молдавского книгопечатания в Бессарабии*, în ТБЦИАО, том 2-й, Кишинев, 1910, с. 12.

³ Gurie (Grosu), op. cit., p. 14-15.

⁴ Prima „foaie” (sub nr. 1) tipărită la Chișinău apare la 12 decembrie 1900, înainte de a fi examinate toate chestiile privitor la cenzură. Foile se tipăreau cu text paralel în limbile „moldovenească” și rusă, cu un tiraj de peste 5000 de exemplare și distribuite câte 100 exemplare fiecărei parohii (Пархомович 1910, 89). Evenimentele amintite pot fi considerate drept o nouă etapă în lupta clerului moldovean pentru menținerea tradiției Bisericii neamului prin tipărituri.

⁵ Священник Иоанн Андроник, *Особое мнение*, în Кишиневские Епархиальные Ведомости (în continuare КЕВ), nr. 51-52, 1907, p. 45-46 [paginație separată].

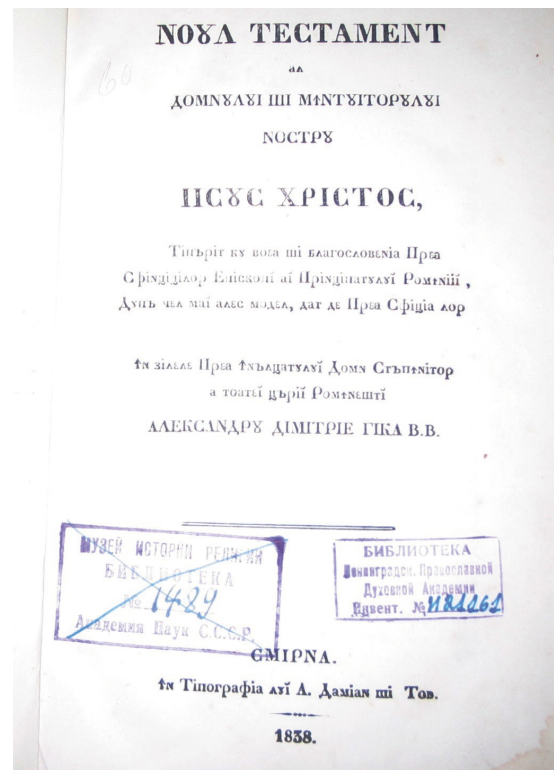
⁶ Ibidem, p. 45.

În totalitate, aceste momente obiective și/sau subiective ale politicii ecleziastice rusești se află în strânsă legătură atât cu faptul reorganizării/reînființării Tipografiei Duhovnicești din eparhia Chișinăului și Hotinului, cât și cu activitatea propriu-zisă a Societății misionare „Nașterea lui Hristos”, ce avea drept scop răspândirea literaturii religioase (prioritar în limba română) în parohiile Basarabiei. Privită într-un context mai larg, activitatea Societății a facilitat mult mișcarea clerului basarabeian într-o editare a unui jurnal bisericesc.

Ieromonahul Gurie (Grosu) și proiectul unei reviste bisericești „în limba moldovenească”. Etapele proiectului: aprilie 1907 – ianuarie 1908

Pentru a încheia o eventuală cronică a evenimentelor ce au derulat în legătură cu discutarea proiectului editării unei reviste bisericești în eparhia Chișinăului și Hotinului – la începutul anului 1908 – vom aminti, în context, despre articolul misionarului Gurie publicat în buletinul eparhial din 22-29 aprilie 1907⁷. După cum ne-o demonstrează cu iscusință autorul publicației amintite, acesta s-a dovedit a fi un bun cunoscător al documentelor ce se păstrau în arhiva mănăstirii Noul Neamț. Ieromonahul Gurie considera că inițiativa editării unei reviste bisericești „în limba moldovenească” a existat în Basarabia încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Drept argument într-o acoperire a acestor afirmații îi servește extinsul referat-memoriu al ieromonahului Teofan Cristea („cel venit de curând în Basarabia”)⁸ către principele Gorciakov, ministrul afacerilor externe al Imperiului Rus, și către oberprocurorul Sf. Sinod, adresat la 21 iunie 1860 (copia acestui document se păstrează în arhiva mănăstirii)⁹. Vom observa că ieromonahul Teofan Cristea apare în rolul unui „aprig apărător al pravoslaviei” vizavi de „pericolul ce se abătea asupra Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu reformele inițiate de către principele Alexandru Ioan Cuza”¹⁰. Printre acele măsuri orientate spre a menține credința în sânul Bisericii Ortodoxe din Principatul Moldovei, acesta mai îndemna guvernul rus „să încerce editarea unei reviste bisericești în limba moldovenească”, ce, în opinia acestuia, „ar putea deveni o contrabalansă a acelor publicații antireligioase ce apar în prezent în ziarele românești, fără nicio ripostă”¹¹. Or, ieromonahul Gurie aduce în

discuție „mărturii ale istoriei” pentru a pune în evidență faptul că necesitatea editării unui jurnal bisericesc „acum este și mai mare: dacă în anii '60 ai secolului trecut”, susține ieromonahul Gurie, „Biserica Ortodoxă Română, de una singură, era atacată de curente antibisericești de diferite nuanțe, acum și Biserica noastră rusească se confruntă cu asemenea curente, iar împreună cu ea și Biserica Basarabiei, în care marea majoritate sunt moldoveni”¹². Nu vom intra în alte amănunte în legătură cu unele concepții confuze enunțate de ieromonahul Gurie și con-textele istorice care le-au generat. Cert este că și ieromonahul Gurie, la fel ca și alți basarabeni la acea vreme, a plătit tribut cu vârf și îndesat conceptelor proimperiale/rusești care dominau în epocă vizavi de problemele Bisericii Române din a doua jumătate a sec. XIX. Iată ce susține în continuare ieromonahul Gurie: „Acele puține gazete ce apar în Chișinău, în limba moldovenească, de multe ori își îndreaptă săgețile lor otrăvitoare nu numai împotriva unor persoane particulare din biserica noastră, ci chiar împotriva dogmelor creștine. O opoziție literară, moldovenească, îndreptată împotriva acestor curen-

⁷ Gurie (Grosu), *Духовный журнал на молдавском языке – насущная потребность Кишиневской паствы*, în KEB, nr. 16-17 [partea neoficială], 1907, p. 555-558.

⁸ Teofan Cristea (1812-1884), originar din Suceava; din 1828 este atestat în calitate de „poslušnic” la Lavra Neamț; pe parcursul anilor deține diverse funcții, inclusiv și cea „de împuternicit pentru afacerile funciare ale mănăstirii Neamț și Secu”, iar din 1858 aceleași funcții le deține în Basarabia; contribuie la întemeierea mănăstirii Noul Neamț în Basarabia (1864), iar din 1866 este egumenul acesteia.

⁹ Gurie (Grosu), op. cit., KEB, 1907, p. 556.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

te, este foarte slabă, ca să nu zicem că lipsește cu desăvârșire. Noi nu ne putem limita numai la foșoarele Frăției «Nașterea lui Hristos», care sunt, de fapt, unicele lecturi pentru moldoveni¹³. De aceea, considera misionarul Gurie, este neapărat nevoie „să se încerce editarea unui jurnal bisericesc în limba moldovenească”. Se amintea, între altele, și despre opinia multor clerici (pe care i-a cunoscut personal, în urma vizitelor în parohii), care militau pentru necesitatea editării unei reviste bisericești în limba română, pentru că „în Basarabia mai sunt încă clerici care nu cunosc defel rusește și nici *vedomosti* eparhiale¹⁴ nu citesc. Pentru aceștia ar fi mai bine ca ei să citească ceva mai bun decât *Basarabia* și *Moldovanul*”¹⁵.

La fel, Gurie considera că nu este niciun temei „să ne temem că revista nu va avea cititorii săi. Mulți moldoveni vor procura dacă revista nu va fi mai scumpă decât 3-4 ruble. Printre moldoveni există nevoia de lectură, și mai ales de lec-

turi serioase, duhovnicești [...]. Pentru editarea revistei avem nevoie de colaboratori. Se vor găsi ei oare?”. Iar pentru a găsi un răspuns afirmativ la această întrebare, misionarul Gurie face un apel public (prin intermediul articolului citat din KEB) către cei care „pot scrie moldovenește sau traduce din rusește” și doresc să contribuie la editarea revistei ca aceștia să trimită cererea pe adresa: or. Tiraspol, mănăstirea Noul Neamț, misionarul eparhial, ieromonahul Gurie¹⁶.

Vom remarca, între altele, că ieromonahul Gurie este inițiatorul unui proiect foarte îndrăzneț de editare a viitorului jurnal bisericesc, propunând să fie adunați bani în bază de cotizație „de pai”. Fiecare doritor putea să contribuie cu o anumită sumă de bani la editarea revistei, respectiv primind remunerare – o parte din venitul ediției – „dacă aceasta se va edita”, – adăuga Gurie. „Dacă revista va aduna suficiente cereri atât din partea potențialilor doritori și/sau colaboratori ai revistei, cât și din partea celor ce doresc să contribuie prin cotizație «de pai», atunci toate aceste persoane vor fi invitate la Chișinău pentru o discuție asupra subiectului¹⁷”. Acesta era proiectul de editare a viitorului jurnal bisericesc, elaborat și promovat de ieromonahul Gurie la începutul anului 1907.

Ședințele Congresului Eparhial din 21-22 septembrie și „dezbateră proiectului”

La ședința Congresului Eparhial din 21 septembrie 1907 a fost ascultat referatul prezentat de către Comisia Frăției „Nașterea lui Hristos” privind „necesitatea editării unei reviste speciale cu titlul de *Luminătorul*”. Cert este că referatul avea la bază raportul misionarului eparhial Gurie (Grosu), alcătuit mai înainte la porunca Sfatului Frăției „Nașterea lui Hristos”, moment consemnat și în jurnalele Congresului Eparhial¹⁸. Deși în materialele acestui congres nu este inclus raportul lui Gurie, documentul poate fi ușor recuperat în baza referatului prezentat de Comisie (ședința din 21 septembrie 1907). Comisia a găsit de cuviință că are datoria să prezinte deputaților în Congresul Eparhial (în scopul de a fi luate în dezbateră) motivele ce au condus la necesitatea editării unei reviste duhovnicești „în limba moldovenească, unanim acceptată de către clerul basarabean”. Publicăm în continuare textul integral al acestui raport:

„1) După cum au sesizat mulți preoți în ședințele congreselor eparhiale, în anii din urmă, printre enoriașii eparhiei Chișinăului, în marea lor majoritate moldoveni, persistă un interes de-

¹³ Ibidem, p. 557.

¹⁴ Este vorba de revista oficială a administrației bisericești din Basarabia – Кишиневские Епархиальные Ведомости (1867-1918).

¹⁵ Ziare în limba română: *Basarabia* (1906-1907); *Moldovanul* (1907-1908).

¹⁶ Гурие (Гросу), *Духовный журнал на молдавском языке – насущная потребность Кишиневской паствы*, în KEB, nr. 16-17 [partea neoficială], 1907, p. 558.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Vezi *Jurnalul*, nr. 8 (ședința Congresului Eparhial din 21 septembrie 1907), în KEB, nr. 51-52, 23-30 decembrie, 1907, p. 20-21.

osebit pentru lectură. Mulți dintre ei și-au manifestat dorința de a contribui cu anumite mijloace bănești întru susținerea editării unei publicații «în moldovenește». Un locuitor din satul Corjeva deja a jertfit pentru revistă 5 ruble. Însă interesul pentru lectură ar trebui să fie îndestulat și cu cărți folositoare din izvorul curat al Bisericii creștine. Slujitorii altarului sunt datori să contribuie în măsura posibilităților ca cei dornici de lectură să fie feriți de influențe nesănătoase.

2) În mănăstirile din Basarabia, marea majoritate o alcătuiesc călugării moldoveni ce cunosc, puțin de tot, adevăratele izvoare ale credinței. Printre ei, se găsesc dintre cei ce simt nevoia de a citi, însă nu au posibilitatea de a o face în limba lor maternă. Un jurnal duhovnicesc «în limba moldovenească» le-ar fi de mare folos.

3) Printre membrii clerului din eparhia Chișinăului se întâlnesc mulți diaconi și dascăli ce nu cunosc defel limba rusă, – acestora, un jurnal moldovenesc le-ar fi, de asemenea, de mare folos întru luminarea adevăratei credințe și a evenimentelor actuale ale vieții bisericești.

4) Ținând cont că pe viitor se prevăd mari reforme în Biserica Rusiei, în special în administrarea vieții parohiale, este neapărat nevoie ca toți creștinii Bisericii Domnului să cunoască acest adevăr și să fie pregătiți pentru a-l primi. O revistă moldovenească ar putea contribui mult la difuzarea știrilor privitor la viața bisericească și asupra reformelor bisericești.

5) Comisia propunând congresului un larg proiect de măsuri organizatorice în vederea întemeierii revistei bisericești a luat în dezbateră atât programul de editare a revistei, cât și motivele care au dus la necesitatea editării acesteia. La fel s-a adus la cunoștință deputaților că editarea revistei *Luminătorul* – 12 numere anual, 5 coli/fiecare, tiraj 1500 exemplare – se echivalează cu suma de 3000 ruble, inclusiv cheltuielile pentru hârtie și tipar, pentru salarizarea redactorului, pentru onorariul colaboratorilor și serviciile de poștă în difuzarea revistei.

6) Ținând cont că în bisericile din eparhia Chișinăului sunt lipsă cărțile *Viețile Sfinților* în limba moldovenească, iar costul acestora în calitate de supliment al revistei se va reduce simțitor, decât o ediție separată, Comisia propune să fie incluse în costul abonamentului anual. S-a calculat: pentru editarea cu adaosul unei cărți sunt necesare 4000 ruble. Aceste cheltuieli vor fi ușor acoperite dacă revista va avea anual 1500 de abonați cu o plată de 4 ruble/anual. Comisia mai contează pe un număr suficient de cititori ai revistei, exceptând abonamentul obligatoriu al fiecărei parohii, iar prin susținerea directă a unor clerici, mulți vor veni și dintre enoriași.

Președintele Comisiei Constantin Popovici, membrii: protoiereu M. Ciachir, I. Ignatovici, misionarul ieromonahul Gurie și preotul C. Parfenie”¹⁹.

Editarea revistei s-ar putea face pe lângă Frăția „Nașterea lui Hristos” – se mai constată în raportul Comisiei – cu un colegiu redacțional special, membrii căruia vor fi aleși în Congresul Eparhial și care anual vor prezenta rapoarte despre sumele cheltuite. În urma celor aduse în discuție, Comisia roagă deputații întruniți la Congresul Eparhial din 1907 să găsească mijloacele necesare pentru editarea revistei *Luminătorul* (cu anexa propusă). Membrii Comisiei consideră că la această cauză sfântă ar mai putea contribui și mănăstirile din eparhie, dacă I.P.S. episcopul Vladimir va fi rugat să propună stareților de mănăstire să ajute cu 2000 ruble fiecare²⁰.

Din cele prezentate mai sus constatăm că în referatul Comisiei Sfatului Frăției „Nașterea lui Hristos” din Chișinău (având la bază – repetăm – raportul misionarului Gurie) sunt argumentate cu temeinicie motivele ce favorizează realizarea proiectului unei reviste bisericești în limba română: necunoașterea limbii ruse de către masa covârșitoare a clerului parohial, a enoriașilor și călugărilor „ce zac în neștiință”. A fost propus spre discuție și proiectul de program al revistei, alcătuit din 6 puncte:

1. Voroave originale, învățături, cuvântări și predici – toate alcătuite în „limba moldovenească” de ale preoților parohi; traduceri (din rusește) considerate folositoare pentru viața morală a păstoriților; de asemenea vor fi traduse și publicate cuvântările chiriarhilor;

¹⁹ Vezi *Jurnalul*, nr. 8, în KEB, nr. 51-52 [23-30 decembrie], 1907, p. 19-25.

²⁰ *Ibidem*, p. 20.

2. Scrieri privind problematica dogmelor creștine; învățături moral-religioase și despre slujbele ritualului liturgic ortodox;

3. Scrieri și studii despre specificul unor tradiții locale adunate de preoți din parohiile ce le au în supraveghere;

4. Documente referitoare la istoria duhovnicească a eparhiei Chișinăului și Hotinului;

5. Poezii cu conținut moral bisericesc;

6. Știri ale administrației bisericești și civile, materiale ale congreselor eparhiale.

S-a convenit că revista se va edita o dată pe lună cu un volum de 4-5 coli de tipar; abonații vor primi în calitate de supliment câte un volum din *Viețile Sfinților* „în limba moldovenească”; prețul unui abonament anual – 4 ruble, și respectiv – 2 rub. 50 cop. pentru o jumătate de an; pentru o lună – 60 cop.²¹. În final, deputații întruniți în ședința Congresul Eparhial din 21 septembrie 1907 au hotărât:

„1. A considera necesară oportunitatea editării jurnalului amintit «în limba moldovenească» pentru parohiile cu populație pur moldovenească, mixtă și pentru mănăstiri, odată ce aceștia sunt potențialii abonați ai publicației;

2. Jurnalul se va edita în baza programului propus de Comisia Frăției «Nașterea lui Hristos»;

3. Mijloacele financiare în vederea editării revistei vor fi adunate din abonament. Totodată arhipăstorul va fi rugat să intervină către mănăstiri ca ele să fie atrase și să contribuie la acest act de binefacere, deoarece acestea, după menirea acestora, întotdeauna au susținut luminarea poporului în limba acestuia;

4. Odată cu aprobarea oficială a revistei va fi ales redactorul și comitetul de redacție care își va asuma atât coordonarea muncii de editare, cât și prezentarea raportului anual în ședințele congreselor eparhiale. Decizia congresului va fi prezentată I.P.S. episcopul Vladimir pentru aprobare.

Președintele Comisiei: Constantin Popovici; protoiereul Nicolae Lașcov, Mihail Ciachir, preot Macarie Untul, Constantin Parfenie, misionarul ieromonahul Gurie – membrii comisiei²².

Vom cita din rezoluția episcopului Vladimir în legătură cu deciziile Congresului Eparhial în vederea editării jurnalului bisericesc: „Sunt întru totul de acord și împărtășesc dorința clerului de a avea o revistă în limba moldovenească. Bineînțeles că nu pot obliga mănăstirile să contribuie la... cu o anumită sumă de bani, însă voi interveni către protopopii de circumscripție ca aceștia din urmă să poruncească către stareți să susțină

în măsura posibilităților, să ajute. Nădăjduiesc că ei vor susține acest act spiritual. Însă, se cunoaște că unele lăcașuri abia își acoperă acele cheltuieli zilnice. Călugării de la mănăstirea Hârjauca vor ajuta cu 200 ruble și de la mine personal 100” (nr. 5323 din 22 septembrie 1907)²³.

În cadrul ședinței din 3 octombrie 1907, deputații întruniți în Congresul Eparhial au revenit asupra proiectului de program al jurnalului bisericesc. Redactorii revistei *Luminătorul* au fost aleși: protoiereul Constantin Popovici și misionarul eparhial ieromonahul Gurie. Membrii colegiului de redacție – protoiereul Mihail Ciachir, Iustin Ignatovici, părintele Constantin Parfenie și profesorul de limbă română, preotul Grigore Constantinescu. Decizia congresului a fost întărită prin rezoluția manuscrisă a episcopului Vladimir din 4 octombrie 1907 (nr. 5621). A urmat apoi aprobarea sinodală din 20 decembrie 1907 (nr. 15441): „A se da dezlegare pentru tipărire jurnalului bisericesc în limba moldovenească *Luminătorul*, începând cu anul 1908, în baza programului prezentat și sub egida Sfatului Frăției «Nașterea lui Hristos» din Chișinău. Cenzorul revistei este întărit protoiereul Spiridon Muranevici, iar redactori protoiereul Constantin Popovici și ieromonahul Gurie²⁴.”

Cum s-a realizat programul jurnalului bisericesc *Luminătorul*, prevăzut de Congresul Eparhial din anul 1907? Către sfârșitul lunii ianuarie 1908, colectivul redacțional a reușit să scoată de sub tipar primul număr al revistei *Luminătorul*. Revista va avea un program strict limitat de canonul cenzurii sinodale. Fiecare număr al revistei (coperta 1 interior), până în anul 1918, va fi însoțit de apostila cenzurii: „Cu dezlegarea spre tiparu; cenzor protoiereu Spiridon Muranevici”. Este foarte greu să ne imaginăm cum ar fi derulat viața spirituală a provinciei la începutul sec. XX în lipsa unei asemenea reviste în limba română. Dacă am judeca asupra importanței acestui eveniment cultural și spiritual deopotrivă, doar în baza ecoului din presa vremii, am fi în stare să lămurim adevărata dimensiune spirituală a fenomenului²⁵. Preoțimea basarbeană își punea mari speranțe într-o asemenea revistă: „ea va trebui neapărat să devină o revistă de educație moral-duhovnicească a clerului, un mijloc viu de comunicare cu enoriașii²⁶”. După cum ne comunica părintele Constantin Parfenie (un foarte bun cunoscător al vieții eparhiale din Basarabia) la 1 ianuarie 1907, revista deja fusese expediată în parohii (cu abonament obligatoriu),

²¹ Vezi *Jurnalul*, nr. 8 (ședința Congresului Eparhial din 21 septembrie 1907), în KEB, nr. 51-52, 23-30 decembrie, 1907, p.19-20.

²² Ibidem, p. 20.

²³ Ibidem, f. 20, 123 (vezi jurnalul nr. 39).

²⁴ Ștefan Ciobanu, op. cit., p. 234.

²⁵ Materialul a fost scris special pentru a fi publicat în revista *Luminătorul*, însă la intervenția episcopului Vladimir va fi publicat în KEB, nr. 14 din 6 aprilie 1908, p. 337.

²⁶ Pr. Constantin Parfenie, *Об издание на молдавском языке церковного журнала «Луминэторюл»*, în KEB, nr. 8 [24 februarie], 1908, p. 284-289.

în peste 700 sate²⁷. Jurnalul bisericesc – *Luminătorul* – trebuia să servească scopului suprem de luminare și propășire a neamului românesc din Basarabia.

Poate că în șirul celor care au trudit la zidirea acestui monument de spiritualitate românească în spațiul dintre Prut și Nistru cel dintâi ar trebui așezat misionarul ieromonahul Gurie. Pentru că cine altul a știut mai bine să organizeze, să convingă administrația ecleziastică imperială a Basarabiei și să obțină aprobarea editării unei reviste „în limba moldovenească”? Cine altul, dacă nu ieromonahul Gurie încearcă să închege un răspuns la întrebarea „Ce ne trebuie nouă?” (publicat în luna octombrie 1908), formulat pe înțelesul cititorului simplu: „La această întrebare trebuie să-și dea răspuns fiecare [...]. Nouă ne trebuie să avem această adevărată credință pentru fericirea noastră, pentru viața sufletului nostru [...]. Însă ca omul să vie la cunoștința aceasta, el trebuie să învețe [...]. Nouă ne trebuie școli în care să învățăm carte [...]. Nouă ne trebuie atâtea școli, în care s-ar putea învăța toți copiii [...] ca toți să știe a ceti și a număra, ca cetind cărți toți să se poată lumina la cuget, să se dezmeticească”²⁸. La fel, Gurie a mai stăruit să dea consistență revistei prin „știri documentale scoase din arhiva Consistoriei”: despre hirotoniile unor preoți în satele dintre Prut și Nistru, semnate „de mitropolii Moldovei Iacov și Veniamin, de episcopul Hușului de Inochentie [...] episcopul de Rădăuți”²⁹. La rubrica „știrilor” vom consemna și informații semnate de egumenul „ieromonahul Dionisie” despre munca misionarului Gurie la mănăstirea Suruceni³⁰. Tot la „știri” mai citim că „în Basarabia de ziua iubileului nașterii grafului L. N. Tolstoi” au fost tipărite în română (traduse din rusește) câteva din cărțile lui Tolstoi³¹.

Aproape în fiecare număr al revistei (până în anul 1918 inclusiv) este prezent cu traduceri „moralnice și duhovnicești” preotul Mitrofan Ignatiev (preot paroh al bisericii „Măzărache” din Chișinău). În paginile revistei găsim și compuneri originale pe teme „moralnice compuse de învățătorul Sava Dănilă”³². Textele sunt îngrijite, structurate tematic, ceea ce ne face să credem că autorul avea aptitudini pentru stilul publicistic. Textul *Sărmana Mărioară* cu subtitlul „Din viața țărănească”, semnat enigmatic „B.A.P.”³³ are aceleași caracteristici. Mulți dintre autorii

textelor publicate în jurnalul bisericesc *Luminătorul* semnav cu inițiale, de pildă: „tradus de C”³⁴, „preot P. A.”³⁵. Sunt frecvente materialele semnate de preotul Ioan Savca, dascălul Damian Stavila, protoiereul Iustin Ignatovici, studentul Teodor Inculeț³⁶. Deși tematica revistei a fost foarte limitată, se întâlnesc uneori și materiale ce reflectă istoricul vieții duhovnicești din eparhie. Vom menționa articolul despre istoricul episcopilor din Basarabia³⁷, aceștia fiind chemați de ocărmuirea imperială (după anul 1864) să ia sub supraveghere „în popor școală pentru copii, bolnițe [spitale, s. n. – M.D.], case de sărmani și alte lucruri binefăcătoare”. Pentru că preotul este – în opinia autorului – „cel mai drept și adevărat prieten al norodului cel întunecat și jalnic, ce caută lumină”³⁸. Este relevantă constatarea autorului citat vizavi de ocărmuirea străină: „[...] drept, căci mulți is cu puțină știință de carte ori chiar is și fără știința aceasta, pentru că cu **împreunarea Besarabiei cu Rossia ei, lăsați rușilor singurei** [s. n. – M. D.], nu o putut sî întocmească și să arate puterea duhului său. Dar trebuie de cunoscut aceea că toate obiceiurile cele bune, ce sînt la moldoveni, în viața lor cei bisericească – sînt așezării și arătării duhului celui religios [...]”³⁹.

În concluzie ar trebui să subliniem faptul că textele cuprinse în paginile revistei *Luminătorul*, în intervalul 1908-1918, sunt în marea lor majoritate, cu mici excepții, traduceri/adaptări după literatura ecleziastică a teologilor ruși. Dincolo de aceste constatări/mărturii ale faptului istoric, ar mai trebui să vedem în aceste pagini un adevărat monument al limbii. Pentru că aceste pagini de istorie ne dau posibilitatea să judecăm, să cuprindem de fapt într-o singură perspectivă graiul moldovenesc basarabean de la începutul secolului XX (după o sută de ani de rusificare forțată a populației). Ele ne dau posibilitatea să desprindem – după fiecare rând lecturat – cuvinte din substratul familial al graiului țărănesc, al sufletului românesc basarabean. Iar „stângăciile de traduceri” nu sunt altceva decât o formă arhaică de adaptare la pretențiile unei limbi străine, ale limbii stăpânitorului, ale spiritualității imperiale ruse. Două mari merite ar trebui să punem în evidență, acum, la o sută de ani de la apariția revistei *Luminătorul*: cel de educație moral-duhovnicească a clerului, a enoriașilor și cel de reînviere a graiului.

²⁷ Ibidem, p. 285.

²⁸ Ierom. Gurie, *Ce ne trebuie nouă*, în *Luminătorul*, nr. 10 [octombrie], 1908, p. 5-8.

²⁹ *Știri scoase din arhiva Consistoriei*, în *Luminătorul*, nr. 3, 1909, p. 63-76.

³⁰ *Luminătorul*, nr. 10, 1908, p. 80.

³¹ Ibidem.

³² Sava Dănilă, *Izvorul răutății*, în *Luminătorul*, nr. 10, 1908, p. 35-57.

³³ *Luminătorul*, nr. 10, 1908, p. 61-64.

³⁴ *Despre facerea de bine aproapelui nostru* (Duminica a 18-a, după cincizecime), în *Luminătorul*, nr. 10, 1909, p. 11-18.

³⁵ *Despre purtarea poporanilor cu preotul lor*, în *Luminătorul*, nr. 10, 1908, p. 20-30.

³⁶ *Luminătorul*, nr. 3, 1908, p. 52-56.

³⁷ *Lucrarea unei episcopii*, în *Luminătorul*, nr. 6 [iunie], 1911, p. 65-78.

³⁸ Ibidem, p. 65.

³⁹ Ibidem, p. 78.

Un promotor al autodafeului literar

Lurie Colesnic

“Scriitor harnic Gh. N. Viforeanu a adus în literatura ultimilor ani câteva cărți originale, care parcă vin să conjuge scriitorul din anii debutului cu un alt scriitor îmbogățit de ani, de experiență, de o intensă suferință sufletească. Scrisul lui nu poate fi confundat, nici uitat imediat după ce ai închis pagina de carte. Eroii lui te urmăresc. Amintirile lui, care la lectură ți se păreau niște crâmpoșe, se structurează în niște compoziții de proporții.”

Scriitor născut în Cubolta, jud. Soroca, Gheorghe N. Viforeanu face parte din generația interbelică a scriitorilor basarabeni. A avut un destin aproape comun cu mai mulți frați de condei și de generație. Cum poate fi explicată tăcerea lui de 30 de ani, survenită după instaurarea comuniștilor în România în 1944? Unui străin deprins cu mofturile democrației n-o să-i poți explica niciodată. Te poate înțelege numai omul care a gustat din “raiul” comunist.

Dar nici Gheorghe Viforeanu nu a demonstrat o intuiție ieșită din comun într-un moment foarte dificil, cum a fost începerea celui de-al Doilea Război Mondial. El era convins că vremurile grele pentru literatura basarabeană au rămas în urmă, iar vremurile noi vor aduce doar lumină, victorii și lauri.

În 1941 el face o trecere în revistă a literaturii basarabene cu miza secretă să dezvolte subiectul până la dimensiunile unei istorii a literaturii:

„Asupra literaturii basarabene din veacul al XIX-lea până la începutul celui de-al XX-lea sau,

mai precis, de la 1812 până la 1918, s-au scris studii laborioase. Din aceste studii se poate vedea că literatura Basarabiei nu s-a dezvoltat în mod normal. De aceea, cercetătorii literaturii românești de pretutindeni au constatat că față de celelalte provincii, în veacul al XIX-lea, Basarabia n-a dat aproape nimic pentru cultura națională.

Judecata aceasta este puțin cam aspră. Basarabia n-a putut să dea atât cât era în stare, pentru că împrejurările politice au împiedicat-o. La 1812 a fost anexată Rusiei. Și, de la această dată, literatura, care abia începea să se înfripeze, a lăncăzit. Basarabia era ținută departe de țările române, deoarece rușii făcuseră din Prut un fel de zid chinezesc. Cărțile românești pătrundeau greu în Basarabia sau, și mai trist, deloc. Cei care simțeau o chemare pentru literatură trebuiau să treacă Prutul în Moldova, ori să scrie în limba rusă. Alții, mai legați de glie, au rămas pe loc și au scris în limba moldovenească.

Drept vorbind, aceștia din urmă ar fi adevărații reprezentanți ai literaturii basarabene. Dar ei sunt prea puțini față de cei pe care i-a dat Bucovina și Ardealul. De aceea, ca să avem o imagine adevărată a tot ceea ce a dăruit sufletul Basarabiei în veacul al XIX-lea până în preajma Unirii, trebuie alăturați scriitorii de obârșie basarabeană, indiferent dacă au rămas pe loc sau nu, așa cum au fost Alexandru Hasdeu și Constantin Stamati, ori au trebuit să treacă Prutul, ca Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Alecu Russo și mulți alții. De asemenea, Alexandru Sturdza, amicul lui Pușkin, sau Vasile Lașcov. Ei au scris în rușește, dar sufletul pe care l-au turnat în cuvinte a rămas moldovenesc. Alexandru Sturdza visa reintegrarea Daciei, iar Alexandru Hasdeu scria cântece prin care proslăvea Țara Moldovei.

Făcând aceste sumare considerațiuni asupra literaturii basarabene din veacul al XIX-lea până la Unire, rămâne de văzut în ce condiții s-a dezvoltat literatura Basarabiei după anul 1918 și până la dureroasa despărțire din 1940...”

La acea vreme pentru Gh. Viforeanu era de neconceput că vor trece anii și se va ciocni nu pur și simplu de problema literaturii basarabene trecute sub tăcere, ci el însuși, ca și alți zeci

de scriitori afirmați, va trece în umbra timpului și anonimul va deveni realitatea în care se va zbate. A scris cu multă durere despre nemeritata uitare a fostului său profesor Petru Stati, dar singur se afla într-o situație similară:

„Se spune de obicei «Era frumos ca un zeu!» Dar, mă întreb: «Hades era frumos?» Nicidcum. În schimb, Petru Stati, venit la Liceul de Băieți «Ion Creangă» din orașul Bălți, era un bărbat frumos. De acest lucru și-au dat seama nu numai elevii liceului de băieți, dar mai ales fetele de la Liceul «Domnița Ileana».

Pentru că era suplu, părea înalt.

Venea din centrul cultural al Iașului. Acolo își făcuse studiile universitare. Până să vină la Bălți, mai fusese profesor de filozofie, poate și de română, la Liceul de Băieți «A. D. Xenopol» din orașul Soroca, cel puțin un an de zile.

L-am avut profesor de logică în ultimul an de la «Ion Creangă», 1929–1930. Nu mai mult.

În toamna anului 1930, după examenul de bacalaureat, m-am angajat meditator în familia unui boiernaș de țară, polonez de origine, cu numele Băstrâțki, din satul Iezărenii Vechi, județul Bălți, la o distanță de 40 de kilometri de satul natal.

După vreo două luni de sejur în satul Iezărenii Vechi, situat la 26 de kilometri sud de orașul Bălți, Iosif Băstrâțki a venit într-o noapte din capitala județului, pe la ora unu noaptea, cu o veste care m-a uluit: «Petru Stati a scos o carte de poezii!»

– Sub ce titlu?

– *Din timpuri de urgie!*

În noaptea aceea n-am dormit deloc. A fost imposibil să ațipesc cât de cât.

A doua zi, dimineața am dat ochii cu gazda, soțul și soția, plus cei doi copii pe care îi meditam, fără să le spun că am făcut noapte albă.

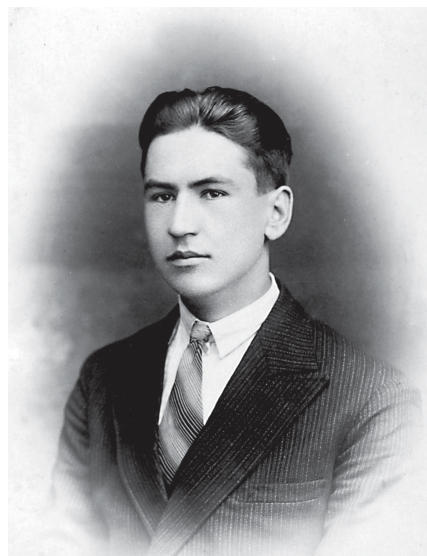
În primăvara anului ce-a urmat, am fost meditator la două familii din orașul Bălți. Așa mi-a trecut timpul, în această calitate până la încorporare care a coincis cu data de 1 noiembrie 1932.

Între timp, a apărut, în orașul unde mi-am făcut studiile secundare, o revistă cu denumirea *Cuget moldovenesc*, editată de Căminul cultural «George Enescu» din Bălți.

A fost o mare surpriză. Ca director figura profesorul și directorul, în același timp, Marc Văluță. Ca administrator figura pe frontispiciul revistei profesorul de geografie Mihail Horn. Ca redactorșef – nimeni.

Abia începând cu numărul 2, a apărut numele lui Petru Stati, în calitate de prim-redactor.

Am căutat să devin colaborator, înainte de a fi încorporat, dat fiind că îmi făcusem debutul în presă cu un an în urmă în gazeta locală *Vorbă și faptă* a profesorului de psihologie George Burdun de la Școala Normală de Învățători din aceeași urbe.

I-am prezentat lui Petru Stati o conocărie culeasă din satul Cubolta, în care am văzut lumina zilei cu vreo două decenii în urmă. Stati a refuzat-o pe motiv că poetul basarabean Ion Buzdugan a publicat o carte de *Cântece populare din Basarabia* în care s-ar putea găsi și vreo conocărie.

Stagiul meu militar, început la 1 noiembrie 1932 la Iași, era pe sfârșite, fiind transferat la București de la 27 februarie 1933. Mai aveam vreo două luni, când i-am trimis un reportaj lui Petru Stati, la Bălți. L-am semnat cu pseudonimul Alexandru Vicol, dându-mi adresa la unitatea din București, unde îmi făceam stagiul militar. Acolo m-a găsit revista *Cuget moldovenesc* în care a apărut reportajul meu sub titlul «Cu trenul».

După eliberare, am continuat să colaborez fără să-mi dau adresa. Aflam dacă mi-a apărut ceva numai când mă repezeam pe la Cubolta sau când eram înștiințat de familie. Jocul acesta, de-a șoarecele și pisica, a durat trei ani până când un frate de-al meu m-a dat de gol, fără să vrea, față de primul redactor. Negăsind numărul apărut la *Librăria românească* din oraș, s-a dus la redacție, unde l-a găsit pe profesorul Stati:

– Pentru cine luați revista? – l-a întrebat fostul meu magistrul.

– Pentru un frate de-al meu care este colaboratorul dumneavoastră.

– Cum semnează?

– Alexandru Vicol.

Așa a început prietenia mea cu fostul profesor de logică. Fiind delegat al profesorilor secundari din orașul și județul Bălți, venea mereu la București. Tot de atâtea ori ne întâlneam la Hotelul «Lido-Veneția» de pe bulevardul Regina Elisabeta, unde trăgea de obicei. Azi hotelul se numește «Veneția».

A fost o colaborare frumoasă de care îmi aduc aminte cu plăcere până în ziua când Stati mi-a spus că în orașul Bălți există un medic că-

pitan cu numele veritabil Alexandru Vicol care se bucură de toate laudele, fiind socotit autorul articolelor mele.

Din seara acelei zile, din luna iulie 1938, colaborarea mea la *Cuget moldovenesc* a încetat. Aceasta n-a însemnat totuși că am pus capăt întâlnirilor mele cu fostul meu magistru, ori de câte ori mă duceam la Bălți, sau venea el la București.

Urmăream cu foarte mare interes atât apariția revistei, cât și creațiile literare ale profesorului.

Revista *Cuget moldovenesc* apărută în anul 1932, a durat, datorită lui Petru Stati, până în anul 1943, având colaboratori din toată țara. Deși n-am colaborat din vara anului 1938, profesorul mi-a trecut numele de fiecare dată când apărea revista, pe coperta interioară, considerându-mă mai departe ca pe unul dintre colaboratori...”

* * *

Scriitor harnic Gh. N. Viforeanu a adus în literatura ultimilor ani câteva cărți originale, care parcă vin să conjuge scriitorul din anii debutului cu un alt scriitor îmbogățit de ani, de experiență, de o intensă suferință sufletească. Scrisul lui nu poate fi confundat, nici uitat imediat după ce ai închis pagina de carte. Eroii lui te urmăresc. Amintirile lui, care la lectură îți se păreau niște crâmpoie, se structurează în niște compoziții de proporții.

În *Dicționarul cărturarilor basarabeni*, biografia lui va arăta aproape așa:

VIFOREANU, N. Gheorghe (VIFOREANU, Gh. N.), s-a născut la 1 februarie 1911, în satul Cubolta, jud. Soroca, localitate trecută din 1932 în județul Bălți.

Nume literare: Ion Românaș, Gh. Scutelnic, Al. Vicol, Theodor Iovu, P.B. (publicist basarabean), Gh. Sârbu-Chihai, A.V., Gh. C., Gh. N. Viforeanu-Vicol.

Cursul primar l-a făcut în satul natal, fiind clasificat întâi din clasă.

În toamna anului 1922 a fost înscris la Școala Medie „Vlad Țepeș” din comuna Nădușita, jud. Soroca. După patru ani de studii, absolvște școala, fiind desemnat primul în clasă.

Și-a continuat studiile secundare la Liceul „Ion Creangă” din Bălți, începând cu anul 1926. În 1930 și-a luat bacalaureatul.

A debutat în presă în primăvara anului 1931, când a publicat, în gazeta *Vorbă și faptă* din Bălți, un articol intitulat „Din carnetul meu” și pe care l-a semnat – Ion Românaș.

A mai publicat în revista *Tinerimea studioasă* din Săneni, județul Dorohoi, iar în anul următor a apărut pe paginile revistei *Viața Basarabiei* a lui Pan Halippa cu articolul intitulat „Pe Hurez”.

Din anul 1933 a început să colaboreze la revista *Cuget moldovenesc* din Bălți, editată de Că-

minul Cultural „George Enescu”. Colaborarea a durat până în vara anului 1938, când Petru Stati, redactorul șef al revistei, i-a comunicat că articolele Dumisale sunt atribuite medicului Alexandru Vicol, care preda Igiena la Liceul „Ion Creangă”. Confuzia devenise o sursă de speculație pentru cel din urmă. De atunci n-a mai publicat nici un rând la această revistă, deși Petru Stati i-a solicitat colaborarea, trecându-i numele în lista colaboratorilor până în anul 1943, când revista și-a încetat apariția.

Mai multe reviste l-au avut în calitate de colaborator: *Tinerimea studioasă* (Bălți), *Viața Basarabiei* (Chișinău), *Aviația și Marina Română*, *Gazeta Basarabiei*, *Glasul studențimii*, *Adevărul literar*, *Neamul românesc pentru popor*, *Ecoul patriei*, *Adevărul*, *Epoca ș.a.*

A debutat editorial cu o carte interesantă *Priviri asupra Basarabiei* (București, 1941), recenzată de Sergiu Grossu în revista *Viața Basarabiei* (1941, nr. 9-10). În 1997 recenzentul de odinioară l-a sprijinit la editarea unei a doua ediții revăzute și completate.

N-a mai publicat nimic, începând cu anul 1942 până în anul 1972. Și abia în 1996 a scos la București volumul *Înfruntândurgia* (povestea unui român basarabean salvat de la moarte printr-o minune a destinului).

A locuit la București și ca orice scriitor veritabil are în sertar mai multe lucrări în manuscris: *Delegat de batoză*; *Jurnal-meteo*; *Împăratul Chinei* (proză scurtă); *La Berca* (povestiri, în curs de apariție); *Olănești’71* (jurnal balnear, în curs de apariție); *Pentru o lume nouă (roman)* etc. A avut răbdarea să aștepte treizeci de ani timpuri literare mai prielnice, ca apoi să aștepte o bună bucată de vreme susținerea pentru editare, care ar fi trebuit să fie mult mai de scurtă durată.

Se vede că așa a fost voia destinului ca după o corespondență, pe care am întreținut-o timp de câțiva ani de zile, să am o singură întâlnire cu Gheorghe Viforeanu. Și aceasta am avut-o la insistența altui basarabean, Vlad Dumbravă, care era vecin de bloc și de scară cu scriitorul.

De fiecare dată ai o emoție deosebită, atunci când vizitezi „vizuina” unui om care parcă ar trăi în două dimensiuni. În una este realitatea cu sticla de bere *Ursus*, iar în alta manuscrise, cărți vechi, poze de până la 1940. Și omul, la vârsta lui trecută de 90 de ani, trece, fără să simtă de la o dimensiune a timpului la alta, navigând cu siguranță. Memoria foarte bună îl ajută să nu se rătăcească sau să se împiedice de ceva.

Am discutat mai bine de o oră pe marginea unei corecturi. Dorea cu tot dinadinsul să-și vadă lucrările strânse, adunate într-un volum și tipărite nu la București sau la Iași, ci la Chișinău – acesta i-a fost dintotdeauna visul.

Discuția noastră se întrerupea des. El își amintea ba de un scriitor, ba de altul, mergea la

un colț de masă, unde erau în vraf mai multe ziare din Basarabia, și el îmi cita fragmentele care i-au plăcut. Simțea o plăcere deosebită să vorbească despre literatură și despre scriitori și o făcea cu patima unui om însetat, care a parcurs mulți kilometri pe drum pustiu și, în sfârșit, a ajuns la apă.

Știam de la Vlad Dumbravă că viața lui n-a fost deloc ușoară. Soția i-a interzis să-și amintească că a fost scriitor. Și el se ducea la cimitirul „Sfânta Vineri”, se așeza pe un mormânt și încerca să recapituleze fragmente din viață, impresii și să le aștearnă pe hârtie. Era o dramă personală. E ca și cum ai interzice unei privighetori să cânte. Nu contează ce fel de colivie îi dai, de aur, de platină, dar îi iei dreptul să cânte. Și el era o privighetoare.

A trăit mai bine de 90 de ani și poate că, utilizând altfel erudiția lui, ar fi putut să lase o operă impresionantă, avea o pasiune nemaipomenită în cercetare. O demonstrează cele câteva studii despre Eminescu, premiate la nivelul României. Ar fi putut să scrie proză extraordinară, fiindcă în cele câteva cărți editate după 1990 găsim vraja prozei adevărate. Și poate ar fi putut lăsa o operă memorialistică de invidiat, fiindcă a știut Basarabia și scriitorii ei până la 1944 și a cunoscut scriitorii și lumea scrisului în România după 1944.

Dar vorba cântecului *Mai întoarce, Doamne, roata...* Timpul a trecut, lucrările n-au fost scrise la timpul lor și încercările disperate de a recupera din timpul pierdut au dat doar niște rezultate parțiale.

Îl ascultam ce vorbește și mă gândeam că, de fapt, toată opera lui încape într-o singură carte.

Pentru unii poate în situația lui e puțin, pentru alții poate e prea mult, eu însă cred că omul se naște ca să se realizeze ca personalitate. Iar o personalitate se află acolo unde-i este harul.

„Stimate domnule Colesnic,

Vă trimit autobiografia pe care mi-ați cerut-o prin vocea domnului Dumbravă.

O autobiografie v-am mai trimis prin același domn Vlad Dumbravă, după ce am primit de la Dv. *Basarabia necunoscută*. Probabil n-a ajuns la destinație. Anexasem și niște poze trase la xerox.

V-aș ruga foarte mult să-mi confirmați, într-un fel, primirea autobiografiei.

Cu multă considerație,

Gh. N. Viforeanu

Calea Criviței 212, București, bloc 7, sc. F, ap. 4, sector 1.

Autobiografie

Am văzut lumina zilei la 1 februarie 1911, stil vechi, în satul Cubolta din județul Soroca, din părinți români. După mamă, sunt urmaș de răzeși.

La 15 septembrie 1918, am intrat în școala primară pe care am absolvit-o în primăvara anului 1922 cu media 9,77, fiind clasificat întâi din cei nouă absolvenți.

În toamna aceluiași an, am intrat în Școala Medie Mixtă «Vlad Țepeș» din satul Nădușita, reședință de plasă, din județul Soroca, pe care am absolvit-o în primăvara anului 1926 cu rezultate excelente. După absolvirea Școlii Medii, am fost înscris în clasa a cincea a Liceului de Băieți «Ion Creangă» din orașul Bălți. Am absolvit cursurile liceale după patru ani, când am reușit să-mi iau și diploma de bacalaureat.

Din toamna anului 1930, până în primăvara anului următor, am fost meditator în familia latifundiarului polonez Iosif Bâstrățki, la doi băieți, din satul Iezăreni, județul Bălți.

Am debutat în presă, publicând un articol în gazeta *Vorbă și faptă* din Bălți, anul 1, nr. 2, din 12 iulie 1931, editată de profesorul George Burdun de la Școala Normală de Învățători din localitate. Articolul l-am intitulat «Din carnetul meu». L-am semnat cu pseudonimul *Ion Românaș*.

La 1 noiembrie 1932, am fost încorporat la Regimentul 1 Căi Ferate din Iași, pentru satisfacerea stagiului militar. La 27 februarie 1933 am fost trimis la București să copiez niște hărți cu caracter secret, la Marele Stat Major. Achitându-mă bine de această sarcină, am fost oprit ca furier la Batalionul II Exploatare C.F. din Capitală, comandat de maiorul Baban Mihail.

Înainte de eliberare încă, aflând că la Liceul «Ion Creangă» din Bălți a luat ființă o revistă cu denumirea *Cuget moldovenesc*, am trimis un reportaj, la adresa acesteia, intitulat «Cu trenul». În acest articol evocam un drum cu multe peripecții, pe care l-am făcut cu ocazia Sfintelor Sărbători de Paști, în primăvara aceluiași an, pe direcția București, Galați, Basarabeasca, Chișinău, Ungheni, Bălți, ales în mod special pentru a cunoaște sudul și centrul ținutului meu natal, Basarabia. Reportajul l-am semnat cu pseudonimul Alexandru Vicol, ca să nu aflu conducerea revistei că autorul era un fost elev al liceului, în caz de eșec. Spre surprinderea mea, am primit revista la unitatea militară, unde figuram cu numele meu de familie. Reportajul a apărut semnat cu pseudonimul menționat.

Între timp, am mai publicat un foarte scurt reportaj în *Viața Basarabiei* din Chișinău sub titlul «Pe Hurez», cu semnătura Gh. Scutelnic și altul în revista *Tinerimea studioasă* din Săneni, județul Dorohoi, sub titlul «Noapte» cu semnătura Gh. C.

Rămânând în București, după lăsarea la vatră, am continuat să colaborez la revista din Bălți cu reportaje, studii și eseuri. Tematica se referea la viața Basarabiei sub aspect politic și literar.

O întâmplare a făcut ca prim-redactorul revistei, profesor de logică și psihologie, să aște

cine este misteriosul colaborator din București, când am apelat, prin corespondență, la un frate al meu, să-mi facă rost de un exemplar din revista unde bănuiam că trebuie să-mi apară un articol.

S-a prezentat, așadar, la redacția revistei, unde l-a găsit pe primul redactor, în persoana lui Petru Stati. A urmat dialogul:

- Pentru cine vreți să cumpărați revista?
- Pentru fratele meu din București, care este colaboratorul Dv.
- Cum semnează?
- Alexandru Vicol.

Din ziua aceea, de câte ori venea la București, distinsul meu profesor îmi dădea întâlnire la Hotelul «Lido-Veneția» de pe bulevardul Regina Elisabeta, unde trăgea de obicei.

În anul 1941 am publicat o selecție din studiile și eseurile mele apărute în *Cuget moldovesc*, cărora le-am dat titlul *Priviri asupra Basarabiei*. Cartea a apărut la Tipografia «Bucovina» din București.

Începând războiul din Est, am fost nevoit să întrerup scrisul. Această întrerupere s-a întins pe o perioadă de treizeci de ani. Abia din anul 1972 am reușit să public, prin revistele de cenaclu, articole critice și evocări literare, fără să amintesc de ținutul meu natal, Basarabia.

După evenimentele din decembrie 1989, m-am gândit să mă aplec mai cu temei asupra preocupărilor mele din tinerețe. Astfel, înmănunchind o seamă de evocări cu caracter național, le-am prezentat Editurii «Vasile Cârlova», care mi-a încuviințat apariția lor sub titlul *Înfruntând urgia*. Aceasta s-a întâmplat în anul 1996. În același an și la aceeași editură, mi-a apărut un volum de proză scurtă sub titlul *Împăratul Chinei*. Era o chintesență a literaturii mele

de sertar din perioada celor treizeci de ani, când n-am publicat nimic.

În anul 1997, am publicat la Editura «Sagittarius» ediția a doua revăzută și adăugită a primei mele cărți apărute în aprilie 1941 sub titlul *Priviri asupra Basarabiei*. La aceeași editură și în același an, am publicat broșura de exegeză literară *Panait Istrati mai puțin cunoscut*.

În încheiere, trebuie să menționez că, în anul 1983, am luat parte la un concurs de studii eminesciene, instituit de Cenaclul literar «Gheorghe Șincai» din București. Am concurat cu două eseuri: *Contradicții cu privire la Eminescu și Eminescu în limba engleză*.

Am obținut premiul II pe țară, premiul I neacordându-se.

Fac parte din Colegiul de redacție al revistei *Pro Basarabia și Bucovina*, organul de presă al asociației culturale cu aceeași denumire, în care public articole în legătură cu ținutul natal. Am gata de tipar: *Olănești '71, La Berca, În R.D.G. și Itinerare*. În proiect: *Satul cu scriitori, Mișcarea literară din Basarabia între anii 1918 și 1940 și Amintiri din gazetărie*.

Gh. N. Viforeanu (Al. Vicol)

12 noiembrie 1998

P.S. La cererea d-lui Dumbravă, anexez și o fotografie făcută în anul 1949.”

Gheorghe Viforeanu a debutat foarte tânăr, fiind încă licean, și a trăit fiecare clipă cu gândul la cuvântul scris și a murit ca un scriitor. A murit în 2003, având în mână corectura ultimei cărți, care, de fapt, a și fost cartea vieții lui.

Scriind despre alții, Gheorghe Viforeanu a scris despre sine rămânând astfel în istoria literaturii basarabene un promotor al autodafeului literar.

Anonimatul ar fi pentru el o pedeapsă prea cruntă...

Destinele poezilor mari sunt diferite, destinele poezilor mici sunt aproape identice. Antonie Luțcan a rămas ca poet numai în memoriile câtorva contemporani și în sufletele câtorva redactori, care, la vremea lor, l-au lansat fără prea mult curaj în lumea misterioasă și plină de surprize a literaturii, rezervându-i o pistă obișnuită pentru un poet de orientare tradițională.

Și totuși am deplina convingere că acest autor merită un alt destin. Datorită lui, astăzi citim versurile scrise cândva de „Homer al nostru”, poetul Tudose Roman. Avea marea răbdare să-l plimbe pe orbul Tudose Roman pe străzile Chișinăului, să stea și să-l asculte la redacția ziarului *Cuvânt Moldovenesc*, înregistrând poeziile și spusele poetului. În numărul 3 din 1933 al revistei *Luminătorul* a ținut să publice o dedicație-portret. O naivă trecere în revistă a unor relații spirituale, dar mai ales profundul regret pentru pierderea unui poet:

„Te-ai stins, poete orb,
Și lira-ți e orfană...
Iar dacă ai plecat,
La suflet și la corp
Straiu tu ne-ai lăsat,
Mai negru decât pana
Cernită a unui corb.
Tu, orb fiind, te-ai dus...
Dar – plângem moartea ta;
De ce, cât pot vedea,
Ca sufletul tău nu-s?
(Lui Tudose Roman)”

Prima școală poetică a seminaristului de pe atunci Anto-

nie Luțcan a fost cea de copist sau poate, mai exact vorbind, cea de cronicar, de prim redactor al versurilor care mai târziu aveau să fie înmănușate în placheta *Cântecul plugarului*. Responsabilitatea pentru cuvântul scris, pentru cuvântul tipărit a însușit-o, probabil, în acești ani de ucenicie, de ajutor la secretariat, de gazetărie fără pretenții.

Pătrunderea în mediul literar, și mai ales în cel gazetăresc, la o vârstă precoce, nu întotdeauna poate fi de folos viitorului autor. Ironia și chiar desconsiderarea cu care sunt întâmpinate aproape toate aparițiile din ziar, trezesc în suflet o anumită doză de causticitate care, uneori, te face să te decizi de tine însuși pentru a nu cădea victimă limbilor fără de minte...

Un alt pericol e chiar pretinsa boemă a acestor medii și uneori tinerii neafirmați rămân sub vălul anonimatului doar din cauză că și-au cheltuit puținele zile date de Dumnezeu la cafea, citindu-și încercările literare unor prieteni mereu aghesmuiți.

Vocea elegiacă a lui Antonie Luțcan este inconfundabilă în contextul generațiilor de poeți interbelici. Peisajul este marea predilecție a autorului, mereu inspirat în alegerea decorului, în crearea unei atmosfere deosebite, panteiste. Eminescian până la epigonism, el își trăiește clipa astrală a poeziei în sistemul de coordonate al câtorva teme: casa pă-

Rubrică susținută de Iurie Colesnic

“Vocea elegiacă a lui Antonie Luțcan este inconfundabilă în contextul generațiilor de poeți interbelici. Peisajul este marea predilecție a autorului, mereu inspirat în alegerea decorului, în crearea unei atmosfere deosebite, panteiste. Eminescian până la epigonism, el își trăiește clipa astrală a poeziei în sistemul de coordonate al câtorva teme: casa părintească, steaua tremurând în ceruri, eroul liric singuratic și nemărginitul Dumnezeu.”

rintească, steaua tremurând în ceruri, eroul liric singuratic și nemărginitul Dumnezeu. *La steaua* de Mihai Eminescu este retopită în mai multe variante, dar niciuna, probabil, nu-l satisface pe exigentul autor și el, îndărătnic, schimbă decorul, modifică atmosfera, lăsând fără răspuns eterna întrebare cu steaua care ne veghează de mii și mii de ani...

„Terestrul glob i-o părticică
Din lumea veșnicului haos,
Un fel de humă, o mărgică,
Un punct ce-aleargă fără-repaos,...

...De-acolo pare stea aprinsă,
Lucind în zări îndepărtate
Și alte lumi ce se înșală
Privesc deșarta lui spoială.”
(Pământul, *Luminătorul*, 1933).

Romanțios, el nu uită să plaseze eroul liric în mijlocul idilei „organizate” și regizate de el, nu uită să „pună” în versuri acel fior care urmează să se prefacă în sursa de rezonanță a sufletului nostru. Conștient, coboară până la cele mai simple ritmuri și rime, extrăgând din ele toată seva poetică. Uneori ai impresia că preotul din el are nevoie, pentru o mai profundă respirație, de aceste lumi zămislite de propria-i imaginație și care supraviețuiesc numai grație hârtiei.

Regret ignorarea acestui nume de către criticii de prestigiu, dar, pe de altă parte, vreau să cred că anume această solitară traversare a deșertului poetic i-a adus cristalina viziune, l-a prefăcut într-o lentilă miraculoasă care știe să-și concentreze puterea doar pe anumite imagini, să improvizeze miraje, să construiască lumi ce nu există. Nu știu cum i s-ar fi împlinit destinul, dacă nu i-ar fi fost dat să treacă prin atâtea încercări: Primul Război Mondial, două revoluții, Unirea, cedarea Basarabiei, cele două refugii. Pentru un individ obișnuit aceasta ar însemna o biografie bogată, pentru un poet o asemenea biografie lasă prea puține șanse de concentrare...

S-a născut la 17 ianuarie 1903 în satul Cucioaia, județul Bălți, în familia dascălului Filip și a Xeniei Luțcan (sora dreaptă a lui Pan Halippa). Dintre cei 4 băieți și două fete care creșteau în familie, viitorul poet era cel mai mare. Cursul școlii primare l-a însușit la Cucioaia, de unde s-a înscris la Seminarul Teologic din Chișinău. Odată pornit pe calea slujirii Domnului, fiind la o vârstă mai puțin studentescă, ajunge, în 1936, licențiat în teologie la Facultatea de Teologie din Chișinău. A fost preot în satele: Cruglic (1924), Lunga (1925–1928), Cuilucani (1928–1940), Drăgănești și Gura-Văii (1940–1944, jud. Vâlcea), Lungești (1944–1948, jud. Vâlcea).

Și-a început colaborarea la ziarul *Cuvânt moldovenesc* încă înainte de 1917, trecând apoi pe la toate publicațiile vremii: *Luminătorul*, *Moldova de la Nistru*, *Viața Basarabiei*, *Raza*, *Renașterea*, *Deșteptarea* ș.a. În volum a debutat, probabil, ceva mai târziu, tipărind în 1926 *Cuvinte de îndrumare*, ediția fiind menționată ca aparținând mănăstirii Dobrușa. În 1927 îi apare placheta *Poezii religioase* și tot în același an scoate de sub tipar o broșură de 62 de pagini lirice, foarte duioase, intitulată

Poezii religioase și patriotice. În 1930, la Bălți, a scos de sub tipar *Zvonuri de clopote*, un mănunchi de poezii, așternut pe 36 de pagini și subintitulat versuri religioase și patriotice. În 1937 – placheta de versuri *Poezii*, după care a urmat cartea *Cântarea cântărilor*, apărută tot în 1937 și continuând ciclul de versuri de inspirație divină. Judecând după publicațiile apărute în perioada războiului, autorul rămânea fidel acestei teme, sperând, probabil, să publice și alte volume.

Melancolicul poet, în orele libere de la slujba în biserică, între vecernii, botezuri și cununii, știa să-și croiască fragmente de timp și să lucreze la un roman de proporții, *Valentin și Adina*, lucrare care, împreună cu alte manuscrise ale poetului, se află în posesia fratelui acestuia, poetul Vasile Luțcan. După placheta de versuri apărută în 1930 la Bălți, autorul își caută un editor pentru două lucrări: *Evangelie în versuri* și *Poezii lirice* (profane). Se prea poate că mai avea și alte lucrări în curs de pregătire, care n-au ajuns la tipar, așa cum a rămas în manuscris romanul în versuri *Valentin și Adina*.

Variantele de poeme tipărite în reviste el și le imaginează ca pe niște piste de pe care urmează să decoleze viitoarele plachete. Paralel, își verifică pana, își încearcă cititorul, intrigându-l cu proiecte mari de viitor. În 1933, din numărul 10 al revistei *Luminătorul*, începe tipărirea unui vast poem *Viața Domnului nostru Isus Hristos*, lucrare la care nu mai revine doar din cauza unor condiții obiective, ce-i strangulează parcă fiecare clipă de inspirație...

După ce am tipărit un articol dedicat lui Toni Luțcan în *Literatura și arta* (nr. 42, 13 octombrie 1994), la 3 decembrie 1994 am primit o scrisoare de la fiul poetului, Leonid Luțcan, care, pe lângă câteva precizări biografice, îmi mai relatează și un motiv foarte important care a

pecetluit destinul acestui talentat scriitor: „Dumneavoastră îl numiți poet melancolic. De fapt, e puțin spus. Viața lui și poeziile au avut o evidentă culoare tragică. Când era cu preoția la Cuilucani, mama mea, salvându-mă din ghearele tifosului, s-a molipsit ea însăși și a murit. Nenorocirea a lăsat urme dureroase pe toată viața tatălui văduv, singuratic, iar eu, la fel – copilăria – când la o biserică, când la alta, când la vreo mătușă, când la nimeni. Unii preoți făceau gospodărie, bogății.

A. Luțcan se mulțumea cu puțin, tinzând mai mult de a face bine altora. Războiul a

lovit și asupra noastră. Sosit în județul Vâlcea, tata era susținut de unii săteni, pe când preoții localnici nu i-au permis să profeseze slujba bisericească. Mi-amintesc spusele unui «sfânt părinte»: «Mă, popă, să nu te văd pe lângă biserică, c-am să-ți frâng picioarele!»».

S-a stins din viață la 24 mai 1948 și este înmormântat în cimitirul din Drăgășei, județul Vâlcea. Un poet care, născut în codru, a visat corăbiile și porturile străine și și-a găsit aleanul de veci departe, departe de vatra părintească, întocmai cum scrie în palma tuturor visătorilor... De fapt, era conștient de jocul destinului, îi

ghicise rostul, descifrându-l în poezia *Astronomul*:

„De-aparate-nconjurat
Și c-o lunetă înarmat,
La cer privește astronomul...
În joc nebun, în joc hoinar
Prin sticlă mii de aștri-apar:
Ce iscusit ajuns-a omul!...

Străbate-a norilor perdea,
Descoperind stea după stea,
Cu cifre semne-n cărți el scrie;
Ci numai Jupiter din zări,
Privind a omului sforțări,
Își spune-n gând:
«Ce jucărie!»».

Moartea lui a plâns-o toată Basarabia

“Constantin Popovici a fost un perseverent luptător pentru redeşptarea conştiinţei naţionale a basarabenilor. În 1906 a participat activ la înfiinţarea Tipografiei Eparhiale, la înfiinţarea Frăţimii Culturale «Naşterea lui Hristos», a fost cenzor, redactor şi traducător al buletinelor publicate de această asociaţie.”

Sunt oameni pe care-i recunoaştem uşor după înfăţişare. Sunt oameni pe care-i recunoaştem uşor după catifeaua vocii.

Sunt oameni pe care-i recunoaştem numai după aburul abia sesizabil al bunătăţii şi inteligenţei. Pe unul dintre aceştia îl chema Constantin Popovici. Şi crezul lui a rămas valabil pentru noi şi pentru cei care vor veni mult după noi: „...dacă vrei să luminezi un popor, trebuie să vorbeşti şi să scrii în limba lui”.

Unii dintre foştii lui seminaristi susţineau că era prea ursuz. Contabilii revizori care îi verificau situaţia financiară, în timpurile când era rectorul Seminarului Teologic din Chişinău, afirmau că era foarte organizat şi pedant. Iar revista *Luminătorul*, în numărul 9 din 1943, îşi intitula necrologul astfel: „A murit mândria preoţilor basarabene: Economul

(Ieconomul) Mitrofor Constantin Popovici”. Acum, peste ani, privind retrospectiv, este greu să defineşti cum, totuşi, a fost acest preot şi profesor seminarial?

În cartea lui P. Lotoşchi, *Spisok i kratkie biografii okončivših polnâi kurs Kişinevskoi duhovnoi seminarii...* (Chişinău, 1913), se află inserată o scurtă biografie: s-a născut la 1860, într-o familie de moldoveni, şi-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chişinău, apoi şi le-a continuat la Kiev, la Academia Teologică. La 1887 se reîntoarce la seminarul din capitala provinciei, încadrându-se în munca pedagogică. A activat pe acest nobil şi greu târâm mai bine de 40 de ani. A fost profesor de liturgică, iar începând cu anul 1920 – rector al seminarului.

Precizăm că fusese născut în satul Rădeni, jud. Iaşi, iar în cariera lui teologică s-a învrednicit de cele mai diverse distincţii, începând cu cele ţariste: „Sf. Ana”, gr. 2 şi 3, „Sf. Vladimir”, gr. 4, şi terminând cu cele româneşti: „Coroana României” în grad de Comandor, „Răsplata Muncii”, cl. I ş.a.

Vasile Ţepordei îl caracterizează astfel: „Înzestrat cu un calm, o bunătate şi un tact cum poate mai rar avea cineva, părintele Constantin Popovici a reuşit în viaţă să înlătore toate îndoielile şi să determine toate voinţele pentru executarea celor dorite de el. Un om fără ambiţie şi fără dorinţa de a

parveni, a ştiut totuşi să se impună celor din jur, dar mai ales viitorilor preoţi, pe care timp de 40 de ani i-a îndemnat, i-a sfătuit şi i-a ascultat cu răbdare şi cu îngăduinţă de pustnic”.

O fi avut, într-adevăr, tăria sufletească ce sălăşluieşte mai ales în pustnici: a refuzat cu o mare uşurinţă posturi care îi deschideau o perspectivă de carieră, toată viaţa trăind foarte modest. A refuzat să fie episcop la Ismail. La fel a procedat când i s-a propus să fie vicar al Mitropoliei Basarabiei. Când i s-a propus Catedra de liturgică la Facultatea de Teologie, a găsit de cuviinţă să motiveze refuzul prin faptul că e prea bătrân.

Constantin Popovici a fost timp de 22 de ani printre colaboratorii şi redactorii revistei eparhiale *Luminătorul*. Înfiinţată în 1908, revista eparhială a constituit un fel de salvare pentru sute de suflete care până atunci nu aveau nicio

posibilitate să citească cărți, ziare ori reviste în limba maternă. Pildele populare își găseau reazem în sfintele scripturi, iar tinerii colaboratori ai revistei, selectați din rândurile elevilor seminarului, treceau aici o școală serioasă de publicistică și de traducere (la această revistă a colaborat foarte activ și Alexie Mateevici chiar în timpul aflării sale la Kiev, unele numere fiind semnate exclusiv de către el).

Constantin Popovici a fost un perseverent luptător pentru redășeptarea conștiinței naționale a basarabenilor. În 1906 a participat activ la înființarea Tipografiei Eparhiale, la înființarea Frățimii Culturale „Nașterea lui Hristos”, a fost cenzor, redactor și traducător al buletinelor publicate de această asociație.

Lucra mult, lucra bine, fapt remarcat în primul rând de acei care nu priveau cu ochi buni regenerarea conștiinței de neam. Episcopul Serafim, unul dintre cei mai reacționari episcopi de care a avut parte biserica basarabească, l-a silit să se retragă din serviciul de preot al catedralei, lăsându-l numai profesor la seminar. Mare păcat își luase pe suflet episcopul Serafim, căci a lipsit credincioșii de niște liturghii deosebite, rostite de C. Popovici cu blândețea care-l caracteriza, încât lăcrima asistența.

Despre necazurile sale protoiereul Constantin Popovici îi scrie altui basarabean, arhiepiscopului Arsenie Stadnițchi, care, la 15 iunie 1914, îi răspunde printr-o emoționantă epistolă: „Am primit scrisoarea Voastră și mi s-a făcut trist, trist la acea cruce grea a vieții, care

Vi se întâmplă a purta la bătrânețe ce se apropie. Lăsați toată nădejdea spre Dumnezeu, care nu ne dă încercări mai presus de puterile noastre. Iar principalul, nu cădeți cu duhul...”

Despre Voi am vorbit cu președintele Comitetului școlar. El spunea că pare că și pe Voi V-a atins suspiciunea separatismului. După explicațiile mele, el mi-a dat cuvântul de onoare, că de Voi nu se vor atinge. De aceea, fiți liniștit și nu Vă tulburați cu frică zădărnice. Din suflet Vă doresc tot binele și pacea sufletească.

Chem asupra Voastră binecuvântarea lui Dumnezeu.

Întotdeauna gata de a Vă servi Ar(hiepiscop) Arsenie”. (Din volumul lui Paul Mihailovici, *Fapte trecute și basarabeni uitați*, Chișinău, 1938).

Din rândurile de mai sus reiese atmosfera deosebită, sufocantă chiar, ce domnea în Basarabia de până la 1917. Orice gând, orice gest, orice intenție era privită cu suspiciune, ca o posibilă atentare la siguranța statului și autocrației...

Nu avem o altă balanță pentru faptele și gândurile noastre decât dragostea și respectul semenilor. De aceea, pentru o singură clipă, îl pune pe această balanță închipuită pe Constantin Popovici, cu tot bagajul unei vieți înregistrat chiar de contemporanii săi. Onisifor Ghibu, în *Frânturile basarabene*, face o remarcă tăioasă, dar obiectivă: „Lucrul cel mare în Basarabia, la 1917, n-a rezidat în limba moldovenească, ci în conștiința românească unitară. Și *Luminătorul* preoților era scris în întregime în limba «moldovenească», dar el, în conținut, era pur rusesc.

Nu limba, ci duhul...”

Nicolae Popovschi în *Istoria bisericii în Basarabia sub ruși...*, găsește de cuviință să-i tipărească biografia lui C. Popovici și să-l caracterizeze astfel: „Constantin Popovici este unul din cei mai vrednici păstori basarabeni și mai activi muncitori pe tărâmul cultural românesc din Basarabia”.

Iar fostul său elev, Vasile Țepordei, scrie: „A suferit mai mult decât ne putem închipui. Și totuși, a răbdat și a mers înainte, cu fața senină, privirea blândă și încrezătoare. Nu-i sat basarabean, nu-i biserică, nu-i instituție, unde să nu lucreze sau să nu fi lucrat unul dintre ucenicii părintelui Constantin Popovici. Seminarul din Chișinău a dat pe cei mai de seamă frunțași ai vieții basarabene. Și toți au fost elevii părintelui Constantin Popovici.

De aceea, moartea părintelui Constantin Popovici o plânge întreaga Basarabie: tineri și bătrâni, femei și copii, rude și străini. Fiindcă părintele Constantin Popovici a fost comoara tuturor virtuților creștine. Omenescul a fost lăsat totdeauna în umbră. Spiritul și Idealul l-au preocupat totdeauna.

Înmormântare ca a părintelui Constantin Popovici, cu 60 de preoți, nu s-a mai văzut. E semnul dragostei, pe care-a binemeritat-o”.

A murit la vârsta de 83 de ani, la 3 iulie 1943, în plină campanie de război. Mureau zeci și mii de tineri răpuși de plumb și schije. Și această moarte, venită calm, ca o răsplată pentru o viață trudită, era nefirească pentru contextul acestor zile. Așa însă a fost curba destinului...

O țară fără poeți se aseamănă cu o hartă fără fluvii

„Sunt în caietul lui de versuri și imitații după V. Alecsandri, și reluări din folclor, dar nu aceasta e important. Să fi scris numai o singură poezie, dar tensionată spiritual și liric, ar fi fost suficient pentru a i se imprima numele în istoria literaturii. Poetul Gheorghe Păun, mort la 26 de ani, ne-a lăsat ca moștenire nu numai o legendă biografică, dar și câteva poezii autentice. Și chiar dacă tatăl său a dat foc cărților rămase de la fu, ca unui potențial dușman al celor doi nepoți rămași în grija lui, pe care spera măcar în felul acesta să-i ferească de o viață de boem, caietul cu versuri al lui Gheorghe Păun ca prin minune a renăscut din cenușă...”

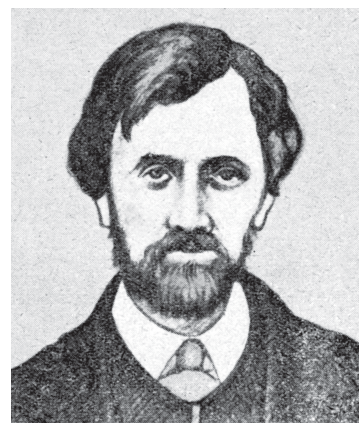
Dacă cineva își închipuie că Basarabia în secolul XIX n-a avut poeți, greșeste. O fi fiind prin alte părți poeți mai puternici, cărți mai bine legate, biblioteci mai vechi și mai bogate. Noi, însă, ținând cont de trecutul întunecat și vitreg, ne împăcăm cu tristul gând că am avut mai puține piscuri care măsoară cultura cutării sau cutării civilizații. Dar puținii noștri visători ne sunt la fel de dragi și scumpi, cum pot fi îndrăgiți acei care au stat la leagănul unei culturi sau au avut cutezanța unor argonauți...

Gheorghe Păun a fost un poet modest, care ne-a lăsat

doar un caiet cu 166 de poezii, păstrat odinioară în arhiva academicianului Ștefan Ciobanu, căci anume lui i l-a încredințat Mihai Păun, fiul lui Gheorghe, care prin deceniul trei era directorul Școlii Normale din Hotin. În niște succinte însemnări ale savantului Șt. Ciobanu găsim descrisă întâlnirea de pomină: „Un fiu al lui, cărunțit deja de zăpada vremii, îmi povestea că tatăl său, abia ieșit din vârsta copilăriei, a trecut Prutul fără voia părinților. S-a înrolat într-o trupă de actori provinciali și, în calitate de actor, a cutreierat mai multe orașe din România, suportând toate mizeriile talentelor necunoscute. În zadar îl ruga tatăl său să se întoarcă acasă. A băut paharul vieții de boem până la sfârșit, întorcându-se acasă obosit, dar cu visuri, care nu armonizau deloc cu viața ce-l înconjură”.

Citind rândurile de mai sus, îți vine în minte gândul că destinele poezilor sunt concepute cam după același tipar. Oare nu în aceeași vreme Mihai Eminescu părăsise școala, lăsase departe casa părintească ca să guste din farmecul și misterul vieții de actor?!

Sub aspect cronologic, biografia lui Gheorghe Păun poate fi încadrată în câteva rânduri. S-a născut în luna aprilie a anului 1848 în satul Fălești, fapt despre care făleștenii de azi nu prea bănuiesc. La 20 de ani își semna caietul de versuri: „Cartea aceasta este a smeritului scriitor și singur *socinitor* Ghe-

orghe Teodor Păun. 1868”. S-a stins din viață la 19 august 1875 tot la Fălești. Cam atât s-ar putea spune dacă ar fi vorba despre un muritor de rând, dar biografia unui poet cel mai bine poate fi citită în versurile dumisale:

*„Spuni, inimioară, spuni
Ce dureri te răpuni,
Arată ce te muncești,
Ci boală te chinuiești.
Fă-o cunoscută mie
Ca să-ți caut doftorii,
Și rog fă-mă de-a pricepe
Boala din ce ți se-ncepe.
Arată-mi, spuni, nu-mi ascundi,
Dă-mi un cuvânt și-mi răspundi.*

*Spuni, inimioară, spuni
Ci dureri ti răpuni.”*

(Cântec, 1868)

Din aceste câteva rânduri frumos clădite se desprinde că avem în față o fire sensibilă, pasionată. Și ceea ce e izvorât firesc din versul popular, dintr-un ritm dictat de însăși firea unui talent îndrăgostit, se po-

menește trecut prin filtrul unei cenzuri tehnice care provine din cunoașterea poeziei culte.

Viața de actor, piesele romantice, poezia lui Vasile Alecsandri ce era ușor asimilată și foarte apropiată de înțelegerea oricărui cititor au făcut dintr-un potențial autor anonim un creator conștient. Și imaginile pe care autorul mizează ni-l prezintă ca pe un fiu al epocii sale, care balansează între poezia primitivă și cea cultă:

*„În oraș pară se varsă
Din inima mea cea arsă.
Focul acest tulburat
La toți este vederat.
Și nimeni nu se îndură
S-astâmpere a mea arsură,
Căci tot felul de durere
Are leac și mângâiere;
Dar durerea de oftare
Niciun leac în lume n-are.
Nu-i durere mai amară,
Nici mai arzătoare pară,
Decât focul de amor
Când s-aprinde vrain să mori”.*

Tata, dorind să-l ocrotească de focul pătimaș al dragostei ori poate săturat să roșească în fața lumii din cauza acestui fiu al său ajuns un „zălud”, face în tot chipul și-l însoară. Poetul ajunge cântăreț în biserică și un fel de gură-de-aur la cumătrii și nunți. Lumea ducea dorul cântecelor și glumelor lui, iar poetul se simțea în apele sale încălzit de simpatia și admirația oamenilor simpli:

*„Maică sfântă milostivă,
Ce scapi pe toți de otravă,
De muierea cea bețivă,
Rea, îndrăcită, guralivă...
Eu le auzeam aceste
Că este între neveste
Și nu puteam crede că este*

*Ci gândeam că-i o poveste;
Dar acum cu însuratul,
Văz că m-o dus păcatul
Să dau peste necuratul
Să eu munci ca vinovatul.
Îmi părea ca niște glume
Când auzeam din guri bune
Că o viespe ții în lume
Cu șaptesprezece nume;
Viespe, viperă, omidă,
Strechii, vidră și aspidă
De-aș sta toate a le scrie,
N-am cerneală și hârtie
Câte mi le face mie
Draga, scumpa mea soție,
Că de când îi mie dată
Totdeauna-i turburată”.*

Dacă acest tablou este inspirat din viața cotidiană a poetului, atunci el merită toată mila noastră. Dar mai degrabă această poezie e o satiră la adresa soției în general, cum ades se procedea în poezia populară. Gh. Păun avea ascultătorul său aproape permanent, căci raza influenței sale era mărginită de satele megieșe cu Fălești, deci, ca să stârnească veselia, el își putea permite o ușoară auto-biciuire și în felul acesta dădea ascultătorilor săi un evantai de asociații pe care noi de abia ni le puteam închipui.

Sunt în caietul lui de versuri și imitații după V. Alecsandri, și reluări din folclor, dar nu aceasta e important. Să fi scris numai o singură poezie, dar tensionată spiritual și liric, ar fi fost suficient pentru a i se imprima numele în istoria literaturii. Poetul Gheorghe Păun, mort la 26 de ani, ne-a lăsat ca moștenire nu numai o legendă biografică, dar și câteva poezii autentice. Și chiar dacă tatăl său a dat foc cărților rămase de la

fiu, ca unui potențial dușman al celor doi nepoți rămași în grija lui, pe care spera măcar în felul acesta să-i ferească de o viață de boem, caietul cu versuri al lui Gheorghe Păun ca prin minune a renăscut din cenușă...

Istoricul literar Ștefan Ciobanu consemnează: „Om fără școală, fără carte, Păun a fost un adevărat poet, nu prin faptul că a scris poezii, slabe din punctul nostru de vedere, dar prin iubirea lui de viață, de arta cuvântului, prin însași viața lui plină de întâmplări, o viață de boem. Și sfârșitul lui a fost sfârșitul unui poet: a murit de «boala nobilă a poezilor», de oftică...”

Nouă ne sunt scumpe aceste poezii, pentru că în ele, în aceste frământări ale sufletului, se oglindește trecutul trist al nostru, al basarabenilor, trecutul, când sufletul încătușat în lanțurile culturii străine nu-și putea cânta nici bucuria, nici durerea.

Nouă ne sunt scumpe aceste poezii copilărești pentru că ele sunt rupte din sufletul poporului românesc, pentru că ele ne amintesc de un moment din viața noastră.

Pentru un prizonier eliberat, florica lui, crescută de el în temniță, îi e scumpă și atunci, când el se află într-o grădină cu flori.

De aceea noi nu-l vom uita pe Păun”.

A te pătrunde cu adevărat de sensul acestor cuvinte este totuna cu a înțelege ce înseamnă și cât valorează un poet în Basarabia...

Povara uitării

“Literatura noastră a avut un critic bun pe care l-a uitat ușor și pe nedrept. Dar probabil că el trebuie adus din nou în contemporaneitate. Nu pentru multe și interesante cronici fără de care azi nu poți intui cum a evoluat procesul literar de odinioară, cum s-a ajuns la ceea ce s-a ajuns și cum nu s-au atins cotele care trebuiau atinse, ci pentru curajul descoperirii...”

Ramil Portnoi este un nume puțin cunoscut chiar de cei care fac critică literară postmodernistă. Dar acest autor are un merit incontestabil în conturarea unei certe valori literare, adică a sesizat la timp venirea unui scriitor adevărat în literatura noastră. El a intuit în scrisul debutantului Ion Druță ceea ce noi am descoperit mult mai târziu.”

Dacă scriitorii cu renume la noi sunt uitați cu ușurință chiar de contemporanii lor, apoi despre criticii literari nici nu poate fi vorba. În momentul când zăbovesc să se apropie de coala de hârtie uitarea îi acoperă ca un vâl de netrecut. Excepții practic nu există. Acesta este destinul literar al tuturor celor care îndeplinesc în literatură două funcții de bază: de sanitari literari ai pădurilor lirice și de diriguitori consecvenți ori nu prea ai marilor fluvii ale inspirației.

Este o mare doză de nedreptate în această atitudine. Un Pușkin ar fi avut un alt destin fără Belinski, un Eminescu ar fi fost altul fără Maiorescu...

Literatura noastră a avut un critic bun pe care l-a uitat ușor și pe nedrept. Dar probabil că el trebuie adus din nou în contemporaneitate. Nu pentru multe și interesante cronici fără de care azi nu poți intui cum a evoluat procesul literar de odinioară, cum s-a ajuns la ceea ce s-a ajuns și cum nu s-au atins cotele care trebuiau atinse, ci pentru curajul descoperirii...

Ramil Portnoi este un nume puțin cunoscut chiar de cei care fac critică literară postmodernistă. Dar acest autor are un merit incontestabil în conturarea unei certe valori literare, adică a sesizat la timp venirea unui scriitor adevărat în

literatura noastră. El a intuit în scrisul debutantului Ion Druță ceea ce noi am descoperit mult mai târziu.

Alexandru Cosmescu era un interlocutor deosebit. Știa să pornească de la un detaliu și să ajungă la o micronuvelă, la o micropovestioară foarte interesantă. Din amintirile lui am spicuit aceste rânduri legate de destinul literar al lui Ramil Portnoi:

„Eram în redacția revistei *Octombrie* când veni în fugă Portnoi, fluturând niște foi.

– În Moldova a apărut un scriitor!

Numai unde n-a fost Portnoi cu povestirea aceea, scrisă cam agramat, cam stângaci, dar scrisă de Druță. Umbla pe la Comitetul Central să-l elibereze pe Druță din armată. Și dovedea tuturor că el nu-i soldat, că el e scriitor. Mai târziu făcuse câteva recenzii la scrierile lui Druță. După ce Druță scrisese *Moș Cireș*, Portnoi i-a spus:

– Ioane, bagă de seamă, nu te încuia numai aici în locul acesta cu umanismul, într-un cerc național, dacă n-ai să te lărgești, ai să te pierzi.

Druță s-a făcut foc, n-a mai vrut să audă de Portnoi, deși l-a înțeles perfect și observațiile i-au priit. După aceea, la câteva adunări, chiar și după moarte l-a pomenit de rău pe Portnoi,

iar eu îmi amintesc de ziua aceea de primăvară, cum în îngusta redacție a revistei *Octombrie*, Portnoi striga:

– În Moldova a apărut un scriitor.”

Biografia lui o reproduc aici ca pe un registru simplu de neuitare. S-a născut la 11 ianuarie 1908 în satul Vărzărești. A studiat literele, filozofia și dreptul la universitatea din Cernăuți, a fost pedagog la mai multe școli din Basarabia. După război a lucrat la revista *Octombrie*, a fost consultant editorial la Uniunea Scriitorilor și a lucrat la primele ediții ale clasicilor tipărite cu mult greu după război în Basarabia: *Mihai Eminescu* (1954), *Ion Creangă* (1953).

Cât nu este de straniu, dar fiind un foarte bun cunoscător al literaturii clasice, având un gust literar desăvârșit, el a debutat cu eseuri cri-

tice despre creația lui Leonid Corneanu și Ion Canna. Acesta era spiritul vremii.

Opera lui este destul de voluminoasă și conține: eseuri critice, dramaturgie, monografii și chiar mai multe capitole dintr-o lucrare foarte reușită *Istoria literaturii moldovenești*, vol. I (1958). Alte scrieri: *Fata cu zestre* (1953), *Cântecul Lăpușniței* (1953), *Ion Creangă* (1955), *Pășăruici nezburătoare* (1957), *Andrei Lupan* (1958), *Analize și aprecieri* (1959), *Ecouri critice* (1963), *Articole critice* (1966), *Piese* (1968), *Pagini alese* (1977).

S-a stins din viață la Chișinău, în luna octombrie 1965.

Și chiar dacă ar fi scris de zece ori mai puțin, Ramil Portnoi nu poate fi trecut cu vederea din simplul motiv că a descoperit un scriitor...

Hyper(cyber)scrierea

Alexe Rău

“La etapa hyper(cyber)scrierii, ansamblul mijloacelor media anterioare converg. Toate semnele culturii sunt reprezentate sub forma numerică. Ele sunt create, înregistrate și interconectate în rețeaua expansivă care unește ordina-toarele și totalitatea mașinilor și terminalelor electronice. Hyperscrierea, spune Kerckhove, e menită să pună în conexiune textele și oamenii [9, p. 273]. Astfel se produce trecerea de la câmpul scrierii la cyberspațiul hyperscriiturii. Se desfășoară în cadrul acestui pasaj un proces invers celui ce avea loc în câmpul formelor de scriere anterioare și anume deterritorializarea. Cyberscrierea marchează finalul unei cunoașteri stabile, organizate, cumulative, dispersate în discipline autonome. Cunoștințele sunt mult mai rapid depășite, sunt transferate, reorganizate, și traversează locurile cele mai neașteptate.”

Primele prefigurări ale așa-zisei societăți informaționale par a descinde din viziunea nietzscheană a supraomului. McLuhan, cel care, într-o monografie dedicată galaxiei Gutenberg [1,p.22-31], susține că una din consecințele alfabetizării este schizofrenia socială, anunța că noua interdependență electronică va surmonta interiorizarea excesivă generată de scrierea fonetică și va recrea lumea într-o imagine a satului global. Câteva decenii mai târziu, el va scrie că mediul electronic este o prelungire a sistemului nervos și al universului psihic al omului și va conduce la crearea unui creier mondial și a unei conștiințe mondiale. Pentru înțelegerea acestei mutații antropologice, sublinia el, se impune o interpretare a evoluției culturii în funcție de evoluția mediilor informaționale [2, p. 23-37]. Întru continuarea acestei idei, Bloom propune o extindere a acestei corelații, pornind de la biosferă către cyberspațiu, trecând prin sistemele culturale și sociale (inclusiv prin sistemele de scriere), prezentând fenomenele evolutive ca pe niște procese cognitive [3]. Heylighen adaugă la acestea aplicarea teoriei sistemelor asupra hyperscrierii pentru a descrie emergența unui creier global, sau a unui supraorganism care se întemeiază pe infrastructura Internetului [4]. Homo Numericus este numele dat acestui supraom virtual, dar și felului de a fi al omului real în condițiile globalizării informaționale [5]. Academicianul M. Drăgănescu

susține însă pe drept cuvânt că toate acestea nu s-ar fi realizat niciodată dacă nu ar fi fost inventată hyper(cyber)scrierea. Computerele, ca și poșta electronică ar fi rămas niște prezențe locale, izolate, Internetul și magistrala WWW nu ar fi apărut dacă nu era creată scrierea și limbajul HTML, care a permis revoluționarea rețelelor de computere, interconexiunea globală a lor prin aplicarea unui mod de organizare a informației bazat pe hypertext, prin care se stabilesc legături între diferite informații, depășindu-se astfel liniarismul care nu permitea decât transmiterea unor mesaje fragmentate în pachete standard („packet switching”) în cadrul unei rețele locale de noduri (calculatoare electronice) [6, p.6-13].

Reprezintă oare această nouă formă de scriere o continuitate sau o ruptură? „Situând mutația antropologică contemporană, adică pasajul către cyber cultură, susține filosoful canadian Pierre Lévy, în perspectiva mai largă a evoluției culturale, transpunând metamorfoza tehnologică, economică, politică și spirituală pe care o trăim în dinamica fundamentală care îi conferă sens, ne creăm șansa unei comprehensiuni adecvate a lor. Societatea umană în ansamblul său trebuie considerată drept o inteligență colectivă ce transcende omenirea și epocile. Această ființă invizibilă și mai grandioasă decât ființa umană, evoluează. Generație după generație, influența sa augmentează și transformă, în același timp, o lume practică

și un univers de reprezentări” [7, p. 38]. Scrierea i-a permis umanității să dezvolte o formă de cooperare între indivizi radical opusă de cele ale clărilor anterioare specifice organizării animalelor. Două mari caracteristici ale culturii umane o disting pe aceasta nu numai de clasa insectelor, dar și de cele ale mamiferelor celor mai evolute. În primul rând, inteligența colectivă umană are ca suport biologic indivizi dotați cu o autonomie și inventivitate necunoscută regnului animal. În al doilea rând, această inteligență colectivă are posibilitatea să acumuleze la infinit descoperirile și invențiile, inclusiv – și acesta este punctul cardinal – invențiile care-i permit să învețe mai repede și să înregistreze mai eficient noile idei; scrisul, publicațiile, informatica. Fiecare salt mare în perfecționarea inteligenței sale colective marchează o etapă a istoriei umanității.

Privat de cultură și de semnificațiile ce necesită a fi articulate și împărtășite, sufletul uman moare sau se îmbolnăvește. Limbajul și scrierea ca element structural al acestuia irigă și fac sufletele umane să trăiască, reunindu-le. Cuvintele și simbolurile ne hrănesc, ne unesc, ne irigă așa cum sângele irigă celulele corpului. Creștinismul demonstrează într-o manieră religioasă acest adevăr antropologic: *logos*-ul constituie sângele comunității umane care e văzută ca o unitate. Evoluția culturală poate fi considerată drept o ameliorare progresivă a proprietăților reproductive ale formelor culturale. Această perfecționare trece drept o augmentare a indicelui de concentrare și de articulare a diverselor forme. Concentrarea diversității este obținută grație noilor mijloace de informare și rețelelor de comunicare. Cât despre articulare,

ea este legată de noile sisteme de semne, de noile „scrisuri”: ideograme, semne alfabetice, notițe muzicale, semne matematice, limbaje de programare, grafia imaginilor (pictura, schemele, fotografia, filmul, jocurile video, stimulările grafice interactive), cyberscrierea. Scrisul, alfabetul, tipografia, cyber scrierea: fiecă etapă, fiecă nivel îl integrează pe cel precedent și duce la o nouă diversificare, la o nouă expansiune a universului cultural. Cu cât sunt mai multe comunicații și interconexiuni, cu atât viața culturală devine mai bogată și mai accelerată, lărgindu-se în același timp varietatea „genurilor” [8, p. 402-404]. Daseinograma reflectă această evoluție în consecutivitatea și continuitatea ei, precum se vede din acest tabel elaborat după teoria lui Lévy:

	Oralitatea și protoscrierea Societățile tribale	Scrisul Civilizația	Alfabetul Imperiile Universale	Imprimeria Societatea deschisă	Cyber(hyper) scrierea Cultura diversității
Economia	vânătoarea culesul	agricultura creșterea animalelor	comerțul, moneda	industria maselor, piața mondială, capitalismul	Inteligența și creativitatea colectivă. „Noua economie” a ideilor
Politica	tribul	Stat, lege, justiție	cetatea, cetățenia, democrația	opinia publică, democrațiile moderne, drepturile omului	Spre o confederație mondială a democrației electronice
Religia	animism	politeism și cler	monoteism, budism	reforma, religiile salvagădării terestre (liberalismul, socialismul)	sincretism planetar orient/occident evoluționism
Cunoștințele	miturile	cunoștințe sistematice	științe și filozofii raționale cu pretenție universală	știința experimentală modernă, tehnștiința	elaborarea cunoștințelor cu ajutorul ansamblului societății (economia informației), omniviziunea
Spațiul	cosmosul centrul	teritoriul	universal abstract	interconexiunile planetei	spațiul virtual: adevăratul spațiu este cel semantic
Timpul	ciclu	istoria	conștiința istoriei	revoluțiile (politice, științifice, industriale)	timpul real
Dominația		marile civilizații ale scrierii — Egiptul, Mesopotamia, China	imperii alfabetizate; Alexandru, Cezar, Mahomed	civilizația imprimeriei Europa	civilizația calculatoarelor și rețelelor: America-Lumea

Invenția scrisului reprezintă continuarea și perfecționarea culturală a limbajului și deci a inteligenței colective umane. Grație scrisului, formele lingvistice pot să persiste de-a lungul secolelor în absența unui locutor care le-ar pronunța. Scrisul manifestă în mediul semnelor un nou tip de spațiu, teritoriul, el fiind înțeles drept un loc de cumulare, sedentar, închis, privat. Scrisul produce de asemenea o nouă măsură a timpului, istoria, pentru că de acum înainte informațiile și relatările pot fi acumulate la nesfârșit. Popoarele care au adoptat scrisul și civilizația pe care el a deservit-o, au devenit dominante din punct de vedere politic. Odată cu apariția alfabetului, nu mai este vorba de istorie, ci de conștiința istorică și de o tradiție de interogare asupra sensului acesteia. Alfabetul este deci primul sistem al comunicării universale. Simplitatea alfabetului a determinat sustragerea scrisului de sub monopolul scribului. Alfabetul a făcut posibilă democrația, pentru că orice cetățean putea citi de acum înainte legile. După ce a dobândit o memorie autonomă datorită apariției scrisului, și a unei universalități de citire și de scriere prin alfabet, limbajul obține grație tipografiei o putere autonomă de reproducere. Imprimeria constituie baza mediatică pentru apariția comunității științifice moderne. Studii recente demonstrează că revistele și cărțile publicate ce conțineau informații precise, au asigurat o comunicare eficientă în cadrul vastei rețele internaționale a savanților. Comunitatea științifică a fost prima care s-a organizat explicit pe principiile inteligenței colective [7, p. 58].

La etapa hyper(cyber)-scrierii, ansamblul mijloacelor media anterioare converg. Toate semnele culturii sunt reprezentate sub forma numerică. Ele sunt create, înregistrate și interconectate în rețeaua expansivă care uneș-

te ordinatoarele și totalitatea mașinilor și terminalelor electronice. Hyperscrierea, spune Kerckhove, e menită să pună în conexiune textele și oamenii [9, p. 273]. Astfel se produce trecerea de la câmpul scrierii la cyberspațiul hyperscrierii. Se desfășoară în cadrul acestui pasaj un proces invers celui ce avea loc în câmpul formelor de scriere anterioare și anume deterritorializarea. Cyberscrierea marchează finalul unei cunoașteri stabile, organizate, cumulative, dispersate în discipline autonome. Cunoștințele sunt mult mai rapid depășite, sunt transferate, reorganizate, și traversează locurile cele mai neașteptate. Este sfârșitul cunoștințelor depozitate, care-i satisfăceau pe păstrătorii tradițiilor, și începutul unui nou tip de cunoaștere flux, flotantă, care-i favorizează pe navigatorii de Internet, cercetătorii, autorii spațiilor de hypertext. Clasificările și ierarhizările întotdeauna indispensabile, sunt de acum înainte provizorii și circumstanțiale [8, p. 289-311]. Cunoașterea noastră devine din ce în ce mai puțin teoretică și mult mai mult fondată pe reprezentări precise și baze de date, pe sisteme de simulare și de viziune directă. Terra văzută din univers, vederile captate de camerele web, care se multiplică la toate intersecțiile, imaginile sale, asemenea celor de pe spațiile televizate, care sunt difuzate de acum înainte pe Web, creează un nou regim de vizibilitate care a fost numit „omniviziune”. Procese și informații complexe sunt transformate în modele vizuale interactive. Economia și din ce în ce mai mult și ansamblul instituțiilor sociale, sunt acum întemeiate pe informație, idei, creativitate și inteligență colectivă. Această noțiune de inteligență colectivă poate avea mai multe sensuri. În primul rând, ea demonstrează o augmentare și transformare tehnică deliberată și sistematică a principalelor funcții cognitive umane:

memoria (bază de date, hyperdocumente, World Wide Web); imaginația (în special grație stimulărilor vizuale interactive, fenomenelor complexe ce permit explorarea numeroaselor scenarii); judecata (inteligența artificială, simulările, sistemele de baze de cunoștințe); perceperea (cu ajutorul imaginilor calculate, pornind de la datele numerice și omniviziune); crearea (textelor, imaginilor, muzicii, spațiilor virtuale, sistemelor software).

Spre deosebire de formele de scriere predecesoare, hyperscrierea posedă capacitatea de a acționa în mod autonom. Or, pe lângă HTML, din această formă de scriere face parte, de exemplu, sistemul software, un gen de scriere adaptat sistemului de calculatoare în rețea și capabil să acționeze independent, să interacționeze cu alte sisteme *software*, să creeze combinații de semne de tot felul, să declanșeze o mașinărie, să activeze un robot, să se reproducă într-o măsură mult mai autonomă decât cuvântul tipografiat [10, p. 202-208].

Ce este hyper(cyber)-scrierea? O descriere succintă a HTML-ului ne permite să redăm întregul prin parte. HTML (HyperText Markup Language) este o formă de marcare orientată către prezentarea documentelor text pe o singură pagină, utilizând un software de redare specializat, numit *agent utilizator HTML*, cel mai bun exemplu de astfel de software fiind *browserul web*. HTML furnizează mijloacele prin care conținutul unui document poate fi adnotat cu diverse tipuri de metadate și indicații de redare. Indicațiile de redare pot varia de la decorațiuni minore ale textului, cum ar fi specificarea faptului că un anumit cuvânt trebuie subliniat sau că o imagine trebuie introdusă, până la scripturi sofisticate, hărți de imagini și formulare. Metadatele pot include informații despre titlul și autorul documentului, infor-

mații structurale despre cum este împărțit documentul în diferite segmente, paragrafe, liste, titluri etc. și informații cruciale care permit ca documentul să poată fi legat de alte documente pentru a forma astfel hyperlinkuri (sau webul). Elementele acestui gen de hyperscriere, ca și a sistemului hyperscriptic în general, se numesc marcatori. Există patru grupe de astfel de elemente:

1) Marcatori structurali care descriu scopul unui text. De exemplu: `<h1>Scriere</h1>`. Acest marcator direcționează browserul pentru a reda "Scriere" ca pe cel mai important titlu. Marcarea structurală nu are un anumit stil predefinit, dar cele mai multe browsere web au standardizat modul în care acestea sunt afișate. De exemplu, titlurile importante (h1, h2, etc.) sunt aldine și mai mari decât restul textului. De notat că "h1" este folosit doar o singură dată pe pagină deoarece cu el este marcat titlul ei.

2) Marcatori pentru prezentare, care descriu cum apare un text, indiferent de funcțiile sale. De exemplu: marcatorul `îngroșat` va afișa textul "îngroșat" cu litere groase, aldine. Aceste elemente se selectează din tabelul stilurilor – CSS.

3) Marcatori pentru hyperlink. Leagă părți ale unui document cu alte documente. De exemplu: marcatorul `Wikipedia Moldovenească` va reda Wikipedia moldovenească ca hiperlink către un URL specificat.

4) Elemente speciale (widget). Creează obiecte, cum ar fi butoanele și listele. Doar marcatorii de prezentare (împreună cu foile de stiluri – CSS) determină cum conținutul din interiorul marcatorului va fi prezentat. Ceilalți marcatori spun browserului ce obiecte să redea sau ce funcții să execute.

Marcatorii sunt alcătuiți din taguri, acestea fiind „atomii” sistemului de hyperscriere. Exemple de taguri:

```
<html>,<head>,<title>Titlu
l</title>,</head>,<body>,</
body>,<head>,</html>.
```

Pe lângă marcatori, hyperscriitura mai cuprinde așa-numitele entități – simboluri speciale bazate pe UNICOD.

Un document simplu prezentat prin hyperscriitură arată în felul următor:

```
<!DOCTYPE HTML PUBLIC
"-//W3C//DTD HTML
4.01//EN" "http://www.w3.org/
TR/html4/strict.dtd">
<html lang="ro">
<head>
<title>Un document
simplu</title>
</head>
<body>
<p>Textul documentu-
lui îl scrii aici!</p>
</body>
</html> .
```

Genurile hyperscrierii sunt: HTML, SGML, XHTML, DHTML, XML, HLT, sisteme de notare scriptică în software-urile: – JavaScript, PHP, Perl, Pthon, Ruby ș.a. Genurile de hyper(cyber)scriere, precum și elementele lor suportă modificări în timp. Variantele modificate se numesc versiuni. Există și garnituri speciale de semne grafice pentru hyperscriere, ca de exemplu HTML Preformatted.

În baza celor expuse putem atribui hyper(cyber)scrierii următorii predicabili:

1. Această formă de scriere nu se vizualizează, ea face să se vadă pe ecran, în rezultatul unei expedieri prin Internet, celelalte forme de scriere. Ea este partea invizibilă a scrisului, făcând cu partea vizibilă a lui un corp comun. Ea e destinată să fie citită/îndeplinită de computer, nu de om. În cadrul Daseinogramei, ea constituie impulsurile care vin din invizibil pentru a face să apară vederii semnele semnificante, sau imaginile semnificatului;

2. Dacă abordăm scrierea în general ca pe un corp, în sens pontyan, hyperscrierea poate fi predicată ca fiind „infrastructura sangvinică” a lui;

3. Dacă formele de scriere anterioare puteau fi considerate ca element în sistemul limbajului, atunci hyperscrierea își este limbaj sieși;

4. Răspunsul la întrebarea enunțată într-una din paginile de mai sus dacă hyperscrierea reprezintă o continuitate sau o ruptură este unul dihotomic. Pe de o parte, semnele grafice utilizate în cadrul hyperscrierii sunt identice, unele din ele, cu semnele liniare și unghiulare ale protoscrierii, altele cu grafonimele alfabetului. Pe de altă parte, atributele hyperscrierii (egografal și basanografal) sunt radical schimbate. Acest aspect, însă, trebuie abordat, metodologic, nu în contextul segmentului de timp actual, ci în cel al ontologiei Daseinogramei. Vom constata, în acest mod, că schimbări radicale ale atributelor scrierii au mai avut loc și în alte perioade istorice (de exemplu, suport al scrierii au fost: piatra, papirusul, pergamentul, hârtia, dar schimbarea lor unul cu altul nu a avut impact asupra continuității formelor scrisului ca atare). În concluzie, hyperscrierea e un segment continuator în structura daseinogramei, în analiza evoluției acesteia rămânând a fi actuală tetrada poperiană. În același timp, ca și în cazul alfabetului, efectele implementării acestei forme de scriere au condus la schimbări radicale, revoluționare în evoluția societății umane;

5. Dacă formele anterioare de scriere, după ce împrumutau elemente și stil de la predecesoarele lor, funcționau în mod autonom, hyperscrierea face ca toate sistemele de scriere să funcționeze sincron în mediul virtual. Astfel, acestea sunt puse în conexiune nu doar în timp, ci și în spațiu.

6. Actualitatea filosofică a hyper(cyber)scrierii rezidă în special în nonliniarismul pregnant al ei.

Viziunile filosofice și științifice privind efectele și vectorii strategici ai hyperscrierii poar-

tă amprenta dihotomismului. Academicianul M. Drăgănescu, de exemplu, ca și Lévy, Bloom și alți gânditori, se arată entuziasmat de felul cum evoluează lucrurile și profetește un viitor ideal pentru Homo Numericus. Paradigma evoluției spre acest ideal propusă de el este aceasta: societatea informațională – societatea cunoașterii – societatea conștiinței [11, p. 11-29]. Din tabăra celor care au o atitudine critică față de modul în care evoluează umanitatea, se distinge prin profețiile

sale J. Borges. El își imaginează viitorul civilizației umane în mod alegoric, descriind realitatea unei planete fictive, Tlon. Această planetă și tot ce există pe ea sunt rezultatul unor metamorfoze textuale. Totul se naște din text și naște text. Planeta e înconjurată, împresurată de nouri textuali. Literele din enciclopedia planetei (fictivă fiind, ea există numai în cărți) încep să curgă în Univers, începând astfel tlonizarea Lumii. Pericolul acestei textualizări a tot și toate rezidă în faptul

că omul însuși, până la urmă, își pierde identitatea și statutul său spiritual transformându-se într-o ficțiune. Mesajul borgean este că orice evoluție își are partea sa negativă și e nevoie de a o contrabalansa spiritualicește pentru a nu lăsa ființa Daseinului să-și piardă echilibrul, dreapta cumpănă, ajungând pe muchia neantului [12, p. 369-388]. Despre aceleași pericole ne avertizează și Heidegger în eseu „Întrebarea cu privire la tehnică”.

Referințe:

1. McLuhan, Marchal. The Gutenberg galaxy. – Toronto: University Press, 1962. – 297 p.
2. McLuhan, M. Understanding media: The Extensions of Man. – NY, 1998. – 351 p.
3. Bloom, H. Global Brain. The Evolution of Mass Mind from the Big Bang to the 21 st Century. – NY. – Toronto: John Wiley and Sons, 2000. – 327 p.
4. Heylighen, F. Principia Cybernetica Web. [resursă electronică] <http://pespic1.vub.ac.be/DEFAULT.html>
5. Homo Numericus: L'Europe, entre system des signes et effets de réseau. [resursă electronică] www.homo-numericus.net/breve
6. Drăgănescu, M. De la societatea informațională la societatea cunoașterii. – Buc., 2003. – 244 p.
7. Lévy, P. World Philosophie : le marche, le cyberspace, la conscience. – Paris: Odile Jacob, 2002. – 287 p.
8. Rheingold, H. Virtual Community. – NY: MIT Press, 2000. – 421 p.
9. Kerckhove, D. Connected Intelligence. – Toronto: Somerville House, 2000. – 293 p.
10. Lévy, P. Les technologies de l'intelligence. L'avenir de la pensée a l'ère informatique. – Paris, 1990. – 295 p.
11. Drăgănescu, M. Societatea conștiinței. – Buc.: Ed. Acad. Române, 2007. – 206p.
12. Borges, Jorge Luis. Proză completă. Vol.1. – Iași: Polirom, 2006. – 520 p.

SUMMARY

- 3-6 AGORA
10 Reasons why the Internet is no substitute for a library
- 7-16 MB'S GUEST
"The identity of a National Library is founded on its worldwide responsibilities..." (Dialogue with Mr Patrick Lefèvre, general director of the Royal Library of Belgium)
- 17-30 THEORY AND PRACTICE
Nelly Țurcan. Electronic resources for science and research in the Republic of Moldova
- 31-36 **Zinaida Sochircă, Ludmila Corghenci, Veronica Ghețu.** The Information Librarianship Department – a successful institution
- 37-40 **Alla Panici.** The evolution of contemporary Information Technologies. The integration of libraries in e-Moldova space
- 41-50 STUDIES AND RESEARCHES
Nina Negru. From Neamț to Noul Neamț: the secularization as an occasion to alienate patrimonial Romanian values
- 51-58 **George Enache.** The bishop Antim Nica and his position on relations between the Government and the Church
- 59-63 SYMPOSIUM
Vera Osoianu. "Are we also relatives of books?"
- 64-72 **Iurie Colesnic.** A posthumous victory
- 73-79 STONES FOR THE BIBLIOLOGY'S TEMPLE
Matei Călinescu. To read, to read again: models of reading
- 80-86 ONTOS EPISTEMES
Dana Jalobeanu. London – the place where modern science was born
- 87-90 BIBLIOSOPHY
Alexe Rău. The way writing is being tackled by sciences
- 91-97 CLIO AND BYBLON
Maria Danilov. Tribute of sacrifice and light (at one hundred of years from the first publication of the magazine *Luminătorul*)
- 98-102 **Iurie Colesnic.** An initiator of literary auto-da-fe
- 103-105 CULTURAL ANNIVERSARIES
A heading prepared by Iurie Colesnic:
Anonymity would be for him a too bitter punishment...
- 106-107 His death was pitied by the whole Besarabia
- 108-109 A country without poets is like a map without rivers
- 110-111 The burden of oblivion
- 112-116 IT
Alexe Rău. Hyper(cyber)writing

СОДЕРЖАНИЕ

- 3-6 АГОРА
10 Причин по которым Интернет не может заменить библиотеку
- 7-16 ГОСТЬ ЖУРНАЛА МБ
«Идентичность Национальной Библиотеки основывается на ее всемирной ответственности...» (Диалог с господином Патриком Лефевр, генеральным директором Королевской библиотеки Бельгии)
- 17-30 ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА
Нелли Цуркан. Электронные ресурсы в помощь науке и исследованию в Республике Молдова
- 31-36 **Зинаида Сокиркэ, Людмила Коргенч, Вероника Гецу.** Информационно-библиотековедческий департамент – учреждение успеха
- 37-40 **Алла Панич.** Эволюция современных информационных технологий. Интеграция библиотек в электронную Молдову
- 41-50 НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Нина Негру. От Нямц до Нового Нямц: секуляризация как мотив для отчуждения от румынских патримониальных ценностей
- 51-58 **Джордже Енаке.** Епископ Антим Ника и его отношение к тандему государство-церковь
- 59-63 СИМПОЗИУМ
Вера Осояну. «Являемся ли и мы читающей нацией?»
- 64-72 **Юрий Колесник.** Посмертное признание
- 73-79 КАМНИ ДЛЯ ХРАМА БИБЛИОЛОГИИ
Матей Кэлинеску. Читать, перечитывать: образцы чтения
- 80-86 ONTOS EPISTEMES
Дана Жалобяну. Лондон – город где родилась современная наука
- 87-90 БИБЛИОСОФИЯ
Алексе Рэу. Научный подход к письменности
- 91-97 КЛИО И БИБЛОН
Мария Данилов. Дань жертве и свету (к столетию выхода журнала „Луминэторул”)
- 98-102 **Юрий Колесник.** Зачинатель литературного самосожжения
- 103-105 ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ
Рубрику подготовил Юрий Колесник
Неизвестность для него было бы слишком жестоким наказанием...
- 106-107 По поводу его смерти скорбила вся Бессарабия
- 108-109 Страна в которой нет поэтов сравнима разве что с картой без рек
- 110-111 Тяжесть забвенья
- 112-116 ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
Алексе Рэу. Гипер(кибер)письменность